

TARIMDA BİRLİKTE ÜRETİM

Akıllı ve Ortaklıklar

2025

MUSİAD

KONYA
GIDA VE TARIM
ÜNİVERSİTESİ

WWW.MUSIAD.ORG.TR

ÖNSÖZ

Dünya, genetik, robotik ve yapay zekâ alanlarında yaşanan hızlı gelişmelerle birlikte, tarım sektörü de dâhil olmak üzere tüm üretim modellerinde köklü bir dönüşümün eşiğindedir. Özellikle büyük işletmelerin tarımsal üretimdeki payının hızla artması, küçük işletmelerin ise sayıca fazla olmasına rağmen toplam üretim pastasındaki paylarının görece düşmesi, ölçek ekonomisinin önemini daha da belirgin hâle getirmektedir. Dünyanın dört bir yanında gıda ve tarım işletmelerinin birleşmesi, çiftçilerin kooperatif çatılar altında toplanması veya şirket satın almalarıyla ortaya çıkan büyük yapıların gücü, bize açık bir mesaj veriyor: Rekabetçiliği korumak ve geleceği yakalamak için “birlikte üretim” ve “akıllı ortaklık” modelleri olmazsa olmazdır.

Tarım ve gıda sektörünün hızla dijitalleşmeye ve ileri teknolojiye adaptasyon sürecine girdiği günümüzde, mevcut koşullar “klasik” iş yapma biçimlerini eskisinden çok daha hızlı biçimde geçersiz kılmaktadır. Bu gelişmeler karşısında, ülkemizde de benzer bir tabloyla karşılaştığımız aşîkâr. Pek çok küçük işletme, yüksek maliyetli girdilere ulaşmakta zorlanırken, pazarlama ve markalaşma konularında büyük firmalarla rekabette geride kalmaktadır. Dolayısıyla, enflasyona ve dalgalı piyasa koşullarına yenik düşmemek için ortak satın alma, ortak pazarlama ve ortak marka çatısı altında güç birliği yapmak, tarım ve gıda sektöründe üretici ve girişimcilerin artık kaçınılmaz tercihi haline gelmektedir.

Bu rapor, tam da bu gerekliliklerden yola çıkarak, “akıllı ortaklıklar” ve “birlikte üretim” kavramlarının önemini ortaya koymayı ve tarım sektöründeki mevcut dönüşüme ilham vermeyi amaçlamaktadır. Rapor, sayısal verilerden çok, ufuk açıcı ve yön gösterici bir perspektif sunmayı hedeflemektedir. İlgili alanlarda uzmanlaşmış akademisyenler, sektör temsilcileri, saha deneyimi olan tarım girişimcileri ve stratejik planlama uzmanlarının katkılarıyla kaleme alınmıştır. Bu kapsamda, MÜSİAD Gıda Tarım ve Hayvancılık Sektör Kurulu ile Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi işbirliği, bilgi ve deneyim birikimini aynı çatı altında toplamış, sektöre dair bütüncül ve uygulamaya dönük bir çalışma ortaya çıkarmıştır.

Elinizdeki rapor, sektörün hızla değişen dinamiklerine uyum sağlamak isteyen herkes için bir yol haritası niteliğindedir. Kamu kurumlarından özel sektöre, bireysel yatırımcılardan çiftçilere kadar geniş bir yelpazedeki paydaşlara rehberlik edecek şekilde yapılandırılmıştır. Okuyucunun, tarımın geleceğinde birlikte hareket etmenin, ileri teknolojilere akılcı biçimde entegre olmanın ve doğru organizasyon modeliyle “birim alanda yüksek verim ve kazanç”a ulaşmanın ne kadar mümkün ve gerekli olduğunu net biçimde göreceğine inanıyoruz.

Bu raporu okuyan herkese, tarım ve gıda sektöründeki dönüşümün bir parçası olma ve sürdürülebilir bir gelecek için el ele verme çağrısında bulunuyor, çalışmanın ilham verici olmasını diliyoruz.

Emrullah GÖKHAN

MÜSİAD Gıda, Tarım ve Hayvancılık Sektör Kurulu Başkan Yardımcısı

İçindekiler

1. **Tarımda Birlikte Üretim ve Akıllı Ortaklık: Yeni Bir Medeniyetin İlham Verici Yolu – 10**
2. **Tarımda Paylaşım Ekonomisi: Birlikte Üretim, Akıllı Ortaklıklar ve Gelecek Fırsatları – 17**
3. **Gıda Güvenliği İçin Uluslararası Ortaklıklar (FAO, IFAD, UNDP vb.) – 30**
4. **Dünya Geneline Başarılı Tarımsal Kooperatif ve Üst Birlik Modelleri – 42**
5. **Uluslararası Sıralamalarda Yer Alan Kooperatifler (Yayın Kuruluşları ve Resmi Kurumlar) – 48**
6. **Dünyada ve Türkiye’de Tarım Kooperatiflerinin ve Üst Birliklerinin Gelişimi – 51**
7. **Dijital Kooperatifler: Tarımda Akıllı Ortak Üretim ve İş Birliği Modelleri – 65**
8. **Gençlik Örgütlerinin Rolü, Önemi ve Gelecek Vizyonu – 81**
9. **Geleneksel Tarımda İş Birliği Modelleri ve Gelecek Stratejileri – 89**
10. **Kırsal Alanda Kapsayıcı Kalkınma Modelleri ve Çözüm Önerileri – 101**
11. **İslami Tarımsal Finans Ekosistemi ve Tarımsal Ortaklıklar – 109**
12. **İslami Tarımsal Finansman Modeli – 121**
13. **Sözleşmeli Tarımda Adil Model Yaklaşımları – 137**
14. **Devlet Destekli Tarımsal İş Modelleri – 146**
15. **Tarım Sektöründe Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları – 154**
16. **Tarımda Paylaşım Ekonomisi: Dijital Platformlarla Kaynakların Ortak Kullanımı – 162**
17. **Gelecek Tarımsız, Tarım Sigortasız Olmaz! – 174**
18. **Tarımda Yeni Bir Ufuk: Yeşil Devrim’in Mirası – 180**
19. **Yeşil Devrim ve Tarımda Büyük Şirket Modellerinin Yükselişi – 185**
20. **Marka Birliği: Tarımsal İş Birliği Modeli – 191**

Kaanlar®

Sultanlar
İttihad

MÜSİAD Genel Başkanı

Mahmut Asmalı

MÜSİAD Gıda, Tarım ve Hayvancılık Sektör Kurulu Başkanı

Cemal Özen

GENEL MERKEZ

Ataköy 7-8-9-10 Mah.
Çobançeşme E5 Yanyol Cad.
No:4 - Bakırköy/İSTANBUL
Tel: 0212 395 00 00
Faks: 0212 39 00 01

Yayın Direktörü

Emrullah Gökhan

Editör

Adnan Karakaş

Tasarım ve Dizayn

Ömer Aydemir

Katkı Verenler:

Bekir Engürülü

Dr Erhan Erkmen

Prof Dr Erdoğan GÜNEŞ

Doc Dr Haluk GEDİKOĞLU

Emrullah Gökhan

Lütfiye Gül Gökhan

Ömer F Demirhan

İbrahim OĞUZ

Serkan Veziroğlu

TİGO

Namık Kemal, Saraçoğlu Konutları
C 4/4 Daire No: 2, 06420
Çankaya/Ankara
Tel: 0312 979 84 46
Faks: 0312 979 84 46

Tarım sektörü, yalnızca ekonomik üretimin değil; aynı zamanda toplumsal istikrarın, çevresel dengenin ve bağımsızlığın temel yapı taşlarından biridir. Gıda, su ve enerji gibi hayati kaynakların stratejik öneme kavuştuğu günümüzde, tarım artık sadece bir üretim alanı değil; küresel rekabetin, sürdürülebilir kalkınmanın ve sosyal adaletin tam merkezindedir.

Bugün karşı karşıya olduğumuz tablo nettir: Küresel ölçekte artan nüfus, azalan doğal kaynaklar, iklim değişikliği, küresel ticaret maliyetlerindeki yükseliş ve jeopolitik gelişmeler, tarım ve gıda üretimini doğru etkilemektedir. Bu zorluklarla başa çıkmak, güçlü bir vizyon, etkin bir iş birliği ve doğru politika setleriyle mümkündür. MÜSİAD olarak bizler, bu sorumluluğun bilinciyle hareket ediyor, ülkemizin kalkınma hedeflerine tarım üzerinden güçlü bir katkı sunmaya gayret ediyoruz.

Bu doğrultuda, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Sektör Kurulumuzun koordinasyonunda ve Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi'nin akademik desteğiyle hazırlanan "Tarımda Birlikte Üretim ve Akıllı Ortaklıklar" başlıklı bu rapor, yalnızca tespitler değil, aynı zamanda uygulanabilir politika önerileri ve sahaya yansımaları mümkün çözüm modelleri içermesi açısından önemli bir rehber niteliğindedir.

Raporda yer alan üretici-öğrenci-özel sektör iş birlikleri, dijitalleşme, tarımsal kooperatiflerin yeniden yapılandırılması ve sürdürülebilir üretim modelleri gibi başlıklar, tarım sektörümüzün geleceğine dair güçlü bir vizyon ortaya koymaktadır. Özellikle küçük ölçekli aile işletmelerinin pazarda varlıklarını sürdürebilmeleri ve hak ettikleri ekonomik güce ulaşabilmeleri için kooperatifçilik modeli üzerinde hassasiyetle durulmuştur.

Kooperatifleşme, yalnızca ekonomik bir araç değil; aynı zamanda sosyal dayanışmanın, bölgesel kalkınmanın ve adil gelir dağılımının da en etkin yoludur. Tarımda güç birliği oluşturmak, çiftçimizin emeğini değerli hâle getirmek ve küresel düzeyde rekabet edebilecek bir yapıyı inşa etmek adına birlikte üretmenin, birlikte hareket etmenin ne kadar kıymetli olduğu açıktır. Bugün dünyada birçok ülke, bu modeli başarıyla uygulamakta; üreticiler arasında örgütlü yapılarla verimlilik ve gelir artışı sağlamaktadır.

MÜSİAD olarak bu yaklaşımı destekliyor, tarımsal üretimin her aşamasında dijitalleşmeden katma değere, pazarlama zincirinden dış ticaret imkânlarına kadar her adımda üyelerimizin ve sektör paydaşlarının yanında yer alıyoruz. Amacımız; toprağını işleyen, emeğini ortaya koyan üreticimizin yalnız bırakılmadığı, desteklendiği ve geleceğe güvenle bakabildiği bir tarım yapısını hep birlikte inşa etmektir.

Bu kapsamlı raporun hazırlanmasında katkı sunan Gıda, Tarım ve Hayvancılık Sektör Kurulu Başkanımız Cemal Özen başta olmak üzere tüm kurul üyelerimize, akademik destek sağlayan kıymetli hocalarımıza ve bu süreci yakından takip eden tüm paydaşlara teşekkür ediyorum. Ülkemizin tarımda güçlü bir gelecek inşa etmesi için MÜSİAD olarak üzerimize düşen her sorumluluğu almaya, bilgi, sermaye ve vizyon gücümüzle üretimin yanında olmaya devam edeceğiz.

Kalın sağlıcakla.

Mahmut Asmalı
MÜSİAD Genel Başkanı

Mahmut ASMALI
MÜSİAD Genel Başkanı

Değerli Paydaşlarımız ve Kıymetli Okurlar,

Tarım sektörü; dünya nüfusunun hızla arttığı, doğal kaynakların kısıtlı olduğu ve iklim değişikliğinin giderek belirginleştiği bir çağda, insanlığın temel ihtiyaçlarını karşılayan stratejik bir alan olmaya devam etmektedir. Bu zorluklara cevap verebilmek için tarımda “birlikte üretim” ve “akıllı ortaklıklar” modelini benimsemek, yalnızca üreticilerin değil, toplumun tüm kesimlerinin yararına güçlü fırsatlar sunmaktadır.

Birlikte üretim anlayışı, farklı paydaşların el ele vererek verimli ve sürdürülebilir bir üretim süreci oluşturmaya olanak tanır. Bu işbirliği sayesinde kaynaklar daha verimli kullanılır, üretim maliyetleri düşer ve süreçler optimize edilir. Teknoloji, bilgi ve deneyim paylaşımı; üreticilerin verimliliğini artırırken riskleri önemli ölçüde azaltır. Özellikle akıllı teknolojiler ve dijital tarım uygulamalarının entegre edilmesi, çevresel etkileri minimize ederek ürün verimliliğini yükseltir.

Bu yaklaşımın bir diğer önemli boyutu, yerel ekonomilerin güçlenmesi ve çevresel sürdürülebilirliğin desteklenmesidir. Su verimliliği, toprak koruma ve yenilikçi sulama teknikleri gibi akıllı uygulamalar sayesinde, daha az kaynak kullanarak daha yüksek verime ulaşmak mümkündür. Ayrıca, çiftçilerin ortaklaşa kullanacağı modern tarım araçları ve altyapı, üreticilere küresel ölçekte rekabet gücü kazandırır.

Özellikle küçük ölçekli üreticiler, sınırlı kaynaklar ve teknolojik altyapı eksikliği nedeniyle büyük işletmelerle rekabet etmekte zorlanmaktadır. Birlikte üretim modeli ise, ortak kaynak kullanımı, deneyim paylaşımı ve yenilikçi teknolojilere erişim sayesinde bu zorlukları aşmalarına yardımcı olur. Modern sulama yöntemleri, dijital tarım araçları ve organik tarım gibi akıllı uygulamalar, küçük üreticilerin hem maliyetlerini düşürür hem de çevresel etkilerini azaltarak pazarda daha güçlü bir konum edinmelerini sağlar.

Bu kazanımlar yalnızca küçük üreticilerle sınırlı kalmaz; ülke ekonomisi de bu sayede önemli ölçüde güçlenir. Sürdürülebilir üretim süreçlerine dâhil olan küçük çiftçiler, kırsal bölgelerde istihdamı artırır, tarımsal üretimi yükseltir ve gıda güvenliğine katkıda bulunur. Ayrıca, küçük üreticilerin büyük pazarlara erişim imkânının genişlemesi, ihracat potansiyelini artırarak ülkemizin uluslararası tarım sektöründeki rekabet gücünü yükseltir.

İnsanlığın gelecekte olası bir kıtlık riskiyle karşılaşmaması için, tarımın “ortak akılla (birlikte üretim)” veya “akıllı ortaklıklar” temelinde yapılması gerektiğine gönülden inanıyoruz.

Bu raporda, tarımda birlikte üretim ve akıllı ortaklıkların sunduğu fırsatları, avantajları ve karşılaşılan zorlukları ayrıntılı şekilde ele alırken, bu zorlukların aşılmasına yönelik çözüm önerilerini sunacağız. Tarımın geleceği adına daha verimli, sürdürülebilir ve yenilikçi bir üretim modeline, birlikte üretim ve akıllı ortaklıklarla ulaşılacağına inanıyoruz. Elde edilecek başarıların, tüm tarım sektörüne ilham kaynağı olmasını temenni ediyoruz.

Bu çalışmanın hazırlanmasında büyük emeği geçen Konya Gıda Tarım Üniversitesi'ne, kıymetli yazarlarımıza, katkı sunan kurumlara ve siz değerli okuyucularımıza teşekkür eder; raporumuzun tarım sektörüne yeni bir soluk getirmesini dileriz.

Saygılarımla,

Cemal Özen

MÜSİAD Gıda, Tarım ve Hayvancılık Sektör Kurulu Başkanı

Cemal ÖZEN

**MÜSİAD Gıda, Tarım ve Hayvancılık
Sektör Kurulu Başkanı**

Konya Gıda Tarım Üniversitesi ve MÜSİAD Gıda, Tarım ve Hayvancılık Sektör Kurulu tarafından ortaklaşa hazırlanan bu rapor, hızla artan dünya nüfusu, doğal kaynaklardaki kısıtlılık ve iklim değişikliğinin giderek daha belirgin hâle getirdiği sorunlar ışığında, tarımda “birlikte üretim” ve “akıllı ortaklıklar” anlayışının kritik önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım; sınırlı kaynakları etkin biçimde kullanabilmek, modern dijital uygulamaları ve yenilikçi sulama yöntemlerini benimsemek, aynı zamanda sürdürülebilir üretim modellerini hayata geçirmek için hayati bir fırsat sunmaktadır.

Özellikle küçük ölçekli üreticilerin dijital uygulamalar, yenilikçi sulama yöntemleri ve sürdürülebilir üretim modelleri gibi çığır açan teknolojilerle desteklenmesi; üretim verimliliğini ve kârlılığını artırarak kırsal kalkınmaya ivme kazandırırken, çevresel sürdürülebilirliği de güvence altına almakta ve tarım sektörünün geleceğine yön verecek temel adımların başında yer almaktadır.

Raporda, hem yerel ekonominin güçlendirilmesi hem de gıda güvenliğinin sağlanması için kamu, özel sektör ve üniversitelerin sıkı iş birliğinin kritik önem taşıdığına özellikle dikkat çekilmektedir. Bilgi ve deneyim paylaşımından altyapı geliştirmeye uzanan bu ortak çabalar, tarımsal üretim süreçlerinin verimliliğini ve istikrarını doğrudan etkilemektedir.

Konya Gıda Tarım Üniversitesi olarak, bilimsel araştırmalarımızı ve yenilikçi çözümlerimizi tüm paydaşlarla paylaşmaktan, bu sayede ülkemizin tarımsal kalkınmasına katkı sunmaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Geleceğin tarımına birlikte yön verecek bu yaklaşımların, ülkemizde ve dünyada sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sağlayacağına yürekten inanıyoruz.

Saygılarımla,

Erol TURAN

Konya Gıda Tarım Üniversitesi Rektörü

Erol TURAN
Konya Gıda Tarım
Üniversitesi Rektörü

Kaanlar®

1978'den
beri

Kaanlar Gelmeden Kahvaltı Başlamaz.

**Tarımda Birlikte Üretim Ve Akıllı
Ortaklık: Yeni Bir Medeniyetin İlham
Verici Yol Haritası**

Emrullah Gökhan

Tarımda Birlikte Üretim Ve Akıllı Ortaklık: Yeni Bir Medeniyetin İlham Verici Yol Haritası

Dünyanın farklı coğrafyalarında, tarımın hangi biçimde icra edildiğine bakılmaksızın, insanlığın tarihindeki en büyük atılımların aslında toprağa uzanan köklerden beslendiğini görüyoruz. Zira toprağın imkânları, insanların hayal gücü ve emeğiyle birleştiğinde, medeniyetler filizlenir. Bugünse hep birlikte, önceki yüzyıllarda hiç deneyimlemediğimiz kadar köklü bir dönüşümün eşiğindeyiz. Genetik alanındaki çığır açıcı tekniklerden robotik sistemlere, yapay zekâ uygulamalarından dijital platformlara kadar uzanan geniş bir yelpazede ilerlemeler, tarım ve gıda sektörünü geleneksel kalıplarından kopartıyor. Bu dönüşüm, aynı zamanda insanlık ailesi olarak kardeşlik, dayanışma ve emanete riayet gibi kavramların da yeni bir gözle yorumlanmasını gerektiriyor.

Geçmişte, büyük işletmelerin ölçek avantajıyla üretimin çoğunu üstlendiğini ve küçük aile çiftliklerinin rekabette zorlandığını sıkça deneyimledik. Ancak geleceğin tarım modeli, sadece “büyük olmak” değil, “birlikte büyük olmak” şeklinde tanımlanıyor. Dünyanın önde gelen düşünürleri, artık hiyerarşik yapıların yerini, yatay örgütlenmelerin ve ağ temelli iş birliği biçimlerinin almaya başladığını söylüyor. Buna karşın, çoğu yerde hâlâ bireysel rekabeti önceleyen anlayış, tohumların, makinelerin ve verilerin paylaşımını baltalıyor. Oysa hem modern teknolojiye hem de manevi ilkelere kulak veren bir bakış açısı, tarımda akıllı ortaklık ve birlikte üretim anlayışının bir “zorunluluk” olduğunu ortaya koyuyor. Nitekim, insana, “infak” ve “kardeşlik” tavsiyesinde bulunan öğretiler, aynı zamanda toprağın bereketini arttırmanın ve ortak refah üretmenin ipuçlarını da veriyor.

Özellikle robotik ve yapay zekâ tabanlı sistemlerin, tarım süreçlerindeki maliyetleri düşürmesi, birim alandan çok daha fazla verim elde edilmesini sağlaması ve iklim değişikliğinin yarattığı belirsizlikleri minimize etmesi bekleniyor. Ancak bu ileri teknolojilerin etkin kullanımına geçiş, küçük üreticiler açısından gerek finansman zorluğu gerek uzmanlık eksikliği bakımından kolay değil. İşte kooperatifleşme, üretici birlikleri ve benzeri yapılar, tam da bu noktada devreye giriyor.

Artık sıradan bir kooperatifçilikten değil, şeffaflık, yüksek teknoloji entegrasyonu ve ortak akıl prensipleriyle yeniden tanımlanmış bir ortaklık kültüründen söz ediyoruz.

Kimi zaman, “bir araya gelip ortak iş yapmak” denildiğinde, zihnimize eski tip, hantallaşmış ve verimsiz işleyen yapılar gelebiliyor. Şu bir gerçek ki, geçmişte kötü yönetilen veya istismar edilen kooperatif örnekleri, insanların kafasında güvensizlik ve umutsuzluk tohumları bıraktı. Ama bugün, “akıllı ortaklık” dediğimiz sistem, tarladan tüketici masasına kadar uzanan tüm süreci, dijital teknolojiler, yapay zekâ temelli veri analizi ve blok zinciri tabanlı izlenebilirlik gibi araçlarla yeniden tasarlıyor. Böylece herhangi bir çiftçinin ürettiği domates, çok uluslu bir firma kadar şeffaf, takip edilebilir ve güvenilir bir standarda kavuşabiliyor. İslami gelenekteki “kul hakkına riayet” ve “sorumluluk bilinci” ilkelerinin de altını çizdiği gibi, hem tüketicinin hem üreticinin hakkını koruyan bir şeffaflık, bu yeni düzende kritik önem taşıyor.

Dünyanın geleceğini çizecek olan bu tarım modelinin en önemli boyutlarından biri de kollektif zekâ prensibidir. Bireysel deneyim ve bilgisinin sınırlı olduğu gerçeği, üreticileri ortak akıl çerçevesinde birleşmeye mecbur ediyor. İnsanın insana, çiftçinin çiftçiye öğretici yönü, “imece” usulüyle harmanlandığında, aynı zamanda inovasyonun da ivme kazandığı görülüyor. Örneğin, drone destekli ilaçlama teknolojisinin bir çiftlikte başarılı olduğu anlaşıldığında, bu deneyimin hemen diğer üyelere aktarılması, bütün bir bölgenin verimini kısa sürede artırabiliyor. Bu, sadece ekonomik bir kazanç değil; aynı zamanda bereket kavramının da manevi boyutunu gösteriyor. Bereket, bazen rakamlara sığmayan, paylaşım ve dayanışmayla çoğalan bir değer simgeleri.

Birçok ülke, tarımsal üretimin büyük kısmının artık endüstriyel ölçekli şirketler tarafından yapıldığı gerçeğine hızla uyum sağlarken, küçük aile işletmelerinin eriyip gitmesi toplumsal bellekte ve kırsal alanlarda derin yaralar açıyor. Oysa, küçük aile işletmeleri, yerel kültürün, geleneğin ve biyolojik çeşitliliğin yaşayan hazineleridir. Geriye dönüp baktığımızda, pek çok modern iktisatçı da, kırsal yoksulluğun önlenmesi ve kalkınmanın kapsayıcı bir şekilde gerçekleşebilmesi için, küçük üreticilerin kolektif yapılara entegre olması gerektiğini savunuyor.

Küresel Gıda Üretiminin

%70'i

Küçük Ölçekli Çiftçilerden Geliyor

Ekonomi disiplini, bu iş birliği mekanizmalarına “ölçek ekonomisinin” kazanımı olarak bakarken, İslami geleneğin “kardeşinin yükünü hafifletmek” prensibiyle de aynı doğrultuda buluşuyor.

Tarımda dayanışma ve ortak markalaşma olmaksızın dünya pazarlarına açılmak, küçük ölçekli bir çiftlik için neredeyse imkânsız. Oysa, toplu hareket eden üreticiler, büyük bir firma kadar sağlam bir marka gücü inşa edebilir, paketlenme ve lojistik hizmetlerinde maliyet avantajı yakalayabilir. Bu sayede, iç piyasada olduğu gibi uluslararası arenada da söz sahibi olmaları mümkün. Üstelik, ürünler “temiz üretim”, “yerel çeşit”, “biyoçeşitliliğe saygı” gibi etiketlerle tanıtıldığında, yüksek katma değerli bir pazar segmentine girerek daha yüksek kârlılık elde edilebiliyor. Kaldı ki, bu tür hassasiyetler, “emanet” kavramını her türlü canlı için genişleten bir anlayışla da uyum sergiler. Çünkü toprak, su ve doğal kaynaklar, bize sadece kâr elde edelim diye sunulmadı; onları korumak ve gelecek nesillere aktarmakla da mükellefiz.

Bu noktada, iklim krizinin varlığı, küresel ölçekte gıda güvenliğini tehdit ederken, tarımsal üretim modelimizi yeniden düşünmek için güçlü bir motivasyon oluşturuyor. Çeşitli araştırmalar, sağanak yağışların, kuraklıkların, doğal afetlerin arttığı bir dönemde, tek tip ürün yetiştirmenin ve devasa monokültür tarlaların ekolojik risklerini vurguluyor. Birlikte üretim modeli, bu riskleri farklı ürün çeşitleri, farklı ekosistemler ve rotasyon stratejileriyle paylaşmayı mümkün kılıyor. Ayrıca, ortak hareketin sağladığı sermaye gücü, yenilenebilir enerji yatırımlarına, su yönetimi projelerine ya da toprak ıslah çalışmalarına yönlendirilebiliyor. Bu da, “her musibetin içinde hayır aramak” gerektiğini öğütleyen bir anlayışla, iklim krizi gibi büyük bir problemi daha sürdürülebilir ve bütüncül bir tarım modeline geçiş vesilesine dönüştürüyor.

Dijitalleşmenin hız kazandığı çağda, kırsalın bu dönüşümün dışında kalması, ülke ekonomisi ve sosyal barış açısından büyük riskler doğurabilir. Gençler, teknolojik altyapı ve eğitim eksikliği nedeniyle kırsal yaşamı cazip bulmuyor, şehirlere göç ediyor. Bu göç, kırsalda yaşlı bir nüfusun kalmasına ve toprağın gerçek potansiyelinin heba olmasına yol açıyor. Tam burada “akıllı köyler” fikri devreye giriyor.

Eğer tarım birlikleri ve kooperatifler, modern teknolojiyi kırsala getirebilir; bulut tabanlı veri sistemleri, çevrimiçi eğitim platformları, drone eğitimleri gibi imkânlar sunabilirse, gençler “tarımın geleceği”ne dair heyecan duymaya başlar. “İsraf etmeyin!” diye buyuran tavsiyeler, sadece gıda israfını değil, aynı zamanda insan kaynaklarının israfını da kapsar; yani genç beyinlerin metropollerde heba olmasına mani olacak çözümler üretmek de bir nevi israfla mücadeledir.

Üreticilerin ortak satın alma gücü, tarımsal girdi piyasalarına da denge getirir. Büyük tarım tedarikçileri genelde yüksek hacimli satışlarda daha uygun fiyatlar sunar. Küçük çiftlikler ise tek başına hareket ettiğinde bu avantajdan yoksun kalır. Ama kooperatif üzerinden toplu alım yapıldığında, hem daha kaliteli girdilere hem de daha düşük maliyetlere ulaşmak mümkün hale gelir. Üstelik, ortak depolama alanları, soğuk hava zinciri veya paketleme tesisleri gibi kalemler de paylaşıldığında, birim maliyetler iyice düşer. “Dağıtık” ama aynı zamanda “birbirine bağlı” bir üretim ağı, verimlilik optimizasyonu sağlar. Farklı bölgelerdeki çiftçiler, farklı ürünlerle, farklı hasat zamanlarıyla hareket ettiklerinde, bütünsel planlama yapmak çok daha kolaylaşır. Bu, hem ekonomik aklın hem de geleneksel imece kültürünün modern bir tezahürüdür.

Tahıl, meyve, sebze, hayvancılık ya da su ürünleri... Tarımın her kolunda ekonomik ölçek elde etmek ve katma değerli ürünlerle ihracata yönelmek, artık sadece devasa sermaye sahiplerinin veya devlet destekli birkaç büyük firmanın tekelinde olmamalı. Kırsal alanlara yayılan girişimcilik ve inovasyon, üreticilerin kendi aralarında “ortak AR-GE” projeleri yürütmesini sağlayabilir. Mesela, çeşitli üniversitelerin ziraat fakülteleriyle iş birliği yapılarak, yerel tohumların ıslahı, su tasarrufu yapan sulama yöntemleri veya ekolojik tarım teknikleri geliştirilebilir. Bu çalışmalar, geleneksel çiftçiliğin kadim bilgisiyle modern bilimin en yeni buluşlarını sentezler. Toprağın bir emanet olduğu bilinciyle, kimyasalları asgari düzeyde kullanan, biyolojik çeşitliliği gözetken yöntemler yaygınlaşır.

Gelecek perspektifinde, paylaşım ekonomisi anlayışının tüm sektörleri dönüştüreceği öngörülüyor. Tarım sektörü de bundan muaf değil. Tıpkı kentlerdeki araç paylaşım platformları gibi, kırsalda da traktör, biçerdöver, drone veya laboratuvar hizmetleri paylaşımına açılabilir. Kooperatif, bu makineleri satın alır ve tüm üyelerin hizmetine sunar. Böylece üreticiler kendi başlarına yüksek maliyetli teknoloji alımlarına girişmek zorunda kalmazlar. Bu yapılanma, İslam geleneğinde “kardeşinin faydasını, kendi faydan gibi gözetmek” şeklinde tanımlanan bir toplumsal ahlak düsturuyla da örtüşür. Çünkü makineler, tohumlar, su kaynakları ve bilgi paylaşıldıkça, bütün bir toplumun refahı daha hızlı artar.

Hızla değişen küresel koşullar ve büyüyen rekabet ortamı, ortak markalaşma meselesini de bir hayli kritik kılıyor. Eskiden köy pazarında satılan bir sebze, şimdi dijital pazaryerlerinde, şehirdeki bir tüketicinin ayağına kadar gidebiliyor. Fakat tekil bir üreticinin kendi lojistik ağını kurması, dijital pazarlama yapması, paketlemeyi standart hale getirmesi hayli külfetli. Ortak bir marka oluşturulduğunda, bu marka altında faaliyet gösteren her çiftlik, aynı kalite standartlarına tabii olurken reklam, tanıtım ve dağıtım maliyetleri de paylaşıyor. Böylece “köyünden aldığı domatesi internetten satmak” rüya olmaktan çıkıyor. Üstelik blok zinciri teknolojileri sayesinde, tüketici domatesin hangi tarlada, hangi tarihte, hangi gübreyle yetiştirildiğine kadar bilgi sahibi olabilir. Bu, şeffaflık ve tüketici güvenini perçinleyen bir unsurdur. İslami öğretilerde “hilesiz” ve “dürüst ticaret” vurgusunun önemi düşünüldüğünde, bu tür teknolojilerle gelen şeffaflık tam bir ahenk oluşturur.

Bütün bu umut verici resmin içinde, özen göstermemiz gereken bazı riskler de mevcut. Örneğin, herhangi bir kooperatifin veya birlik yapısının profesyonel yönetimden uzak olması, hesap verme mekanizmalarının eksikliği ve yolsuzluk gibi problemler, bu güzel modeli felce uğratabilir. Dolayısıyla, bağımsız denetim, ortakların karar alma süreçlerine aktif katılımı ve şeffaf finansal raporlama gibi un-

surların ihmal edilmemesi gerekiyor. Aksi takdirde, kolektif yapılar güven kaybeder ve dağılır. “Kardeşlik” kavramının yüceliği, istismara açık bir zemine dönüşebilir. Ne de olsa, insan, en büyük hataları çoğu zaman sorumluluk ve vicdan duygusunu kaybettiğinde yapar.

Tarımda birlikte üretim ve akıllı ortaklık, sadece çiftçileri değil, tüketicileri, işletmecileri, sivil toplum örgütlerini ve devlet kurumlarını da ilgilendiriyor. Çünkü gıda enflasyonunun, sağlıksız ürünlerin, tedarik zincirlerindeki yığılmalara veya dışa bağımlılığın en temel nedenlerinden biri, ölçek yakalayamayan ve bütüncül planlamaya sahip olmayan tarımsal yapılardır. Eğer üreticiler ortak bir çatı etrafında organize olursa, devlet politikalarının tasarımı, finansal desteklerin yönlendirilmesi, yerel yönetimlerin altyapı hizmetleri sağlaması çok daha kolay hale gelir. Bu da, tam anlamıyla bir “ekosistem” inşa etmek demektir. Ekosistem inşa edildiğinde, büyüyen sadece kârlılık veya rekolte olmaz; aynı zamanda sosyal bütünleşme ve kültürel zenginlik de artar. Üreticilerle tüketiciler arasında güven köprüleri kurulur.

Modern dünyanın birçok alanında “rekabetin yanı sıra iş birliği” kavramı revaçta. Tarım sektöründe bunu en somut şekilde görebiliriz. Birlikte üretim, aynı zamanda rekabetçi bir yaklaşımdır; çünkü küresel pazarlarda güçlenmenin yolu, yalnızca sermayesiyle büyük olanı taklit etmekten değil, birlikte hareket ederek ölçek kazanmak ve yenilik üretmekten geçer. Soframıza gelen her lokmanın ardında, sadece bireysel emek değil, toprağın bereketi, tabiatın cömertliği ve insanlığın ortak kaderi saklıdır. Bir kimse, ürününü çok daha yüksek bir fiyata pazarlayacak olsa bile, ekolojik dengeyi gözetmeden ve insan onurunu hiçe sayarak bu kârı elde ettiğinde, aslında “bereket” dediğimiz şeyi kaybeder. Onun yerine, “verdikçe çoğalan” bir anlayışla hareket eden topluluklar, geleceği de inşa eder.

Tüm bu düşünceler, bizlere tarımın sadece ekonomik bir faaliyet olmadığını, aynı zamanda kültürel, ekolojik ve manevi boyutları olan bir yaşam alanı olduğunu hatırlatıyor. Birlikte üretim ve akıllı ortaklık, işte bu çok katmanlı gerçeğe tam manasıyla uyum sağlayan bir modeldir.

Bahsi geçen model, geleneksel dayanışma kùltürünü dijital çağın imkânlarıyla harmanlar, yerel bilgeliğı küresel ağlarla buluşturur ve insanı kendi doğasına yeniden yaklaştıır. Yarınların tarımı, “yalnız ve güçsüz” küçük işletmelerin ya da “devasa ama duygusuz” şirketlerin tahakkümü altında şekillenmeyecek. Bunun yerine, farklı ölçeklerdeki tüm üreticilerin bir araya gelerek, ortak markalar, ortak dijital platformlar, ortak AR-GE alışmaları ve ortak insani değerler çerçevesinde büyüdüğü bir ekosistem kurulacak. Bu ekosistem, toprağı ilahi bir emanet olarak gören anlayıştan ve modern bilimin imkânlarından eş zamanlı beslenerek, insanlığın gıda güvencesini sağlayacak. Bu, yalnızca bir ekonomik reform değil; gelecek nesillere sağlıklı ve adil bir dünya bırakma iddiasıdır.

Tarımda birlikte üretim ve akıllı ortaklık, hayallerin gerçek kılındığı bir yolculuktur. Bir kez bu yola girildiğinde, tarla kenarındaki geleneksel tecrübeyle laboratuvardaki inovasyonun aynı sofrada buluştuğunu; yerel tatların dünya piyasalarında marka olduğunu; robotik hasat makinelerinin bile, paylaşımcı bir zihniyetle erişilebilir hale geldiğini göreceğiz. Aslında bütün bunlar, “paylaşmak güzeldir” diyen evrensel insani ve manevi öğütlerin, yeni teknolojilerle buluşmasından başka bir şey değil. Her karışı bereket dolu topraklarda, “dayanışma ve merhamet” şuuruyla hareket eden akıllı ortaklıklar, geleceğın medeniyetinin habercisi olacak. Zira gerçek büyüklük, sadece maddi ölçülerle değil, birlikte ve adil şekilde yürüyebilmekle tanımlanıyor.

Sonuç olarak, bugün tarımda yaşanan güçlükler, aslında yepyeni bir çağın kapılarını aralıyor. Bu ağ, hem insani hem teknolojik hem de manevi boyutları bir arada gözeten bir tarım anlayışını mecbur kılıyor. Toprağı ve insana hakkıyla değer veren, ortak emeğın kutsiyetini kavrayan, ileri teknolojiyi kardeşlik esasıyla buluşturan herkes, yarının kazananı olacaktır. İşte bu, bir medeniyet sıçramasıdır; toprağın bereketini insanın kardeşliğiyle harmanlayarak, bütün insanlığa uzanan bir sofrada buluşma çabasıdır.

Ve bu çaba, bizlere yalnızca daha fazla üretim getirmekle kalmayacak; aynı zamanda adalet, bereket ve vizyon dolu yeni bir dünyayı inşa etmenin de anahtarını sunacaktır.

Tarımda Paylaşım Ekonomisi: Birlikte Üretim, Akıllı Ortaklıklar ve Gelecek Fırsatları

Emrullah Gökhan

Tarımda Paylaşım Ekonomisi: Birlikte Üretim, Akıllı Ortaklıklar ve Gelecek Fırsatları

1. Giriş

Tarım sektörü, tarihsel olarak insan toplumlarının temel geçim kaynağı ve medeniyetlerin gelişmesinde belirleyici bir etmen olmuştur. Toprağı işlemek, bitkileri yetiştirmek ve hayvancılık yapmak, yüzyıllar boyunca insan hayatının merkezinde yer almıştır. Ne var ki, 20. yüzyılın ortalarından başlayarak giderek hızlanan teknolojik ve sosyoekonomik değişimler, tarımın geleneksel yapısını kökten dönüştürmeye başlamıştır. Artan dünya nüfusu, sınırlı doğal kaynaklar, küresel iklim değişikliği ve değişen tüketici beklentileri gibi faktörler, çiftçilerin ve tarımsal işletmelerin yeni yöntemler aramasını zorunlu hale getirmiştir. Buna ek olarak, rekabetçi piyasalar ve modern gıda güvenliği standartları, küçük ve orta ölçekli üreticilerin büyük ölçekli üreticilerle aynı şartlar altında rekabet edebilmesini iyice güçleştirmiştir.

Tarımda büyük ölçekli ve endüstriyel üretim yapan işletmeler, son teknolojik cihazları ve veri analitiğini kullanarak maliyet ve verimlilik avantajı yakalarken, küçük ve orta ölçekli tarımsal işletmeler zaman zaman bu yarışın gerisinde kalabilmektedir. Aynı zamanda, tüketici tarafında da yeni eğilimler ortaya çıkmaktadır. İnsanlar gıda ürünlerini giderek daha fazla sorgulamakta, menşeyi, üretim yöntemi, sürdürülebilirlik ve organiklik gibi kavramlara önem vermektedir. Yerel ve taze ürün talebi artarken, dijital pazar yerlerinin popüleritesi ve e-ticaret imkanlarının yaygınlaşması sayesinde çiftçiler doğrudan tüketiciye ulaşma fırsatı bulmaktadır.

Tüm bu gelişmeler, “birlikte üretim” ve “akıllı ortaklık” kavramlarını ön plana çıkarmaktadır. Küçük çapta üreticilerin ya da bölgesel tarım işletmelerinin kaynaklarını bir araya getirmesi, teknolojik altyapılarını ortak kullanması ve pazar erişimini genişletmesi, hem kârlılığını artırma hem de sürdürülebilirliği sağlama yolunda büyük avantajlar sunmaktadır. Bu makale, tarımda birlikte üretim ve akıllı ortaklık yaklaşımlarını dört temel başlık altında ele almaktadır: Tarımsal ekipman ve makine paylaşım platformları, lojistik ve depolama iş birlikleri, tarımsal veri ile yapay zeka ekseninde büyük veri paylaşımı ve son olarak çiftçiler için e-ticaret ile pazar yeri platformlarının yükselişi. Bahsi geçen bu dört alan, tarım sektörünün geleceğine yön veren önemli kilometre taşları haline gelmiştir.

Makalenin amacı, bu alanlardaki yenilikçi iş modellerini, somut örnekleri ve mevcut veya potansiyel zorlukları inceleyerek, tarım paydaşlarına rehber olacak kapsamlı bir çerçeve sunmaktır. Aynı zamanda, teknolojik gelişmelerin ve dijitalleşmenin tarımsal iş birlikleri üzerindeki etkilerini değerlendirirken, sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği gibi kritik konuların da bu yeni modeller çerçevesinde nasıl ele alınabileceğine dair fikirler verilecektir.

2. Tarımsal Ekipman Ve Makine Paylaşım Platformları

Tarımsal ekipman ve makine paylaşım platformları, tarım sektöründe dijitalleşme ve “paylaşım ekonomisi” prensiplerinin en dikkat çekici yansımalarından birini oluşturmaktadır. Geleneksel

olarak, çiftçiler ya makine satın alarak ya da komşuluk ilişkileri ve yerel girişimler vasıtasıyla makine kullanırdı. Ancak modern tarım ekipmanlarının, özellikle de yüksek teknolojili araçların (örneğin GPS kontrolü traktörler, biçerdöverler, drone'lar) maliyeti çok yüksektir. Bu durum, özellikle küçük ve orta ölçekli üreticilerin rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Makine paylaşım platformları ise bu darboğazı aşmayı amaçlamaktadır.

Bir makine paylaşım platformunda, makineye ihtiyaç duyan çiftçi, kullanım süresine göre belirli bir ücret karşılığında kiralama yapmaktadır. Makine sahibi (bu genellikle büyük çiftlikler, kooperatifler veya makine parkına sahip özel kuruluşlar olabilir), atıl zamanında ekipmanını paylaşarak ek gelir elde eder. Dijital platformlar ise kullanıcı dostu ara yüzleri sayesinde, bir yandan arz ile talebi birleştirirken diğer yandan ödeme, sigorta, bakım gibi süreçleri de düzenleyici bir çerçevede ele alır. Bu sayede, yatırım maliyeti çok yüksek olan makinelerden maksimum verim alınır ve çiftçiler sadece gerçek ihtiyaç duydukları dönem boyunca ödeme yaparak, maliyet avantajına kavuşurlar.

Makine paylaşım platformlarının ortaya çıkışında, tarımın mevsimselliği ve aynı makineye yıl içinde sadece kısa bir süre ihtiyaç duyulması temel etkenlerden biridir. Örneğin bir biçerdöver, yılda sadece hasat döneminde aktif olarak kullanılır. Hasat dönemi bittiğinde, çoğu zaman atıl kalır veya yeni sezona kadar depolama ve bakım maliyetleri ortaya çıkar. Paylaşım ekonomisi yaklaşımı, bu makinelerin farklı bölge ve çiftliklerde art arda kullanılmasını ve toplam verimlilik oranının yükselmesini sağlar. Üstelik paylaşım ekosistemi, teknolojik makinelerin kullanımının yaygınlaşmasına da katkıda bulunmaktadır; çünkü yüksek maliyetli bir teknolojik yeniliği satın almak yerine, kiralama yöntemiyle küçük ölçekli çiftlikler de bu teknolojiye ulaşabilmektedir.

ABD merkezli MachineryLink ve HarvestPort gibi şirketler, bu iş modelinin dünyada öne çıkan örneklerindendir. MachineryLink, özellikle biçerdöver paylaşımında uzmanlaşmış bir platformdur. Çiftçiler,

internet üzerinden biçerdöverleri ihtiyaç duydukları döneme göre rezerve eder ve lojistik planlama sayesinde makine, tam zamanında tarlaya getirilir. Benzer şekilde HarvestPort, tarımsal makinelerin yanı sıra tarımsal girdilerin (örneğin gübre, pestisit, sulama ekipmanı) de kiralandığı, alınıp satıldığı bir pazaryeridir. Bu tür platformlar, aynı zamanda veri toplamaya da olanak tanır; makine kullanım sıklığı, arıza kayıtları, bölgesel ihtiyaç haritaları gibi veriler toplanarak ileriye dönük planlamalarda kullanılabilir.

Türkiye'de henüz global çapta yaygın bir makine paylaşım platformu bulunmamakla birlikte, bazı kooperatifler veya yerel girişimler benzer yöntemleri uygulamaya başlamıştır. Özellikle biçerdöver, balya makinesi veya traktör gibi büyük ölçekli araçların kooperatif bünyesinde toplanıp üyelerin kiralamasına açılması, paylaşım ekonomisinin tarımsal bir varyantı olarak değerlendirilebilir. Dijital altyapının yaygınlaşmasıyla bu girişimlerin sistematik hale gelmesi ve tıpkı MachineryLink benzeri platformların Türkiye'de de ortaya çıkması beklenmektedir.

Makine paylaşımının avantajları oldukça belirgindir. Birincisi, yüksek satın alma maliyetinden kaçınan çiftçi, sermayesini başka alanlarda kullanarak finansal esneklik elde eder. İkincisi, son teknoloji ekipmanlara erişim kolaylığı, küçük ölçekli işletmelerin verimlilik ve rekabet gücünü artırır. Ayrıca bakım ve onarım çoğu zaman platformun sorumluluğunda olduğundan, çiftçiler bu konuda da ek bir yükten kurtulur. Dezavantaj olarak ise yoğun dönemlerde makine talebinin çakışması ve lojistik koordinasyonun güçleşmesi sayılabilir. Ayrıca makine paylaşım sisteminde sigorta ve hasar sorumluluğu gibi hukuki konuların özenle düzenlenmesi gerekmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, tarımsal ekipman ve makine paylaşım platformları, tarımın modernleşmesinde ve küçük üreticilerin rekabet gücünü korumasında önemli bir rol oynamaktadır. Sadece gelişmiş ülkelerde değil, gelişmekte olan pek çok bölgede de bu modelin hayata geçmesi

mümkündür. Yeterli dijital altyapı, hukuki düzenlemeler ve farkındalık oluşturulduğunda, paylaşım ekonomisi temelli çözümlerin tarımdaki kapsayıcılığı ve sürdürülebilirliği desteklemesi kuvvetle muhtemeldir.

3. Lojistik Ve Depolama İş Birlikleri: Ortak Kullanım Depoları

Tarımsal üretimin en kritik aşamalarından biri, ürünün tarladan tüketiciye veya işleme tesislerine güvenli ve hızlı bir biçimde ulaşmasıdır. Üreticinin veya işletmenin finansal kazancı, sadece tarladaki verimlilikle değil, hasat sonrası süreçlerin etkin yönetimiyle de yakından ilişkilidir. Ürünlerin doğru saklanmaması, uygun koşullarda depolanmaması veya yanlış zamanlama ile pazara sunulması, büyük kayıplara sebep olabilmektedir. Lojistik ve depolama iş birlikleri, bu sorunların üstesinden gelmek için geliştirilen modeller arasında öne çıkmaktadır.

Geleneksel olarak, çiftçi hasat ettiği ürünü küçük ölçekli depolarında muhafaza eder veya hemen satar. Ürünü daha sonra değerlendirmek ya da fiyatın yükselmesini beklemek çoğu zaman mümkün olmaz; çünkü yeterince profesyonel depolama alanı veya finansman kaynağı yoktur. Büyük tarım işletmeleri ve şirketler ise silolar, soğuk hava depoları ve modern lojistik ağları sayesinde ürünün değerini koruyarak pazarı gözleme, fiyatları kollama ve en kârlı zamanda satma imkanı yakalar. Bu eşitsiz durumu gidermenin bir yolu, ortak kullanım depolarının veya lojistik merkezlerinin oluşturulmasıdır.

Özellikle Cargill ve Archer Daniels Midland (ADM) gibi büyük ölçekli çok uluslu tarım şirketleri, tahıl, yağlı tohumlar ve diğer emtialar için dünya genelinde entegre depo ve lojistik sistemleri kurmuştur. Bu şirketler, sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz; çiftçilerle veya küçük işletmelerle sözleşmeli üretim yaparak, onların ürünlerini de satın alır ve geniş küresel pazarlara ulaştırır. Böylece, çiftçiler açısından bakıldığında, pazara erişim kolaylaşır ve maliyetler azalır. Öte yandan, büyük şirketlerin bu sektördeki hâkimiyeti, rekabetin azalması ve üreticinin pazarlık gücünün zayıflaması gibi riskleri de beraberinde getirebilir.

Ortak kullanım depoları, ölçek ekonomisi yaratır. Bir üretici, kendi başına modern bir soğuk hava deposu kurmak isterse büyük bir yatırımla karşı karşıya kalır. Oysa belli bir bölgedeki üreticiler veya bir kooperatif, paylaşımlı bir depo kurarak maliyetleri bölüşebilir. Böylece küçük üreticiler, ürünlerini uygun sıcaklık ve nem koşullarında uzun süre muhafaza edebilir, fiyatın yükseleceği dönemi bekleyerek satış yapabilir ve gelirini stabilize edebilir. Ayrıca profesyonel yönetilen depolarda kalite ve gıda güvenliği standartlarının sağlanması daha kolaydır. Bu da, yerel ürünlerin ihracat şansını artırır. Yeterli kapasite ve sertifikasyon sayesinde, uluslararası alıcılar bu depolardan gelen ürünlere daha fazla güvenebilir.

Türkiye’de lisanslı depoculuk sistemi, bu konudaki en önemli gelişmelerden biridir. Lisanslı depolarda tutulan ürünler için üreticiler, Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) alarak bu senetleri çeşitli finansal işlemlerde kullanabilmektedir. Böylece, ürün fiziksel olarak depoda korunurken, üretici hem finansmana erişebilir hem de fiyatın uygun olduğu dönemi bekleyebilir. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) gibi kurumlar da, belli koşulları karşılayan depo işletmelerine lisans vererek sistemin güvenliğini ve işleyişini desteklemektedir.

Lojistik ve depolama iş birlikleri, sadece fiziksel depolama ile sınırlı değildir. Aynı zamanda nakliye süreçlerinin organize edilmesi, farklı çiftliklerin ürünlerinin birleştirilerek toplu sevkiyat yapılması ve hatta uluslararası ihracat prosedürlerinin kolektif olarak yürütülmesi de mümkündür. Örneğin kooperatifler veya bölgesel birlikler, üyelerinin ürünlerini merkezi bir noktada toplayarak büyük hacimli alıcılara pazarlayabilir veya konteyner bazında ihracat yapabilir. Bu durumda, navlun maliyetleri bireysel sevkiyatlara kıyasla çok daha ucuz olacaktır. Ayrıca profesyonel bir lojistik yönetimi, ürün kayıplarını ve gecikmeleri asgariye indirir.

Sonuç olarak, lojistik ve depolama iş birlikleri, tarım sektörünün etkinliği ve kârlılığı üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Profesyonel ortak depolarda ürünün kalitesini korumak, fiyat dalgalanmalarına karşı direnci artırmak ve küresel pazarlara açılmak mümkündür. Yeterli kurumsal yapı, finansman ve eğitim desteği sağlandığında, küçük ölçekli

çiftçilerin de bu avantajlardan yararlanması ve tarımsal gelirlerini artırması olasıdır. Kamunun düzenleyici ve destekleyici rolü, özel sektörün finansal ve lojistik kabiliyetleriyle birleştiğinde, kırsal kalkınmaya büyük katkılar sağlayacak sürdürülebilir bir ekosistem oluşabilir.

4. Tarımsal Veri Ve Yapay Zeka İle Ortaklık: Büyük Veri-nin Paylaşımı

Tarım sektörü, son yıllarda hızla dijitalleşmekte ve bu dönüşüm, toplanan büyük hacimli veri setlerinin analiz edilmesiyle daha akılcı ve bilimsel kararların alınmasını sağlamaktadır. Büyük veri kavramı, tarım için oldukça yenilikçi bir yaklaşım olsa da, günümüzde drone'lar, uydu görüntüleri, sensör teknolojileri, GPS tabanlı makine sistemleri ve hatta mobil uygulamalar sayesinde çok sayıda veri toplanabilmektedir. Bu verilerin doğru analiz edilmesi ve paylaşımına açılması, tarımda verimliliği, sürdürülebilirliği ve kârlılığı eş zamanlı olarak artıracak büyük bir potansiyel vadeder.

Dijital tarım olarak adlandırılan bu yaklaşımın temelinde, toprak özelliklerinden hava durumu tahminlerine, bitkilerin gelişiminden hasat zamanına kadar geniş bir yelpazedeki bilgilerin toplanması ve işlenmesi yatar. İyi yönetilen bir büyük veri stratejisi, çiftçiye hangi tohumu hangi dönemde ekmesi gerektiğini, ne kadar gübre veya su kullanması gerektiğini ve hatta olası hastalık veya zararlı risklerini önceden tahmin edebilecek bir kılavuz sunar. Böylece girdi maliyetleri düşerken, ürün kalitesi ve rekoltesi artar. Benzer şekilde, büyük ölçekli işletmeler de lojistik planlamadan pazarlama stratejilerine kadar pek çok alanda veri odaklı yaklaşım geliştirir.

Climate Corporation, büyük veriyi tarımda başarılı bir şekilde kullanan örneklerin başında gelir. Hava durumu tahminleri ve iklim analitiği alanında uzmanlaşan bu şirket, FieldView adını verdiği platformuyla çiftçilere sahadaki sensörlerden gelen bilgileri bir araya getirme ve bu verileri görselleştirerek pratik önerilerde bulunma imkanı sağlamaktadır. Örneğin, FieldView sayesinde bir çiftçi, arazisinin belirli bölgelerinin daha fazla sulamaya ihtiyaç duyduğunu tespit edebilir veya yaklaşan bir fırtına için önlem alabilir.

John Deere Precision Ag ise benzer bir yaklaşımla, John Deere marka tarım ekipmanlarının sensör verilerini bulutta toplar ve hassas tarım uygulamalarına rehberlik eder. Traktörlerin GPS tabanlı otonom sürüş modları, ekim ve gübrelemeyi santimetre düzeyinde doğrulukla yaparak kaynak tasarrufu ve verim artışı sağlamaktadır.

Büyük veri ve yapay zeka, sadece üretim aşamasında değil, aynı zamanda fiyat tahminleri, pazar analizleri ve tedarik zinciri yönetiminde de kullanılmaktadır. Tarımın mevsimsel doğası ve iklim koşullarının belirsizliği, fiyat oynaklığını artıran faktörlerdir. Makine öğrenimi ve yapay zeka algoritmaları, geçmiş yılların verilerini değerlendirerek, ürün fiyatlarının gelecekteki hareketleri konusunda tahminlerde bulunabilir. Bu da hem üreticilere hem de büyük tarım şirketlerine stratejik kararlar alırken önemli bir avantaj sağlar.

Öte yandan, büyük veri paylaşımının önünde bazı engeller bulunmaktadır. En önemli konulardan biri, veri mülkiyeti ve gizlilik meselesidir. Çiftçiler, arazileri ve üretimleriyle ilgili hassas bilgilerin üçüncü taraf şirketlerin elinde toplanmasından endişe duyabilirler. Bu bağlamda veri paylaşım sözleşmeleri ve regülasyonlar büyük önem taşır. Veriyi üreten çiftçilerin ve işletmelerin, kendi verilerinin ticari değeri konusunda farkındalığının artması gerekir. Aynı şekilde, platform sağlayıcı şirketlerin de veriyi işlerken şeffaflık ve etik kurallara bağlı kalması, sektördeki güveni tesis etmek için elzemdir.

Bir diğer önemli konu da, yapay zeka ve otomasyonun istihdam üzerindeki etkisidir. Otomatik traktörler, drone bazlı ilaçlama sistemleri ve robotik hasat makineleri, insan iş gücüne duyulan ihtiyacı azaltabilmektedir. Bu durum, bazı bölgelerde işsizliği artırma riski taşırken, aynı zamanda yeni mesleklerin de doğmasına neden olabilir. Tarım teknolojileri sektöründe, veri analistleri, drone operatörleri, robotik uzmanları gibi uzmanlık alanlarına talep artacaktır.

Dolayısıyla, tarımın dijital dönüşüm sürecinde kamu politikalarının ve eğitim kurumlarının bu yeni gereksinimlere uygun eğitim programları ve politikalar geliştirmesi önemlidir.

Tarımsal veri paylaşımı ve yapay zekanın etkin kullanımı, küresel gıda güvenliği ve iklim adaptasyonu açısından kritik bir atılımdır. Doğru uygulanırsa, kuraklık, sel veya hastalık gibi riskleri önceden öngörmek ve gıda üretimini sürdürülebilir kılmak mümkün hale gelir. Aynı şekilde, girdi tasarrufu ve doğru zamanda doğru uygulama sayesinde karbon ayak izi de azaltılabilir. Bu da, tarımın iklim değişikliğiyle mücadelede üzerindeki baskıyı hafifletir. Bu nedenle, büyük veri ve yapay zeka tabanlı tarım uygulamalarının desteklenmesi, hem kamu hem de özel sektörün gündeminde üst sıralarda yer almalıdır. İyi düzenlenmiş veri politikaları, modern altyapı ve eğitim yatırımlarıyla bütünleştirilerek, gelecek nesillerin sağlıklı gıdaya erişimi ve sürdürülebilir bir tarımsal yapı için gerekli koşullar sağlanabilir.

5. Çiftçiler İçin E-Ticaret Ve Pazar Yeri Platformları

Tarım sektöründe verimlilik ve sürdürülebilirlik kadar önemli bir diğer konu, pazara erişim ve ürünlerin ticarileştirilmesidir. Geleneksel tedarik zinciri yapısında, çiftçi çoğu zaman ürününü yerel tüccarlara veya aracı kurumlara satmakta, dolayısıyla nihai fiyattan daha düşük bir pay almaktadır. Gıda ürününün tüketiciye ulaşana kadarki süreçte aracılardan sayısı arttıkça, hem kalite kontrolü zorlaşmakta hem de üreticinin kâr marjı azalmaktadır. Bu sorunlara karşı geliştirilen çözümlerin başında, e-ticaret ve çevrimiçi pazar yeri platformları gelmektedir.

Dijital pazar yerleri, üretici ile tüketici arasında doğrudan bir bağ kurarak araçlara olan ihtiyacı azaltır.

Üretici, kendi ürünlerini doğrudan çevrimiçi platformda tanıtabilir, fiyat belirleyebilir ve siparişleri karşılayabilir. Bu sistem, son tüketicinin daha taze ve izlenebilir gıdaya erişmesini sağlarken, üreticinin de daha adil bir gelir elde etmesine olanak tanır. E-ticaretin yüksek potansiyeli, özellikle tüketici bilincinin arttığı ve “sıfır kilometre gıda”, “organik”, “yerel ürün” gibi etiketlerin değer kazandığı günümüzde daha da belirgin hale gelmiştir.

Farmigo ve LocalHarvest, bu alanda öne çıkan örneklerdendir. ABD merkezli olan bu platformlar, yerel çiftliklerin online ortamda ürün satışı yapmasına imkan tanır. Tüketiciler, lokasyon bazlı arama yaparak kendilerine en yakın üreticileri bulur ve ürün yelpazesini inceleyerek sipariş verir. Haftalık veya aylık teslimat sistemiyle, taze ürünler tüketiciye ulaştırılır. Bu model, “topluluk destekli tarım” (community supported agriculture, CSA) kavramını da güçlendirmektedir. Tüketiciler, bir çiftliğin belirli dönem boyunca yapacağı üretime önceden ödeme yaparak destek olurlar ve karşılığında düzenli olarak mevsimlik ürün paketleri alırlar. Böylece çiftçi, pazar ve finansman belirsizliğini azaltarak daha rahat bir üretim planlaması yapabilir.

Dijital pazaryerlerinin avantajları arasında geniş tüketici kitlesine ulaşma, düşük işletme maliyetleri, çevrimiçi ödeme seçenekleri ve veri analizi yapma imkanı sayılabilir. Küçük bir köydeki çiftçi, internet üzerinden yaptığı satışla çok daha uzak bölgelerdeki müşterilere ürünlerini ulaştırabilir ve coğrafi sınırları aşabilir. Aynı şekilde, çevrimiçi pazarlama, sosyal medya ve SEO (Arama Motoru Optimizasyonu) stratejileriyle, üreticiler kendilerini daha görünür kılabilir. Buna karşın, dijital okuryazarlık ve lojistik altyapı eksikliği gibi sorunlar, kırsal bölgelerde e-ticaret modelinin yaygınlaşmasını kısıtlayabilir.

Türkiye’de de çiftçileri ve üretici kooperatiflerini doğrudan tüketiciyle buluşturan çeşitli e-ticaret girişimleri bulunmaktadır. Özellikle büyük şehirlerde yaşayan insanların sağlıklı ve doğal gıda arayışı, bu tür platformlara olan talebi artırmaktadır. Bazı üretici grupları, sosyal medya üzerinden dahi doğrudan satış yapmayı öğrenmiş; kargoyla taze sebze, meyve, süt ürünleri, bal, zeytinyağı gibi ürünler göndermeye başlamıştır.

Soğuk zincir ve lojistik maliyetlerindeki iyileşmeler, bozulabilir gıda ürünlerinin de internet üzerinden satışını mümkün kılmaktadır.

E-ticaret ve pazar yeri platformlarında dikkate alınması gereken zorluklar da mevcuttur. Öncelikle, kargolama ve teslimat süreçlerinin yönetimi, taze ürünlerde çok daha hassas bir planlama gerektirir. Lojistik maliyetler, kâr marjını olumsuz etkileyebilir. Ayrıca, platformların komisyon oranları yüksek olursa, üretici tekrar düşük kâr payıyla karşılaşabilir. Yasal mevzuat, gıda güvenliği ve etiketleme konularında uyulması gereken kurallar da dijital ortamda satış yapan üreticiler açısından önemli bir öğrenme süreci gerektirir.

Tüm bu unsurlar göz önüne alındığında, çiftçiler için e-ticaret ve pazar yeri platformlarının sunduğu olanaklar oldukça değerlidir. Doğrudan satış modelinin güçlenmesi, kırsal kalkınmayı ve bölgesel ekonomileri destekleyebileceği gibi, tüketici memnuniyeti ve gıda güvenliği açısından da ciddi kazanımlar sağlayabilir. Dijitalleşme düzeyi yükseldikçe ve lojistik altyapı geliştikçe, bu tür platformların önemi daha da artacak ve tarım sektöründe büyük bir dönüşüme öncülük edecektir.

6. Tarımsal İş Birliklerinde Ortaya Çıkan Yeni Finansman Modelleri

Tarımda birlikte üretim ve akıllı ortaklık yaklaşımları, sadece teknik veya lojistik yenilikler değil, aynı zamanda finansal yenilikleri de beraberinde getirmektedir. Yüksek ölçekli yatırım gerektiren seralar, modern sulama sistemleri, soğuk hava depoları veya teknolojik makine parkları gibi projelerin hayata geçirilmesi, ciddi bir sermaye gereksinimi yaratır. Geleneksel bankacılık sisteminin tarımsal projelere bakış açısı çoğu zaman temkinli olduğundan, çiftçiler veya kooperatifler uygun finansmanı bulmakta zorlanabilirler. Bu nedenle, son yıllarda alternatif finansman modelleri tarım sektöründe daha fazla ilgi çekmektedir.

Kitle fonlaması (crowdfunding), bu modellerden biri olarak öne çıkar. İnternet üzerinden çok sayıda küçük yatırımcının bir projeye küçük miktarlarda destek vermesiyle büyük meblağlara ulaşmak mümkündür. Tarımsal projeler, özellikle sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik temalarıyla birleştğinde, kitle fonlaması kampanyalarında geniş bir kitleye hitap edebilir. Örneğin, organik tarıma geçiş yapmak isteyen bir aile çiftliği ya da bir kooperatif yeni bir ürün işleme tesisi kurmak istediğinde, kitle fonlaması üzerinden proje sunarak hem maddi destek alabilir hem de marka bilinirliğini artırabilir. Destekçiler, projenin başarılı olması durumunda ürün teslimatı veya gelir paylaşımı gibi avantajlar elde edebilir.

Kamu-özel ortaklıkları (public-private partnership, PPP), büyük altyapı projelerinde kullanılan bir diğer finansman modelidir. Bu modelde devlet, özel sektörle iş birliği yaparak yatırımı bölüşür veya özel sektöre çeşitli garantiler sağlar. Tarım sektöründe bu yaklaşım, sulama kanalları, modern tarımsal teknoparklar veya ortak kullanım depoları gibi projelerde uygulanabilir. Kamu, proje için arazi veya vergi teşviği sunarken, özel sektör mali kaynakları ve işletme tecrübesiyle süreci yönetir.

Böylece, halkın uzun vadeli çıkarlarını korurken, özel sektörün dinamizmi ve verimlilik anlayışı devreye sokulmuş olur. Tarımsal üretim ve kırsal kalkınma hedefleriyle uyumlu, stratejik projelerde kamu-özel ortaklıklarının artması, Türkiye gibi tarım potansiyeli yüksek ülkelerde büyük bir etki yaratabilir.

Mikrofinans ve kooperatif kredileri de tarımda önemli finansal enstrümanlardır. Mikrofinans, düşük gelirli kesimlerin küçük kredilere erişimini kolaylaştırarak, üretim faaliyetlerini desteklemeyi amaçlar. Gelişmekte olan ülkelerde, küçük işletmeler veya aile çiftlikleri için bu krediler büyük önem taşıyabilir. Uygun ödeme koşulları, düşük faiz oranları ve esnek geri ödeme planları sayesinde, mikrofinans kuruluşları kırsal kalkınmaya katkıda bulunur. Diğer yandan, tarım kooperatiflerinin kendi iç fon mekanizmalarını kurarak üyelere düşük faizli kredi sunması da bir alternatif olabilir. Bu sayede çiftçiler, yüksek faizli ticari krediler yerine kooperatiftan daha avantajlı koşullarda borç alabilir ve ortak projelere katılabilir.

Tarım sektöründe ortaya çıkan bu yeni finansman modelleri, beraberinde bazı risk ve sorumluluklar da getirir. Kitle fonlamasında proje sahiplerinin şeffaf olması, toplanan fonların belirtilen amaç doğrultusunda kullanılması ve yatırımcıların haklarının korunması gibi konular yasal çerçevede düzenlenmelidir. Kamu-özel ortaklıklarında ise kamu yararının korunması, özel sektörün tek taraflı avantaj sağlamaması ve risk paylaşımının adil olması önemlidir. Mikrofinans ve kooperatif kredilerinde de doğru bir risk değerlendirmesi ve finansal yönetim yapılmazsa, borç geri ödemelerinde sorun yaşanabilir ve küçük çiftçiler daha da zor durumda kalabilir.

Özetle, birlikte üretim ve akıllı ortaklıkların verimli ve sürdürülebilir olması, büyük ölçüde doğru finansman modellerinin devreye sokulmasına bağlıdır. Geleneksel bankacılık sisteminin ötesinde, kitle fonlaması, kamu-özel ortaklıkları ve mikrofinans gibi araçlar, farklı ölçekteki tarımsal projelerin hayata geçirilmesini kolaylaştırır. Özellikle teknoloji yoğun ve katma değeri yüksek uygulamalar, başlangıç aşamasında ilave sermaye ihtiyacına sahiptir. Doğru finansman kaynağı ve modelini bulabilmek, hem proje sahibine hem de ülke ekonomisine uzun vadede büyük kazanımlar sunacaktır.

7. Genel Değerlendirme Ve Gelecek Perspektifi

Tarım sektörü, geleneksel yöntemlerden teknolojik yeniliklere doğru hızla evrilen bir süreç içerisinde. Nüfus artışı, iklim değişikliği, doğal kaynakların kıtlığı gibi küresel sorunlar, tarımsal üretimin sürdürülebilir ve verimli yöntemlerle yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede, birlikte üretim ve akıllı ortaklık modelleri, tarımda önemli bir paradigma değişikliğini temsil etmektedir. Makine paylaşımından lojistik iş birliklerine, veri analizinden e-ticarete kadar çok çeşitli alanlarda, ortaklık ve paylaşım kültürü giderek yaygınlaşmaktadır.

Teknolojik gelişmeler, bu sürecin itici gücüdür. Özellikle büyük veri analitiği, yapay zeka tabanlı karar destek sistemleri ve sensör teknolojileri, tarımda yeni ufuklar açmakta, verimliliği ve kaliteyi artırmaktadır. Makine paylaşım platformları, farklı ölçeklerdeki çiftçilerin ileri teknolojiye erişimini kolaylaştırırken, lojistik ve depolama iş birlikleri ise ürünlerin pazarda doğru konumlandırılmasını ve katma değerli işlemlerle değerinin korunmasını sağlamaktadır. Bunun ötesinde, e-ticaret ve pazar yeri platformları, üreticinin tüketiciyle doğrudan iletişim kurmasına ve fiyat avantajı elde etmesine yardımcı olmaktadır.

Türkiye, coğrafi çeşitliliği ve iklim avantajları sayesinde birçok tarım ürününde dünya çapında söz sahibi olma potansiyeline sahiptir. Fakat bu potansiyelin tam anlamıyla değerlendirilebilmesi için teknolojik altyapının iyileştirilmesi, kurumsal ve finansal mekanizmaların güçlendirilmesi, çiftçilerin eğitim seviyesinin artırılması ve doğru teşvik mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Örneğin, lisanslı depoculuğun yaygınlaştırılması, makine paylaşımı için hukuki altyapının geliştirilmesi ve dijital pazaryerlerine erişimin kolaylaştırılması, tarımın modernizasyonunda kritik adımlardır. Ayrıca, yapay zeka ve büyük veri kullanımına ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması ve veri güvenliği konusundaki endişelerin giderilmesi de bu dönüşümün sağlıklı şekilde gerçekleşmesi için şarttır.

Uluslararası alanda da sürdürülebilirlik ve iklim adaptasyonu, tarım sektörünün odak noktaları arasında yer almaya devam edecektir. Avrupa Birliği'nin Yeşil Mutabakat politikaları, karbon ayak izi düşük ve sürdürülebilir üretim yapan çiftçilerin rekabet gücünü artırmaktadır. Benzer şekilde, küresel gıda zincirlerinde yer almak isteyen ülkeler ve üreticiler, "iklim dostu" ve "sürdürülebilir" üretimi bir avantaj olarak görmekte, pazarlarını bu doğrultuda genişletmeye çalışmaktadır. Birlikte üretim ve akıllı ortaklıklar, bu süreçte hem çevresel hem de ekonomik sürdürülebilirliği destekleyebilecek ölçeklenebilir çözümler sunar.

Gelecek perspektifi içerisinde, tarımda dijital dönüşümün hız kesmeden devam edeceğini öngörmek mümkündür. Otonom traktörler, drone'lar ve robotlar sahada daha yaygın hale geldikçe, insan iş gücü ihtiyacı bazı alanlarda azalacak, ancak nitelikli teknik personel ve veri analistlerine olan talep artacaktır. Bu durum, tarımsal iş gücünün yeniden eğitimi ve kırsal kalkınma politikalarının yeniden şekillenmesini gerektirecektir. Tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında, kamu-özel ortaklıkları, kooperatifler, üniversiteler ve araştırma merkezleri arasındaki iş birliği, ülkelerin tarım sektöründe rekabet avantajı sağlamak adına en önemli stratejik araçlardan biri olacaktır.

8. Sonuç Ve Öneriler

Bu makalede, tarımda birlikte üretim ve akıllı ortaklık kavramları dört ana eksen üzerinden ele alındı: tarımsal ekipman ve makine paylaşım platformları, lojistik ve depolama iş birlikleri, tarımsal veri ve yapay zekaya dayalı büyük veri paylaşımı ve çiftçiler için e-ticaret ile pazar yeri platformları. Her bir ekseninde, somut örnekler, avantajlar, dezavantajlar ve geleceğe dönük potansiyel gelişmeler detaylı biçimde incelendi. Değerlendirmelerin ışığında, hem Türkiye'deki hem de dünya genelindeki tarımsal paydaşlara yol gösterici olabilecek bazı temel öneriler şu şekilde özetlenebilir:

1. Koordinasyon ve Yönetişim Mekanizmaları Güçlendirilmeli:

Tarımsal paydaşlar arasında iş birliğinin etkin işleyişi, güçlü ve şeffaf koordinasyon mekanizmalarına bağlıdır. Kamu kurumları, özel sektör, kooperatifler ve sivil toplum örgütleri, birlikte üretim ve paylaşım ekosistemini destekleyecek ortak platformlar ve veri tabanları oluşturmalarıdır.

2. Eğitim ve Farkındalık Artırılmalı:

Dijital tarım, veri yönetimi ve paylaşım ekonomisi gibi konularda çiftçilere kapsamlı eğitimler verilmelidir. Yerelde düzenlenecek seminerler, pilot projeler ve danışmanlık hizmetleri, teknolojinin benimsenme hızını artırabilir ve örnek başarı hikayelerinin çoğalmasını sağlar.

3. Finansman Modelleri Çeşitlendirilmeli:

Kitle fonlaması, mikrofinans, kooperatif kredileri ve kamu-özel ortaklıkları gibi alternatif finansman araçlarının tarımsal projelere uyarlanması teşvik edilmelidir. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin, dijitalleşme ve modern teknolojilere geçişi desteklenecek uygun finansal enstrümanlara kolay erişimi sağlanmalıdır.

4. Yasal ve Düzenleyici Çerçeve İyileştirilmeli:

Makine paylaşımı, veri güvenliği, e-ticaret, gıda güvenliği gibi alanlarda, gelişen teknolojilere uygun, açık ve güvenilir bir hukuk altyapısına ihtiyaç vardır. Veri mülkiyeti, fikri mülkiyet hakları ve tüketici koruması gibi konularda mevzuatlar güncellenerek çiftçilerin ve girişimcilerin hakları korunmalıdır.

5. Altyapı ve Teknoloji Yatırımları Önceliklendirilmeli:

Kırsal alanlarda yüksek hızlı internet, modern depo tesisleri, lojistik merkezleri ve bilgi teknolojileri altyapısı olmadan, dijitalleşmenin potansiyelinden faydalanmak mümkün değildir. Kamu destekleri ve özel yatırım teşvikleri ile altyapı eksiklikleri hızla giderilmelidir.

6. Sürdürülebilirlik ve İklim Adaptasyonuna Önem Verilmeli:

Birlikte üretim ve akıllı ortaklıklar, sadece ekonomik değil, aynı zamanda çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği de gözetmelidir. Doğru sulama teknikleri, organik ya da iyi tarım uygulamaları, karbon ayak izinin düşürülmesi ve yerel ekosistemlerin korunması, tarımın geleceği açısından kritik konulardır.

Bu önerilerin hayata geçirilmesi, ülkelerin tarımsal rekabet gücünü artıracak gibi, aynı zamanda dünya genelindeki gıda güvenliği ve iklim mücadelesine de olumlu katkı sağlayacaktır. Tarımın tüm paydaşlarının ve ilgili kurumların, bu kapsamlı dönüşüm sürecinde eşgüdümlü hareket etmesi, sürdürülebilir bir gelecek adına büyük önem taşımaktadır.

9. Kaynakça

1. MachineryLink ve HarvestPort Resmi Web Siteleri – Paylaşım ekonomisi tabanlı makine kiralama ve ekipman temini platformlarına ait tanıtım materyalleri ve blog yazıları.
2. Climate Corporation (FieldView) – Şirketin iklim analitiği, büyük veri ve karar destek sistemleri üzerine yayınları ve kurumsal dokümanları.
3. John Deere Precision Ag – Traktör, ekim ve hasat makinelerinde uydu tabanlı otomasyon, hassas tarım uygulamaları ve veri analitiği alanında teknik raporlar.
4. Cargill ve Archer Daniels Midland (ADM) Kurumsal Raporları – Global ölçekli lojistik, depolama ve emtia ticareti alanındaki faaliyetlerine ilişkin kamuya açık bilgiler.
5. Lisanslı Depoculuk Mevzuatı (Türkiye) – Tarım ve Orman Bakanlığı’nın lisanslı depolarla ilgili yönetmelikleri, Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) düzenlemeleri ve Ürün İhtisas Borsacılığı tebliğleri.
6. Farmigo ve LocalHarvest Platform Bilgileri – ABD merkezli yerel üretici-tüketici buluşma noktalarının işleyiş prensipleri, CSA (Topluluk Destekli Tarım) uygulamaları.
7. FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) – Dijital tarım, sürdürülebilirlik, gıda güvenliği ve iklim değişikliği konularında yayınlanan raporlar ve istatistikler.
8. Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı Resmi Raporları – Dijital tarım stratejileri, kooperatifçilik politikaları, sürdürülebilir tarım ve kalkınma programlarına dair resmi belgeler.
9. Avrupa Birliği Yeşil Mutabakat Belgeleri – Sürdürülebilir gıda sistemleri, organik üretim hedefleri ve karbon ayak izi azaltım stratejileri hakkında yayınlanan direktifler ve yol haritaları.

**Gıda Güvenliği İçin Uluslararası
Ortaklıklar (FAO, IFAD, UNDP gibi
kuruluşlarla yapılan iş birlikleri)**

Dr. Erhan Erkmen

Gıda Güvenliği İçin Uluslararası Ortaklıklar (FAO, IFAD, UNDP gibi kuruluşlarla yapılan iş birlikleri)

İnsanlık tarihi bir yönüyle gıdaya erişimin mücadelesini konu edinmiştir. Medeniyetin başlangıcının tarım kabul edilmesi de bu nedenledir. Tarıma uygun çevre koşullarının sağlandığı yerlerde yerleşik düzene geçilmesi ve araç gerecin kullanımı her alanda gelişimi sağlamıştır. Bu gelişim, yerleşim yerlerinde nüfus artışına, dolayısıyla gıda bölüşümünde sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Sınırlı kaynakların insanın 'sonsuz ihtiyaç' açlığına cevap verememesi sorunların temel sebebidir. Bu durum zamanla klasik ekonomi biliminin temelini de oluşturmuştur.

Bu düşünce, eski dönemlerden beri ekonomistlerin tartıştığı bir konu olmuştur. Yaklaşık 230 yıl öncesine ait meşhur bir teorem vardır. Malthus olarak adlandırılan bu teoriye göre; dünya nüfusu geometrik olarak artarken gıda üretimi aritmetik olarak artacak ve dünya büyük bir krize sürüklenecektir. Gerçekten dünya nüfusu birçok salgın hastalık ve büyük savaşlara rağmen 1800'lü yıllarda 700 milyon, 1900'lü yıllarda 1,5 milyar ve 2000'li yıllarda 7 milyara yakın bir sayıya ulaşmıştır. Halen 2025 yılı itibarıyla 8,2 milyar insanın yaşadığı hesaplanmaktadır. Bu sayının 2050 yılında 12 milyar olması beklenmektedir.

Bu artış karşısında insanlığın en önemli güvencesi yenilikler ve teknolojiye gelişme olmuştur. 20. yüzyılın başında büyük ivme kazanan bu gelişim insanlığa yeni imkanlar sunmuştur. Böylelikle birim hayvandan ve alandan daha fazla ürün alınabilmeye başlanmıştır. Verimliliği ve kaliteyi arttıran yeni metotlar sayesinde ihtiyaçtan daha fazla üretim yapılmış ve gıda dağları oluşmuştur. Fakat aynı teknoloji, kullanım sınırına geldiğine en başta tarımsal üretim kaynaklarını tehdit etmektedir. Bir yandan giderek azalan doğal alanlar, diğer yandan sera gazları (Karbon dioksit, Metan, diazotmonoksit, CFC's) emisyonları küresel ısınmaya ve iklim değişikliğine sebep olmaktadır. Bu durum yeni tehditleri tetiklemektedir. Sel, taşkın, şiddetli fırtınalar gibi ekstrem meteorolojik olaylarda artışlar yaşanmakta, daha sıcak ve az yağışlı iklim koşulları dünyayı sarmaktadır. Fakat daha önemlisi su kaynaklarındaki azalma ve kuraklık artışı, su ve toprak kalitesinin bozulmasına, hayvan hastalıkları ve zararlılarda artışa, ekosistemin bozulmasına ve biyolojik çeşitliliğin azalmasına sebep olmaktadır. Bütün bunlar bir araya gelince tarımsal üretimi doğrudan olumsuz etkilemektedir.

Bu durumda 7 milyar nüfusun ihtiyaçlarını sağlayacağımız kıt kaynaklarımızı sürdürülebilir olarak kullandığımız söylenemez. Bunun doğal sonucu olarak, ne yazık ki; aslında herkese yetecek kadar gıdanın olduğu dünyamızda her gün 25 bin kişi, en acısı her

beş saniyede bir çocuk açlığa bağlı nedenlerden ölmektedir. Her gece 800 milyon insan yatağa aç girmekte, 2 milyardan fazla insan ise yetersiz beslenmektedir. Beslenmede yetersizliğin yanı sıra başka bir ciddi problem ise dengesiz beslenmedir. Karnını doyurmaktan öte, ucuza kalitesiz (sağlıksız) gıdalara yönelmek zorunda kalan düşük gelirli toplumlarda başta obezite olmak üzere birçok sağlık sorunu görülmektedir. Yani dünya nüfusunun neredeyse yarısı aç olduğu için kaybedecek hiçbir şeyi kalmamış insanlardan oluşmaktadır. Huzur ve barıştan bahsetmenin giderek zorlaştığı bir dünyada gelişmiş ülkelerin hepsi terör korkusuyla sınırlarını kapatmış, büyük güvenlik tedbirleri ile yaşamaktadır. 21. yüzyılın bütün imkanlarına rağmen dünyanın önemli kısmı açlıktan, bir diğer kısmı ise korkudan geceleri uyuyamadığı bir ortamda yaşamaktadır.

Gelinen bu nokta, 2050 yılına kadar 12 milyara ulaşacak dünya nüfusunun refah içinde yaşaması için gıda ve enerji ihtiyacının asgari düzeyde temin edilmesini sağlayacak tedbirlerin alınması gerekmektedir. Örneğin tükenen enerji kaynaklarına alternatif olarak enerji tarımı yapılarak çevre dostu yeşil enerji üretimi gibi fikirler gittikçe önem kazanmaktadır. Tedbirler her ne olursa olsun çözümün temeli hep tarıma dayanmaktadır. Yoksulluğun yaygın olduğu kırsal alanlarda tarıma dayalı ekonomik ve sosyal tedbirler ile refah dağılımında denge sağlanmaya çalışılmaktadır.

Artan nüfusun gıda ihtiyacını gıda güvencesi ve güvenilir gıda çerçevesinde tarımla karşılamak konusunda birbiriyle ilişkili birçok tedbirin bütüncül bir şekilde bir arada alınması gerekmektedir. Artık sürdürülebilir kaynak yönetimini sağlamak için bilinçli tarım yapılması şart olmuştur. Ekonomik ve sosyal adaletin birlikte tesis edildiği bir kalkınma için dünyada barış ve refah dağılımı dengesi, tarım çevre dengesi, yeşil enerji üretim ile gıda ve enerji dengesi gibi hassas birçok konuda akıllı sürdürülebilir politikalar oluşturulmalıdır.

Son zamanlarda etkisini giderek arttıran küresel tehditler karşısında doğa, ekonomi ve sosyal yaşam çerçevesinde karşılıklı dengelerin korunduğu sürdürülebilir tedbirler almak gerektiği söylemi ve farkındalığı giderek artmaktadır. Ama bunun için toplumların öncelikle kabul etmeleri gereken öncelikli şartlar (etik değerler) bulunmaktadır:

- Kıt kaynakları sömürmeden hatta koruyarak üretmek,
- İsraf etmeden yaşamak,
- Refah dağılımında adil ve paylaşımcı olmak,
- Birlikte çalışarak işbirliği yapmak

500 Milyon+

Dünya genelinde faaliyet gösteren aile çiftliği sayısı.

Ama bu fedakarlıkları başarmak öyle sanıldığı kadar kolay değildir. Halihazırda dünya üzerinde ciddi bir dengesizlik mevcuttur. Literatürdeki bilgi genellenirse; dünya nüfusunun %1'i toplam zenginliğinin %40'na, %50'si ise %1'ine sahiptir. Fakirlik çizgisi günde \$2 USD altındadır. Dünyada yoksul nüfusun %75'i kırsal alanlarda yaşamaktadır. Bu fakirliğin kırsal alanda yol açtığı kötü sonuçlar ile ilgili üzücü, utanç verici durumlarla karşılaşmaktadır. DTÖ kararları nedeniyle çıkan küresel krizler sonucu piyasadaki ithalat baskısı karşısında 40 bin Hintli çiftçinin intihar ettiği, büyük göçler olduğu ya da toplumların ucuz ve kalitesiz gıda tüketmek zorunda kaldığı gibi olumsuz etkilerin yaşandığı bilinmektedir. Diğer taraftan kalkınmış ülkeler kaynakları israf etmeden koruyarak kullanma, adil ve paylaşımcı olmak konusunda yeterli düzeyde istekli değildir. Aslında refah seviyesi her ne olursa olsun bütün toplumlar kendi üzerine düşecek fedakarlığı yapmaktan kaçınmaktadır. Toplumların bu bencil yaklaşımlarının üstesinden gelebilecek medeni bir çözüm bulunması gerekmektedir.

Aranan çözüm hiç kimsenin ummadığı bir yerde bulunmuştur. Yıllardır iktisat kitaplarında geri kalmışlığın göstergesi sayılan ve bir an önce terk edilmesi gerektiği iddia edilen tarım, milenyumun kurtarıcısı durumuna gelmiştir. Fakat kalkınmanın başlayacağı kırsal alanlarda bunu başarması beklenen kesim aşırı fakir ve güçsüzdür. Yani teknik acidan dünyayı kurtarması beklenen kesim daha kendini bile kurtarmaktan aciz durumdadır. Küresel sorunlara çare olması beklenen tarım sektörü güçsüz küçük aile işletmelerinden oluşmaktadır. Bu zayıflığa rağmen üreticiler bir yandan gıda üretimini arttırmaya gayret ederken diğer taraftan doğal kaynakların tahribi hızlanarak devam etmekte, küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar artmakta, dolayısıyla açlık azalmamaktadır. Yani kendi içinde oluşan kısır döngü çözümü zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak; Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, gönüllü kuruluşlar gibi dünyanın önde gelen kurum ve kuruluşları ile gelişmiş ülkelerin hükümetleri başta açlık olmak üzere enerji krizi, çevre sorunları ve refah dağılımındaki dengesizlikten kaynaklı sorunlara çözümler aramaktadır. Gıda güvenliği konusunda bugüne kadar görev alanında çeşitli faaliyetler sürdüren bu kuruluşlar, tarıma yönelmişlerdir. Sorunların mutlaka uluslararası kuruluşların desteği ve işbirliği ile yapılacak projeler ile çözülebileceği düşünülmektedir. Küresel boyutta sürdürülebilir uygulamaların yaygınlaştırılabilmesinde bu kuruluşlara büyük rol düştüğü söylenebilir. Ama bu yönelişin ayakları tam olarak oluşturulamamıştır. Bu aksayan yönler değinilmeden önce aşağıda gıda güvenliği ve küresel sorunlar konusunda faaliyet gösteren başlıca kuruluşlar kısaca ele alınacaktır.

570 Milyon

Dünya genelinde toplam tarım işletmesi sayısı.

Mevzuatlarına bakılırsa ciddi sorumluluklar üstlenmiş bu kuruluşlar kendilerinden beklenen görevleri ne kadar yerine getirebilmektedir? Bu kuruluşları kısaca tanıyalım:

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO): Dünya genelinde açlıkla mücadele etmek, tarımsal üretimi artırmak ve sürdürülebilir gıda sistemlerini teşvik etmek için çalışan en önemli uluslararası kuruluşlardan biridir. Açlıkla mücadele amacıyla Gıda Güvenliği ve Beslenme için Küresel Program yürütmektedir. Çeşitli projelerle sürdürülebilir tarım ve gıda sistemleri için teknik destek sağlamaktadır. Küresel Gıda Güvenliği Endeksini yayınlarak genel duruma ilişkin bilgi vermektedir.

Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP): Dünya çapında açlıkla mücadele eden ve acil durumlarda gıda yardımı sağlayan bir kuruluştur. Bu amaçla yerel gıda tedarik zincirlerini desteklemekte ve okul beslenme programları yürütmektedir.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD): Kırsal kalkınmayı sağlamak amacıyla öncelikle kadın ve gençleri kapsayan küçük ölçekli çiftçilerin üretkenliğini artırmak için finansal destek sağlamaktadır. İklim değişikliğine uyum sağlamak üzere dayanıklı tarım uygulamalarını teşvik eden desteklemelere yönelmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP): Sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda gıda güvenliğini artırmaya yönelik tarımsal kalkınmayı teşvik eden projeler yürütmektedir. Yoksullukla mücadele ve kırsal kesimde gelir artırma çalışmaları yapmaktadır. İklim değişikliğine uyumlu tarım uygulamalarını desteklemektedir.

Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü (WHO): Küresel boyutta gıda güvenliğinin ve güvenli gıda tüketiminin sağlık boyutuyla ilgilenecek standartlar belirlemektedir. Beslenme ve sağlık politikaları geliştirmektedir. Gıda kaynaklı hastalıklarla mücadelede rehberlik etmektedir. CODEX Alimentarius Komisyonu ile ülkeler arasında gıda ticaretini kolaylaştırmaktadır.

Dünya Bankası: Gıda güvenliği ve tarımsal kalkınma alanında küçük ölçekli çiftçilere kredi ve finansman sağlamaktadır. Bu amaçla tarımsal altyapıyı geliştirme projelerini finanse etmektedir. Tarımsal teknolojiye erişimi artırmaya yönelik yatırımlarda bulunmaktadır.

Bu uluslararası kuruluşlara Uluslararası Kooperatif Birliği (ICA)

eklenebilir. Dünya çapındaki kooperatifleri birleştirmek, temsil etmek ve hizmet etmek için 1895 yılında kurulan örgüt halen 107 ülkede 315 kooperatif federasyonu ve örgütünü ve bu kapsamda 1,5 milyar kooperatif ortağını temsil etmektedir. ICA, 1946'dan beri Birleşmiş Milletler Teşkilatında sahip olduğu Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) ile istişare statüsü aracılığıyla kooperatiflerle ilgili üst düzey tartışmalara katılmaktadır ve bunu yapan ilk sivil toplum örgütüdür. ICA ayrıca Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile bireysel ortaklık anlaşmalarına sahiptir ve BM Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi Kurumlararası Görev Gücü'nde (UNTFSS) yer almaktadır. Bu nedenle küresel gıda ve sağlık konularında sahada en etkili paydaş olarak görülmektedir.

Bu kısa tanıtımdan sonra görüleceği üzere tarıma ağırlık veren bu kuruluşların son 20 yılda yaptıkları faaliyetlere bakarak değerlendirmede bulunulabilir.

Giderek artan yoksulluk, açlık ve eşitsizlikler karşısında Dünya Bankası, 2003 yılında ülkelerin ulusal ve uluslararası politika ve uygulamalarında değişiklikler yapmak ve iç uygulamalarına yön vermek amacıyla "Yeni Kırsal Kalkınma Stratejisi" hazırlamıştır. Bununla dünyada gelişen olaylar karşısında küresel sorunlara daha fazla kaynak, bilgi ve zaman ayrılması gerektiği konusuna dikkat çekilmiştir.

Dünyada yaşanan gelişmelerin etkileriyle Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası'nda ve yapısal fonlarda gerekli tedbirlerin alınması amacıyla Gündem 2000 Reform Anlaşması kabul edilmiştir. Kırsal alanda karşılaşılan sorunların giderilmesine yönelik olarak tarımda rekabet, çevreyle ilgili konular, kırsal kalkınma ve genişleme konularında alınan kararlar ile Avrupa Birliği kendini dünyayı saran küresel krize karşı koruma altına almaya çalışmıştır. Avrupa Birliği küresel ekonomik değişimlere karşı tarımda sürdürülebilir tedbirlerin alınmasında üretici örgütlerine verdiği önemi bir önceki mevzuata göre daha da arttırmıştır. Yeşil Mutabakat metni ile bu konuda çalışmaları ileri seviyelere yükseltmiştir.

Birleşmiş Milletler Örgütü (BM), tüm üye ülkelere 2000 yılında Milenyum Zirvesi'nde imzalattığı "Milenyum Kalkınma Hedefleri" ile yoksulluk, açlık, çevresel konular, sağlık, eğitim ve toplum içi eşitlik gibi küresel sorunlara çözüm getirmeyi amaçlamıştır. Ülkemizde bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için alınan kararlara taraf olmuştur. Bu durum, BM'nin uluslararası

etkinliklerine de yansımıştır. Birleşmiş Milletler, dünya çapında önemli gördüğü konulara dikkat çekmek amacıyla aslında 1980 yılından bu yana her sene uluslararası yıllar ilan etmektedir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin kararı ile başlanan bu uygulama ile küresel çaplı konularda uluslararası işbirliği ve anlayışının ilerletilmesi ile küresel çaplı sorunlara çözüm bulunması için bir platform oluşturulması hedeflenmektedir.

Bu kapsamda Birleşmiş Milletler'in son yıllarda gündeme getirdiği konular gerçekten dikkat çekicidir.

- > 2002 Uluslararası Dağ Ekosistemi Yılı
- > 2003 Uluslararası İçilebilir Su Yılı
- > 2004 Uluslararası Pirinç Yılı
- > 2005 Uluslararası Mikro Kredi Yılı
- > 2006 Uluslararası Çöller ve Çölleşme Yılı
- > 2007 Uluslararası Kutup Yılı
- > 2008 Uluslararası Patates Yılı
- > 2009 Uluslararası Yün ve Pamuk Elyaf Tarımı Yılı
- > 2010 Uluslararası Biyoçeşitlilik Yılı
- > 2011 Uluslararası Ormanlar Yılı
- > 2012 Uluslararası Kooperatifler Yılı
- > 2013 Uluslararası Su İşbirliği Yılı
- > 2014 Uluslararası Aile Çiftçiliği Yılı
- > 2015 Uluslararası Toprak Yılı
- > 2016 Uluslararası Hububat Yılı
- > 2017 Uluslararası Kalkınma İçin Sürdürülebilir Turizm Yılı
- > 2018 Uluslararası Temiz ve Sağlıklı Gezegen Yılı
- > 2019 Uluslararası İlimlilik Yılı
- > 2020 Uluslararası Bitki Sağlığı Yılı
- > 2021 Uluslararası Meyve ve Sebze Yılı
- > 2022 Uluslararası Kıyı Balıkçılığı ve Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yılı
- > 2023 Uluslararası Darı Yılı
- > 2024 Uluslararası Kuraklığa Dirençli Türler Yılı
- > 2025 Kooperatifler Yılı

Son 25 yılın çevre ve tarım ile ilgili olması, Birleşmiş Milletler'in sorunun çözümü açısından tarıma verdiği önemi göstermektedir. Bu farkındalık sadece Birleşmiş Milletler ile sınırlı değildir. Diğer önemli kuruluşlarda da benzer faaliyetler görülmektedir.

Dünyada 570 milyon tarım işletmesi içinde 500 milyonun üzerinde aile, çiftçilikle geçimini sağlamaktadır. Tarım ürünlerinin önemli bir kısmı bu ailelerin çiftliklerinden elde edilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu oran %80'lere ulaşmaktadır. Aile çiftliklerinin yanı sıra, gelişen teknoloji ile sermaye sahibi kişiler de tarım sektörüne büyük yatırımlarda bulunmaya ve üretimde ciddi paylara sahip olmaya başlamışlardır. Endüstriyel tarım yapan büyük işletmelerin, aile çiftçilerine göre çok büyük bir farklılıkları vardır. Küresel krizler karşısında büyük işletmeler, tesislerini zarar etmeden önce kapatıp sektörden kaçarken; küçük aile işletmeleri üretime devam etmektedirler. Bu durum, dünya gıda üretiminde sürekliliğin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. En ufak bir krizle bütün büyük tarım işletmelerinin kapanması, büyük kaoslara neden olmaktadır. Ama çiftçi aileler, daima krizlere dayanmışlar ve dünyanın gıda ihtiyacını sağlamaya devam etmişlerdir. Üstelik bunu geleneksel yöntemleri kullanarak ve kaynakları koruyarak yapmışlardır.

Bugüne kadar zorla süregelen bu durumun yıllarca daha devam edeceğini beklemek mümkün değildir. Bir taraftan gençler hızla başka sektörlerle geçtiği için gittikçe yaşlanan bir tarım sektörü, diğer taraftan güçlü sermayesi ve teknolojisi ile pazarda küçük aile işletmelerine fırsat tanımayan büyük işletmeler nedeniyle dünyanın gıda temininin sigortası olarak görülen aile çiftlikleri yakın bir gelecekte hızla yok olacaklardır. Aile tarım işletmelerinin ağır piyasa şartlarında tek başlarına mevcudiyetlerini sürdürmeleri gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Gıda ihtiyacının sadece kar amacı güden birkaç firma tarafından karşılandığı bir dünya zafiyet içindedir ve hiçbir ülke ya da hükümet için bu zafiyet kabul edilebilir değildir.

Bu sorunu çözmek için ortaya sürülen öneriler ne yazık ki, geçici tedbirler olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin cebinde parası olmayan adama eğitim verilmesi ya da sonsuza kadar sürmeyeceği kesin olan devlet destekleri ile sorunun çözülmemeyeceği aşıkardır. Çiftçi aileleri piyasada güçlendirecek bir mekanizma olmadığı sürece, küresel çapta web sitesi kurmak, iletişim programı ve diyalog süreçleri ile de herhangi bir başarı elde edilemeyecektir. Küçük aile çiftçisinin hayatta kalabilmesinin tek yolu; girdi, finansman, teknoloji temin ederek ürününü hak ettiği fiyattan satabilme gücüne ulaşabilmesidir. Yani piyasada rekabet gücüne sahip olabilmesidir. Tek başlarına zayıf olan çiftçi aileler bunu ancak güç birliği yaparak başarabilirler. Sürdürülebilir bir güç birliğinin bilinen en ideal şekli ise; kooperatif tipi örgütlenmektir.

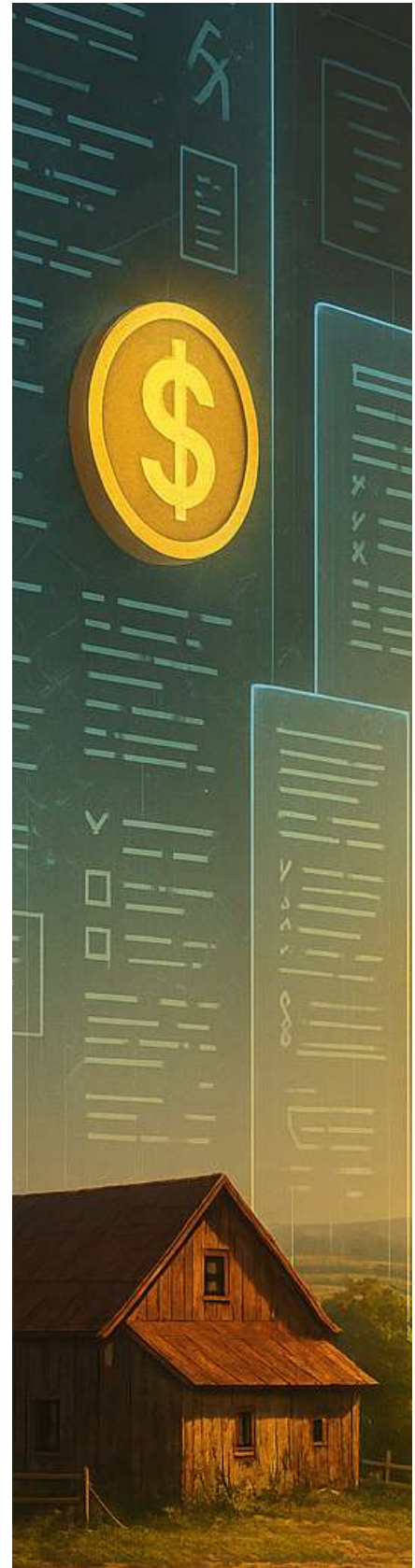
Küçük aile işletmelerinin, kooperatifler altında bir araya gelerek birlikte hareket etmeleri, onlara piyasada sürdürülebilir, uzun soluklu bir güç vermektedir. Bu sayede ürün zinciri yönetiminde etkin bir rol üstlenmelerini, ürettikleri ürünün katma değerini arttırıcı tedbirleri almalarını ve piyasada ciddi bir rekabet gücüne sahip olmalarını sağlayacak bir kurumsal kapasite oluşturulabilmektedirler. Kooperatifleri altında güçlerini birleştiren küçük aileler, gelirlerini arttırmaya imkân tanıyacak fırsatları oluşturmanın yollarını hep birlikte bulacaklardır.

Bir ülkenin 21. yüzyıl dünyasında tam bağımsız olabilmesi için sahip olması gereken unsurlar kökten değişmiştir. Nükleer silahları, asker varlığı, petrol zenginliği ya da mali gücü olduğu halde yakın geçmişte parçalanmış, işgale uğrayan ya da dünya siyasetinde silik kalan ülkeler olduğu görülmüştür. Artık temiz su, yenilenebilir enerji ve gıda konusunda ülke güvenliğini sağlayabilen yani kendine yeterliliğe sahip ülkeler, dünyada daha çok belirleyici güce sahiptirler. Bu üç unsurun ortak birleştiği sektör ise tarımdır. Su girdi olarak, gıda ve yenilenebilir enerji çıktı olarak tarımın bileşenlerini oluşturmaktadır. İşte bu nedenle; tarımsal kooperatifler, öncelikle dünyayı beslemenin, ama daha sonrasında ülkelerin kalkınması ve dünya refahının arttırılmasında anahtar rol oynayacaklardır. Liberal piyasalarda güçlü ama aynı zamanda toplum menfaatini öne çıkartan, kamucu, kolektif ve demokrat bir araçtır.

Birleşmiş Milletler, bütün bu tespitlerin olağan sonucu olarak; küresel krizler ve ekonomik buhranlar karşısındaki başarılarından dolayı, dünyamızdaki açlık, gıda ve gelir dağılımındaki adaletsizlik ve küresel krizler ile mücadelede en önemli araç olarak kooperatifleri seçmiştir. Üstelik yine Birleşmiş Milletler kuruluşu olan Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) “Tarımsal Kooperatifleri, Dünyayı Beslemenin Anahtarı” olarak belirlemiştir. Bu nedenle 2012 yılından sonra, 2025 yılını tekrar “Uluslararası Kooperatifçilik Yılı” seçmiştir. Uluslararası Kooperatif Birliği (ICA) ile birlikte dünya ölçeğinde çalışmalar yürütmektedir. Gerçekten de yaşanan bütün bu gelişmeler sonunda kooperatiflerin özellikle de tarımsal amaçlı kooperatiflerin altın değerinde bir anahtar olarak kabul edilmesi bir tesadüf değildir.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi’nin 2 kez kooperatifleri tercih etmeleri ile ilgili kararın çeşitli gerekçeleri bulunmaktadır:

Küresel çaplı konularda uluslararası işbirliği ve anlayışı ilerletmek ve bu küresel çaplı sorunlara çözüm bulunması için demokratik bir platform oluşturması,

Tüm üye ülkelerin ve diğer ilgili paydaşların, kooperatiflerin gelişmesi, sosyal ve ekonomik kalkınmaya olan katkılarına yönelik farkındalık oluşturulması için çalışmalar yapmaları,

Sürdürülebilir kalkınmada, yoksulluğun önlenmesi, kırsalda ve şehirde yaşayan insanların refahlarının artırılmasında sosyo-ekonomik kuruluşlar olan kooperatiflerin geliştirilmesine, yeni ve gelişmekte olan alanlarda kooperatifçiliğin desteklenmesine yönelik faaliyetlerde bulunulması,

Devletlerin, hızlı değişen sosyo-ekonomik şartlarda kooperatiflerin sürdürülebilirliklerini ve güçlenmesini sağlayacak uygun yasal altyapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılması,

Uluslararası toplantılarda alınan kararların uygulanmasında ve takibinde kooperatiflerin rolüne ve katkılarına gereken önemin verilmesi,

Kooperatiflerin, ortaklarının kurumsal, idari ve mali kapasitelerinin artırılması ve kooperatiflerin yeni teknolojilere ulaşmasının geliştirilmesine yönelik programların desteklenmesi ve hazırlanması,

Tarım kooperatiflerinin uygun finansmana erişmeleri ile büyümeleri, sürdürülebilir üretim tekniklerini kullanmalar, kırsal altyapı ve sulamanın geliştirilmesi, pazarlama yöntemlerinin geliştirilmesi ve kadınların ekonomik faaliyetlere katılımının desteklenmesi,

Tüm kooperatiflerin uygun finansmana erişebilmeleri için finans kooperatiflerinin geliştirilmesi

Bir ülkenin tam bağımsızlığı açısından silahtan daha önemli hale gelen gıda güvenliğini sağlamak ve güvenilir gıda temin etmek için tarımın önemli hale geldiği günümüzde Türkiye büyük bir avantaja sahiptir. Ülkemiz, iklimi ve 24,5 milyon hektar tarıma uygun işlenebilir arazi varlığı ile dünyada tarımsal üretimde 12., AB ise 1. sırada yer almaktadır. Tarımsal ekonomi büyüklüğü bakımından ise dünyada 7. Büyük ülke Türkiye'dir. Yaklaşık 60 yıldır sahip olduğumuz bu doğal gücü muhafaza etmek ve daha ileri seviyelere çıkartmak gerekmektedir. Fakat önümüzde bizleri bekleyen ciddi sorunlar bulunmaktadır. Dünyada toprak rezervi kalmayan 19 ülkeden biri olan ülkemizde nüfus artışı, çarpık sanayileşme, plansız kentleşme, küresel iklim değişiklikleri ve son ekonomik buhran sahip olduğumuz toprak, su ve orman gibi doğal kaynaklarımızı her geçen gün daha fazla

tehdit etmeye devam etmektedir. Diğer yandan ise, küresel krizlerin olumsuz etkileri tarımda bir yandan dış pazarı küçültürken diğer yandan da girdi maliyetlerini artırmaktadır. Bunlar dikkate alındığı zaman, 2 milyondan fazla işletme sayısı ile ülkemiz tarımındaki aile tarım işletmelerinin önemi daha ön plana çıkmaktadır. Bunların ayakta kalmalarının, nesilden nesile mevcudiyetlerini sürdürülebilmesinin sağlanması gerekmektedir. Bunun en iyi yolu ise örgütlenerek güçlenmeleri yani kooperatifleşmeleridir.

Küresel liberal piyasalarda rekabet edebilmenin yollarını arayan ülkemiz için de kooperatifler önemli araçtır. Tarımsal yapımızın dünya piyasalarında yeterince güçlü olduğunu söylemek mümkün değildir. Mevcut işletmelerin büyüklükleri, girdi, finansman ve teknoloji kullanımı açısından yeterli olmadığı için optimal verim düşük kalmakta dolayısıyla da tatminkar bir gelir sağlanamamaktadır. Buna ilaveten üretici-tüketici arasındaki pazarlama kanalında aracı kademelerin çok olması ve gelirin önemli bir kısmının bu ara kademeler tarafından alınması üreticinin zaten az olan gelirini daha da düşürmektedir. Tarımsal yapıda pazarlamaya ilişkin bir başka sorun ise, iç ve dış piyasaların ürün taleplerinin takip edilmemesi nedeniyle ülkemizde doğru bir üretim planlaması yapılamaması ve ürünlerin gerçek değeri üzerinden pazarlanamaması durumudur.

Sonuç olarak; geçtiğimiz yüzyılın sonlarına doğru geri kalmışlığın göstergesi kabul edilen tarım, yeni bir bin yılın başına gelindiğinde küresel sorunların en önemli çözüm kaynağı haline gelirken ülkemiz bu alanda büyük imkanlara sahiptir. Teknolojinin bütün gelişmişliğine rağmen gittikçe artan yoksulluk, açlık, çevre, sağlık ve eğitim sorunları nedeniyle dünya nüfusunun önemli bir kısmı büyük sıkıntılar yaşamaktadır. En acil çözüm bekleyen sorun açlık ve yoksulluktur. Ekonomik krizler, küresel ısınma, hızlı nüfus artışı gibi olumsuz birçok etken, çözümü zorlaştırmaktadır. Çözümün temel unsuru olan tarımsal üretim alanlarının korunması, mevcut kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve özellikle yoksulluğun yaygın olduğu kırsal alanlarda refah dağılımında denge sağlanması için teknik, ekonomik ve sosyal tedbirlerin öncelikle tarım alanında alınması gerektiği anlaşılmıştır. Tarımın giderek önem kazanmasının bir diğer nedeni ise; bir ülkenin tam bağımsızlığını korumasında güvenilir gıda teminini sağlamanın silahtan daha etkili olduğunun anlaşılmasıdır.

Mevcut yapısal sorunlar ve piyasada giderek artan rekabet şartları nedeniyle dünyanın her yerinde çiftçilik zor bir meslek haline gelmektedir. Bu durum karşısında yeterli ekonomik güce sahip olmayan çiftçiler, üretim ve geçim ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle rasyonel bir şekilde ve ekonomik olarak karşılamak amacıyla üretici örgütleri şeklinde kooperatifler kurmuşlardır. Zamanında benzer sorunlar ile karşılaşan bütün gelişmiş ülkeler, çözüm için başta kooperatifler olmak üzere üretici örgütlerinden faydalanmışlardır. Kooperatiflerin, verimliliği arttırmak, ucuz ve kaliteli girdi temini, ürünü değerinde satmak, katma değeri yükseltmek, üretim planlamasına katkıda bulunmak, vergi muafiyetleri almak, sigorta yoluyla risklerin karşılanması, işbirliği ve dayanışma kültürünün yaygınlaşması ve hukuki kolaylıklar gibi ekonomik ve sosyal açıdan birçok yararı bulunmaktadır. Son yıllarda üreticinin aracıya olan bağımlılığını kaldıran, piyasada rekabet avantajı oluşturan ve çiftçinin ürününün değerini arttıran örgütlenme modeline gidilmektedir.

Özetle; iyi yönetilen, başarılı çalışmalar yaparak halkın desteğini kazanan üretici örgütleri, bulundukları çevreye ekonomik ve sosyo-kültürel hizmetler vermekte ve ülkenin kıt üretim kaynaklarının daha iyi kullanılması ve korunması, ülke ihtiyaçlarının doğrudan daha az masrafla etkin bir şekilde karşılanmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle de bütün uluslararası yardım ve dayanışma kuruluşları gıda güvenliği konusunda uluslararası ortaklıklar kurmak için kooperatifleri tercih etmektedir. Bu tercih hem bu tip kuruluşların sahada etkinliğini arttırmak, hem de masrafları azaltmak için en iyi yöntem olmakta, bu arada hedef kitleye kooperatifler sayesinde aracısız doğrudan ulaşabilmektedir. Diğer taraftan bu tip uluslararası kuruluşlar ile işbirliği yapan ülkelerde sürecin hızlı ve düzgün işlemesi, konunun muhatabı olan üreticilerin ya da sektör paydaşlarının seçimi konusunda büyük kolaylık sağlamakta, operasyonel konularda kooperatiflerden faydalanmaktadır.

Gıda güvenliğinin küresel boyutta herkes için tesisi amacıyla uluslararası kuruluşlarla ortaklaşa yürütülen çalışmaların mutlaka bir projeye dayanma zorunluluğu vardır. Yapılan harcamaların ve üretilen faydaların kaydı, takibi ve geliştirilerek sürdürülebilmesi için bu tip yaklaşım şarttır. Ama küçük üretici için dev kuruluşların projelerini anlamak, başvurmak, gerçekleştirmek ve uygulamaları devam ettirebilmek çok zordur. Bu nedenle başvurular ya büyük üreticiler tarafından kullanılmakta ya sektör dışından ucuz kredi kullanmak amacıyla işi bilmeyenleri çekmekte ya da kullanılamayan bir sürü fon oluşmasına neden olmaktadır. İşte bu noktada da yine kooperatiflerin toplu projeler gerçekleştirmek üzere devreye girmesi yukarıda sayılan bütün engellerin kolaylıkla çözülmesine, kaynakların hedefinde en etkin şekilde kullanılmasına fırsat verecektir. Bu nedenle her ne ad ile

olursa olsun, bütün uluslararası kuruluşların saha faaliyetleri mutlaka kooperatifler üzerinden yürütülmelidir. Bunun ön şart olarak kabul edilmediği hiçbir proje sonraki aşamaya geçememelidir. Bugüne kadar heba edilen ya da göz boyamaktan başka işe yaramayan projelere artık son verilmeli, boşa para, zaman, emek harcanmamalı ve en önemlisi küçük üreticilerin umutları yok edilmemelidir. Onca çaba sonucu ancak kağıt üstünde gerçekleşen ama proje sonunda hedeflenen faydayı sağlamayan projeleri onaylayan zihniyetten acilen uzaklaşılmalıdır. Gıda güvenliği için uluslararası ortaklıkların sağlam temeller üzerine oturması ve bütün tarafların hedeflerine ulaşabildiği bir ortamın tesisi ancak kooperatiflerin sistem içinde yer ve görev alması ile sağlanabilir.

Sonuç olarak; gıda güvenliği konusunda bundan sonra kurulacak uluslararası ortaklıkların temelinde yerelde kooperatiflerin olması ve uygulanması hedeflenen projelerin yürütücüsü olması bütün tarafların amaçlarına ulaşabilmek için şarttır. Böyle bir ortamda tarım sektöründe faaliyet gösteren firmaların, girişimcileri ve sermaye sahiplerinin bu uluslararası kuruluşlar ile gerçekleştirilecek ortak projelerde yer alabilmesi, projenin faydalanıcısı olabilmesi için sektöründeki kooperatifi ile işbirliği yapması en doğru tercih olacaktır. Belki başlangıçta atıl vaziyetteki kooperatifleri harekete geçirmek zor olabilir ama sonrasında elde edilebilecek kolaylıklar ve avantajlar için bu çaba sarf edilmeye değerdir. Üstelik bu tip uluslararası projelerin parçası olmak sektördeki temsilcilerimizin hem kendi kapasitelerini dünya standartlarında arttırma fırsatı verirken, diğer yandan da dünyaya açılmalarına ve yurt dışında da tanınmalarına imkan verecektir. Belki de yurt dışı piyasalara açılabilmesi en doğru ve garantili yolu bölgemizdeki kooperatiflerle bütün tarafların kazandığı sözleşmelere dayanan ortaklıklar kurmaktır. Hızla gelişen ve değişen küresel piyasalarda kooperatifler geleceğin parlayan yıldızı olarak görülmektedir.

Danet Afyon Sucuđu bol ödüllü çok lezzetli.

Feed the Future'dan, coğrafi işaret tescilli
Danet Afyon Sucuđu'na üç ödül...

Güvenilir Ürün Platformu tarafından verilen Feed the Future Ödülleri, gıda sektöründe güvenilirliği ve sürdürülebilirliği destekliyor. 2023'te Coğrafi İşaretlili Ürünler kategorisinin lideri olan Danet Afyon Sucuđu, 2024'te ise Et ve Et Ürünleri ile Glütensiz Ürünler kategorilerinin lideri olarak ödül sayısını toplamda üçe çıkardı.

Dünya Genelinde Başarılı Tarımsal Kooperatif ve Üst Birlik Modelleri

Dr. Erhan Erkmen

Dünya Geneline Başarılı Tarımsal Kooperatif ve Üst Birlik Modelleri

Dünyada gelişim düzeyinin değerlendirilmesinde ölçü olarak genellikle ekonomik büyüklükler esas alınır. Şirketlerin bilançoları, sermayeleri, ciroları, varlıkları, gayri-safi yurt içi hasıla içindeki payları gibi nicel değerler listelenerek sıralamalar yapılır. Bu mukayeselere göre de o şirketin ya da sektörün ekonomi içindeki durumu, büyüklüğü, etkisi, önemi gibi birçok konuda değerlendirmeler yapmak ve kararlar almak mümkün olur. Genel ticaret kanunlarına göre, bir şirket türü olan ama diğer şirket türlerine göre kamu ya da özel sektör sınıflandırılmasının dışında üçüncü sektör olarak tanımlanan kooperatifler de olağan olarak bu tip değerlenmelere dahildir ve sıralamalarda yer almaktadır.

Dünya çapında çeşitli kuruluşlar tarafından hazırlanan birçok değerlendirme listesi bulunmaktadır. Örneğin; Global 500 olarak da bilinen Fortune Global 500, gelire göre ölçülen dünya çapındaki en iyi 500 şirketin yıllık sıralamasıdır. Liste, Fortune dergisi tarafından her yıl derlenip yayınlanmaktadır. Buna benzer şekilde birçok ekonomi ve danışma firması da kendi listelerini hazırlarken hükümetler de kendi takip mekanizmalarını oluşturmaktadır. Sonuç olarak; birbirinin büyük oranla aynı olan listeler özellikle yatırım kararlarının verilmesinde ve sektörel politikaların oluşturulmasında yol göstermektedir.

Bu kapsamda Uluslararası Kooperatif Birliği (ICA) tarafından aktif hazırlanan listeler de bulunmaktadır. ICA, dünya çapındaki kooperatifleri birleştirmek, temsil etmek ve hizmet vermek için 1895 yılında kurulan bir örgütüdür. Halen 1,5 milyardan fazla kooperatif ortağını temsil etmektedir. Kooperatifler için küresel bir platform görevi görerek koordineli eylemlerle uzmanlık ve bilgi alışverişini kolaylaştırmaktadır. ICA, 2006 yılında dünyanın en büyük kooperatif ve karşılıklı girişimlerine ait ilk büyük endeksi olan ICA Global 300'ü yayınlamıştır. Bu da kooperatif hareketinin küresel ölçeğini göstermiştir. ICA Global 300, 2011 yılından bu yana Avrupa Kooperatif ve Sosyal Girişimler Araştırma Enstitüsü (EURICSE) ile birlikte dünya çapında

kooperatifler hakkında ekonomik, örgütsel ve sosyal alanda sağlam veriler toplamak için tasarlanmış bir proje olan “Dünya Kooperatif Monitörü” adında daha ileri bir çalışmaya dönüşmüştür. Bu yayın, “En İyi 300” sıralamaları ve sektörel analizler dahil olmak üzere dünyanın en büyük kooperatif ve karşılıklı girişimleri hakkında rapor vermektedir. 2018 yılından bu yana yayınlanan her baskının tematik bir odağı da bulunmaktadır. Bu çalışmanın ağırlığı 2022 yılında dijitalleşmeye ve kooperatif kimliği adıyla yeni tip faaliyetlere dönüşmeye başlamıştır.

Bu tip listeleme çalışmalarına ve raporlara göre; dünya üzerinde kooperatif şirketlerin maddi büyüklüğü toplamı 20 trilyon dolarlık bir yekûn tutmaktadır. Bu tutar, tek bir devlete ait gibi kabul edilse; dünyanın en zengin ülkeleri sıralamasında ilk 10 içinde yer alabilecek kadar büyüktür. Dünya istihdamının yaklaşık %10'luk kısmı kooperatiflerde çalışmaktadır. Dünyada 145 ülkede 1 milyarın üzerinde kişinin ortak olduğu yaklaşık 3 milyon kooperatif bulunmaktadır. Bütün kooperatifler arasında tarımsal kooperatiflerin payı yaklaşık %30 civarındadır. Bu kooperatifler arasında meşhur markalar oluşturmuş, holding tipi dev şirketlere dönüşmüş birçok kooperatif bulunmaktadır. Dünya çapında büyük başarılar elde etmiş kooperatifleri tek tek ele alıp onların maddi büyüklükleri ve nicel özelliklerini ayrıntıları ile anlatmanın bir anlamı olmayacaktır. Bunları ayrı ayrı ekonomik verileri ile ele almak ve haklarında istatistiki bilgi vermek güncelliğini hızla yetirecek dokümanlardan oluşan ciddi bir sayfa sayısı tutacaktır. Bunun yerine çalışmanın sonunda dünyadan ve ülkemizden büyük çapta başarılı geniş kitleli kooperatiflerin adlarını ülkelerine göre liste olarak vermek daha faydalı bir yöntem olacaktır. Bu örgütlere ait bütün bilgileri en güncel haliyle ve en detaylı şekilde görselleri ile birlikte internet üzerinden resmi web sayfalarından ulaşmak mümkündür. Sayısal verileri merak eden herkes internet sayfaların girerek en son durumu ayrıntıları ile öğrenebilir.

Esas önemli olan bu başarıların arkasında yatan zihniyetin ve mücadelenin hikayesidir. Eğer tarım sektöründe üreticiden tüketiciye kadar her safhada bütün paydaşlarda ve en önemli yerel ve merkezi idare yetkililerinde kooperatifler ile ilgili yeterli ve olumlu bir fikir varsa, girişimler olumlu ve gerekli bulunuyorsa, karşılaşılan zorlukların üstesinden

3 Milyon

Dünya genelinde faaliyet gösteren toplam kooperatif sayısı.

gelme azmi ve inancı varsa bir başarıdan söz edilebilir. Bu nedenle bu çalışmada bu tip dev örgütlerin faaliyette bulundukları ülkeler, milletler ve genel itibarıyla insanlık için ne kadar önemli olduklarına odaklanmak daha doğru olacaktır. Ama bundan da önemlisi bu dev oluşumların kuruluş felsefeleri doğrultusunda diğer kooperatifler ile nasıl işbirliği yapıp mevcut küresel sorunların çözümünde nasıl önemli başarılar sağlayabildiklerini göstermektir.

Başarılı kooperatiflerin yerelden ulusal ve uluslararası düzeyde holdingleşmeye varan dikey yapılanması, diğer kooperatifler ile yatay ilişkileri, ortaklıklar kurarak ekonomik faydalarının yanı sıra sosyal faydalar da sağlamaları dikkate alınması gereken bir husustur. Bu bakış açısından ICA'nın çok önemli çalışmaları bulunmaktadır.

Hali hazırda ICA, kooperatif şirketler ve girişimler hakkında çok kapsamlı ve değerli çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmaları durum tespitinden daha öteye götürerek işbirlikleri ve ortak girişimler ile kooperatifçiliğin olumlu etkilerinin iş dünyasında yaygınlaşmasına ve toplumlarda sosyal refahın yükselmesine gayret etmek daha önemlidir. Bu kapsamda kurulan çok sayıda tematik komite aracılığı ile birçok konuda eş zamanlı ve çok değerli çalışmalar da bulunmaktadır. Konuyu bu açıdan ele alırsak; ICA tarafından yapılan çalışmalar ve kurulan çeşitli komiteler aşağıda kısaca özetlenmeye çalışılmıştır.

ICA, 1946'dan beri sahip olduğu Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) ile istişare statüsü aracılığıyla kooperatiflerle ilgili üst düzey tartışmalara katılmaktadır ve bunu yapan ilk sivil toplum örgütüdür. ICA ayrıca Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile bireysel ortaklık anlaşmalarına sahiptir ve BM Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi Kurumları arası Görev Gücü'nde (UNTFSSSE) yer almaktadır. ICA, 1971'den beri ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilir kalkınma ilkeleriyle yönlendirilen, insan merkezli, kendi kendini idame ettiren kooperatif işletmelerini teşvik eden ve savunan, küresel kamu ve özel kuruluşların çok Paydaşlı bir ortaklığı olan Kooperatiflerin Geliştirilmesi ve İlerletilmesi Komitesi'nin (COPAC) kurucu üyesidir.

1 Milyar+

**Dünya genelinde toplam
Kooperatif ortağı olarak
kayıtlı kişi sayısı.**

ICA, aynı zamanda 2014 yılından beri G20 Katılım Grupları'na katılmakta, görev güçlerinde temsilcileri bulundurmaktadır. Böylece belgelerin tartışılmasına ve hazırlanmasına aktif olarak katkı sağlamaktadır. ICA, 2020 yılında kooperatif hareketinin seslerini politika belgeleri, arka plan materyalleri ve savunuculuk belgeleri hazırlamadaki katkıları aracılığıyla G20 Katılım Grupları'na getirmek için Kooperatif G20 Çalışma Grubu'nu oluşturmuştur. Bu sayede G20 Zirvesi tarafından ele alınan konuların çözümüne katılım sağlayarak önemli katkılarda bulunmuştur. Bunlara ilaveten ICA tarafından çeşitli kuruluş ve komiteler de kurulmuştur.

ICA, kooperatiflerin girişimcilik performansını artırmak için 2018 yılında Uluslararası Kooperatif Girişimcilik Düşünce Kuruluşu'nu (ICETT) kurmuştur. Yenilikçi fikirler, araştırma, eğitim ve iş birliği yoluyla üyeleri, kooperatif işletmelerinin bugün karşı karşıya olduğu küresel zorluklar gibi kritik konular ele alınmaktadır. ICA Kooperatif Araştırma Komitesi (ICA CCR), akademik araştırmayı kooperatif dünyasına getiriyor. ICA CCR, özellikle yöneticiler ve kooperatifçiler arasında kooperatif araştırmasının farkındalığını artırmayı ve böylece güncel kooperatif sorunlarına etkili bir şekilde uygulanabilmesini amaçlıyor. CCR'nin temel görevlerinden biri, iki yılda bir düzenlenen Küresel Araştırma Konferansı da dahil olmak üzere hem küresel hem de bölgesel düzeyde araştırma konferansları düzenlemektir.

Kooperatif Hukuku Komitesi, kooperatif kuruluşunu şekillendiren ve faaliyetlerini düzenleyen tüm hukuki kuralları kapsayacak şekilde geniş anlamda tanımlanan kooperatif hukuku konusunda ICA'ya bağımsız danışmanlık hizmeti verir.

Uluslararası Kooperatif İttifakı Kalkınma Platformu (ICADP), uluslararası kalkınmada faaliyet gösteren kooperatif örgütlerini bir araya getiren ICA Komitesi'dir. Misyonu, uluslararası kalkınma politikaları ve programları içinde kooperatif modelini teşvik etmek ve hem kooperatif hareketinin içinde hem de dışında bölgeler arasında iş birliğini geliştirmektir. ICA-

DP, uluslararası kooperatif kalkınması konusunda tartışma, deneyim ve bilgi alışverişi için bir forum görevi görür.

Tarımda en önemli sorun olan kadın ve genç üreticiler konusunda genel kooperatifçilik yaklaşımı ile çözüm sağlanmaya çalışılmaktadır. Uluslararası Tarım Kooperatifleri Örgütü (ICAO) ve Uluslararası Kooperatif Balıkçılık Örgütü (ICFO) gibi küresel çapta sektörel kuruluşlar bu kapsamda ciddi uğraşlar vermektedir.

ICA'nın Gençlik Komitesi, farklı ülkelerden genç işbirlikçilerin bağlantı kurmasına, deneyimlerini ve fikirlerini paylaşmasına yardımcı olmayı ve genç işbirlikçilerin daha geniş kooperatif hareketi hakkında daha fazla şey öğrenebilecekleri bir ortam sağlamak amacıyla 2021 yılında kurulmuştur. Eğitim ve destek yoluyla hareketin dışından gençleri dahil etmek, bu ağın çalışmalarının temel odak noktasıdır. Ağ ayrıca genç işbirlikçilerin hem gençlik sorunlarının profilini yükseltmek hem de gençlik perspektifinin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamak için hareketin geri kalanıyla etkileşim kurmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

ICA tarafından son zamanlarda yapılan en önemli girişimlerden biri de dünya çapındaki kooperatiflerin tanımlandığı ve yönlendirmeler yapıldığı Kooperatif Kimliği Bildirisi (#CoopIdentity) adlı çalışmadır. Kooperatifin özel bir organizasyon biçimi olarak tanımını, kooperatiflerin değerlerini, davranışlarını ve faaliyetlerini yönlendiren evrensel kooperatif ilkelerini içermektedir. 2021 yılı sonunda düzenlenen 33. Dünya Kooperatifler Kongresi'nde, "Kooperatif Kimliğimizi Derinleştirmek" temasıyla çalışmanın daha da ileriletilmesi kararı alınmıştır. Kongrenin ardından ICA Yönetim Kurulu, kooperatif kimliği üzerine düşünme ve istişareyi sürdürmek için Kooperatif Kimlik Danışma Grubu'nu (CIAG) kurmuştur. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile birlikte çalışmalar, seminerler ve çevrimiçi etkinlikler 2025 yılına kadar sürdürülmüştür. Bu amaçla çok kapsamlı ciddi çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar

sonucunda çağın teknolojik imkanları da kullanılarak dünyanın her köşesinden kooperatif işletmelerini, örgütlerini ve hareketlerini elektronik ortamda birbirine bağlayan bir platform kurulmuştur. Kooperatif Dünya Haritası (worldmap.coop) adı verilen bu heyecan verici yeni uygulama ile işbirliği için küresel bir merkez oluşturulmuştur. Son birkaç yıldır Dünya Kooperatif Veri Projesi altında dünya çapında hızla büyüyen bir ortak ağdan sağlanan veriler, sonunda birleştirilip temizlenerek kamuya açık bir hale getirilmiştir. Kooperatif Dünya Haritası adı verilen bu veri tabanında, dünya çapında kooperatifler ve destek veren örgütler talepleri halinde bu haritaya işaretlenmektedir.

Veri tabanında kamu verilerinin birleştirilmesiyle topluma hizmet sağlayan platformlardan yerel kooperatifleri bulmaları için uygulamalar, kooperatif işlerine ve iş alımlarına dair ilanları ve daha pek çok yeni proje için girişim fırsatları yer almaktadır. Böylelikle kooperatif hareketi görünür, erişilebilir ve birbirleri ile bağlantılı hale gelerek daha da güçlenecektir.

Bu harita, Kasım 2024 tarihinde Hindistan'ın Yeni Delhi kentinde düzenlenen Uluslararası Kooperatifler Merkez Birliği Küresel Kongresi'nde 60.000'den fazla kooperatifi içeren ilk veri seti çalışmaya başlatılmıştır. Veri projesi büyüdükçe katılım hızlanmakta ve veri tabanı genişlemektedir. Haritada yer alan mevcut ortaklar listesi worldmap.coop/our-data- partners adresinden görülebilmektedir. Bu heyecan verici son gelişmeye ait adrese girildiği zaman şimdilik ülkemizden 13 kooperatif ve merkez birliğinin haritada yer aldığı görülmektedir.

Kooperatifler aracılığıyla demokratik karar alma, sosyal eşitlik ve sürdürülebilir büyümeye dayanan daha iyi bir gelecek inşa edebilmek üzere birlikte çalışma ortamı sunan bu elektronik veri ağı sayesinde kronik sorunlara temelden çözüm bulmaya başlandığını söyleyebiliriz. Bizim ülkemizde de yıllardır biriken ve kronik hale gelen sorunları kooperatiflerimiz sayesinde sürdürülebilir şekilde çözebiliriz. Dünya çapında başlatılan bu kalkınma mücadelesinin bir parçası olabiliriz. İmece kültürüne sahip bir millet olarak geçmişte doğru ya da yanlış yapılanlar sonucu oluşan birikimlerimizi geleceği daha iyi planlamak için kullanma fırsatı bulabiliriz. Bu fırsat sadece tarım alanında üretim

ICA

**BM Ekonomik ve Sosyal
Konseyi'nde istişare
statüsüne sahip ilk STK'dır.**

yapan çiftçi ile sınırlı değildir. Sektörün bütün paydaşları, değer zincirinin her aşamasında yer alan girişimci ve yatırımcılar hatta tüketiciler bile bu bilgileri kullanarak fayda sağlama fırsatına sahiptir. Harita üzerinden bulunduğunuz yere en yakın, çalıştığınız konu ile iştigal eden yeni ortaklıklar kurarak birlikte iş hacminizi genişletebilir, daha fazla kazanabilir ya da ihtiyaçlarınızı doğrudan daha iyi şartlarda sağlayabiliriz. Önümüzdeki on yıl kooperatifçiliğin getirdiği imkanlarla daha da gelişen küresel ekonominin yükseldiği bir dönem olacaktır. Bu dönemde kültürümüzden gelen tecrübe ile ülke olarak ciddi atılımlarda bulunabiliriz.

Dünya genelinde çeşitli yayın kuruluşlarının, resmi kurumların sıralamalarında yer alan kooperatifler

Sıra	Kooperatifin Adı	Marka Adı
	Fransız Tarım Kredi Kooperatifi	Crédit Agricole Grup
	Fransız Kooperatif Bankası	Groupe Calsse D'Epargne
	Fransız Sigorta Kooperatifi	Groupama
	Japon Tarımsal Kooperatifler Ulusal Federasyonu	Zen-Noh
	Japon Ulusal Karşılıklı (Mutuel) Kredi Konfederasyonu	Norinchukin Bank
	Japon Tarımsal Kooperatifler Sigorta Federasyonu	Zenkyoren
	Japon Tüketim ve Perakende Kooperatifi	Nippon Life
	Japon Tarım Kooperatifleri Federasyonu	Hokuren
	Alman Tarım ve Ticaret Kooperatifi	Bay Wa
	Alman Tüketim ve Perakende Kooperatifi	Edeka Zentrale
	Alman Kooperatif Bankası	DZ Bank
	Alman Kooperatifler Konfederasyonu	DGRV
	Alman Kırsal Kooperatifleri	Raiffeisen
	Alman Kooperatif Bankası	Raiffeisen Bank
	Hollanda Tarım Kooperatifleri Bankası	Rabobank
	İngiliz Sigorta Kooperatifi	Nationwide
	İngiliz Tüketim Kooperatifi	Coop
	İngiliz Perakende Kooperatifi	Co-op Group
	İsviçre Perakende Kooperatifi	Migros
	Amerikan Tarım ve Gıda Kooperatifi	CHS Inc.
	Amerikan Tüketim ve Perakende Kooperatifi	State Farm Group
	Amerikan Sigorta Kooperatifi	Nationwide Mutual Insurance C
	Amerikan Sigorta Kooperatifi	Liberty Mutual Insurance
	Amerikan Sigorta Kooperatifi	Kaiser Permanente
	Amerikan Tarım Kooperatifi	Dairy Farmers of America

	Amerikan Tarım Kooperatifi	Land O'Lakes Inc.
	Amerikan Tarım Kooperatifi	GROWMARK
	Amerikan Tarım Kooperatifi	Ag Processing Inc.
	Hollanda Süt Kooperatifi	Friesland Campina
	Brezilya Şeker Kooperatifi	Copersucar SA
	Yeni Zelanda Süt Kooperatifi	Fonterra
	Güney Kore Ulusal Tarım Kooperatifi	Nonghyup (NACF)
	İspanyol Kooperatifler Federasyonu	Mondragón
	Türkiye Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatif Birlikleri Merkez Birliği	KÖYKOOP
	Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği	TÜSKOOP
	Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği	SÜRKOOP
	Orman Kooperatifleri Merkez Birliği	ORKOOP
	Hayvancılık Kooperatifleri Merkez Birliği	HAYKOOP
	Tarım Kooperatifleri Merkez Birliği	TARKOOP
	Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği	PANKOBİRLİK
	Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği	TKKMB
	Tarım Satış Kooperatifleri Pamuk Birliği	TARİŞ Pamuk Birliği
	Tarım Satış Kooperatifleri Zeytin ve Zeytinyağı Birliği	TARİŞ Zeytin Zeytinyağı Birliği
	Tarım Satış Kooperatifleri İncir Birliği	TARİŞ İncir Birliği
	Tarım Satış Kooperatifleri Üzüm Birliği	TARİŞ Üzüm Birliği
	Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği	FİSKOBİRLİK
	Çukurova Pamuk, Yerfıstığı ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği	ÇUKOBİRLİK
	Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği	KOZABİRLİK
	Antalya Pamuk ve Narenciye Tarım Satış Kooperatifleri Birliği	ANTBİRLİK
	Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği	MARMARABİRLİK
	Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği	TRAKYABİRLİK
	Karadeniz Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği	KARADENİZBİRLİK
	Gül, Gül Yağı ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği	GÜLBİRLİK,
	Nevşehir Üzüm ve Mamulleri Tarım Satış Kooperatifleri Birliği	TASKOBİRLİK
	Malatya Kayısı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği	KAYISIBİRLİK

temas
CATERING

Dünyada ve Ülkemizde Tarım Kooperatiflerinin ve Üst Birliklerinin Gelişimi

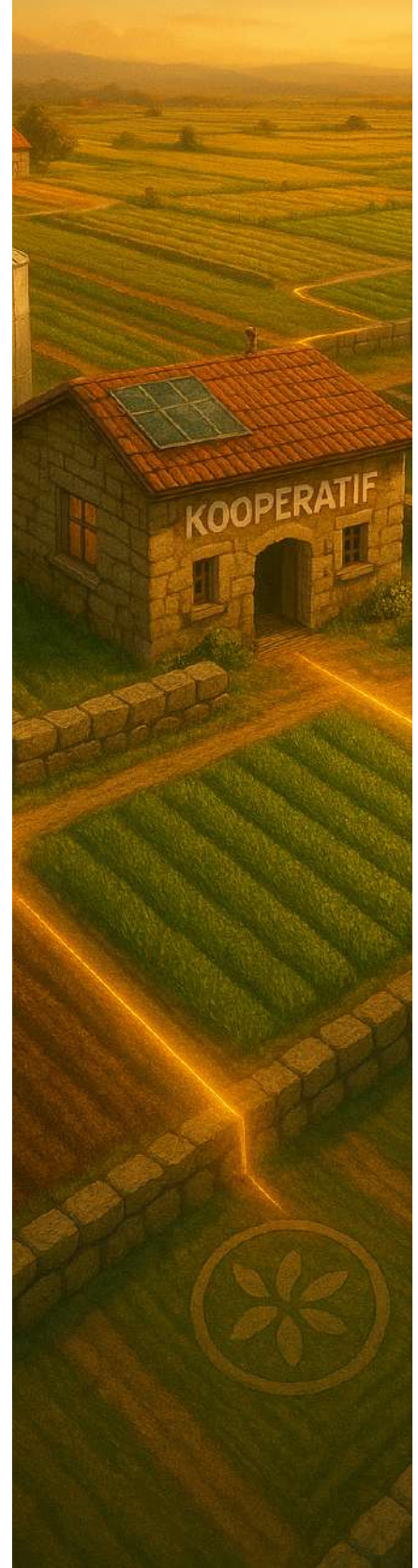
Dr. Erhan Erkmen

Dünyada ve Ülkemizde Tarım Kooperatiflerinin ve Üst birliklerinin Gelişimi

Dünyada ilgili literatürde kooperatifçilik fikrinin, sanayi devriminin yol açtığı ekonomik ve sosyal bozukluklara karşı ağırlıklı Avrupa'da sosyal refah umuduyla bir tepki olarak ortaya çıktığı kabul edilir. Basmakalıp şekilde dünyada modern kooperatifçiliğin ilk kez 1844 yılında Rochdale kasabasında 28 dokuma işçisi tarafından kurulan Tüketim Kooperatifi ile başladığı ve Rochdale Öncülerinin İlkelerinin kooperatifçiliğin temellerini oluşturduğu belirtilir. Hemen ardından Almanya'da 1864'te Friedrich Wilhelm Raiffeisen tarafından kurulan ilk kırsal kredi kooperatifinin, bu alandaki diğer önemli girişim olduğu anlatılır. Gerçekten de İngiltere'de ve Almanya'da bugün başta tarım olmak üzere hemen her alanda ciddi bir kooperatifleşme vardır ve birçok büyük ekonomik işletmenin temeli, geçmişi 150 yıl öncesine uzanan kooperatiflere dayanmaktadır.

Her ne kadar bu bilgiler doğru olsa da işin aslı konunun ele alınış biçimine göre daha farklıdır. Kooperatif tipi bir işletmeye neden ihtiyaç duyulduğu ve bu modelin ilham kaynağına değinmeden kooperatifçilik konusunu ele almak, konunun yeterince anlaşılamamasına ve ileriye yönelik doğru kararların alınamamasına neden olmaktadır. Bu durum geçmişte ülkemizde kooperatifçilik ile ilgili mesnetsiz, hatalı kanaatlerin ve ön yargıların oluşmasına da neden olmuştur.

Literatürde ve ekonomi kitaplarında yer aldığı üzere, sanayi devriminin ilk hareketlenmeleriyle birlikte işçi sınıfının durumu, hakları ve en önemlisi onları da sistemin içine çekecek ve kendilerini değerli hissettirecek bir motivasyona ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Kazanacak hiçbir şeyi ve dolayısıyla geleceğe yönelik bir beklentisi olmayan ve tek başına olduğu sürece asla güç oluşturamayacak büyük kitlelerin sermaye için yol açacağı belirsizlikler büyük riskler oluşturmuştur. Diğer yandan liberal ekonomi, piyasalara sürekli yeni sermaye girişi beklemesine rağmen bir türlü yeterli katılım sağlanamamıştır. Halbuki geniş bir kitlenin elinde küçük birikimlerden oluşan dev bir para yığını dağınık halde atıl durmaktadır.

İşte böyle bir ortamda hem işçi sınıfına yaşam standartları yükseltmek için bir umut, hem de piyasadaki sermaye miktarını arttırmak üzere aranan çözüm Anadolu'dan öğrenilen insani yaklaşımda bulunmuştur. Ülkemizin özellikle Ege'ye gelen yabancı tüccarlar, Anadolu'nun içine doğru yaptıkları seyahatler sırasında toplumsal yardımlaşma ile ilgili imece faaliyetlerini ve ticaretle ahilik kültürünü yakından görme fırsatı bulmuşlardır.

Ülkelerine geri döndüklerinde bütün kesimlerin ortaklaşa birlikte kazanabilecekleri imece mantığındaki birlikte hareket anlamına gelen İngilizcedeki co-operation kelimelerine dayanan kooperatif adını verdikleri yeni işletme türleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni işletme tipi kısa zamanda özellikle ezilen gruplar arasında ilgi görmüştür. İngiltere ile aynı dönemlerde Almanya, Fransa ve İskandinav ülkelerinde, Avrupa'da coğrafyanın daha zor olduğu kuzey ülkelerinde hızla yaygınlaşmıştır.

Ekonomik ve çevresel zorlukların daha çok hissedildiği yerler kırsal alanlar olduğu ve bölgelerde de genel geçim kaynağı tarım olduğu için kooperatifçilik geç ve güç olsa da tarımın en önemli ve vazgeçilmez çare odağı haline gelmiştir. Kırsal bölgelerde ekonomik dayanışmaya kapı aralayan ve buradan doğan güç birlikleri Batılı ülkelerin gelişimlerine ciddi katkılar sağlamıştır. Yerelde kurulan küçük kooperatifler, toplum temelli ihtiyaçların daha geniş kesimlere hitap etmesini temin edebilmek amacıyla bölgesel birlikler kurmaya geçtikçe etkileri ve güçleri katlanarak artmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu yeni kudretli güç yapıları, kooperatiflere olan ilgiyi ve yönelimi arttırmıştır. Bölgesel birleşimler, bir yandan holdingleşerek dünya markası dev şirketleri ve diğer yandan ulusal düzeyde ürün konseylerinin alt yapısını oluşturmuştur.

Dünyanın yaşadığı büyük ekonomik buhranlar, felaketler ve özellikle iki dev savaşın yol açtığı tahribat dönemlerinde önemi daha da anlaşılan kooperatifler, dayanışma ekonomisinin temeli olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden şekillenen ekonomik

yapılanma ve kalkınma stratejilerinin sahadaki en önemli araçları yine kooperatiflerdir. Özellikle savaş sonrası yeniden güçlenen ülkelerin ekonomik yapılanmalarında itici güç olarak büyük rol oynamışlardır. 2000'li yıllar öncesi küreselleşmenin liberal ekonomik düzenin neden olduğu baskılara karşı en önemli direnç kooperatif tipi işletmeler tarafından gösterilmiştir. Bu nedenle aslında piyasaların yaygın gücü olan küçük yatırımcı ve işletmelerin destekçisi olmuştur. Genel ekonominin bütün paydaşları için geçerli olan bu süreç tarım sektörü için çok daha derin bir dönüşüme zemin sağlamıştır. Başlangıçta tedarik ve pazarlama zorluklarına karşı bir araya gelen üreticiler, zamanla ürünlerinin değerini piyasada değer zincirinin bir sonraki basamağında arttırmanın yollarını bulmuşlardır. Ortak makine parkı, girdi üretim tesisi gibi maliyeti azaltan önlemlerden yarı mamul ve işlenmiş ürün satışına, ürettikleri ürünün mezar ve hal işletmeciliklerini yapmaya, coğrafi işaret ve iyi tarım uygulaması sertifikaları ile piyasada daha yüksek getiri getiren pazarlara yönelerek markalaşmışlar, ihracatın önemli aktörleri haline gelmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası bir başka önemli gelişme ise Avrupa Ekonomik Topluluğu olmuştur. Sonradan güçlü bir ekonomik ve siyasi birliğe dönen bu topluluğun kuruluş aşamasında en önemli ve öncelikli ortak politikası, tarım alanındadır. Muhtemelen savaş sırasında çekilen en büyük acı olan açlığın etkisiyle en büyük bütçe ve en geniş mevzuat Ortak Tarım ve Balıkçılık Politikaları'nda yapılmıştır. Zamanla bu kadar büyük bütçe ve tedbire rağmen ortak piyasada görülmeye başlayan tıkanıklık ve yığılmalara karşı yine serbest piyasa mekanizması içinden bir çözüm aracı olarak kooperatifler bulunmuştur. Yerel kooperatiflerin birleşerek ürün ve ürün grubu bazında bölgesel boyutta temsil kabiliyetine ulaşması, ortak politikaların uygulanması sorumluluğunu üstlenmeleri öngörülmüştür. Yetkilendirilmiş (tanınma almış) üretici örgütü adı verilen yapıların oluşumu için ciddi bir teşvik edici bütçe verilmiş ve en önemlisi devlet yetkileri büyük oranda bu örgütlere devredilmiştir. Sahada ürünün ve üreticinin her türlü fiziki ve ekonomik kaydının

tutulması, takibi, kontrolü bu yetkilendirilmiş kooperatif üst birlikliklerine verilmiştir. Karşılığında bu örgütlerin bölgedeki üretimi, sözleşmeler yaparak pazarlaması, kalite, standart, miktar, fiyat ve dönem olarak önceden piyasanın taleplerine göre pazarlanan ürünün, bölgenin ekolojik, ekonomik ve sosyal imkanlarına göre sürdürülebilir şekilde planlaması şart koşulmuştur. Her yıl yeniden düzenlenen ve 5 yıllık dönemler için hazırlanan bu “üretim ve pazarlama planı” ile üretim öncesi girdilerin planlanmasından kaynak planlamasına, finansal planlamalardan lojistik ve organizasyonel planlamalara, üretimin farklı kademelerde kimler tarafından, ne zaman, hangi yöntemle ve ne kadar yapılacağından sektör paydaşları ile ilişkilere kadar her şey enine boyuna ölçülüp biçilmektedir. Bu planlamalarda karşılaşılan aksaklıklar bir sonraki dönem giderilerek daha güçlü bir işletmecilik yapılmak suretiyle piyasada rekabet avantajı sağlanmaktadır. Artık Avrupa Birliği’nde bu yetkilendirilmiş kooperatif birliklikleri olan üretici örgütleri olmadan tarımın hiçbir alanında karar almak ya da politika üretmek ve uygulamak mümkün değildir. Avrupa Komisyonu ve üye devletlerin ilgili birimleri bu yapıların hizmetinde onlara uygun ortamı tesis etmek için çalışmakta ve bu amaçla destek vermektedir. Sonuç itibariyle Avrupa tarımının kooperatifler tarafından idare edildiğini, kooperatiflerden izinsiz üretim yapılamadığını, sahada ciddi bir otoriteye ve yetkiye sahip olduklarını söylemek mümkündür. Bazen üye devletlerin yöneticilerinin çeşitli ekonomik ya da ekolojik gerekçelerle bu piyasa düzenine müdahale etmeye ve desteklemeleri azaltmaya çalıştıkları durumlar olabilmektedir. Ama kooperatif temelli yapılanma, bu tip teşebbüslere ciddi tepkiler vererek istediğini yaptırabilmektedir.

Avrupa’daki bu gücün toplumda sempati ile karşılanmasının sebebi, tüketicinin üreticiden beklediğini alabilmesidir. Tarlada çok ucuz olan ürünün markette fahiş fiyatta olmaması, gıda enflasyonunun genel enflasyonun altında kalması ve en alt gelir grubundaki tüketicilerin bile yeterli ve dengeli beslenme için ihtiyaç duyduğu her türlü gıdaya kolayca ulaşabilmelerini sağlamalarıdır.

Sadece Avrupa Birliği’nde değil, neredeyse tarımda ilerlemiş ve kendine yeterliliği hedeflemiş bütün gelişmiş ülkelerde benzer durumdan söz etmek mümkündür. Devlet ya-

200 Milyar €

AB tarım kooperatiflerinin yıllık iş hacmi.

pıları sahada yetki devri yaparak görevlerini kooperatiflere yaptırmaktadır. Aslında bu durum kamu idareleri açısından daha az personel, mesai ve en önemlisi düşük maliyet sağladığı için tercih edilmektedir. Bu nedenle aşağıda maddeler halinde belirtilen görevler kooperatiflere devredilmiştir. Böylelikle sözde kapitalist olduğu söylenen ülkelerde daha kamucu, daha kolektif ve daha sosyal çözümler üretilebilmektedir.

Tarımda Gelişmiş Ülkelerde Kooperatiflerin Görev ve Roller:

- Üreticinin kaydını tutmak,
- Üretilen ve pazarlanan ürünlerin kaydını tutmak
- Piyasanın talep ettiği fiyatta, zamanda, miktarda ve kalitede, standartlara uygun Üretimi Planlamak,
- İşletim Programı hazırlamak ve buna göre İşletim Fonu oluşturmak,
- Planlanan üretimin gerçekleştirilmesi ve piyasada fiyat istikrarı için gerekli müdahale sistemlerini kurmak ve gerektiğinde işletmek
- Pazarlama ile ilgili Doğrudan satış, e-satış, Mezat/Hal İşletmeciliği, Perakendecilik, Coğrafi işaret, Markalaşma gibi faaliyetlerde bulunmak,
- Tedarik ile ilgili ihtiyaçları temin etmek,
- Sigorta, İslah, Lojistik, Depoculuk gibi hizmetleri vermek,
- Ürünlerin işlenmesi ve atıkların değerlendirilmesinde çevreyi koruyucu tekniklerin uygulanmasını sağlamak,
- Biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesine yönelik uygulamaları teşvik etmek,
- Sektöre verilen destek fonlarını ve maddi tazminatları ortakları arasında paylaşmak,
- İstihdamı arttırıcı faaliyetlerde bulunmak,
- Her alanda Eğitimler vermek, sosyal hak savunuculuğu yapmak.

Birçok gelişmiş ülke, tam bağımsızlıklarını korumak ve diğer ülkeler üzerinde gıda yardımları ve kırsal kalkınma hibeleri aracılığıyla tahakküm kurabilmek amacıyla oluşturdukları gıda güvenliği yapılanmalarını kooperatiflere rol vererek sağlamakta ve yürütmektedir. Özellikle gelişmekte olan ya da yardıma muhtaç ülkelerin kırsal alanlarındaki kalkınma projelerinin, mikro desteklerin ve hibelerin sahada ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında tarımsal kalkınma

12 Milyon Çiftçi

Avrupa Birliği'nde tarımsal kooperatiflere ortak olan üretici sayısı.

kooperatifler kullanılmaktadır. Başta Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Teşkilatı olmak üzere birçok alt birimi, Dünya Bankası, Kalkınma Bankası ve birçok teknik yardım teşkilatı kuruluş hedefler doğrultusunda yaptıkları uluslararası faaliyetlerini ve projelerini kooperatifler üzerinden daha geniş kitlelere ulaştırmayı tercih etmektedir.

Milenyum olarak adlandırılan bin yıllık dönemlerin üçüncüsüne girerken dünya üzerinde utanç sebebi olan başta açlık olmak üzere temel ihtiyaçların mutlak şekilde karşılanması gerektiği herkesin vicdanen kabul ettiği bir gerçektir. Aniden artan bu farkındalığın gerçek sebebi, sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin değil, artık gelişmiş ülkelerin bile gidişattan kendilerinin de zarar görmeye ve aslında aynı gemide olduğumuzu anlamaya başlamalarıdır. Küresel sıkıntılara karşı kimseyi geride bırakmadan birlikte kalkınmak gerektiği anlaşılmıştır. Sosyal kalkınma, ekonomik kalkınma ve çevrenin korunması şeklinde üç boyutta sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için yollar aranmaktadır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen sürdürülebilir kalkınma hedefleri tam bir mutabakat ile bütün ülkeler tarafından kabul edilmektedir. Burada kabul edilen bir diğer gerçek ise; belirlenen bütün hedefler için faaliyetlerin başlangıç noktası kırsal alan ve tarım sektörüdür. Yani bir zamanlar geri kalmışlığın göstergesi olan tarım, artık dünyayı kurtaracak yegane sektör olarak kabul edilmektedir.

Ama bunu başarmanın öyle sanıldığı kadar kolay olmadığı zamanla anlaşılmıştır. Kalkınmanın başlatılacağı kırsal alanlarda bu işi başarması beklenen kesim öncelikle tarım sektörü ve tarım üreticileri aşırı fakir ve güçsüzdür. Yani teknik acıdan dünyayı kurtarması beklenen kesim daha kendini bile kurtarmaktan aciz durumdadır. Diğer taraftan kalkınmış ülkeler, israfın önüne geçip kaynakları koruyarak adil ve paylaşımcı olmak konusunda yeterince istekli değildir. Aslında refah seviyesi her ne olursa olsun bütün toplumlar üzerlerine düşecek fedakarlığı yapmaktan kaçınmaktadır. Toplumların bu bencil yaklaşımlarının üstesinden gelebilecek medeni çözüm; iki binli yılların başında bulunmuştur. Hem de özü Anadolu'daki imece ruhundan çıkan mükemmel bir yaklaşım, aranan çare olmuştur. Bu çare, kooperatifçiliktir. Liberal piyasalarda güçlü ama aynı zamanda toplum menfaatini öne çıkartan, kolektif ve de-

mokrat bir araç olan kooperatifler kısa sürede uygulama aracı olarak kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kurtuluş yolu olarak belirlenmiştir. Bunun sonucunda 2012 yılı Uluslararası Kooperatifçilik Yılı olarak ilan etmiştir.

Dünya son yıllarda peş peşe gelen ciddi bir buhrandan geçmektedir. Her gün yeni bir savaş ya da felaket haberiyle rutin hale gelen krizler yaşanmaktadır. Ama bunların belki de en önemlisi pandemi zamanında yaşananlardır. Son salgın sırasında dünyanın birçok yerinde kooperatifler yeni görev ve rolleri üstlenmiştir. Sağlık, eczacılık, bankacılık, finans, emek, tedarik ve özellikle tarım konularda faaliyet gösteren kooperatifler hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde dayanışma örneği göstererek önemli katkılar sunmuşlardır. **Örnek vermek gerekirse aşağıdaki başlıklar sıralanabilir:**

- Kendi tedarik imkanları ile önce ortaklarına sonra da çevrelerindeki halka maddi ve manevi desteklerde bulunmuşlardır.
- Yardım kampanyaları yapmışlardır.
- Ulusal ya da uluslararası destek mekanizmalarının etkin kullanılmasına katkıda bulunmuşlardır.
- Yardımları doğrudan ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmışlardır.
- Sağlık ve korunma hizmetleri ile ilgili tedbirlerin kırsal alanda yaygınlaştırılmasına yardımcı olmuşlardır.
- Ekonomik beklentilerden öte sosyal sorumluluklarla hareket etmişlerdir.
- Hükümetlerin yetersiz kaldığı yerlerde kooperatifler, devlet ile iş birliği yapmışlardır.

Bu yaşananlar, uluslararası düzlemde kooperatiflerin önemini bir kere daha ispatlamıştır. Geçen yüzyılda özellikle gelişmiş ülkelerin kalkınmada kullandıkları bu süper itici gücün, dünya çapında yaygınlaştırılarak kullanılması ve küresel işbirliğine dönüştürülebilmesi fikri yeniden ön plana çıkmıştır. BM 2030 yılına kadar 17 başlıktaki “Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini” tekrar hayata geçirebilme hedefini kooperatifler sayesinde gündeme getirebilmiştir. Bu nedenle ısrarla “Kooperatifler Daha İyi Bir Dünya Kurar” diyerek

2025 yılını ikinci kez Uluslararası Kooperatifçilik Yılı olarak ilan etmiştir. Bu amaçla çağın teknolojik imkanlarını da kullanarak dünyanın her köşesinden kooperatif işletmelerini, örgütlerini ve hareketlerini elektronik ortamda birbirine bağlayan platformlar kurmaktadır. Tarım alanında hemen her türlü sorunla ilgili nihai çözümlerin kooperatifler tarafından nasıl kolayca gerçekleştirilebileceğini bire bir canlı örneklerle göstermektedir.

Dünya çapında kooperatifçilik faaliyetleri, tarımda verimliliği artırmak ve çiftçileri desteklemekten öteye geçerek teknolojik gelişmelerle entegre yenilikçi modeller kullanarak sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir parçası haline gelmişlerdir. Dijital platform kooperatif sistemleri ile inovasyon yaygınlaşmış ve sosyal kooperatifçilik gelişmiştir.

Özellikle sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda organik ve iyi tarım uygulamalarının artması, adil ticaret ve refahın adil paylaşımı ve küreselleşmenin yol açtığı olumsuz etkiler karşısında en zayıf sektör olan tarımda direnç gösteren kooperatifler başarılı olmuştur. Yani Birleşmiş Milletler, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma konusunda doğa, sosyal çevre ve ekonomi çerçevesinde başarılı sürdürülebilir adımlar atılmaya başlamıştır. Bu kapsamda iklim değişikliği ile uyumlu dönüşüm, yapay zeka ve yeni ekonomik düzenlere uyum konularında da yine kooperatifçilikten büyük beklentiler bulunmaktadır.

Uluslararası Tarım Kooperatifleri Birliği (ICA)’nın verilerine göre; dünyada 145 ülkede 1 milyarın üzerinde kişinin ortak olduğu toplam 3 milyona yakın kooperatif bulunmaktadır. Avrupa nüfusunun %17’sinden fazlası ve AB nüfusunun üçte biri kooperatif ortağıdır. Kooperatiflerin sahip oldukları varlıkların değeri 20 trilyon dolardır. Dünyada kooperatifler, yaklaşık 300 milyon kişiyle çalışan nüfusun takriben %10’una ulaşmıştır. Dünyadaki en yaygın kooperatif türü tarım kooperatifleridir. Dünyadaki kooperatiflerin yaklaşık %30’u tarım sektöründe bulunmaktadır. AB ülkelerinde tarım kooperatifleri

daha da yaygındır. 12 milyon çiftçinin ortak olduğu 32 bin tarımsal kooperatif bulunmaktadır. AB’de kooperatiflerin tarımsal girdi sağlamada payı % 50, tarımsal ürün alımı, işlenmesi ve pazarlanmasında % 60, dış satımda % 50’den fazladır. Tarım kooperatiflerinin AB ülkelerinde yıllık iş hacmi 200 milyar Avrodur. AB’de tarım kooperatiflerinin ciro-sunun tarımsal üretime oranı %90’dır.

Ülkemizde adı iyi bilinen ama işlevi iyi anlaşılamamış kooperatifçilik hareketinin geçmişi, Avrupa’daki gibi çok eskilere dayanmaktadır. Ülkemizde Ziraat Bankası’nın kurucusu olarak bilenen Mithat Paşa’nın Balkanlar’ın Niş şehrinde 1863 yılında kurduğu Memleket Sandıkları ile modern anlamda ilk kooperatifçilik çalışmaları başlamıştır. Hem üretim, hem de kredi kooperatifi gibi çalışan bu sandıklarda imece usulü devlete ait arazilerin işlenmesi ile elde edilen gelirin 1/3’lük kısmı bölgede ucuz ve uzun vadeli kredi olarak, geri kalanı da okul, yol, köprü gibi kamu yapılarının imarında kullanılmıştır. Zamanla ülke çapında yayılması için bir nizamname çıkartılmış, 250 sandığa ve 2 milyon altın liralık sermayeye ulaşılmışsa da sisteme sahip çıkılmamış ve kötü idareler sonucu hedeflenen amaca ulaşılmamıştır. Çünkü sandıklar doğrudan gelir sağlamadığı için, tam bir sahiplenme hissi oluşmamış bu arada tefecilerin işleri bozulduğu için olağan olarak menfi düşünceler üretilmiştir. Buna rağmen kısa sürede oluşan birikim Ziraat Bankası gibi çok önemli bir kuruluşun başlangıç sermayesi olmuştur. Daha sonraları 1900 yılında İzmir’de kooperatif yaklaşımına benzeyen Köy Bakkalı ve 1915 yılında sonradan TARİŞ’in temellerini oluşturacak Kooperatif Aydın İncir Müstahsillerin Ortaklığı şeklinde kısıtlı çalışmalar yapılmışsa da Cumhuriyet dönemine kadar önemli bir gelişme sağlanamamıştır.

Cumhuriyet ile birlikte köklü bir kalkınma hamlesi başlamış ve büyük yokluk ve borç döneminde küçük sermayelerin birikimiyle girişimde bulunmak önemli hale gelmiştir. Her konuda olduğu gibi bu alanda da ileri görüşlü olan Büyük Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk, başta ekonominin temeli olan tarım sektörü olmak üzere kooperatifleşmeye örnek olmuştur.

12.000+ Tarımsal Kooperatif

Tarımsal alanda aktif olan
kooperatif sayısı.

Bizzat kendisi, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Celal Bayar ve Abdülhalik Renda gibi dönemin önde gelen devlet adamları ile birlikte 1925 yılında Ankara’da Memurlar Tüketim Kooperatifi’ne ve 1936 yılında İçel’de Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi’ne ortak olmuştur. Üretim ve tüketim kooperatiflerinin birlikteliği ve gerekliliği dünyada 1980’li yıllarda anlaşılmaya başlamıştır.

Aslında Cumhuriyetin ilanından önce Kurtuluş Savaşı verilirken bile Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında 1920 yılında Kooperatif Şirketler Kanun Tasarısı’nı yazmıştır. Maalesef tamamı Meclis’ten geçemeyen tasarı o tarihte kadük kalmıştır. İzmir I. İktisat Kongresi sonuç bildirgesinde “çiftçilerin kurulacak olan tarım kooperatiflerine ortak yapılmaları ve bu kooperatiflerin kuruluş sermayelerinin devletçe karşılanması” kararı alınıyor. Aynı günlerde 22 sayfalık Kooperatif Şirketler Kitapçığı’nı yine bizzat kendisi yazıyor. Basılıp yayınlanan kitabın belki de en önemli kısmı siyasi ve askeri zaferlerin mutlaka iktisadi zaferlerle taçlandırılması gerektiği ve bunun için köy öğretmenlerini, ziraat müdür ve memurlarını, ziraat, sanayi ve ticaret odalarını göreve çağırdığı bölümüdür. 1920 tarihli kanun tasarısı yasalaşamamışsa da buradaki boşluğu giderebilmek amacıyla 1923 yılında İktisat Bakanlığı tarafından 97 maddelik İstihsal, Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifleri Nizamnamesi (Tüzüğü) yayınlamıştır. Burada en dikkat çekici husus, Avrupa Birliği’nden yaklaşık 75 yıl önce “üretim ve pazarlama” konusunda kooperatiflere aynen bugün Avrupa Birliği’nde olduğu gibi yol açılmış olmasıdır. O dönemde ülkemizde çoğu tarım alanında olmak üzere 40 kadar kooperatif kurulmuştur.

Cumhuriyetin ilanını takip eden kısa süre içinde ticaret kanunlarında kooperatifler yer almaya başlamıştır. Örneğin; 1924 yılında Kara Ticaret Kanunu’nda yer alan kolektif, komandit ve anonim şirketlerine kooperatifler dördüncü olarak eklenmiştir. Bu kararın gerekçesi çok dikkat çekici hatta ders mahiyetindedir.

“Türkiye gibi büyük sermayelerden yoksun, Avrupa’nın muazzam sanayi ve sermayesi ile ulusal olmayan araçların saldırılarına karşı, ulusal ekonomiyi korumaya zorunlu bulunan bir memlekette, kooperatiflerin kurulması kesinlikle ulusal bir ihtiyaçtır.” şeklinde ifade edilen gerekçe günümüzde dahi geçerliliğini sürdürmektedir.

Tarım kooperatifleri hakkında ilk kanun, 1924 tarihli Zirai Birlikler Kanunu’dur. Bu kanun daha sonra 1929 tarih ve 1470 Sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu ile güncellenmiştir. Bu arada Atatürk’ün talimatıyla 1931 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde “Türk Kooperatifçilik Cemiyeti” kurulmuştur. Daha sonra Ankara’ya taşınarak Türk Kooperatifçilik Kurumu adını alan kuruluşun Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu ile aynı yıl içinde birlikte yapılmaları bu işe verilen önemin göstergesi olarak kabul edilebilir. 1935 yılında 2834 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ile 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu çıkartılmıştır. 1937 yılında Ziraat Bankası Kanunu’nda değişiklik yapılarak bankanın ana ilkeleri arasına kooperatifçilik eklenmiş, tarım kredi kooperatiflerinin bulunduğu yerlerde tarımsal kredilerin banka yerine bu kooperatifler aracılığıyla verilmesine karar verilmiştir.

Ülkemizde 1940’li yıllardan sonra tarım kredi ve satış konuları dışında tarım alanında yeni kooperatif türleri ortaya çıkmamıştır. Toplumsal ve ekonomik koşullardaki değişmelerin yol açtığı yeni gereksinimleri karşılamak, üretim ve tüketimle pazara açılmanın, teknolojik ilerlemenin, kitle iletişimindeki gelişmelerin oluşturduğu imkanlardan yararlanmak amacıyla kırsal kooperatiflerin yeni işlevler yüklenmesine duyulan ihtiyaç uzun yıllar karşılanamamıştır. Ancak 1960’lı yıllarda yurt dışına işçi olarak gidebilmek için oluşturulan yapay bir ortam bu fırsatı sağlamıştır. Yurt dışına giden işçilerin birikimleri ile kendi yörelerinde karşılaşılan sorunlara çözüm bulmak amacıyla ortaklaşa yerel kalkınma girişimlerinde bulunmaları için çok yönlü, çok amaçlı kooperatiflere ortak olması şartı 1965 yılından sonra köy

kalkınma kooperatiflerinin ortaya çıkmasını ve sayılarının artmasını sağlamıştır. Sonraki yıllarda kırsal sorunların çözümünde kooperatifçiliğin öneminin siyasal partiler tarafından fark edilmesi ve seçim bildirgelerinde yer almasının etkisiyle gelişmeler hız kazanmıştır. Bu dönemde Köyşleri ve Kooperatifler Bakanlığı kurulmuş, planlı kalkınma dönemlerinde çok amaçlı kırsal kooperatifler öne çıkmaya başlamış, toplum kalkınması deneme çalışmaları, “köy-kent”, “tarım-kent”, “merkez-köy” gibi girişimlerde bulunulmuştur.

Bu dönemde yaşanan gelişmelerin izleri günümüze de yansımıştır. Kooperatifçilik 1961 ve 1980 yılı Anayasalarında müstakil madde olarak yer almış ve mevcut Anayasamızda bu yerini korumaktadır. 1969 tarih ve 1169 sayılı Kooperatifçilik Kanunu kapsamında kooperatif kuruluşları ve işleyişi ile ilgili iş ve işlemler ilgili bakanlıklar tarafından yürütülmektedir. Ülkemizde; 3 bakanlık bünyesinde, farklı kanunlarla, 38 farklı türde kooperatif kurulmaktadır. Halen; sayıları 50 binden fazla olan bu kooperatiflerin yaklaşık 6,3 milyon ortağı bulunmaktadır. Bu kooperatifler arasında en fazla ortak tarımsal amaçlı kooperatiflere aittir.

Tabloda ülkemizde tarım alanında faaliyette bulunan kooperatiflerin ilgili bakanlıklara, tabi oldukları kanunlara göre takribi sayıları verilmektedir. Ülkemizde 2 ayrı bakanlık bünyesinde 4 farklı kanuna göre kurulmuş, 14 ayrı alanda faaliyet gösteren 12.000’den fazla tarımsal kooperatif bulunmaktadır, bu kooperatiflerin 3,7 milyon çiftçi ortağı bulunmaktadır.

Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı Kooperatifler			
Kanun No Adı	- Kooperatif Adı	Koop Sayısı	Ortak Sayısı
1163 Kooperatifler Kanunu	- Tarımsal Kalkınma Koop - Sulama Kooperatifleri - Pancar Ekicileri Koop - Su Ürünleri Koop Tarımsal Amaçlı Kooperatifler	6.389 2.442 31 593 9.435	722.848 291.903 1.206.559 30.216 2.251.526
1581 Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu	- Tarım Kredi Kooperatifleri	1.623	851.621
TOPLAM	11.058	3.103.147	
Ticaret Bakanlığına bağlı Kooperatifler			
Kanun No Adı	Kooperatif Adı	Koop Sayısı	Ortak Sayısı
1163 Kooperatifler Kanunu	- Üretim ve Pazarlama Koop - Yaş Meyve ve Sebze Koop	352 29	16.623 2.953

4572 Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu	- Tarım Satış Kooperatif- leri	286	257.779
1196 Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Ka- nunu	- Tütün Tarım Satış Ko- operatif	18	939
TOPLAM	685	278.294	

Kanunlarımıza göre kooperatiflerimiz yerel düzeyde birim kooperatif olarak kurulmakta, 7 koo-
peratifin bir araya gelmesiyle kooperatif bölge birlikleri ve 7 kooperatif bölge birliğinin bir araya
gelmesiyle ulusal düzeyde tek kooperatif merkez birlikleri kurulmaktadır. Ülkemizde Tarım ve
Orman Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren 1163 sayılı kanuna tabi kooperatifler hali hazırda
merkez birliği düzeyinde yapılanmasını tamamlamış 6 merkez birliği vardır. Bunlara 1581 sayılı
kanun ile kurulan Tarım Kredi Kooperatifleri'nin bir araya gelerek kurdukları Tarım Kredi Koope-
ratifleri Merkez Birliği'ni de eklemek gerekir.

Tarım ve Orman Bakanlığı dışında Ticaret Bakanlığı sorumluluğunda kurulan kooperatiflerden
4572 sayılı kanuna göre kurulan Tarım Satış Kooperatifleri de ülke çapında ürün grupları bazın-
da kendi merkez birliklerini kurmuşlardır. Ülke tarihinde efsaneleşmiş, tarıma ve üreticiye büyük
hizmetler vermiş Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri aşağıda adları ile listelenmiştir. Bu listeye
GÜNEYDOĞUBİRLİK ile tasfiye sürecinde olan TASKOBİRLİK ve KAYISIBİRLİK de eklenebilir.

Tarım Satış Koop Birliği Adı	Koop Sayısı	Ortak Sayısı
TARİŞ ZEYTİNYAĞI BİRLİĞİ	30	17.407
TARİŞ ÜZÜM BİRLİĞİ	13	8.616
TARİŞ PAMUK BİRLİĞİ	40	15.04
TARİŞ İNCİR BİRLİĞİ	12	3.496
FİSKOBİRLİK	50	114.301
KARADENİZBİRLİK	12	20.745
TRAKYABİRLİK	48	36.957
ÇUKOBİRLİK	36	7.623
ANTBİRLİK	5	2.408
KOZABİRLİK	5	2.553
GÜLBİRLİK	6	2.565
MARMARABİRLİK	8	24.398
TİFTİKBİRLİK	10	636
Bağımsız Tarım Satış Kooperatifleri	11	1.029
TOPLAM	286	257.779

Bütün bu kooperatifler cumhuriyet tarihi boyunca ülke tarımının gelişmesine, çiftçinin ayakta kalmasına, ihracatın gerçekleştirilebilmesine büyük katkılar sağlamıştır. Fakat çeşitli siyasi yaklaşımlar, belirli firmalara iltimas geçilmesi, bazı gruplara menfaat sağlanması gibi nedenlerle bu kooperatifler karalanmış, ödenekleri kesilmiş, kötü idareciler ile iflasa sürüklenmelerine müsaade edilmiştir.

Tabii ki burada da 150 yıl önce Memleket Sandıkları'na sahip çıkmayan insanımızın bu sefer de kendi öz malı olan kooperatiflere sahip çıkmamasının da etkisi bulunmaktadır. Her ne sebeple olursa olsun, sonuçta Türk çiftçisi ve tüketicisi kaybetmiştir.

Halbuki ülkemiz mevcut potansiyeli nedeniyle tarımsal üretimde büyük bir avantaja sahiptir. Türkiye, Cumhuriyet dönemindeki gelişmelerden sonra dünya tarımsal üretiminde bir dev, Avrupa'da ise birçok üründe birinci duruma gelmiştir. Bu avantajın korunması ve dünya piyasalarında dış ticaretle de rahatlıkla ulaşabileceğimiz üst sıralara gelerek milli gelire olan payın daha da artırılması mümkündür. Tarımın kronik sorunları günümüzdeki muazzam imkanlara rağmen hala çözülememiştir. Tarım işletmelerinin genel olarak küçük olması, buna ilaveten arazilerinin küçük parsellere bölünmüş olması, genç nüfusun kırsaldan şehirlere göç etmesi, eğitim seviyesinin nispeten düşük olması, girdilerin ciddi kısmının ithal edilmesi, üretici fiyatı ile tüketici fiyatı arasındaki farkın giderek artması gibi yapısal sorunlar artarak devam etmektedir.

Bütün bu sorunların çözümüne yönelik olarak tarımda örgütlenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle küçük tarım işletmelerinin çıkarlarını korumak, ülke kaynaklarını etkin ve verimli kullanmak, kırsal alanın ekonomi içindeki etkinliğini arttırmak ve üreticinin gelir ve yaşam düzeyini yükseltmek gibi konularda kooperatifler anahtar rol oynayacak kapasiteye sahiptir.

Ülke tarımını yönlendirmek, yapısal sorunlara çözümler getirmek, üretim ve pazarlama planlaması yapabilmek, serbest piyasa ekonomisi içinde gerektiğinde müdahalede bulunabilmek, değer zinciri içinde tarladan sofraya her bir vatandaşımıza hizmet verebilmek, destek ve teşvikleri etkin bir şekilde kullanılabilmek ve izlemek gibi görevlerin yerine getirilmesinde kooperatiflerin büyük önemi bulunmaktadır.

Çiftçimizin mensubu olduğu kooperatif aracılığı ile “üretimi pazarın talebine göre planlandığı”, “gıda değer zincirinde aldığı payını yükselttiği” ve en önemlisi “piyasada rekabet gücünü arttırdığı” bir düzen, hem üreticinin hakkını koruyacak hem de tüketicinin daha ucuza gıdaya ulaşmasını sağlayacaktır.

Ülkemizde tarımsal alanda kooperatifleşmenin Avrupa’daki gibi yaklaşık 150 yıldan daha fazla bir geçmişi bulunmaktadır. Evrensel prensiplere uygun olarak kurulan kooperatiflerin hukuki altyapı, destekler ve tecrübe birikimi açısından gelişmiş ülkelerdeki emsallerinden ciddi bir farklılığı bulunmamaktadır. Kooperatifçiliğe özel kanunların yanı sıra Anayasa, Tarım Kanunu, Hal Kanunu, Destekleme mevzuatı gibi birçok yerde üretici örgütü olarak kooperatifler yer almaktadır. Hatta Cumhurbaşkanı’nın himayesinde Kooperatifçilik Strateji Belgesi bile hazırlanmıştır.

Bunca cabaya rağmen ülkemizde tarımsal kooperatifçilik sayı, çeşit ve ortaklık yapısı bakımından birçok ülkeden nitel bakımdan daha yüksek olmasına karşın nicel bakımdan arzu edilen düzeyde değildir. Çünkü kooperatifçilikte esas önemli olan konu sahadır ve devlet sahada hep kooperatifler ile rekabet halinde olmuş ve onlara gelişip güçlenme fırsatı vermemiştir. Bu durum, ülkemizde en son yayımlanan Üretim Planlaması, Sözleşmeli Üretim; Yeni Destekleme Modeli gibi mevzuatta da kendini göstermektedir. Bu nedenle ülkemizde tarım sektöründe kağıt üstünde mükemmel görünen hiçbir politikanın uygulanmasında başarı beklenmemektedir.

Kültürümüzdeki imece geleneği ile idari ve mali konularda başta AB olmak üzere tarımda gelişmiş ülkeler ile uyumlu şekilde kooperatifler geliştirilerek tarımda büyük başarılarla imza atılabilir. Avrupa Birliği’nin tarım ve balıkçılık alanındaki ortak politikalarına ait ortak piyasa düzenlemeleri, ağırlıklı olarak kooperatif tabanlı üretici örgütleri üzerinden yürütülmektedir. Bu örgütler, piyasada önemli bir rekabet gücüne sahip olarak değer zincirindeki diğer aktörlere karşı üreticinin hakkını da savunmaktadırlar. Ülkemizde de kooperatiflerin, gelişmiş ülkelerdeki emsalleri kadar güçlü bir yapıya kavuşturulması için öteden beri çeşitli çalışmalar sürdürülmektedir. Ancak bu çalışmaların arttırılarak sistemli bir şekilde sürdürülmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

...me, ...e, ...e birçok üründe lider olan bir ülke olarak mevcut yapısal sorunların çözümü için üretici örgütlerimiz daha etkin ve gelişmiş ülkelerdeki emsalleri gibi güçlü olmalıdır. 2025 olarak, "Daha güçlü bir Türkiye için daha güçlü bir Tarıma, daha güçlü bir Tarım için ise; daha güçlü kooperatiflere ihtiyaç vardır".

Dijital Kooperatifler: Tarımda Akıllı Ortak Üretim Ve İş Birliği Modelleri

Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ

Dijital Kooperatifler: Tarımda Akıllı Ortak Üretim Ve İş Birliği Modelleri

Özet

Günümüzde tarım sektörü, değişen koşullar ve artan ihtiyaçlar doğrultusunda dijital dönüşümden faydalanmakta; yenilikçi çalışma ve iş modelleri ve yönetim yaklaşımlarıyla yapılandırılmaktadır. Bu süreçte tarımsal tedarik zincirinde verimliliği ve sürdürülebilirliği artırmak ve üretimi desteklemek amacıyla dijital kooperatiflerin giderek daha fazla önem kazandığı görülmektedir. Birlikte ve ortaklaşa çözüm üretmeye imkân veren, dayanışma ekonomisi çatısı altında değerlendirilen yaklaşımlar arasında kooperatifçilik, bu yüzyıla daha uygun bir model olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, faaliyetlerini teknolojik olanaklardan yararlanarak yürüten dijital kooperatiflerin tarımsal faaliyet süreçlerinde akıllı teknolojiler aracılığıyla nasıl iş modelleri geliştirdiğini ve bu modellerin hangi alanlarda uygulama alanı bulduğunu örneklerle açıklamaktadır. Literatürdeki çalışmalar ve uygulama örnekleri doğrultusunda dijital kooperatif yapıları kapsamında blok zincir tabanlı kooperatif sistemleri, üretici-tüketici ağları ve akıllı sözleşmelerin tarıma entegrasyonu ele alınmış; bu teknolojilerin sektöre etkileri değerlendirilerek geleceğe yönelik perspektif ortaya konulmuştur. Bu anlamda dijital kooperatiflerin geliştirilmesinde şeffaflık, güven ve katılımcılığı artıracak temel araçların uygulanmasına destek sağlayacak dijital altyapının güçlendirilmesi, buna yönelik uygulamaların teşvik edilmesi ve dijital okuryazarlığın artırılmasının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Giriş

Tarım sektörü; artan nüfus, iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi, savaşlar, göç hareketleri, sağlıkta baş gösteren krizler ile gıda ve finansal dalgalanmalar gibi küresel sorunlarla karşı karşıya kalmakta; bu nedenle sürdürülebilir ve verimli üretim modellerine olan ihtiyaç her geçen gün daha da artmaktadır.¹

Küresel Gıda Üretiminin

%80

Kadarı Küçük Ölçekli Çiftçilerden Geliyor

¹ FAO/a. 2022.

Küresel gıda üretiminin büyük bir kısmı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, küçük ölçekli tarım işletmeleri tarafından karşılanmakta olup bu oran yaklaşık %80'e ulaşmaktadır². Ancak bu işletmeler, tarımsal üretim ve pazarlama süreçlerinde ciddi yapısal ve ekonomik sorunlarla karşılaşmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerin gelecekte sürdürülebilir tarım sistemlerinin temel aktörleri olacağı göz önüne alındığında bu işletmelerin üretkenliğini engelleyen koşulların ortadan kaldırılması ve yeniden yapılanmalarının sağlanması, etkin ve verimli iş birlikleri ile desteklenmesi gereklilik arz etmektedir³. Pazar erişimi, finansman ve yeterli bilgiye ulaşım konusundaki kısıtlılıklar, bu işletmelerin verimliliğini ve iş birliğini sınırlandırarak üretimden aldıkları pay oranında karlılık düzeyini artırmadıklarını göstermektedir.

Geçmişten günümüze üyeler ve gruplar arasında yeni ve kolay ekonomik ve sosyal ilişkiler kurulmasına olanak sağlaması, kooperatifçiliği yeni dönemde toplumun temel taşı olarak öne çıkarmaktadır⁴. Geleneksel kooperatif modelleri, küçük ve orta ölçekli üreticileri destekleyen önemli yapılardır. Ancak dijitalleşmeyle birlikte yeni iş modelleri ve üretim sistemlerinden yararlanmak suretiyle kooperatif sistemi geliştirilmiş ve yeni uygulama örneklerinin ortaya çıktığı görülmüştür⁵. Dijital tabanlı yeni uygulama ve ekosistem içerisinde kooperatifçiliğin, çağa uygun bir anlayışla yeni örgütlenme modelleri olarak geliştirilmesi bir zorunluluk halini almıştır. Bu süreçte tarım sektöründe dijital teknolojilerin yükselişi ve kooperatiflerde uygulanmasıyla yenilikçi çözümlerin artması beklenmektedir. Bu alanda dijital kooperatifler; blok zincir, dijital platformlar ve akıllı sözleşmeler gibi teknolojileri kullanarak üreticilerin çevrimiçi ortamda ortak hareket edebildiği yapılar olarak dikkat çekmektedir. Dijital kooperatifler, günümüz akıllı sistemlerini özellikle de yapay zekâ ve nesnelerin interneti (IoT) gibi teknolojileri kullanarak üreticiler arasında daha şeffaf, güvenli ve verimli bir iş birliği modelleri sunmaktadır.

Dijital kooperatifler aracılığıyla üretici ve tüketicilerin bir araya gelmesini sağlayan yenilikçi çözümlerin yaygınlaşması, kooperatiflerin işleyişini ve güven ortamını desteklemekte, kırsalda kooperatif anlayış ve bakış açısının gelişimine katkıda bulunmaktadır. Son dönemlerde 'yeni nesil kooperatifçilik' olarak da adlandırılan bu gelişmeler, kooperatifçilik alanında dayanışmayı esas alan sosyal kooperatifçilik ile teknoloji odaklı platform kooperatifçiliğinin ilke ve iş modellerini bir arada ele alma çabasını yansıtmaktadır. Bu bağlamda platform kooperatifçiliği, Sana-yı 4.0'ın alt bileşenlerinin en kolay entegre edilebileceği kooperatif modeli olarak öne çıkmaktadır⁶. Bu çalışmada; dijital kooperatiflerin tarımdaki rolü, blok zincir tabanlı kooperatif sistemleri, üretici-tüketici ağları ve akıllı sözleşmelerin tarıma entegrasyonu şeklinde üç ana başlık altında incelenmiştir. İncelemede söz konusu dijital teknolojilerin tarımsal üretim ve dağıtım süreçlerine nasıl entegre edildiği üzerinde durularak dijital kooperatiflerin sağladığı avantajlar, şeffaflık, güvenilirlik ve verimlilik gibi unsurların yanı sıra, bunların tarımsal yapıda sürdürülebilirliği araştırılmıştır.

2. Blok zincir Tabanlı Kooperatif Sistemler ve Örnek Uygulamalar

Günümüzde gelişmiş kooperatiflerde dijital dönüşüm süreci kapsamında üretici ortaklarıyla daha etkin iletişim kurabilmek amacıyla iş süreçleri yeniden yapılandırılmakta, ortak bilgi sistemi ve kurumsal kaynak planlaması gibi uygulamalarla geleneksel yapının ötesine geçmeyi hedeflemektedir. Dijitalleşme sürecinin kooperatiflerde tamamlanması ya da bu yapılarla uyumlu hale gelmesi, maliyet, zaman yönetimi, gıda güvenliği ve sürdürülebilirlik gibi birçok önemli bileşene ilişkin sorunların hem üretici hem de tüketici açısından kalıcı çözümlere kavuşmasını sağlayacaktır⁷.

2 FAO/b, 2022.
3 Amend et al, 2023.
4 Mayda ve Berkit , 2023.
5 Zeng & Chen, 2021

6 Mayda ve Berkit , 2023.
7 Tutunca ve Haydar, 2022.

bir sunucu yardımı olmadan baştan sona her işlemi takip eden süreç⁸ karar verme mekanizmaları oluşturabildiği gibi sorunlara ilişkin ortak sorunları bilgisayar ağlarını kullanarak çözümlenmektedir. Birçok alanda kullanılan blok zincir teknolojisinin ekonomik belirsizliği azaltmak, takip edilebilir ve doğrulanabilir yapısı ile maliyetleri azaltmak, veri bütünlüğü ve veri kalitesini arttırmak, işlemlerin birçok farklı yerde saklanmasıyla denetlenebilirliği ve şeffaflığı arttırmak, izlenebilir ve tedarik zincirinin sağladığı şeffaflık gibi avantajlarının olduğu ifade edilmektedir⁹. Blok zincir teknolojisi en yaygın olarak finans sektöründe kullanılmakla birlikte sahip olduğu şeffaflık, güvenilirlik ve işlem hızını artırma potansiyeli sayesinde hemen her sektörde uygulanabilir niteliktedir. Bu özellikleri sayesinde blok zincir, kullanıldığı alanlarda veri güvenliğini sağlamak, aracılara olan bağımlılığı azaltmak ve işlem süreçlerini hızlandırmak amacıyla tercih edilmektedir. Özellikle kooperatiflerde şeffaflık, güven, demokratik katılım ve yönetim ilkelerinin uygulanması nedeniyle bu unsurları destekleyen teknoloji olarak blok zincir uygulanmaktadır.

Geleneksel tarım kooperatifleri, çiftçilerin bir araya gelerek pazarlık gücü elde etmesi ve ortak sorunları çözmesi için bir yapı sunarken yapısal sorunlar ve güven eksikliği gibi zorluklar yaşanabilmektedir. Yapılan birçok çalışma ve değerlendirmelerde merkeziyetsiz ve dijital teknolojilere dayalı yaklaşımların, tarım sektöründe güven sorunlarını aşma ve üreticiler arasındaki iş birliğini güçlendirme konusunda önemli bir potansiyel taşıdığı kabul görmektedir¹⁰. Özellikle blok zincir tabanlı sistemlerin gıda tedarik zincirlerinde şeffaflığı ve izlenebilirliği artırarak adil uygulamaları teşvik ettiği¹¹, üretici-tüketici ağlarının aracılara duyulan ihtiyacı azaltarak çiftçilere daha fazla değer sağladığı¹² ve akıllı sözleşmelerin süreçleri otomatikleştirip bürokrasiyi azaltarak verimlilik getirdiği öne sürülmektedir¹³.

Blok Zincir Tabanlı Kooperatif Sistemler

Şeffaflık, veri bütünlüğü, güven ve demokratik katılım unsurları güçleniyor.

8 Sığrı 2023.
9 Korkmaz 2023.
10 Amend 2023.
11 Samoggia et al. 2025.
12 Hayden 2024.
13 Anglen 2025.

Bu nedenle blok zincir teknolojisinin, tarımsal kooperatiflerde güven ve şeffaflık sağlamak amacıyla giderek daha fazla kullanıldığı görülmektedir¹⁴. Blok zincir, dağıtık bir dijital kayıt sistemi olarak, tarım ürünlerinin tedarik zinciri boyunca izlenebilirliğini ve veri bütünlüğünü garanti altına alan bir sistem olarak tercih edilmektedir^{15,16,17}. Bu sayede çiftçilerin sadece üretim değil aynı zamanda, pazarlama ve yönetim süreçlerini de daha etkin ve şeffaf hale getirmektedir. Uygulamada blok zincir teknolojisi, mobil uygulamalar ve dijital eğitim platformları ile desteklenmektedir ve çiftçiler ile nihai tüketiciler arasındaki güveni pekiştirerek var olan mesafeyi kısaltmaktadır.

ABD'nin büyük tarım kooperatiflerinden Dairy Farmers of America (DFA), üyeleri olan süt üreticileri ile tüketicileri arasında daha şeffaf bir tedarik ağı kurmak için gıda teknolojisi şirketi Ripe.io ile iş birliği yaparak süt ürünlerinin üretimden market rafına kadar gerçek zamanlı izlenmesini sağlamış ve tüketicinin ürünle ilgili tam bilgiye ulaşması suretiyle güveni artırılmıştır^{18, 19}. Kooperatif, süt üreticileri ile tüketiciler arasındaki güveni pekiştirmek için blok zincir tabanlı bir izlenebilirlik sistemi kullanmaktadır²⁰. Bununla blok zincirin "üretimden tüketime kadar" güven inşa ettiği ve kooperatif üyelerini tüketici talepleriyle buluşturduğu gözlemlenmiştir. Benzer şekilde literatürde önerilen bir blok zincir tabanlı hasat platformu, tarımsal işlemlerde şeffaflık ve güvenilirliği artırarak hem çiftçilerin hem de tüketicilerin kazanç sağladığını rapor etmiştir²¹. Bu platform, tüm işlem verilerini değişmez şekilde kayıt altına almakta, çiftçi ürünlerini satarken daha fazla güven duyulmasını ve tüketicilerin de ürüne ilişkin doğru bilgiyi edinmesini mümkün kılmaktadır. Buradan blok zincir kullanan kooperatif sistemlerinin, geleneksel kooperatiflerin güven problemlerini ortadan kaldırarak veriye dayalı şeffaf bir ortaklık modeli ortaya çıkardığı görülmektedir.

14 Kamilaris, Fonts, & Prenafeta-Boldú, 2019
15 Niekerk 2024.
16 thenews.coop
17 Lin & Wu, 2020.
18 thenews.coop
19 Pindado et al, 2020.
20 WEF 2020.
21 Lakhan et al. 2025.

**Dijital Tarım Platformları
Üretici Kâr Marjını**

%30

Kadar Azaltabiliyor

Yapılan güncel bir araştırma, özellikle kahve değer zincirinde blok zincir teknolojisinin kullanımının, şirketlerin sürdürülebilirlik ve adil ticaret hedefleriyle birleştiğinde nihai tüketiciye iletilen “adalet” ve “etik üretim” algısını güçlendirdiğini ortaya koymuştur²².

Burada blok zincir uygulamasının, iç organizasyonların yanı sıra tüketiciye karşı hesap verebilirlik konusunda da kooperatiflere yardımcı olduğunu ortaya koymaktadır.

Gıda üretiminin “çiftlikten çatala” tüm aşamalarında verilerin değişmez bir deftere kaydedilmesi süreci, sahtekârlık ve veri manipülasyonu riskini en aza indirmektedir. Nitekim Dünya Ekonomik Forumu’nda blok zincirin gıda zincirlerinde ihtiyaç duyulan şeffaflık ve izlenebilirliği sağlayarak ürün kalitesini artıracağını vurgulamıştır. Bu sayede tüketiciler ürünlerin kaynağını gerçek zamanlı olarak takip ederken üreticiler de emeklerinin karşılığında daha adil bir pay alabilmektedir²³.

Kanada merkezli La Coop Fédérée (günümüzde Sollio Groupe Coopératif), kooperatif üyelerine dijital dönüşüm stratejisi kapsamında üretim desteği, tedarik zinciri yönetimi ve e-ticaret, çevrimiçi pazar erişimi sağlayan entegre sistemler sunmaktadır. Bu dönüşüm süreci, kooperatifin daha rekabetçi, verimli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır.²⁴

FairCoop, “FairCoin” adlı dijital para birimi etrafında yapılandırılmış, blok zincir tabanlı ve merkeziyetsiz bir kooperatif modelidir. Bu yapı, adil ticaret, paylaşım ekonomisi ve katılımcı değer üretimi ilkelerine dayanarak geleneksel ekonomik sistemlere alternatif oluşturan kapsayıcı ve topluluk odaklı bir ekonomik yapı sunmaktadır²⁵.

22 Samoggia 2025.

23 Neikerk 2024.

24 FAO 2021.

25 Chatterjee & Nguyen, 2023.

Bir diğör örnek olarak Digital Green, özellikle Hindistan ve Sahra Altı Afrika'da, çiftçilerin yerel dillerde ve kendi bölgelerine özgü videolarla eğitilmesini sağlayan bir dijital platform şeklinde dikkati çekmektedir. Bu yöntemle dijital eğitim ve veri/bilgi paylaşımı artırılarak tarımda üretkenlik desteklenmektedir²⁶.

Bir girişim olarak kurulan AgUnity, gelişmekte olan ülkelerde küçük ölçekli çiftçilere yönelik çözüm uygulamaları kapsamında üretim süreçlerini dijitalleştirmek için blok zincir tabanlı bir mobil uygulama geliştirerek çiftçi işlemlerinin kaydedilmesi ve kooperatif üyeleriyle paylaşımlarına olanak tanıyan düzen geliştirmiştir. Bu durumun güven ve hesap verebilirliğe pozitif katkısı olmaktadır²⁷. Sonuç olarak uygulanan örnekler, dijital teknolojilerin tarım kooperatiflerinde etkin ve yaygın bir şekilde kullanılabildiğini göstermektedir. Tarım sektörünün, karşı karşıya olduğu belirsizlikler ve risklere karşı korunması, fiyat belirleme ve vadeli işlem piyasalarının düzenlenmesi sürecinde gelir güvencesi sağlanması amacıyla blok zincir teknolojisinin kullanılması mümkündür²⁸.

Türkiye'de blok zincir tabanlı kooperatif sistemlerine dair doğrudan bir örnek bulunmamakla birlikte, tarım sektöründe blok zincir teknolojisinin kullanımına yönelik girişimler ve projeler mevcuttur. Crop-to adlı platform, buğday, arpa, mısır ve fındık gibi tarım ürünlerini blok zincir teknolojisiyle dijitalleştirerek yatırımcılara tarımsal emtia yatırımı imkânı sunmayı hedeflemektedir²⁹. Ayrıca Farmonaut gibi şirketler, Türkiye'de tarım sektöründe uydu tabanlı izleme, yapay zeka destekli danışmanlık ve blok zincir tabanlı izlenebilirlik sistemleriyle dijital dönüşümü desteklemektedir³⁰. Bu tür girişimler, Türkiye'de blok zincir teknolojisinin tarım sektöründe kullanımına yönelik önemli adımlar olmakla birlikte doğrudan kooperatif yapısında blok zincir tabanlı sistemlerin uygulanmasına dair spesifik örnekler henüz sınırlıdır.

3. Üretici-Tüketici Ağları / Dijital Platformlar

Dijital platformlar, tarım sektöründe üreticiler ile tüketiciler arasında doğrudan etkileşimi güçlendirmeye aracılık eden modern sistemlerdir³¹.

Bu sistemlerde çevrimiçi pazaryerleri ve mobil uygulamalar aracılığıyla çiftçiler ve kooperatif işletmeler, ürünlerini doğrudan tüketicilere sunarak aracı maliyetlerini azaltabilir ve gelirlerini artıracırlar³². Bu kapsamda kooperatiflerin daha önce ulaşamadıkları yeni pazarlara girmeleri söz konusu olmaktadır. ABD Kaliforniya'da pandemi sürecinde çevrimiçi tarım pazarlarının kullanımında önemli bir artış gözlenmiş ve çiftçilerin gelirlerinde artış sağlanmıştır³³. Bu doğrudan pazarlama modeli, aracıları ortadan kaldırdığı için çiftçilere daha yüksek kazanç marjları bırakmaktadır. Nitekim bir dijital tarım pazarı uygulamasının verileri, toptancıları aradan çıkararak üreticilerin kâr marjını %30'a varan oranlarda artırmanın mümkün olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bu platformlardaki yerleşik pazarlama araçları pazarlama maliyetlerini %10-20, nakliye ve paketleme maliyetlerini de %10 oranına kadar düşürebilmektedir³⁴.

Dijital platformlar, stok takibi, sipariş yönetimi ve güvenli ödeme gibi işlemleri tek bir sistemde sunarak envanter yönetimini³⁵ kolaylaştırmaktadır. Bu sayede çiftçilerin idari işleri azalmakta, küçük ölçekli üreticiler ise karmaşık ve teknik konuları platform üzerinden kolayca çözümleyerek üretime daha fazla odaklanabilmektedir.

Öte yandan dijital üretici-tüketici ağları, tüketicilere de birçok avantaj sunmaktadır. Bu sistemler sayesinde tüketiciler, taze ve yerel ürünlere doğrudan, aracı olmadan ulaşabilir; böylece hem gıda üzerinde daha fazla kontrol sahibi olur hem de üretim sürecine dair daha fazla bilgiye erişebilirler.

26 FAO 2021.
27 <https://www.agunity.com/about>, 2024.
28 Güneş ve İnal, 2023.
29 Tarimca.com.tr
30 <https://farmonaut.com/>, 2024.

31 Mikosik, Evans, & Zak, 2020.
32 Hayden 2024.
33 Xu & Li, 2019.
34 Hayden 2024.
35 Hayden 2024.

Ürünlerini doğrudan üreticiden satın almak, tüketicilerde yerel çiftçiyi destekleme bilincini artırırken topluluk ekonomisine katkı sağlama duygusunu da güçlendirmektedir.

Ayrıca tedarik zincirinin kısalmasıyla birlikte ürünler daha hızlı ve daha düşük maliyetle tüketiciye ulaştırılabilmektedir ve tüketiciler daha uygun fiyatlarla daha kaliteli gıdaya erişme imkânı bulmaktadır.³⁶

Son yıllarda, özellikle COVID-19 pandemisinin etkisiyle dijital üretici-tüketici ağlarına yönelim hızlanmıştır. 2020 yılındaki karantina ve pazar yeri kısıtlamaları sırasında birçok çiftçi, internet üzerinden doğrudan satış kanallarına geçiş yaparak ürünlerini tüketiciye ulaştırmayı sürdürmüştür. Kaliforniya’da yapılan bir anket çalışması³⁷, pandemi başlangıcından sonra doğrudan pazarlama yapan çiftçilerin çevrimiçi satış ve pazarlama kullanımının belirgin biçimde arttığını göstermektedir. Online satış imkânı, pazarların kapalı veya kısıtlı olduğu dönemde çiftçilere alternatif bir kanal sunarak gelir kayıplarını telafi etmelerine yardımcı olmuştur. Bununla birlikte, dijital platformların sunduğu fırsatlara rağmen, her çiftçinin bu araçları hemen benimsemesi kolay olmayabilir. Araştırmalar, çevrimiçi satıştan tam verim alınabilmesi için çiftçilerin güvenilir internet erişimine, finansal desteğe ve dijital eğitime ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır.

Özellikle kırsal alanlarda internet altyapısının yetersizliği veya çiftçilerin e-ticaret konusunda deneyimsiz olması, dijital ağların kapsayıcılığını sınırlayan faktörler olarak görülmektedir. Bu nedenle, dijital kooperatif modellerinin başarısı için teknolojik kapasite geliştirme ve kullanıcı dostu platform tasarımı kritik öneme sahiptir. Sonuç olarak, üretici-tüketici dijital ağları, tarım değer zincirinde aracısız, şeffaf ve karşılıklı faydaya dayalı yeni bir paradigma oluşturmaktadır. Bu model, geleneksel tedarik zinciri yapısını dönüştürerek küçük üreticilerin pazarda daha güçlü bir konuma gelmesini sağlamakta; aynı zamanda tüketicilere gıda tercihleri ve üretim süreçleri üzerinde daha fazla söz hakkı tanımaktadır.

³⁶
³⁷

Hayden 2024.
Pesci et al. 2023.

4. Akıllı Sözleşmeler ve Tarıma Entegrasyonu

Blok zincir teknolojisinin sağladığı en önemli yenilik akıllı sözleşmelerdir. Akıllı sözleşmeler, sözleşmenin kurulmasını kolaylaştırmakta ve iradeler uyduğu anda karşılıklı edinimleri ifade etmektedir. Blok zincir sistemlerinde kullanılan akıllı sözleşmeler, işlemlerin gerçek değerler üzerinden ve şeffaf şekilde gerçekleşmesini sağladığı için, özellikle kamu otoritelerinin vergi matrahını doğru biçimde tespit etmesine olanak tanımaktadır. Bu sayede kayıt dışı işlemler azaltılmakta ve vergi kayıplarının önüne geçilebilmektedir.³⁸ Örneğin; teslim alınan ürünlerin birim fiyatları ve miktarları akıllı sözleşmelere aktarıldığında ödeme tarihinde akıllı sözleşme tarafından toplam maliyeti hesaplanıp tedarikçiye transfer edilmesi ve bu işlemin otomatik olarak blok zincire kaydedilmesi mümkündür. Bu kapsamda merkeziyetsiz ve kendi kendini yürüten yazılımlar olan akıllı sözleşmelerin en önemli avantajı, iki ya da daha fazla tarafın birbirini tanımadan ya da aralarında güven ilişkisi kurma zorunluluğu olmadan finansal işlemlerini güvenli ve otomatik bir şekilde gerçekleştirebilmelerine olanak sağlamasıdır.³⁹

Akıllı sözleşmeler, tarım sektöründe iş birliği ve ticaret süreçlerini otomatikleştirme potansiyeliyle öne çıkan önemli bir dijital yenilik olarak değerlendirilmektedir.⁴⁰ Bu sözleşmeler, taraflar arasında önceden belirlenmiş şartların gerçekleşmesi durumunda kendi kendine çalışan dijital anlaşmalardır. Anlaşma hükümleri doğrudan yazılım koduna entegre edilir ve blok zincir altyapısı üzerinde şeffaf, güvenli ve değiştirilemez biçimde yürütülür. Özellikle tedarik zinciri yönetimi ve lojistik süreçlerinde akıllı sözleşmeler iş akışlarını hızlandırmakta, manuel müdahale ihtiyacını azaltmakta ve taraflar arasında güveni artırmaktadır. Aracı kurumlara olan bağımlılığı azaltması ve işlemlerin otomatik gerçekleşmesini sağlaması, bu teknolojiyi tarımsal üretim ve dağıtım süreçleri için son derece avantajlı kılmaktadır.⁴¹

**Blok Zincir Uygulamaları,
Gıda Tedarik Zincirlerinde
şeffaflığı**

%100
arttırabiliyor

³⁸ Aslan ve Açar, 2023.
³⁹ Özdemir, L. 2023.
⁴⁰ Dao & Pham, 2022.
⁴¹ Angel 2025.

Tarımda akıllı sözleşmeler, özellikle tedarik zinciri yönetimi ve kooperatif yönetimi alanlarında önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Bir tarımsal tedarik sözleşmesi akıllı kontrat haline getirildiğinde ürün teslimatı onaylandığı anda ödemeyi otomatik olarak serbest bırakacak şekilde programlanabilir. Bu sayede üretici, ödeme alma konusunda gecikme yaşamazken, alıcı da ürün teslim edilmezse ödeme yapmama güvencesine sahip olmaktadır. Bu otomatik süreç, klasik sözleşmelerde sıkça görülen uyuşmazlıkları ve gecikmeleri önleyerek işlemlerin hızını ve güvenilirliğini artırır. Yapılan bir inceleme, akıllı sözleşmelerin tarımsal tedarik zincirinde ödeme, sipariş ve stok takibi gibi süreçleri otomatikleştirerek insan hatasını azalttığını ve taraflar arası güveni pekiştirdiğini belirtmektedir⁴². Bu nedenle akıllı sözleşmelerin hem operasyonel verimliliği artırdığı hem de sözleşmelere bağlı riskleri en aza indirdiği görülmektedir.

Dijital kooperatiflerin bir uzantısı olarak ortaya çıkan Merkeziyetsiz Otonom Organizasyonlar (DAO), akıllı sözleşmelerin tarımda iş birliği yönetimine entegre edilmesine güzel bir örnek teşkil etmektedir. DAO'lar, belirli kuralların ve yönetim prosedürlerinin akıllı sözleşmelerle kodlandığı blok zincir üzerinde çalışan otonom kooperatiflerdir. Örnek olarak gösterilen AgriDAO modeli, küçük ölçekli çiftçilerin ortaklık kurmasını kolaylaştırmak amacıyla kooperatif ilkelere akıllı sözleşmelerle bütünleştirmektedir. Bu modelde kooperatifin kuruluşu, üye kaydı, oy kullanma süreçleri ve kâr paylaşımı gibi işlemler tamamen dijital olarak, blok zincir üzerinde çalışan akıllı sözleşmeler aracılığıyla yürütülmektedir. Böylece, geleneksel anlamda resmi sözleşmelere ya da aracı yönetici yapısına ihtiyaç duyulmadan, şeffaf ve otomatik işleyen bir kooperatif yapısı oluşturulabilmektedir. Sonuç olarak AgriDAO modeli, küçük üreticiler arasında güven ortamı oluşturmak için gerekli kuralları şeffaf bir şekilde kodlayarak merkeziyetsiz ve katılımcı bir yönetim yapısı ortaya koymuştur. Bu sayede, demokratik karar alma süreçleri desteklenmiş ve üreticiler arasında eşitlik temelli, dağıtık bir işleyiş modeli hayata geçirilmiştir⁴³.

42 Anhel 2025.
43 Amend 2023.

Bu tür bir akıllı sözleşme tabanlı yaklaşımlar sayesinde özellikle geleneksel kooperatiflerin sorun alanı olarak görülen sözleşme uygulama ve hesap verebilirlik konularında olumlu çözümler ortaya çıktığı görülmektedir.

Akıllı sözleşmelerin bir diğer çarpıcı tarım uygulaması ise endeks temelli (parametrik) tarım sigortalarıdır. Geleneksel ürün sigortalarında çiftçiler, hasar durumunda bürokratik bir süreç sonunda tazminat alabilirken burada belirli bir veri göstergesinin (örneğin yağış miktarı veya sıcaklık) belirli bir eşik değeri aşması durumunda otomatik ödeme almaktadır⁴⁴. Blok zincir ve akıllı sözleşmelerle desteklenen bir parametrik sigorta sistemi, hasar tespitini otomatikleştirerek süreci hızlandırmakta ve insan kaynaklı bürokratik hataları ortadan kaldırmaktadır. Avrupa’da tarım için iklim sigortaları üzerine yapılan bir araştırma, bu tür endeks bazlı sigorta yaklaşımlarının geleneksel yöntemlere göre bürokrasiyi azaltıp şeffaflığı artırarak küçük çiftçiler için maliyeti düşürdüğünü ortaya koymuştur⁴⁵. Bu yolla, akıllı sözleşmelerin tarımsal alanda hasar değerlendirmesini kolaylaştırdığını ve sigorta şirketi ile çiftçi arasındaki güven ortamını artırdığını ortaya koymaktadır. Bu süreçte risklerin minimizeasyonu için tarımsal sigorta eğiliminin arttığı da kayıtlara geçmiştir.

Görüldüğü gibi akıllı sözleşme entegrasyonu sadece tarımsal ürün ticaretinde değil, aynı zamanda finansal risk yönetimi ve destek programlarında da oyun değiştirici bir rol üstlenmektedir. Ancak bu teknolojinin yaygınlaşması, yasal düzenlemelerin ve teknik altyapının da uyum içinde olmasına bağlıdır. Örneğin akıllı sözleşmelerin hukuki olarak tanınması ve olası anlaşmazlık durumlarında nasıl ele alınacağının netleştirilmesi, tarım sektöründe bu araçların güvenle benimsenmesi açısından önemli ve gereklidir.

5. Sonuç: Gelecek Perspektif ve Öneriler

Dijital kooperatifler, tarımsal üretimde iş birliği ve ortak üretim modellerine yeni bir boyut kazandırmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, bu kooperatiflerin daha yaygın hale gelmesi ve tarımsal sürdürülebilirliği desteklemesi beklenmektedir. Ancak bu sürecin başarılı olabilmesi için devlet politikalarının, eğitim programlarının ve finansal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Dijital kooperatiflerde uygulanan blok zincir teknolojisi, ürünlerin tarladan sofraya izini sürerek gıda tedarik zincirlerinde güven tesis etmekte ve çiftçilere pazarda hak ettikleri payı alma imkânı sunmaktadır. Özellikle gıda güvenliği, karbon ayak izi takibi ve sürdürülebilirlik sertifikalarının dijital olarak doğrulanması gibi ihtiyaçlar, bu teknolojinin kullanımını teşvik etmektedir. Uluslararası ticarete dijital izlenebilirliğin artan önemi, kooperatiflerin bu teknolojiye entegre olmasını giderek daha da gerekli kılmaktadır. Ancak blok zincir sistemlerinin yüksek enerji tüketimi ve işlem maliyetleri gibi teknik zorlukları, geniş çaplı uygulamalar önünde engel oluşturabilir. Ayrıca küçük çiftçilerin dijital altyapıya sınırlı erişimi ve dijital okuryazarlık eksikliği, bu sistemin kapsayıcılığını tehdit etmektedir. Bu nedenle daha düşük maliyetli, yarı merkezi hibrit modellerin geliştirilmesi ve uygulanması, teknolojik adaptasyonu kolaylaştırabilir. Devlet destekli blok zincir pilot projeleri ile teknik rehberlik ve teşvik mekanizmaları sağlanarak çiftçilerin bu dönüşüme katılımı hızlandırılabilir.

Üretici-tüketici ağları, dijital platformlar aracılığıyla aracısız bir ticaret ortamı sağlayarak hem kooperatif ortağı çiftçilerin gelirini artırmakta hem de tüketicilere taze ve ekonomik ürün seçenekleri sunmaktadır. Üretici-tüketici dijital ağlarının geleceği, tarımda doğrudan pazarlama modellerinin yaygınlaşmasını sağlayarak üreticilerin aracı maliyetlerinden arındırılmış bir yapıda gelirlerini artırmalarına imkân tanıyacak önemli bir

44 OECD, 2021.
45 Schwarze and Sushchenko 2022.

dönüşümü beraberinde getirmektedir. Artan gıda enflasyonu ve küresel tedarik zinciri krizleri, tüketicilerin yerel üreticilere doğrudan ulaşma ihtiyacını artırmakta ve bu durum dijital pazar yerlerine olan ilgiyi hızla büyötmektedir. Özellikle genç ve teknolojiye yatkın çiftçilerin tarım sektörüne yönelmesiyle birlikte bu platformların kullanım oranında da önemli artışlar beklenmektedir.

Ancak kırsal bölgelerde internet altyapısının yetersizliği ve dijital uçurum, tüm üreticilerin bu sistemlerden eşit şekilde yararlanmasını engelleyebilir. Ayrıca dijital pazar yerlerinin birkaç büyük platformda yoğunlaşması ve verilerin tekelleşmesi, adil rekabeti ve eşit kazanç dağılımını tehdit edebilir. Bu nedenle kooperatiflerin kendi dijital pazarlama platformlarını kurmaları hem demokratik katılımı teşvik edecek hem de üretici lehine değer zincirlerinin güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda bu platformlarda veri egemenliği ilkesine bağlı kalınmalı; şeffaf algoritmalar ve kullanıcı dostu arayüzler ön planda tutulmalıdır.

Akıllı sözleşmeler ise tarımda iş birliği ve ticaretin kurallarını yazılı kod haline getirerek kişisel hataları ve gecikmeleri en aza indirmekte, bürokrasiyi azaltarak süreçleri hızlandırmaktadır. Akıllı sözleşmelerin tarım sektörüne entegrasyonu, özellikle ürün teslimatı, tarımsal kredi temini ve tarım sigortası işlemleri gibi alanlarda otomasyon, şeffaflık ve güvenlik sağlaması sayesinde önümüzdeki yıllarda önemli bir rol üstlenecektir. Bu teknoloji, söz konusu süreçleri daha hızlı, düşük maliyetli ve güvenilir hâle getirerek tarımsal faaliyetlerin dijitalleşmesine katkı sunacaktır. Tarımsal destek programlarının dijitalleştirilmesiyle birlikte kamu/özel kurum ve kuruluşları ile çiftçiler arasındaki etkileşim daha şeffaf, hızlı ve izlenebilir hale gelebilir. Bu gelişmeler, bürokrasiyi azaltarak üreticilerin desteklere daha etkin biçimde ulaşmasını kolaylaştıracaktır. Ancak akıllı sözleşmelerin mevcut hukuk sistemlerinde henüz net bir şekilde tanımlanmamış olması, uygulama sürecinde hukuki belirsizliklere neden olmakta ve ortaya çıkabilecek ihtilafların çözümünde çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Bu durum, özellikle sözleşmenin geçerliliği, tarafların sorumlulukları ve uyuşmazlıkların nasıl ele alınacağı konularında açık bir yasal çerçeveye duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Ayrıca, kodlama hataları ya da eksik senaryo tanımları, geri dönülemez sonuçlara yol açabilir. Bu nedenle, tarım

**Akıllı Sözleşmeler,
Tarımda İşlemleri
Otomatikleştirerek İnsan
Hatasını Azaltıyor**

hukukunda akıllı sözleşmelere dair açık tanımlar yapılmalı, denetim ve geçerlilik koşulları belirlenmelidir. Aynı zamanda çiftçilerin teknik bilgi eksiklikleri göz önünde bulundurularak açık kaynaklı, kullanıcı dostu ve denetlenebilir sistemlerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Dijital kooperatiflerde kullanılan teknolojilerin önümüzdeki yıllarda tarımsal üretimde daha yaygın biçimde kullanılacağı ve bu durumun tarım sektöründe iş birliği ile ticaret uygulamalarını köklü biçimde dönüştüreceği öngörülmektedir. Blok zincir, akıllı sözleşmeler ve dijital platformlar gibi uygulamaların, daha şeffaf, adil, verimli, yönetilebilir ve denetlenebilir bir tarım ekosistemi oluşturma potansiyeli taşıyacağı düşünülmektedir. Literatür taramaları ve saha örnekleri, dijital kooperatif modellerinin birçok avantaj sunduğunu ortaya koymakla birlikte, bu sistemlerin etkili ve sürdürülebilir şekilde uygulanabilmesi için belirli yapısal koşulların mutlaka sağlanması gerektiğini de göstermektedir. Özellikle dijital altyapının güçlendirilmesi, çiftçilerin teknoloji okuryazarlığının artırılması ve dijital uygulamalara yönelik düzenleyici yasal çerçevenin oluşturulması bu sürecin temel gerekliliklerindendir. Küçük ölçekli üreticilerin dijital platformlara erişimini kolaylaştırmada ve bu sistemleri etkin biçimde kullanabilmelerini sağlamada eğitim ve teknik destek programları kritik öneme sahiptir. Aynı şekilde, akıllı sözleşmeler ile blok zincir teknolojilerinin tarımda yaygınlaşabilmesi, standartların belirlenmesi ve yasal tanımların netleştirilmesiyle mümkün olacaktır.

Gelecekte yapılacak çalışmaların, dijital kooperatif modellerinin uzun vadeli etkilerini, farklı coğrafyalardaki uygulanabilirliğini ve başarılı örneklerini ortaya koymasıyla birlikte tarım sektöründeki dijital dönüşümün yol haritasının daha açık ve somut hale gelmesi beklenmektedir. Bu dönüşüm sürecinin etkin ve adil bir şekilde ilerleyebilmesi için, küresel gıda sistemlerinde daha dengeli bir değer dağılımı sağlanması ve bilgiye dayalı güvenin tesis edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda hem politika yapımcıların ve hem de tarım sektöründeki aktörlerin, yenilikçi iş modellerini desteklemesi ve dijital çözümlerin kapsayıcı bir şekilde yaygınlaştırılması adına güçlü, sürdürülebilir ve erişilebilir bir dijital ekosistem inşa etmesini zorunlu kılmaktadır.

Kaynakça

- Amend, J., Troglauer, P., Guggenberger, T. et al. Facilitating cooperation of smallholders in developing countries: design principles for a cooperative-oriented decentralized autonomous organization. *Inf Syst E-Bus Manage* 22, 1-31 (2024). <https://doi.org/10.1007/s10257-023-00659-7>
- Angel, J. (2025). What are Smart Contracts in Supply Chain Management? <https://www.rapidinnovation.io/post/smart-contracts-in-supply-chain-management-enhancing-transparency-and-efficiency#:~:text=Smart%20contracts%20are%20self,on%20blockchain%20technology%2C%20which%20ensures>.
- Aslan, M. Ve Açar, S. (2023). Türk hukuk sisteminde taşınır ve taşınmaz mal mülkiyetinin blok zinciri üzerinden devri ve vergisel sonuçları, Blok zincir Dünyası, Nobel Yayınları. Yayın No: 1566, ISBN: 978-625-398-448-9.s.103-128.
- Chatterjee, R., & Nguyen, L. (2023). Exploring the impact of blockchain-based cooperatives on

rural development. *Geoforum*, 146, 103792. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2023.103792>

Dao, T., & Pham, H. (2022). Blockchain and smart contract applications in agriculture: A systematic review. *Computers and Electronics in Agriculture*, 195, 106841.

FAO (2021). Digital agriculture: Case studies from across the globe. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://openknowledge.fao.org>

FAO. (2022/a). The future of food and agriculture – Trends and challenges. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü Raporu.

FAO (2022/b). Dünya Gıda Günü, Kimseyi Geride Bırakma “Gıda Kahramanları”.

Hayden, A. (2024). Digital Marketplaces: Bridging the Gap Between Farmers and Consumers, <https://theinformedfarmer.com/blog/digital-marketplaces--bridging-the-gap-between-farmers-and-consumers>.

Güneş, E. ve İnal, D. (2023). Tarım Sektörü ve Blok Zinciri Teknolojisi, Blok Zincir Dünyası Nobel Yayınları. Yayın No: 1566, ISBN: 978-625-398-448-9s.201-219.

<https://www.agunity.com/about>

<https://www.thenews.coop/dairy-co-op-experiments-with-blockchain-to-improve-supply-transparency/#:~:text=%E2%80%9CConsumers%20today%20want%20to%20know,and%20member%20services%20at%20DFA>

https://tarimca.com.tr/tarim-urunleri-blokszincir-teknolojisi-ile-dijitallesiyor/?utm_source=chatgpt.com (2024). Tarım ürünleri blokszincir teknolojisi ile dijitalleşiyor.

https://farmonaut.com/precision-farming/farmonaut-ile-turkiyenin-tarimsal-teknoloji-devrimi-yapay-zeka-ve-hassas-tarim-uygulamalari/?utm_source=chatgpt.com (2024). Farmonaut ile Türkiye’nin Tarımsal Teknoloji Devrimi: Yapay Zeka ve Hassas Tarım Uygulamaları.

Kamilaris, A., Fonts, A., & Prenafeta-Boldú, F. X. (2019). The rise of blockchain technology in agriculture and food supply chains. *Trends in Food Science & Technology*, 91, 640-652.

Korkmaz, G. (2023). Blok Zincir ve Denetim, Blokzincir Dünyası, Nobel Yayınları. Yayın No: 1566, ISBN: 978-625-398-448-9s.151- 169.

Lakhan, A. R., Mohammed, M. A., Al-Budair, L.Q.A. (2025). Enhancing transparency and efficiency in blockchain harvest: Empowering farmers and consumers through transparent trading in agricultural applications, *Alexandria Engineering Journal* 118:91-104.

Lin, B., & Wu, T. (2020). The impact of blockchain on agri-food supply chains: A systematic review of benefits, challenges, and future research. *Sustainability*, 12(19), 8036.

Mayda, M., Berkit, Ö. Ç., (2023). Dijital Medya Tabanlı Yeni Nesil Kooperatifçilik Yaklaşımı: Koop 4.0. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 14(65): 135-178.

Miklosik, A., Evans, N., & Zak, S. (2020). E-commerce platforms in agriculture: Opportunities for small-scale farmers. *Journal of Digital Business*, 6(2), 45-61.

Mpandeli, N., Tenywa, M., & Kikulwe, E. (2024). Blockchain technology for smallholder farmers in Sub-Saharan Africa: Opportunities and risks. *Agricultural Informatics Journal*, 15(1), 45-58. <https://doi.org/10.1016/j.agrinf.2024.01.005>

Niekerk, M. V. (2024). From source to stomach: How blockchain tracks food across the supply chain and saves lives, <https://www.weforum.org/stories/2024/08/blockchain-food-supply-chain/#:~:text=,and%20security%20within%20the%20sector>

OECD (2021). Digital transformation in agriculture: Emerging opportunities and challenges. OECD Publishing.

Özdemir, L. (2023). Blok zincir teknolojisinin finans sistemini değiştirmesi ve maliyetler

üzerindeki etkisi, Blok zincir Dünyası, Nobel Yayınları. Yayın No: 1566, ISBN: 978-625-398-448-9.s.129-149.

Pesci, S., Galt, R.E., Reyes, E. (2023). California's Direct Market Farmers' Use of Online Sales and Marketing During the COVID-19 Pandemic. Project Report. asi.ucdavis.edu

Pindado, E., Sánchez, M., & Ramos, R. (2020). Blockchain and the dairy industry: Enhancing traceability and transparency in supply chains. Trends in Food Science & Technology, 102, 91-99. <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2020.05.008>

Samoggia, A., Fantini, A., Ghelfi, R. (2025). The promised potential of blockchain technology for transparency and fairness in agri-food chains: insights from the coffee sector, Front. Sustain. Food Syst., Volume 9 - 2025 | <https://doi.org/10.3389/fsufs.2025.1401735>

Schwarze, Reimund, and Oleksandr Sushchenko. (2022). Climate Insurance for Agriculture in Europe: On the Merits of Smart Contracts and Distributed Ledger Technologies. Journal of Risk and Financial Management 15: 211. <https://doi.org/10.3390/jrfm15050211>

Sığrı, Ü. (2023). Blok zincir teknolojilerinin iş dünyasına, işletmelere ve yönetimlere etkisi, Blokzincir Dünyası, Nobel Yayınları. Yayın No: 1566, ISBN: 978-625-398-448-9. S.2-28.

Tutkunca, T. & Haydar, O. (2022). Kooperatiflerde Dijital Dönüşüm ve Kooperatif Çalışanlarının İş Süreçlerine Etkisi: Çukobirlik Üzerine Bir Çalışma, Scientific Journal of Innovation and Social Sciences Research, 2 (1), 57-68.

WEF (2020). Inclusive deployment of blockchain for supply chains: Part 6 – A framework for blockchain interoperability. World Economic Forum Report.

Xu, X., & Li, Y. (2019). A survey of smart contract applications in blockchain for agricultural sustainability. Agricultural Economics Journal, 42(3), 345-362.

Zeng, Y., & Chen, X. (2021). Digital cooperatives and the future of smallholder agriculture. Journal of Agricultural Economics, 72(4), 655-670.

Sultanlar ittihad

“İki günü eşit olan ziyandadır”

H.z. Muhammed
S.A.V.

Gençlik Örgütlerinin Rolü, Önemi Ve Gelecek Vizyonu

Lütfiye Gül Gökhan

Gençlik Örgütlerinin Rolü, Önemi Ve Gelecek Vizyonu

Tarım, insanoğlunun en temel ihtiyaçlarından olan gıda üretiminin yanı sıra toplumsal refah, ekolojik denge ve ekonomik kalkınma bakımından da kritik bir sektördür. Bu nedenle, bugün ve gelecek nesiller için sürdürülebilir, verimli ve yenilikçi bir tarım anlayışının inşa edilmesi zorunludur. Bu dönüşümün anahtar aktörleri arasında ise, giderek artan bir ağırlıkla gençler yer almaktadır. Genç kuşaklar, tarımın yalnızca “geleneksel” yöntemlerle özdeşleştirildiği algısını yıkarak, teknolojinin, inovasyonun ve kolektif aklın öncülüğünde yepyeni bir dönemi başlatma potansiyeline sahiptir.

Aşağıda, dünyada ve Türkiye’deki genç tarım örgütlerinin rolü, faaliyet alanları ve tarımı ileriye taşıyacak stratejiler ele alınarak, “birlikte üretim” ve “akıllı ortaklıklar” ekseninde gençliğin tarıma nasıl yön verebileceği incelenmektedir.

1. Genç Tarım Örgütlerinin Tarımdaki Kritik Rolü

1. Teknolojik Yeterlilik ve İnovasyon

- Dijital Dönüşüm: Gençler, dijital teknolojilere ve sosyal medyaya yatkınlıklarıyla tarım sektörüne modern çözümler getirmektedir. Akıllı telefon uygulamalarından drone’lara, yapay zekâdan blok zinciri teknolojisine kadar çok geniş bir yelpazede hızla adapte olup yenilik üretebilirler.

- Ar-Ge ve Start-up Kültürü: Genç girişimciler, tarım start-up’ları aracılığıyla sektörün verimlilik, kalite ve sürdürülebilirlik gibi sorunlarına yönelik çığır açıcı teknolojiler geliştirebilirler. Bu start-up’lar sayesinde tohum ıslahından akıllı sulamaya, dikey tarımdan nesnelerin interneti (IoT) uygulamalarına kadar farklı alanlarda çarpıcı yenilikler ortaya çıkar.

2. Sürdürülebilirlik ve Çevre Bilinci

- Organik ve İyi Tarım Uygulamaları: Küresel iklim değişikliği, toprak erozyonu ve biyoçeşitliliğin azalması gibi faktörler, gençlerin çevreye duyarlı tarımsal uygulamalara yönelimini artırıyor.

Doğal kaynakları korumak, organik girdi kullanmak ve çevreye duyarlı metotlar benimsemek, gençlerin öncelikli hassasiyetleri arasında yer alıyor.

- Döngüsel Ekonomi Modeli: Atıkların geri dönüştürülmesi ve tekrar kullanılması, karbon ayak izinin azaltılması gibi yaklaşımlar, gençler tarafından oluşturulan ve yönetilen kooperatif ve girişimlerce hızla hayata geçirilebilir.

3. Sosyal Girişimcilik ve Toplumsal Fayda

- Kırsal Kalkınma: Genç tarım örgütleri, kırsal alanlarda refahı artırarak göçü engelleyebilir. Eğitim, sağlık ve altyapı iyileştirmelerinin yanı sıra turizm ve kültürel faaliyetlerle kırsal bölgelerin cazibesini yükseltebilir.
- Sosyal Dayanışma ve Katılım: Özellikle kadınların ve dezavantajlı kesimlerin (ör. engelli bireyler) tarımda daha aktif rol alması, gençlerin toplumsal faydayı önceleyen projeleriyle desteklenebilir.

4. Yerel ve Küresel Ağlar Oluşturma

- Online Platformlar: Küreselleşen dünyada genç çiftçiler ve girişimciler, sosyal medya ve dijital ağlar aracılığıyla sorunlara ortak çözümler bulabilir ve iyi uygulama örneklerini hızla paylaşabilir.
- Uluslararası İşbirlikleri: İhracat, ithalat, dış yatırım ve teknoloji transferi gibi konularda uluslararası kurumlarla iş birliğine açık olan gençler, tarım sektörünü dünya çapında rekabetçi hâle getirebilir.

2. Dünyada Genç Tarım Örgütleri: Başarılı Örnekler

1. 4-H (Head, Heart, Hands, Health) – ABD ve Uluslararası Genişleme

- Özellikleri: Liderlik becerileri, gönüllülük ve toplumsal sorumluluk gibi konularda gençleri teşvik eden bir oluşumdur. Atölye çalışmaları, yarışmalar ve yerel topluluk projeleriyle bilinir.
- Tarıma Katkısı: Katılımcılar, tarım teknolojilerinden girişimcilik eğitimlerine kadar kapsamlı programlara katılarak hem kişisel hem de sektörel gelişime destek olurlar.

2. CEJA (Avrupa Genç Çiftçiler Konfederasyonu)

- Özellikleri: AB ülkelerindeki genç çiftçilere yönelik güçlü bir lobi ve temsil mekanizmasıdır. Politika yapıcılarla yakın temas hâlinde.
- Tarıma Katkısı: Genç çiftçilerin finansman kaynaklarına ve mevzuat düzenlemelerine erişiminde etkin bir rol oynar. Ayrıca teknolojik inovasyonu destekler.

3. Young Farmers' Clubs (Birleşik Krallık)

- Özellikleri: Kırsal yaşamın sürdürülebilirliğini ve genç nüfusun kırsalda kalmasını hedefleyen kulüpler, eğitim programları ve kültürel etkinlikler düzenler.
- Tarıma Katkısı: Gençleri ortak projelerde bir araya getirecek hem topluluk ruhunu güçlendirir hem de üretim kapasitesini artırır.

4. Global Young Greens

- Özellikleri: Çevre ve iklim odaklı gençlik platformu olup tarımda da ekolojik yöntemleri savunur.
- Tarıma Katkısı: Sürdürülebilirlik, organik tarım ve yenilenebilir enerji gibi alanlarda gençlerin proje geliştirmesine katkıda bulunur.

Bu örnekler, genç tarım örgütlerinin sadece yerel düzeyde değil, aynı zamanda uluslararası ölçekte politika, eğitim, inovasyon ve sosyal dayanışma alanlarında ne denli etkili olabileceğini gösterir.

3. Türkiye’de Genç Tarım Örgütleri: Mevcut Durum Ve Fırsatlar

1. Üniversite Toplulukları ve Ziraat Fakülteleri

- Özellikleri: Öğrencilerin akademik bilgiyi sahada uygulamasını sağlayan topluluklar, tarım teknolojileri, kooperatifçilik ve girişimcilik konularında etkinlikler düzenler.

- Önemleri: Gençlerin tarımla erken yaşta tanışmasını sağlayarak, uygulamalı eğitim ve saha deneyimi imkânı verir.

2. Genç Ziraat Mühendisleri Platformları

- Özellikleri: Mesleğe yeni adım atan ziraat mühendislerine destek sağlamak, onları sektörel gelişmelerden haberdar etmek ve AR-GE süreçlerine dahil etmek üzere kurulan ağlardır.

- Önemleri: İnovasyon ve teknolojik gelişmelerin yayılımını hızlandırır. Mesleki dayanışmayı güçlendirir.

3. Kooperatiflerde Genç Temsilciler

- Özellikleri: Geleneksel tarım kooperatiflerine genç katılımı hızla artmaktadır. Bu katılım, dijitalleşme, e-ticaret ve sürdürülebilirlik anlayışını kooperatiflere taşır.

- Önemleri: Finansman, risk yönetimi ve pazarlama gibi konularda kooperatiflerin ufkunu genişletir. Kolektif üretim kültürünü yeni nesil yaklaşımlarla zenginleştirir.

4. Girişimcilik Hızlandırma Programları ve Start-up Ekosistemi

- Özellikleri: Tarım teknolojilerine (AgriTech) odaklanan start-up'lar; yapay zekâ tabanlı veri analizi, drone ile ürün izleme veya blockchain ile tedarik zinciri takibi gibi yüksek katma değerli çözümler üzerinde çalışır.

- Önemleri: Sektörü yüksek teknolojiyle buluşturarak verimliliği artırır, israfı azaltır ve rekabet gücünü yükseltir.

5. Sivil Toplum Kuruluşları ve Gençlik Konseyleri

- Özellikleri: Kırsal kalkınma, istihdam ve tarım projelerini destekleyen sivil toplum kuruluşları, bünyelerindeki gençlik konseyleri aracılığıyla projeleri sahaya aktarır.

- Önemleri: Gençlerin karar alma mekanizmalarında

söz sahibi olmasını sağlar. Toplumun her kesimini içine alan katılımcı bir model oluşturur.

4. Genç Tarım Örgütlerine Yönelik Faaliyet Alanları Ve Stratejiler

1. Eğitim ve Kapasite Geliştirme

- Tarımsal Eğitim Kampları: Uygulamalı tarla günleri, üretici-öğrenci buluşmaları, seracılık ve hayvancılık konusunda teknik eğitimler.

- Sertifika Programları: Dijital tarım, organik tarım ve sürdürülebilir üretim gibi alanlarda sertifikalı eğitimler, gençlerin sektördeki uzmanlık düzeyini artırır.

- E-Öğrenme ve Webinarlar: Coğrafi engelleri aşmak ve yaygın eğitim sağlamak için online eğitim platformlarının kullanımı.

2. Teknoloji ve AR-GE Faaliyetleri

- İnovasyon Merkezleri ve Kuluçka Programları: AgriTech alanında fikir geliştiren gençlerin, mentorlar ve yatırımcılarla buluşabileceği yapılar.

- Üniversite-Sanayi İşbirlikleri: Ortak projelerle teknolojik çözümlerin hızla tarımsal üretime entegre edilmesi.

- AR-GE Hibeleri ve Proje Destekleri: TÜBİTAK, kalkınma ajansları ve özel sektörün verdiği fonlarla gençlerin araştırma ve geliştirme süreçlerine katılımı teşvik edilir.

3. Kolektif Üretim ve Akıllı Ortaklıklar

- Dijital Kooperatifler: Blockchain tabanlı dijital platformlar üzerinden akıllı sözleşmelerle yönetilen kooperatif modelleri, şeffaflığı ve verimliliği artırabilir.

- Risk Paylaşımı ve Maliyet Optimizasyonu: Bir araya gelen gençler, ekipman paylaşımı, ortak girdi temini ve ortak pazarlama gibi avantajlardan yararlanarak ölçek ekonomisi oluşturabilir.

- Topluluk Destekli Tarım (CSA): Tüketicilerle doğrudan iletişim kurarak, üretilen ürünlerin önceden finanse edildiği, riskin ve kazancın paylaşıldığı modeller.

4. Politika ve Savunuculuk

- Karar Alma Süreçlerinde Genç Temsil: Meclis komisyonları, bakanlık danışma kurulları, yerel yönetim meclisleri ve birliklerinde genç sesinin duyurulması.
- Ulusal ve Uluslararası Platformlarda Lobî Çalışmaları: AB fonları, BM kuruluşları ve çok uluslu kurumlarla etkileşim kurarak gençlerin projelerine fon sağlanması, network genişletilmesi.
- Bilgilendirme ve Farkındalık Kampanyaları: Sosyal medyayı etkin kullanarak gıda güvenliği, iklim değişikliği, sürdürülebilirlik gibi konularda toplumun bilinç düzeyini artırma.

5. Sosyal Sorumluluk ve Kırsal Kalkınma Projeleri

- Yerel Toplum Destekleri: Köy okullarına yönelik eğitim projeleri, çiftçi kadın kooperatiflerinin desteklenmesi, engelli bireyler için tarım terapisi (hortikültür terapisi) gibi çalışmalar.
- Kent-Köy Kardeşliği: Şehirli gençler ve kırsaldaki gençler arasında etkileşim, gönüllülük faaliyetleri ve kültürel alışveriş.

5. Genç Tarım Örgütlerinin Karşılaştığı Zorluklar Ve Çözüm Önerileri

1. Finansmana Erişim ve Arazî Edinme

- Zorluk: Yüksek arazi fiyatları, teminat eksikliği ve sınırlı kredi imkânları genç girişimcilerin sektöre dahil olmasını güçleştirir.
- Öneri: Düşük faizli krediler, hibe programları ve kamu-özel sektör iş birliğiyle oluşturulan risk sermayesi fonları devreye sokulabilir.
- Arazi Bankaları: Atıl durumdaki tarım arazileri veya küçük ölçekli parsellerin gençlere uygun koşullarda kiralandığı veya devredildiği modeller.

Gençlerin Yalnızca
%3'ü
Tarımı Kariyer Seçeneği
Olarak Görüyor

2. Mevzuat ve Bürokrasi Engelleri

- Zorluk: Kooperatifçilik, tarımsal destekler ve üretim izinleri konusundaki karmaşık mevzuat, gençleri zorlar.
- Öneri: Genç odaklı düzenlemelerin yapılması, bürokratik süreçlerin hızlandırılması ve online sistemlerin yaygınlaştırılması.

3. Pazara Erişim ve Markalaşma Eksikliği

- Zorluk: Geleneksel pazarlama kanallarında rekabet zorluğu, lojistik maliyetleri ve ürün standardizasyonu sorunları.
- Öneri: E-ticaret platformları, online pazar yerleri ve kolektif markalaşma (co-branding) yöntemleriyle üreticiden tüketiciye doğrudan satış ağlarının oluşturulması.

4. Eğitim ve Deneyim Eksikliği

- Zorluk: Tarımsal üretim, finans yönetimi, ihracat ve dijital beceriler konusundaki bilgi açığı.
- Öneri: Uygulamalı eğitim programları, staj ve mentorluk projeleri; deneyimli çiftçiler ve yeni nesil girişimciler arasında “tersine mentorluk” modeli.

5. Geleneksel Algılar ve Kırsal-Şehir Ayrımı

- Zorluk: “Tarımın zor ve az kazandıran bir iş” olarak görülmesi, kırsalda yaşamı özendirici unsurların sınırlı olması.
- Öneri: Medya kampanyaları, sosyal sorumluluk projeleri ve kent-köy kardeşliği programlarıyla pozitif algı oluşturmak; kırsal turizmi ve sosyal tesisleri geliştirmek.

6. Birlikte Üretim Ve Akıllı Ortaklıklarla Gelecek Vizyonu

1. Dijital Kooperatifçilik ve Blockchain Tabanlı Yönetim

- Akıllı sözleşmelerle ürünün hasadından tüketiciye ulaşmasına kadar şeffaf bir tedarik zinciri sağlanabilir.
- Üye çiftçilerin payları, ürün takip bilgileri ve finansal işlemler blok zinciri üzerinden güvenilir biçimde yönetilebilir.

2. Döngüsel Ekonomi ve Atık Yönetimi

- Atıkların geri dönüştürülmesi (ör. biyogaz tesisleri, kompost üretimi) ve tarımın diğer sektörlerle (hayvancılık, su ürünleri gibi) entegre hale getirilmesi, çevreye daha az zarar verirken ekonomik getiriye artırır.

3. Kentsel Tarım ve Topluluk Bahçeleri

- Şehirlerdeki atıl çatı, balkon ve boş alanların tarım amaçlı kullanımıyla üretim ve tüketim arasındaki mesafe kısalır; karbon ayak izi azalır.
- Şehirli gençlerin tarımsal süreçlerle tanışması, gıda israfı ve sağlıklı beslenme konusundaki farkındalığı artırır.

4. Uluslararası İş Birlikleri ve Gençlik Değişim Programları

- Dünyanın farklı bölgelerindeki başarılı uygulamalarla etkileşime girilerek know-how (bilgi birikimi) transferi hızlandırılır.
- Erasmus+, FAO ve benzeri kurumların projeleriyle genç çiftçilerin yurt dışı staj ve eğitim imkânları artar.

5. Politika ve Yönetişimde Gençlerin Katılımı

- Yerel yönetim meclislerinde, bakanlık danışma kurullarında veya tarım politikası oluşturan platformlarda genç temsilcilerin ağırlığı artırılmalıdır.
- Gençlerin karar alma süreçlerine dahil olması, tarımın geleceğine dair politikaları daha inovatif, sürdürülebilir ve kapsayıcı hâle getirecektir.

Sonuç: Geleceği Birlikte İnşa Etmek

Tarımın geleceğini şekillendirmek, sadece üretim verimliliğini artırmakla sınırlı değildir. Aynı zamanda doğayla uyumlu, toplumsal faydayı gözeten, teknolojik yeniliklere açık ve küresel ölçekte rekabet edebilen bir ekosistem yaratmaktır. Bu ekosistemin en dinamik ve yenilikçi bileşeni ise gençlerdir.

Genç tarım örgütleri, sahip oldukları enerji, bilgi birikimi ve sosyal duyarlılıkla “birlikte üretim” ve “akıllı ortaklıklar” modelini hayata geçirmede kilit bir konumda bulunurlar. Gerek kooperatif yapıları, gerekse dijital platformlar ve start-up ekosistemi aracılığıyla tarım sektöründe köklü bir dönüşüm gerçekleştirmeye adaydırlar. Bu dönüşüm; yalnızca tarımsal üretimi güçlendirmekle kalmayacak, aynı zamanda kırsal kalkınmayı destekleyecek, kent-kır arasındaki uçurumu kapatacak ve küresel gıda güvenliğine pozitif katkı sağlayacaktır.

Unutmamak gerekir ki; geleceği birlikte ekmenin yolu, kapsayıcı bir anlayışla gençleri desteklemek, onların fikirlerini ve enerjisini doğru yönlendirecek finansal, kurumsal ve eğitsel mekanizmaları yaratmaktan geçer. Bunun için kamu, özel sektör, sivil toplum ve uluslararası kuruluşların koordineli bir şekilde çalışarak gençlik örgütlerini güçlendirmesi şarttır. Ancak bu sayede, gelecek nesillere sürdürülebilir, yenilikçi ve adil bir tarım düzeni bırakmak mümkün olacaktır.

Geleneksel Tarımda İş Birliği Modelleri Ve Gelecek Stratejileri

İbrahim OĞUZ

Geleneksel Tarımda İş Birliği Modelleri Ve Gelecek Stratejileri

Geleneksel tarımın tarihi insanlığın avcı toplayıcı topluluktan yerleşik hayata geçtiği ve ilk üretime başladığı on iki bin yıllık bir geçmiş birikim ile yapılan üretim modelidir. Sanayi devrimi, genetik çalışmalar ve kimya endüstrisinin gelişimi ile bir miktar evrilse de kökleri insanlık tarihi ile eşdeğerdir. Geleneksel tarım, küçük ölçekli işletmelerin doğal kaynakları etkin bir şekilde kullanarak tarımsal faaliyetlerini sürdürdüğü bir üretim modelidir. En önemli özelliği; arazilerin küçük, genellikle parçalı ve insan işgücüne dayalı olmasıdır. Günümüzde daha çok dağlık ve engebeli arazilerde yaygın görülen geleneksel tarımda genellikle aile üyeleri bir arada çalışır ve tarımsal üretim kültürü kuşaktan kuşağa aktararak süre gelen özelliğe sahiptir. Geleneksel tarım, modern tarım tekniklerine kıyasla daha az makineleşmiş olup özellikle modern tarım tekniklerinin uygulandığı ürün desenlerinden çok, emek yoğun faaliyet gerektiren ürün desenlerinde yoğunlaşmaktadır. Modern tarım ile rekabet edebilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması için üretim sürecinde dayanışma, iş birliği ve ortak kullanım modelleri yaygın olarak kullanılarak verimliliğin artırılması amaçlanır. Bu nedenle her ülke coğrafi ve demografik özelliklerine bakarak hem geleneksel tarımın sürdürülmesini hem de modern tarım tekniklerinin yaygınlaşmasını benimser. Türkiye gibi coğrafi ve demografik özellikleri bakımından farklı bölgeler içeren ülkelerde modern tarımın yaygınlaşması ile birlikte geleneksel tarımın korunması ve sürdürülmesi stratejik önemdedir. Bu nedenle geleneksel tarımın iş birliği modellerinin incelenmesi, her ülkenin kendine has farklı yaklaşımları yaygınlaştırmasını ve desteklemesini gerektirmektedir. Dijitalleşen yeni dünya düzeninde yeni iş birliği modellerin öngörülmesi, politika yapıcılara fayda sağlayacaktır. Diğer taraftan bu tür geleneksel tarımsal iş birliği modelinden birinin değil, birçoğunun ülke içindeki koşullara göre benimsenmesi ve desteklenmesi, tüm bu süreçlere değişim penceresinden bakarak bütüncül olarak ele almak faydalı olacaktır.

Tarımsal iş birliği modelleri ise çiftçilerin karşılaştığı ekonomik, sosyal ve çevresel zorlukları aşmalarını sağlayan yöntemlerdir. Bu raporda, geleneksel tarımda iş birliği modelleri detaylı bir şekilde ele alınacak ayrıca imece kültürü, ortak tarlalar ve tarımsal loncalar gibi geleneksel iş birliği yöntemleri de tarihsel ve pratik açıdan değerlendirilecek, gelecekte muhtemel iş birliği modellerine ışık tutacaktır.

2. Geleneksel Tarımda İş Birliği Modelleri

Dünyanın farklı ülkelerinde toplumların üretim özellikleri, kültürel yapıları, üretim ve tüketim alışkanlıkları, coğrafik özellikleri, tarımsal gelişmişlik düzeyleri ve üretim politikalarına göre farklı geleneksel iş birliği modelleri gelişmiş bulunmaktadır. Söz konusu iş birliği modelleri genel anlamda benzer isimler adı altında toplansa da içerik ve hedefleri ülkelere ve coğrafi bölgelere göre farklılıklar gösterebilir. Raporun bu bölümünde geleneksel iş birliği modelleri genel anlamda anlatılacaktır.

2.1. Kooperatif Modeli:

Tarımsal kooperatifler, çiftçilerin belirli bir ekonomik veya tarımsal amaç doğrultusunda bir araya geldiği dayanışma örgütleridir. Bu yapıların temel amacı, çiftçilerin üretim maliyetlerini düşürmek, ürünlerini daha iyi koşullarda pazarlamak ve tarımsal girdilerine zamanında, uygun maliyetle ve daha kolay erişmelerini sağlamaktır. Tarım kooperatifleri, özellikle kırsal kalkınma için büyük bir öneme sahiptir ve çiftçilerin piyasa koşullarında daha rekabetçi olmasını destekler.

Kooperatifler aracılığıyla çiftçiler aşağıdaki avantajlardan faydalanabilirler:

- > Toplu alım gücü sayesinde gübre, tohum ve tarımsal ilaç gibi girdileri daha ucuza temin edebilirler.
- > Ürünlerini doğrudan pazarlayarak aracı maliyetlerini azaltabilirler,
- > Kredilere ve devlet desteklerine daha kolay erişim sağlayabilirler,
- > Eğitim ve teknik destek hizmetlerinden yararlanarak üretim kalitesini artırabilirler,
- > Ürettikleri ürünlere özgü politika yapıcılara veri sağlayabilirler.

- > Üretim planlamasına katkı sağlayarak fiyat dalgalanmalarının asgari seviyede tutulmasına yardımcı olabilirler,
- > Ürettikleri ürünleri direkt tüketiciye ulaştırılmasında etkin olabilirler,
- > Tarımsal sulamada gerekli suyun temini, dağıtımı ve sulama sanat yapılarının bakımı konusunda belirleyici olabilirler,
- > Finansmana daha uygun koşullarda erişim sağlayabilirler.

Kooperatiflerin etkin ve belirleyici olabilmesi, üyelerin ortak menfaatlerinin oluşturulabilmesi ve yönetim, denetim gibi faktörlerin sağlıklı yürütülebilmesine bağlıdır. Diğer taraftan kooperatiflerin başarılı olabilmesi ise finansal açıdan güçlü ve kamu kaynaklarına ile desteklerine etkin ulaşabilir olmasına bağlıdır.

Dünyada ve ülkemizde onlarca başarılı kooperatif örneklerinin yanında etkisi azalmış veya işlevini yitirmiş kooperatif örgütlenmeleri bulunmaktadır. Başarılı kooperatiflerin başarı hikayelerinde ülkelerin sosyo-kültürel etkilerinin yanında yönetsel etkiler ve kamunun desteklerinin olduğu görülmektedir. Diğer taraftan başarısız örgütlenmelerin, aynı ülkede hatta aynı bölgeler içinde görülmesi; başarısızlığın, üyelerin desteklerinin yetersizliği ve yönetsel sorun ve hatalardan kaynaklı olduğunu düşündürmektedir. Bugün tarım dünyasında geleneksel örgütlenmenin en önde görülen ve yaygın olarak kullanılan iş birliği modeli kooperatifçiliktir. Kooperatiflerin başarılı olup olmaması kooperatifçiliğin özünden değil, uygulama biçimlerinin farklılığından kaynaklanmaktadır.

Türkiye kooperatif örgütlülüğü bakımından çok zengin bir ülke olmasına rağmen, söz konusu kooperatiflerin etkinliği açısından beklenen seviyelerin çok gerisindedir. Bu nedenle Tarım ve Orman Bakanlığı, etkinliğinin artırılması amacı ile kooperatifleri sınıflandırmış; başarılı olan kooperatiflere bazı ayrıcalıklar tanıyarak kooperatif modelini desteklemektedir.

2.2. Ortak Makine Kullanımı:

Tarımsal teknolojiler üretimde verimliliği ve birim alan karlılığı arttırıcı unsurların başında gelmektedir. Geniş alanda entansif yapılan tarım ile küçük ve geleneksel tarım yapan işletmelerin rekabet edebilmesi ortak makine kullanım koşullarının yaygınlaşmasına bağlıdır. Tarımsal makineler,

Küçük ölçekli çiftçilerin yüksek sermaye gerektiren tarım makinelerine ulaşımı, ortak kullanım modelleriyle mümkün hâle getirilmektedir.

özellikle küçük ve orta ölçekli çiftçiler için büyük bir yatırım maliyet unsuru oluşturmaktadır ve çoğu zaman bu tür küçük işletmeler özkaynak yetersizliğinden dolayı makine ve ekipmana yatırım yapamamakta veya yüksek oranda borçlanarak yapılan yatırımlar küçük işletmelerin geleceğini tehdit etmektedirler. Bu nedenle, bazı çiftçiler makineleri bireysel olarak satın almak yerine, ortak kullanım modellerine yönelmektedir. Tarımsal makine kooperatifleri veya makine kullanım birlikleri, çiftçilerin traktör, biçerdöver, ekim makineleri gibi pahalı ekipmanları ortak satın alarak maliyetleri paylaşmalarını sağlar.

Ortak makine kullanımı sayesinde:

- > Küçük çiftçilerin modern tarım teknolojilerine erişimi artar,
- > Özkaynak yeterlilik oranını düşürür,
- > Yüksek oranda borçlanmanın getirdiği riskleri azaltır,
- > Birim alan verimliliğini artırır,
- > Bir birim ürün maliyetini düşürür,
- > Büyük ölçekli işletmeler ile rekabet koşullarını artırır,
- > Makinelerin kullanım süresi ve verimliliğini en üst düzeye çıkarır.
- > Yakıt ve bakım maliyetlerini düşürür.

Dünyada çok hızlı gelişen tarım teknolojileri, dijitalleşme, yapay zekânın tarım sektörüne entegre olması ve tüm bu gelişmelerin tarım sektörünün her bir ölçeğine ulaşması ortak makine kullanım koşullarının gelişmesine bağlıdır. Gelişmiş birçok ülkede ortak makine park alanları ve müteahhitlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması için destekler geliştirilerek küçük ve geleneksel işletmelerin daha fazla faydalanması hedeflenmektedir. Ülkemizde de son yıllarda sıkça dile getirilen ortak makine kullanımı bir miktar gelişim gösterse de emekleme aşamasındadır. Son yıllarda zirai dronlar ile ilaçlama hizmeti yaygınlaşmaktadır. Yine geçmiş dönemlerde kooperatiflere verilen taş toplama ve toprak patlatma ekipmanları örnek gösterilebilir. Lakin sınırlı gelişen ortak makine kullanımı daha fazla yaygınlaştırılması ve gelişmesi beklenen bir durumdur.

Bu bakımdan köy tüzel kişiliklerinin desteklenmesi önemlidir. Nitekim Tarım ve Orman Bakanlığı'nın verdiği kırsal kalkınma ve IPARD desteklerinin ortak makine kullanımına ek puanlar vererek faydalanıcı sayısı artırılmaktadır.

2.3. Sözleşmeli Tarım:

Tarımsal sanayinin gelişmesi ile gıda sanayisinin hammaddesi olan tarımsal ürünlerin elde edilmesi için üreticiler ile işleyiciler arasında belli niteliklere haiz ürünlerin elde edilmesi için yaklaşık yüz yıldır yapılan bir üretim modelidir. Sözleşmeli tarım modeli, çiftçiler ile büyük işletmeler veya tarım sanayi firmaları arasında yapılan üretim anlaşmalarına dayanmaktadır. Bu modelde alıcı firma çiftçilere belirli bir fiyat garantisi sunar ve genellikle üretim sürecinde teknik destek, finansman ve girdi temini sağlar.

Sözleşmeli tarımın avantajları şunlardır:

- > Çiftçiler, ürün satma güvencesine sahip olur,
- > Fiyat elastikiyetinin getirebileceği olumsuzluklardan etkilenmezler,
- > Üretim riskleri minimize edilir,
- > Kaliteli ve standart ürün elde edilir,
- > Üretim planlaması imkânı sağlar,
- > Gıda sanayisinin rekabet koşullarını düzenler,
- > Enflasyon ile ilgili öngörüler sağlar.

Ancak bu model bazı dezavantajlar da içerebilir. Örneğin çiftçiler bazen sözleşmelerin getirdiği kısıtlamalar nedeniyle üretim esnekliğini kaybedebilirler. Diğer taraftan sözleşmeli üretimde alıcıların tekel olması ya da çoklu alıcı olması durumunda bazı yıllarda olumsuz etkileri olabilmektedir; alıcıların tekel olması durumunda fiyat belirleyicisi de tekel (ülkemizde kamu) olduğundan üretim daralmaları söz konusu olabilmektedir. Bu duruma en iyi örnek geçmiş yıllarda şekerpancarı ekiminde yaşanan daralmalar gösterilebilir.

Diğer taraftan üretilen ürün çok yıllık ise fiyat belirleyicilerin fazla ya da düşük fiyat belirleme süreçleri yaşanabilmektedir. Bu duruma en iyi örnek çay üretiminde yaşanan süreçler gösterilebilir.

Alicıların çok olduğu ve tek yıllık bitkisel ürünlerde üretim planlamasının olmaması durumunda, bazı yıllar sözleşmeye konu ürünün az ekilmesinden kaynaklı oluşan yüksek talep üreticileri sözleşmelerinden caydırabilmektedir. Ters durumlar da yani ekilişlerin fazla ya da işlenmiş ürün talebinin azaldığı durumlarda sanayiciler, zorlayıcı maddeleri ileri sürerek sözleşmelere uymamaktadırlar.

Tüm bu olumsuz süreçlerin yaşanmaması için Tarım ve Orman Bakanlığı 2025 yılında hem tarımsal üretim planlaması hem de sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması için politika değişikliğine giderek yasa ve yönetmelikler çıkarmıştır. Sözleşmeli üretimde ürünlere göre tip sözleşmeler hazırlayarak yaşanan olumsuzlukların önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bunun dışında sözleşmelerden doğacak anlaşmazlıkların giderilmesi için arabulucu yapıların oluşması hedeflenmiştir. Getirilen kanun ve yönetmelik henüz uygulanmadığından sonuçları itibari ile gelecek yıllarda değerlendirilecektir. Lakin bugün broiller (kanatlı et yetiştiriciliği) sektöründe gerçekleşen sözleşmeli üretim modeli zaman zaman kısmi sorunlar yaşansa da genel anlamda bakıldığında sektörü büyüttüğü, rekabet koşullarını iyileştirdiği görülmektedir. Broiller yetiştiriciliği sektöründe yaşanan başarının, birçok tarımsal üretim sektöründe sözleşmeli modelde başarı elde edilmesi ve uzun vadede olumlu sonuçlar görülmesi, özellikle tek yıllık bitkisel üretimde ve süt hayvancılığında da başarı elde edilmesi beklenebilir. Bu durumdan en çok geleneksel tarım işletmelerinin faydalanacağı umulmaktadır. Sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılmasında en belirsiz noktanın üretim maliyetlerinin doğru ve hakkaniyetli belirlenmesinde yaşanan zorluklardır. Tarımsal üretim maliyetlerini belirlemede bilimsel ve gerçekçi olmayan yaklaşım modelleri, taraflar arasında farklı maliyet yaklaşımları doğurmakta, bu gerçeklerden uzak sözleşme fiyatları ekonomik bakımdan zorlayıcı olduğundan, çiftlik faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu nedenle ülkemizde sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması için bağımsız maliyet araştırma birimi ya da komisyonu kurulması; bu komisyon tarafından il bazlı fiyatların belirlenmesi önerilmektedir. Daha detaylı bilgileri “Sözleşmeli Tarımda Adil Model” başlığında değinilecektir.

2.4. Aile Dayanışma Modeli:

Tarih boyunca aile işletmeleri tarımda temel üretim birimi olmuştur. Geleneksel tarımda, aile bireyleri ekim, hasat, sulama ve hayvancılık gibi tüm tarımsal faaliyetleri birlikte yürütür. Bu modelde iş gücü, bilgi ve deneyim nesiller boyunca aktarılır.

Aile dayanışmasının başlıca faydaları şunlardır:

- > İş gücü maliyeti düşer,
- > Tarımsal üretimin sürdürülebilirliği sağlanır,
- > Kırsal alanlarda göçün önüne geçilir.

Aile dayanışma modelleri çok geri kalmış ve kalkınması tamamı ile tarımsal üretime bağlı az gelişmiş ülkelerde desteklenmesi gereken bir üretim modelidir. Ülkemizin kalkınmışlık düzeyi, tarımda ölçek büyüklüğümüz dikkate alındığında aile kalkınma modelleri lokal bazlı veya dağlık bölgelerde, çekirdek aile nüfusunun yüksek olduğu işletmelerde ve tütün gibi üretim tekniği mekanize olmamış ürünlerde desteklenmelidir.

2.5. Ortak Pazarlama Modeli:

Küçük çiftçiler için en büyük zorluklardan biri, ürünlerini pazarda rekabetçi fiyatlarla satabilmektir. Bu nedenle çiftçiler, birlikler veya kooperatifler aracılığıyla ürünlerini toplu olarak pazarlayarak daha iyi fiyatlar elde edebilirler. Dünyanın birçok yerinde denenen Ortak Pazarlama Modeli'nde başarılı olanları zamanla evrilerek holdingleşmişlerdir. Türkiye'de 1950'li yıllarda Konya Pancar Ekicileri Kooperatifi tarafından temelleri atılan Konya Şeker Fabrikası zamanla Ortak Pazarlama Modeli'ne, sonrasında yatırımlarını büyütürken Konya Şeker Fabrikaları'na dönüşmüştür. Konya Şeker'in kuruluşunu takip eden son yıllarda yatay ve dikey büyümesiyle oluşan kurumların çatı şirketi olarak 2008 yılında Anadolu Birlik Holding'e evrilmiştir.

Tariş Üzüm Kooperatifleri, Çukobirlik ve Trakya Birlik başarılı sayılabilecek Ortak Pazarlama Modeli sayılmaktadır.

Türkiye'deki küçük ölçekli Ortak Pazarlama Modeli'ne en iyi örnek Hatay ili Samandağ ilçesi Vakıflı Köyü Kooperatifi'dir. 2004 yılında kurulan kooperatif kadınlar kolunun kurulmasıyla bölgede üretilen çeşitli ürünler Ortak Pazarlama Modeli ile satış yapmaktadır. Bunun dışında ülkemizde birçok kadın kalkınma kooperatifleri Ortak Pazarlama Modelleri ile ürünlerini pazarlamaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde Ortak Pazarlama Modeli ile kurulmuş ve bugün devasa kuruluşlar haline gelen müthiş örnekler bulunmaktadır.

ABD'de küçük ölçekli kooperatif, üretici birliği ve şirketlerin pazarlama sorunlarını çözmek üzere Ortak Pazarlama Ajansları kurularak sorunların çözülmesini hedeflemişlerdir. Örneğin Ocean Spray, Amerika'da 700'den fazla kızılcık üreticisini bir araya getiren Ortak Pazarlama Modeli kooperatifidir. Küçük çiftçilerin ürünlerini doğrudan işleyerek global pazarda satmalarını sağlamıştır. Markalaşma ve yenilikçi pazarlama teknikleriyle pazardaki hakimiyetini güçlendirmiştir. Hindistan'da 1946'da kurulan ve Hindistan'ı dünyanın en büyük süt üreticisi haline getiren Amul, dünyanın sayılı Ortak Pazarlama Modeli'dir. Küçük çiftçileri güçlü bir pazarlama ve dağıtım ağıyla destekleyerek rekabet avantajı sağlamıştır.

Bugün dijitalleşme imkanlarının geliştiği, e-ticaretin yaygınlaştığı, tüketimin sanal ortamda geliştiği bir dönemden geçiyoruz. Artık tarımda ortak pazarlama modelleri, ortak e-ticaret modellerine evrilme sürecindeyiz. Tarımda ortak pazarlama modellerinin e-ticarete evrilmesinde bazı yapısal sorunlar (ürün standartları) bulunsa da potansiyelin çok hızlı dönüştürme imkânına sahiptir.

2.6. İmece Kültürü:

İmece, toplulukların dayanışma içinde hareket ettiği, ortak işlerin gönüllü olarak birlikte yapıldığı geleneksel bir yardımlaşma sistemidir. Genellikle kırsal bölgelerde, özellikle tarım toplumlarında yaygın olan imece, bireylerin birbirine destek vererek işlerini daha hızlı ve verimli bir şekilde tamamlamasını sağlar.

İş gücü maliyetlerini düşürür: Aile bireyleri dış iş gücü yerine birlikte çalışarak giderleri azaltır.

İmece kültürü Anadolu'da çok eski dönemlere dayanır. Hititler'den Osmanlı'ya kadar birçok medeniyette imece benzeri yardımlaşma sistemleri bulunmaktaydı. Özellikle köy topluluklarında tarlaların ekilmesi, hasat zamanı, ev veya cami yapımı gibi işlerde insanlar bir araya gelerek imece usulü çalışırlardı. Osmanlı döneminde vakıflar ve lonca sistemleri de imece ruhunu destekleyen kurumlardı. Cumhuriyet döneminde ise imece, köy enstitüleri gibi projelerle eğitime ve kalkınmaya katkı sağlamıştır.

Bugün dahi imece kültürü yaşatılarak tarımsal kalkınmaya kaldıraç olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda imece kültürünün korunması tarımsal anlamda verimliliği artıracak gibi üretim dirençlerinin oluşmasında destekleyici olmaktadır. Diğer taraftan imece kültürü sayesinde zor ve ağır tarımsal işler kısa sürede tamamlanabilmektedir. Bugün en çok yaşanan işçi sorunlarının çözümünde anahtar roller üstlenebilir. İmece kültürü toplumsal dayanışmayı güçlendirerek tarımsal üretimin yanı sıra sosyal bağları da kuvvetlendirerek topluluk içinde güven duygusunu artmasına yardım edebilir. Gençlerin kırsaldan göçüne ve aile kurma zorluklarına pozitif katkı sunabilir. Günümüzde tarımda yaşanan bazı sorunların çekirdek nedeninde imece kültürünün zayıflaması ve korunamamasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. İmece kültüründen nasıl faydalanabiliriz?

- > Kooperatifçiliğin daha etkin hale getirilmesi: Modern tarım kooperatifleri ile imece kültürünü yeniden canlandırarak çiftçilerin birlikte üretim yapmasını sağlamak.
- > Topluluk Destekli Tarım (TDT) yapılarının geliştirilmesi: Şehirlerde ve kırsalda tüketiciler ile üreticilerin ortak çalıştığı modeller geliştirmek.
- > Tarımda teknolojik paylaşımın yaygınlaştırılması: Dijital imece platformları oluşturarak ekipman, bilgi ve iş gücünü paylaşan ağlar kurmak.
- > Kentsel tarım projelerinin yaygınlaştırılması: Şehir içinde topluluk bahçeleri kurarak imece kültürünü sürdürülebilir hale getirmek yeni bir bakış açısına dayalı imece kültürünü oluşturacaktır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte de tarımsal üretimin ve toplumsal dayanışmanın önemli bir unsuru olarak İmece kültürünün devamı sağlanmalıdır. Yenilikçi yaklaşımlarla bu kültürü yaşatarak ve modern dünyaya uyarlayarak kırsalda direnç noktaları oluşturulabilir, tarımda verimlilik artırılarak sürdürülebilirliğe katkı sağlanabilir.

2.7. Ortak Tarlalar:

Ortak tarlalar, topluluk üyelerinin tarımsal üretimi birlikte gerçekleştirdiği ve elde edilen ürünleri ortaklaşa paylaşıldığı bir iş birliği modelidir. Genellikle kırsal bölgelerde uygulanan bu model, araziye erişimi olmayan çiftçiler için önemli bir fırsat sunar.

Geleneksel Ortak Tarla Modelleri Ortakçılık (Metayicilik) Sistemi:

- > Büyük toprak sahipleri (ağalar veya beyler), topraksız köylülere ekip biçme hakkı tanır.
- > Ürün belli oranlarda toprak sahibiyle paylaşılır. (Örneğin, %50 çiftçiye, %50 toprak sahibine).
- > Tarım araçları ve tohum bazen toprak sahibi tarafından sağlanır.

Köy Dayanışması Tarım:

- > Bir köyün ortak mülkiyetinde olan tarlalar birlikte işlenir.
- > Elde edilen gelir ya köy nüfusuna eşit dağıtılır ya da belli kamu hizmetlerine ayrılır (örneğin, ortak değirmen yapımı).
- > Osmanlı'da "Mera ve yaylak" gibi uygulamalar buna örnektir.

Tüm bu Ortak Tarla modeli tarım işletmeciliği geçerliliğini yitirmiştir. Lakin günümüzde miras hukukundan kaynaklı tarımsal arazilerin mirasa konu olması ve varislerin birçoğunun çiftçi olmaması ya da çiftçi olsa da gayri hukuki toprakların bölünmesinin önüne geçilmesi önemli sorun olarak durmaktadır. Tarım topraklarının çoklu mirastan

sistemine sahip yapılarıdır. Günümüzde tarımsal birlikler gönüllülük esasına dayanmaktadır. Loncalar daha merkeziyetçi yapıda örgütlenirken şimdiki birliklerde özgürlük hakimdir. Orta Çağ'daki loncalar merkezi bir otorite tarafından yönetilirken modern birliklerde ise çiftçiler bireysel karar alma özgürlüğüne sahiptir. Diğer taraftan pazarın küreselleşmesi ile birlikte yerel pazarlara odaklanan loncaların aksine, modern tarımsal birlikler küresel pazarlarda rekabet edebilme gücüne sahip olabilmektedir.

Sonuç olarak, geçmişteki tarımsal loncalar günümüz tarımsal birliklerinin öncüsü olmuş ancak modern dünyada daha esnek, dijital ve küresel hale gelmiştir.

3. Tarımsal Örgütlerin Dönüşüm ve Değişim Beklentileri

İnsanlık tarihinde birçok örgütlenme modeli denense de gelecek dönemlerde mevcut ya da eski örgütlenme yapılarının yerine sürdürülebilirlik beklentilerini karşılayan dijitalleşme, Blockchain ve yapay zekanın imkanlarını kullanan yeni türden örgütlenmelerin ve iş birliği modellerinin oluşması kaçınılmaz olacaktır. Tarım sektöründe değişen ekonomik, teknolojik ve çevresel koşullar, tarımsal örgütlerin dönüşümünü kaçınılmaz hale getirmektedir. Geleneksel kooperatif ve birlikler yerini daha modern, sürdürülebilir ve yapay zeka destekli dijitalleşmiş ve esnek modellere bırakmak zorundadır. Tüm değişimler gerçekleşirken geçmişi ile bütünleşik imce kültürünü koruyan, ortaklık bilincini geliştiren yapıların daha fazla başarılı olmaları beklenmektedir. Aksi takdirde küçük aile işletmelerinin özellikle dağlık ve engebeli coğrafyada varlıklarını sürdürmesi mümkün olmayacaktır. Bunun için yeni tip örgütlenme ve iş birliği modellerine evrilmesi mümkündür. Gelecekte bu tür yeni iş birliği modellerinin belli başlı ortak özellikler içermesi beklenmektedir. Bu konunun detayları Tablo 1 de gösterilmektedir.

Tablo 1: Gelecekte muhtemel tarımsal iş birliği modelleri ve özellikleri:

Model	Özellikler	Avantajları
Dijital Kooperatifler	Çiftçiler, online platformlardan üretim sürecini planlar ve pazarlarla doğrudan etkileşime girer.	Aracıları ortadan kaldırır, üreticiye daha fazla gelir sağlar.
Yeşil Tarım Birlikleri	Organik ve sürdürülebilir tarıma odaklanan birlikler.	Çevreye duyarlı tarımı teşvik eder, sürdürülebilir gelir sağlar.
Bölgesel Tarım Havzaları	Tarım alanları ortak havzalar şeklinde yönetilir, su ve enerji ortak kullanılır.	Su tasarrufu, kolektif enerji kullanımı sağlar.
Akıllı Tarım Konsorsiyumları	Yapay zeka, sensörler ve robotik sistemlerle yönetilen büyük tarım toplulukları.	Verimliliği artırır, teknolojiye hızlı uyum sağlar.

Kendilerini çağın değişimine ve dönüşümüne ayak uyduramayan tarımsal iş birliği ve örgütlenme modelleri ya küçük üreticilerin yok olmasına yol açacak ya da kendilerinin işlevsiz hale dönüşmesine neden olacaktır. Bugün ülkemizde tarımsal örgütler ve iş birliği modelleri değişim ve dönüşümü gerçekleştirememiş olmanın sancılarını yaşamakta ve değişim kaçınılmaz görünmektedir.

Sonuç:

Türkiye özelinde geleneksel tarım, iş birliği modellerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için kavşak noktadadır. Tarımsal kooperatiflerin güçlendirilmesi, çiftçilerin örgütlenmesi ve ortak makine kullanımı üretim maliyetlerini düşürebilir. Yapay zeka, blockchain ve dijitalleşmenin getirdiği fırsat ve imkanlardan azami ölçüde faydalanabilecek şekilde iş birliği ve örgütlenme yapılarına evrilmek zorundalar. Devlet destekli eğitim ve finansman programları ile çiftçilerin modern tarım tekniklerine erişimi artırılabilir. Ayrıca imece kültürünün canlandırılması ve kırsal alanlarda sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği ve yaşanan beşeri sorunların giderilmesinde anahtar roller üstleneceklerdir. Türkiye'nin tarımsal potansiyelini en verimli şekilde kullanabilmesi için geleneksel iş birliği modellerinin ruhunun korunması ve geleceğin teknolojilerine göre dönüşümlerin desteklenmesi kritik bir rol oynayacaktır.

Doğadan gelen lezzet,
sürdürülebilir tarımla buluşuyor.

**140 dönümlük seramızda
yüksek kalite salkım
domates üretiyoruz!**

BİZE ULAŞIN
444 58 59
info@teamagro.com

Kırsal Alanda Kapsayıcı Kalkınma Modeli Arayışları ve Çözüm Önerileri

İbrahim OĞUZ

Kırsal Alanda Kapsayıcı Kalkınma Modeli Arayışları ve Çözüm Önerileri

1. Giriş

Kalkınma, ekonomik büyümenin ötesine geçerek toplumsal refahı artırmayı, fırsat eşitliğini sağlamayı ve sürdürülebilirliği hedefleyen bir süreçtir. Kapsayıcı kalkınma en genel anlamıyla, milli gelir artışı ve büyümeden ortaya çıkan fayda ve fırsatların toplumun farklı ve özellikle dezavantajlı kesimlerine dengeli bir şekilde dağıtıldığı kalkınma modelidir.

1980'lerden itibaren uygulanan neoliberal politikalar sonucunda özellikle kalkınan ülkelerde gelir eşitsizliği ve yoksulluğun bir türlü azaltılamaması, aksine derinleşmesi sonucu kapsayıcı kalkınma ve büyüme söylemleri yeniden gündeme gelerek Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası, Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) ve Avrupa Birliği (AB) ajandalarına yerleşti. Kapsayıcı kalkınma modeli, büyümenin herkes için faydalı olmasını ve toplumsal eşitsizliği azaltmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Özellikle kapsayıcı kalkınma kırsal alanlarda uygulandığında, dezavantajlı grupların iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele, istihdam yaratma, göçün engellenmesi, kır-kent arasındaki gelir eşitsizliğinin azaltılması, tarımsal ve çevresel sürdürülebilirlik açısından büyük önem taşımaktadır.

BM ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar, kapsayıcı kalkınmayı küresel bir öncelik olarak belirlemiştir. BM'nin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), özellikle yoksulluğun azaltılması, kaliteli eğitime erişim ve sürdürülebilir ekonomik büyüme gibi konular kapsayıcı kalkınma ile doğrudan bağlantılıdır. OECD ise kapsayıcı büyüme stratejileriyle ekonomik kalkınmanın geniş toplum kesimlerine yayılmasını teşvik etmektedir.

Bu makalede kapsayıcı kalkınma modelinin temel ilkeleri ele alınacak BM, 2030 SKH ve OECD perspektifleri doğrultusunda bir çerçeve sunulacak ve kırsal alanlarda uygulanmış dezavantajlı gruplar üzerinde başarılı örnekler üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır. Dünyadan ve Türkiye'den iyi uygulama örnekleri incelenerek kırsal kalkınmada kapsayıcı yaklaşımların önemi ve nasıl etkili olduğu ortaya konulacaktır.

OECD 2012 Raporu:

2000'li yıllarda küresel ekonomide rekor büyümeye rağmen yoksulluk oranları azalmadı.

2. Kapsayıcı Kalkınma Modeli Bileşenleri ve İndeksleri

Kapsayıcı kalkınma modeli, ekonomik büyümeyi sadece belli bir kesim için değil, tüm toplum için özellikle dezavantajlı gruplara faydalı hale getirmeyi hedeflerken bu hedeflere nasıl ulaşılabileceğini belli bileşenlere bağlar. Bu modelin temel bileşenleri şunlardır:

- Ekonomik Kapsayıcılık: Gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltarak daha adil bir ekonomik yapı oluşturma hedefidir.
- Sosyal Kapsayıcılık: Eğitim, sağlık ve temel hizmetlere eşit erişim sağlama hedefidir.
- Çevresel Sürdürülebilirlik: Doğal kaynakları koruyarak kalkınmanın uzun vadeli olmasını garanti etmeye çalışan hedeftir.

Kırsal kalkınma açısından kapsayıcı modeller, küçük ölçekli üreticilerin desteklenmesi, kadın, genç ve göçmen girişimcilerin teşvik edilmesi ve kooperatifçilik gibi dayanışma ekonomisi uygulamalarını içerir. Kapsayıcı kalkınma politikaları, gelir dağılımındaki uçurumları azaltarak yoksulluğu düşürmeyi hedeflerken böylece ekonomik büyümenin daha dengeli ve dirençli olmasını sağlar. Tüm bu bileşenler oluştuğunda kırsaldan göç azalmakta; kırsalda yaşanan sosyo-ekonomik sorunlar kendiliğinden azalmaktadır. Kırsalda yaşam canlandırıldığında çevresel sürdürülebilirlik dirençleri artmaktadır.

2017 itibariyle Dünya Ekonomik Forumu, Kapsayıcı Kalkınma Endeksi (Inclusive Development Index) yayınlamaya başladı. Bu endekste sağlıklı yaşam beklentisi, fakirlik oranı, gelir dağılımı, çalışmayan nüfusun çalışan nüfusa bağımlılık oranı, GSYH karbon yoğunluğu gibi göstergeler de bulunuyor.

İndeksin temel kıstasları:

- ✓ Kalkınma ve büyüme,
- ✓ Kapsayıcılık,
- ✓ Nesiller arası eşitlik ve sürdürülebilirlik şeklinde üç indeks ana parametre olarak belirleniyor.

Türkiye'nin İnsani Gelişmişlik Sırası:

2000'li yıllarda küresel
Türkiye 2024 itibariyle
63. sırada yer alıyor.

Büyüme ve kalkınma tartışmalarında milli gelir artışı, otomatik olarak kalkınmayı getirmediği, alternatif göstergelere bakmanın zorunlu olduğu ortada duruyor. 2012 OECD raporunda 2000'li yıllarda kaydedilen dünya genelinde ekonomik rekor büyüme oranlarının yoksulluğu gidermede başarısız olduğu kabul edilmiştir. Sosyo-ekonomik anlamda yapısal dönüşüm gerçekleşmeden kişi başı gelirin arttığı, ekonominin kalkındığı anlamına geldiği savı savunulamaz olarak duruyor. Kapsayıcı ekonomi, ancak sosyal ve üretken kapasite ile refah düzeyi arasında sağlıklı bir ilişki kurulabilmesiyle mümkün olabildiği vurgulanıyor. Özellikle milli gelir dağılımında kırsal bölgelerin desteklenmesi, dezavantajlı gruplar olan kadınlar, gençler ve son yıllarda dünyanın genelinde yaşanan göçten kaynaklı göçmenlerin ekonomik ve sosyal direnç noktaların yükseltilmesi zorunlu hale geliyor.

Kapsayıcılığın önemi, ekonomiyi oluşturan tüm gruplara dokunarak uzun vadeli büyümeyi teşvik etmesinde yatmaktadır. Diğer taraftan yoksulluğu azaltır, ekonomik ve iklimsel şoklara karşı dayanıklılığı artırır. Ayrıca iklim ve çevre dostu yatırımları önceleyerek sürdürülebilir üretimi teşvik eder.

3. Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve OECD Perspektifi

BM'nin 2030 SKH çerçevesinde kapsayıcı kalkınmayı doğrudan ilgilendiren hedefleri şunlardır:

- SKH 1 (Yoksulluğa Son): Tüm dünyada aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması
- SKH 4 (Nitelikli Eğitim): Herkes için erişilebilir ve kaliteli eğitim
- SKH 5 (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği): Kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi
- SKH 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme): Kapsayıcı ekonomik büyüme ve tam istihdam

OECD ise kapsayıcı büyümeyi teşvik eden politikalar önermekte ve ülkelerin ekonomik büyüme süreçlerinde daha geniş kesimlerin faydalanmasını sağlamak için çeşitli öneriler sunmaktadır. OECD'nin "Kapsayıcı Büyüme" raporla-

rında sosyal politikaların güçlendirilmesi, yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması ve dijitalleşmenin fırsat eşitliği oluşturmadaki rolü vurgulanmaktadır.

Bu çerçevede kırsal kalkınmada kapsayıcı politikalar oluşturulurken BM ve OECD raporlarındaki öneriler dikkate alınmalıdır.

4. Kapsayıcı Kalkınmada Finansmanın Önemi:

Kapsayıcı kalkınmanın en önemli bileşenlerinden biri dezavantajlı gruplar için finansman kaynaklarının teminidir. Çünkü dezavantajlı grupların mesleki bilgi ve tecrübe yetersizliklerinin yanında özkaynak ve teminat yetersizliği de bulunmaktadır. Üretimin içine dahil edilmesi istenen kadınlar, gençler ve göçmen kitleleri belli bir iş yapma becerilerine sahip olsalar da yapabilecekleri işler ile ilgili küçük de olsa finansmana, destek ve hibelere muhtaçtırlar. Bu bakımdan gerek ülkeler gerekse uluslararası kuruluşlar ve bankalar belli başlı kriterler ile fonlar ya da teşvikler vermektedirler.

Ülkemizde Dünya Bankası, AB, Alman Kalkınma Ajansı, Japon Kalkınma Ajansı uzun vadeli ve nispeten düşük faizli kredi ya da hibe imkanları sunmaktadır. Diğer taraftan dünyanın az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde mikro finans bankaları teminat olmaksızın kredi açabilmektedir.

5. Dünyada ve Türkiye’de Kırsal Kalkınmada İyi Uygulama Örnekleri:

Kapsayıcı kalkınma modellerinin uygulanmasında dünyada ve ülkemizde başarılı çalışmalar bulunmaktadır. Bu başarılı çalışmalardan esinlenerek yeni dönemde Kırsal bölgelerin kalkınması için her ülke kendi ülkesinin koşullarına özgü modeller oluşturmaktadır.

5.a Dünyada uygulanmış Başarılı Kapsayıcı Kalkınma Modeli Örnekleri:

Grameen Bank (Bangladeş): Finans kuruluşu olan Grameen Bank Mikrofinans Modeli, küçük çiftçileri ve girişimcileri destekleyerek yoksulluğu azaltan bir örnektir. Söz konusu banka Bangladeş’te yoksulluğu azaltmaya yönelik kapsayıcı kalkınma modeliyle

mikro finans sistemini geliştiren öncü bir kurumdur. Banka, özellikle dar gelirli kadınlara küçük krediler sağlayarak onların ekonomik faaliyetlere katılımını artırmış ve finansal bağımsızlıklarını desteklemiştir. Bu proje ile mikro krediler tahsis edilerek birçok aile yoksulluktan kurtulmuştur. Kredi alanların büyük bir kısmı kadınlardan oluştuğu için toplumsal cinsiyet eşitliği gelişmiştir. Küçük ölçekli girişimlerin artmasıyla iş imkanları genişlemiştir. Gelir düzeyinin artmasıyla çocukların eğitime devam etme oranı yükselmiş, sağlık koşulları iyileşmiştir.

Sonuç olarak Grameen Bank modeli, finansal kapsayıcılığı artırarak ekonomik büyümeye ve toplumsal dönüşüme katkı sağlamıştır. Mikro finansın yoksullukla mücadelede etkili bir araç olduğu kanıtlanmış ve bu model dünya genelinde birçok ülke tarafından örnek alınmıştır.

Mondragón Kooperatifleri (İspanya): Mondragón Kooperatifleri, İspanya’nın Bask bölgesinde kapsayıcı kalkınma modeliyle öne çıkan başarılı bir örnektir. İşçilerin ortak olduğu ve yönetime katıldığı bu kooperatif sistemi, ekonomik sürdürülebilirliği ve sosyal eşitliği teşvik etmiştir. Kooperatifin kapsayıcı kırsal kalkınma modeli ile işçilerin ortak olduğu bir yapı sayesinde iş güvencesi ve istihdamın sürdürülebilirliği artmıştır. Söz konusu model gelir dağılımını düzenlemiş, ücret dengesizliğini azaltmış, en yüksek ve en düşük maaşlar arasındaki farkı minimize etmiştir. Ayrıca bölgesel ekonomik büyümeyi destekleyerek yerel işletmeleri ve inovasyonu teşvik etmiştir. Kooperatifler için teknik eğitim ve araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine büyük yatırımlar yaparak rekabet gücünü artırmıştır.

Sonuç olarak Mondragón Modeli, dayanışmacı ekonomi anlayışıyla sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınmayı teşvik etmiştir. Kooperatif, işletmelerin ekonomik krizlere karşı daha dirençli olduğu ve sosyal refahı artırdığı görülmüştür. Bu model, dünya genelinde alternatif bir ekonomik sistem olarak ilgi görmektedir.

Hollanda Akıllı Tarım Uygulamaları: Hollanda, akıllı tarım uygulamalarıyla tarımsal üretimde verimliliği artırarak sürdürülebilir ve kapsayıcı bir kalkınma modeli geliştirmiştir. Yüksek teknoloji kullanımı, veri

analizi ve sürdürülebilir tarım yöntemleri sayesinde dünyanın en verimli tarım sistemlerinden biri oluşturulmuştur. Bu çalışma ile tarımsal verimliliği artırıcı uygulamalar yaygınlaştırılmıştır. Özellikle küçük ölçekli üreticilerin dikey tarım, sensörler ve yapay zeka destekli sistemlerle birim alandan alınan verim artırılmıştır. Diğer taraftan sulama suyunun ve kimyevi gübrenin kullanımında etkinliği artırılmış; hassas tarım teknikleri sayesinde su ve gübre tüketimi önemli ölçüde azalmış, çevresel sürdürülebilirlik sağlanmıştır. Yapılan kapsamlı kalkınma modeli sayesinde gıda güvenliği artırılmıştır. Üretim süreçlerinin dijitalleşmesiyle gıda güvenliği standartları yükselmiştir. Tüm bu iyileştirmeler gerçekleşirken karbon ayak izi azaltılmış; seracılık ve yenilenebilir enerji entegrasyonu ile tarımın çevresel etkisi minimize edilmiştir. Kapsayıcı kalkınma sayesinde İstihdam artmış, eğitim yaygınlaştırılmıştır. Özellikle Teknoloji odaklı tarım modeli yeni iş fırsatları yaratmış, çiftçilerin dijital becerileri artırılmıştır.

Sonuç olarak Hollanda'nın akıllı tarım modeli, yüksek teknoloji ile tarımsal üretimi optimize ederek sürdürülebilirliği sağlamış ve küresel gıda tedarikine katkıda bulunmuştur. Bu model hem ekonomik kalkınmayı hem de çevresel korumayı destekleyen örnek bir uygulama olarak dünya genelinde dikkat çekmektedir.

5.b Türkiye'den Örnekler:

Saimbeyli Kadın Kooperatifi: Saimbeyli Kadın Kooperatifi, Adana'nın Saimbeyli ilçesinde kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını artırmak amacıyla kurulmuştur. Kooperatif, yerel ürünlerin üretimi ve pazarlanmasıyla kadın istihdamını desteklemekte ve bölgenin kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Kooperatifin faaliyeti ile işsiz veya ev hanımı kadınların ürettiği veya doğadan topladıkları ürünleri paketleyip ambalajlayarak kadın istihdamı sağlamıştır. Kooperatif, kadınlara iş imkanı sunarak onların ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirmiştir. Bölgedeki tarımsal ve el sanatları ürünlerinin değerlendirilmesiyle yerel ekonomiye canlılık kazandırılmıştır. Ayrıca kadınların birlikte çalışması, toplumsal dayanışmayı ve iş birliğini artırmış; sosyal dayanışmayı güçlendirmiştir.

Saimbeyli Kadın Kooperatifi, kadınların ekonomik hayata aktif katılımını sağlayarak hem bireysel hem de bölgesel kalkınmaya önemli katkılar sunmaktadır. Bu model, kırsal bölgelerde kadınların güçlenmesi ve sürdürülebilir kalkınma için örnek teşkil etmektedir.

Tire Süt Kooperatifi, Köklü bir geçmişe sahip. Tire Süt kooperatifi 1967 yılında İzmir'in Tire ilçesinde kurulmuş olup, günümüzde 2.000'in üzerinde süt üreticisinin ortaklığıyla Türkiye'nin en büyük kooperatiflerinden biri haline gelmiştir. Kooperatif, küçük ölçekli süt üreticilerini destekleyerek onların büyük şirketlerle rekabet edebilmelerini sağlamış ve bölgesel kalkınmaya önemli katkılar sunmuştur. Kooperatifin başarılı çalışmaları sayesinde üretici gelirleri artmıştır. Kooperatif, üreticilere adil fiyatlar sunarak gelirlerini artırmış ve ekonomik istikrar sağlamıştır. Ayrıca süt kalitesinin ve gıda güvenliğinin artmasına katkı sağlamıştır. Uygulanan kalite kontrol süreçleriyle süt kalitesi yükselmiş, tüketicilere güvenilir ürünler sunulmuştur. Diğer taraftan sosyal sermaye ve topluluk bilinci oluşmasında Ege Bölgesi'nde örnek olmuş ve birçok başarılı kooperatifin kurulmasında öncü olmuştur. Kooperatif, üyeleri arasında güven, dayanışma ve iş birliğini güçlendirerek topluluk bilincini artırmıştır.

Sonuç olarak Tire Süt Kooperatifi, küçük ölçekli üreticileri destekleyerek onların ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirmiş, bölgesel kalkınmaya katkı sağlamıştır. Bu model, kooperatifçilik ve yerel yönetim iş birliğinin başarılı bir örneği olarak Türkiye'de tarımsal kalkınma için örnek teşkil etmektedir.

Ovacık Kırsal Kalkınma Kooperatifi: Tunceli'nin Ovacık İlçesi'nde kurulmuş ve yerel üreticileri destekleyerek bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Coğrafyanın dağlık ve engebeli yapısının dezavantajlarını azaltan kooperatif; doğal sistemin sunduğu imkanları değerlendirerek küçük aile işletmelerinin ekonomik refah seviyesinin artmasını hedeflemiştir. Kooperatif, organik tarım uygulamaları ve adil ticaret prensipleriyle üreticilerin ürünlerini doğrudan tüketiciyle buluşturmuştur. Yapılan faaliyetler neticesinde nohut, fasulye, bal ve pekmez gibi yerel ürünlerin organik yöntemlerle üretilmesini teşvik etmiş ve bu ürünleri "Ovacık Doğal" markası altında pazarlamıştır. Üretilen ürünler, aracı olmadan tüketiciye sunulmuş, böylece üreticilerin daha fazla kazanç elde etmesi sağlanmıştır.

Tüm bu işlemler yapılırken kooperatifin elde ettiği gelirler ile yörenin eğitim gören gençleri desteklenmiştir. Ayrıca ilçedeki üreticilere organik tarım teknikleri ve kooperatifçilik konusunda eğitimler verilerek bilgi ve becerileri artırılmıştır. Söz konusu çalışmalar sayesinde üreticilerin gelirleri artmıştır. Organik tarım uygulamalarıyla çevre dostu üretim yöntemleri benimsenmiş, toprak ve su kaynaklarının korunmasına katkı sağlanmıştır. Kooperatif, yerel halk ile dayanışma ve iş birliğini güçlendirmiştir.

Sonuç olarak Ovacık Kırsal Kalkınma Kooperatifi, yerel üreticileri destekleyerek hem ekonomik kalkınmaya hem de toplumsal dayanışmaya katkıda bulunmuştur. Organik tarım ve doğrudan pazarlama stratejileriyle sürdürülebilir bir kalkınma modeli oluşturmuş, diğer bölgelere de örnek teşkil etmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Kapsayıcı Kalkınma Modeli, ekonomik büyümenin yalnızca belirli kesimler için değil, toplumun tüm üyeleri için faydalı olmasını sağlamak açısından büyük önem taşır. Özellikle kırsal kalkınmada uygulandığında yoksulluğun azaltılması, sosyal adaletin sağlanması ve çevresel sürdürülebilirliğin korunması gibi kritik sonuçlar doğurabilir. Kapsayıcı kalkınma her ülkenin kendine has dinamikleri ile gelişen yapılarıdır. Dünyadaki örneklerden anlaşılacağı üzere çok gelişmiş ülkelerin kapsayıcı kalkınma yaklaşımları ile gelişmekte ya da az gelişmiş ülkelerin kapsayıcı kalkınma plan ve yaklaşımları farklıdır.

Türkiye, ekonomisi bakımından Dünya'da 17. sırada gelişmekte olan bir ülkedir. Ülkenin coğrafik ve kültürel özellikleri bölgeden bölgeye değişmektedir. Milli gelir dağılımında makas her geçen yıl artmaktadır. Kapsayıcı kalkınmanın en önemli endeksi olan "İnsanî Gelişmişlik Endeksi'nde" ülkemiz beklentilerden çok uzak 63. sırada yer bulunmaktadır. Bu sıralamada ilk yirmi ülke içinde olması beklenen ülkemizde bir an önce kapsayıcı kalkınma modellerinin kırsal alana yaygınlaştırılması ana hedeflerden biri olmalıdır.

Türkiye’de kırsal kalkınmanın daha kapsayıcı hale gelmesi için şu politikalar önerilebilir:

- Mikro finans kuruluşlarının kurulması için yasal mevzuatlar oluşturulması ve teşvik edilmesi,
- Özkaynak ve teminat verme yeterliliği olmayan dezavantajlı gruplara özgü Kredi Garanti Fonu’nun daha aktif hale getirilmesi,
- Yeni tip kooperatifçilik modellerinin yaygınlaştırılması,
- Kırsal alanlarda dijitalleşme ve akıllı tarım uygulamalarına daha fazla yatırım yapılması,
- Cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldıracak yasal düzenlemelerin yapılması,
- Kırsalda kadınlar ve kırk yaş altı genç girişimcilerin ekonomik olarak desteklenmesinin yanında her alanda farkındalıklarını ve becerilerini artırıcı eğitimler ile desteklenmesi ve desteklemelerin sadece ekonomik çerçeveden değil; bütüncül kalkınma yaklaşımı ile sağlanması,
- Göçmenler için kapsayıcı kalkınma politikalarının oluşturulması.

Bu öneriler doğrultusunda, ülkemizin kapsayıcı kalkınma yaklaşımı benimsenerek kırsal alanlardaki ekonomik ve sosyal sorunlara kalıcı çözümler üretmek mümkün olacaktır.

İslami Tarımsal Finans Ekosistemi ve Tarımsal Ortaklıklar

Ömer F. Demirhan

İslami Tarımsal Finans Ekosistemi ve Tarımsal Ortaklıklar

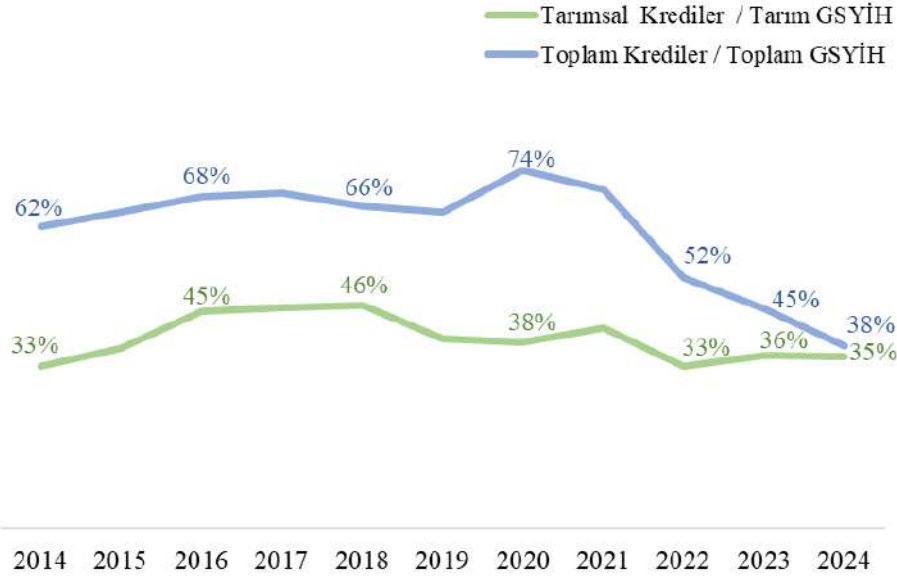
“Ölü toprak onlar için delildir. Biz, onu diriltir ve ondan taneler çıkarırız da onlardan yerler. Orada nice hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik, içinden sular fışkırttık; bunlardan ve kendi elleriyle ürettiklerinden yesinler diye. Hâlâ şükretmeyecekler mi?” (Yasin: 33-35)

İslami finans pratik anlamda konvansiyonel borç verme (finansman) işleminin somut varlıklara ve gerçek hizmetlere yönlendirilmesidir. Başka bir deyişle borç verme şeklindeki finansal işlemin reel anlamda üretime dönüştürülmesidir. Bu nedenle İslami finans özü itibarıyla tarımsal finansman için son derece uygun bir modeldir. Bu uygunluğun üç ana gerekçesi bulunmaktadır. İlki, tarımsal ürünler temelde bir finansal yatırım ve rant ürünü değil, insanoğlunun hayatta kalması için temel bir ihtiyaçtır. İkincisi, İslami finansın “helal kazanç” ve “göreceli kıtlık” prensipleri tarımsal üretim için de geçerlidir. Üçüncüsü, tarımın finansman ihtiyacında asıl amaç üretim yani “reel çıktı” elde edilmesidir. İlkeler açısından gözlenen bu uyum, tarımın İslam akaidine göre “farz-ı kifaye” olması ile birlikte düşünüldüğünde sektörün finansman ihtiyacının İslami finansa uygun hale getirilmesinin elzem olduğunu da ortaya koymaktadır.

Türkiye dünyada tarımsal milli gelirde 9. ve tarımsal ihracatta 19. sıradadır. Tarım sektörü ülkemizde istihdamın ve ihracatın en önemli omurgalarından biridir. Seksen beş milyon vatandaşına, dört milyon göçmen misafirine, altmış milyon turistine gıda sunabilen ülkemiz, diğer yandan her yıl 120’den fazla ülkeye tarım ve gıda ürünü ihraç etmektedir. Sektörün son 10 yılda toplam milli gelirdeki payı (gıda sektörü hariç) ortalama %6,3’tür. Stratejik önemi bu denli yüksek olan tarım sektörünün son 10 yılda toplam kredilerden aldığı pay ise yıllık ortalama %4,4’tür. Aşağıdaki grafikte görüleceği üzere aynı dönemde tarım sektörüne bankaların sağladığı finansman tarımsal milli gelirin (gayrisafi hasıla) ortalama %39’una denk gelmektedir. Bankacılık sektörü tarafından tarıma sağlanan “formel” (resmi) finansman açısından bu oranlar dünyadaki diğer gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında kayda değer büyüklüktedir ve azımsanmamalıdır. Buna rağmen tarımsal işletmelerin formel (resmi) piyasalardan borçlanma bağlamında hala bir finansman açığı olduğundan bahsetmek de mümkündür. Nitekim son iki yıl göz ardı edildiğinde Türkiye’de bankaların sağladığı toplam finansmanın toplam milli gelire oranı %60’ların üzerindedir.

Türkiye'de Banka Finansmanı / Milli Gelir (GSYİH)

Kaynak: TÜİK ve BDDK verileri

Peki bu finansman açığı nasıl karşılanmaktadır? Elbette tarımsal işletmelerin tamamının ve/veya tüm ihtiyaçları/gelirleri kadar kredi kullanması beklenmemelidir. Bazı işletmeler doğal olarak tarımsal faaliyetleri ve yatırımları için kendi birikimlerine dayalı olarak öz sermayelerini kullanmaktadır. Ne yazık ki, tarım sektöründe sermaye birikimi diğer sektörlerle göre çok düşüktür. Bunun nedenlerinden biri tarımsal üretim döngüsüne özel nakit akışıdır. Çoğu tarımsal işletme üretimin başlangıcından hasata kadar herhangi bir satış yapmadan sürekli harcamaya zorunda olduğundan işletmelerin nakit akış dengesi yılın önemli bir kısmında negatiftir. Hasılat ise hasattan belirli bir süre sonra genellikle tek seferde tahsil edilmektedir. Dolayısıyla üretimin sürekliliği açısından finansman açığı olan işletmelerin hasata kadar desteklenmesi elzemdir. İkinci sorun, sektörde karlılık seviyesinin diğer sektörlerle göre düşük olmasıdır. Tarımsal değer zincirlerinde “pazarlık gücü” (bargaining power) ne yazık ki genellikle alıcılarda yoğunlaşmaktadır. Bu durumun demografik, coğrafi, ekonomik ve yapısal nedenleri bu makalenin kapsamına girmediğinden ele alınmayacaktır. Fakat “adil gelir paylaşımının” İslami ekonomik sistemin temel yapıtaşı olduğu muhakkaktır. Diğer yandan, gelir paylaşımından bağımsız olarak, üretim kapasitesini artırmak isteyen işletmelerin borçlanmaya (finansmana) ihtiyaç duyacağı açıktır.

Tarımsal işletmelerin finansman açığını kapatmak için başvurdukları bir başka yöntem “informel” (gayri resmi, gayri nizami) borçlanma kaynaklarıdır. Akraba, arkadaş çevresi, yereldeki varlıklı kişiler, çiftçiye tarımsal girdi satan işletmeler (örn. gübre/ilaç bayileri), çiftçiden tarımsal ürün satın alan alıcılar bu tür kaynaklara örnek olarak verilebilecektir. Bu tür borçlanmaların maliyeti makul ve adil olduğu (riba ve garar olmadığı) sürece formel borçlanmaya alternatiftir. Ne yazık ki, saha gözlemleri bu tür borçlanmalarda koşulların net ve şeffaf olmadığı ve maliyetin fahiş olduğu örneklerle doludur. Diğer yandan, özellikle tarımsal ürün alıcılarıyla yapılan yazılı üretim ve alım-satım sözleşmesine dayalı, şeffaf ve adil bir finansman modeli mümkündür.

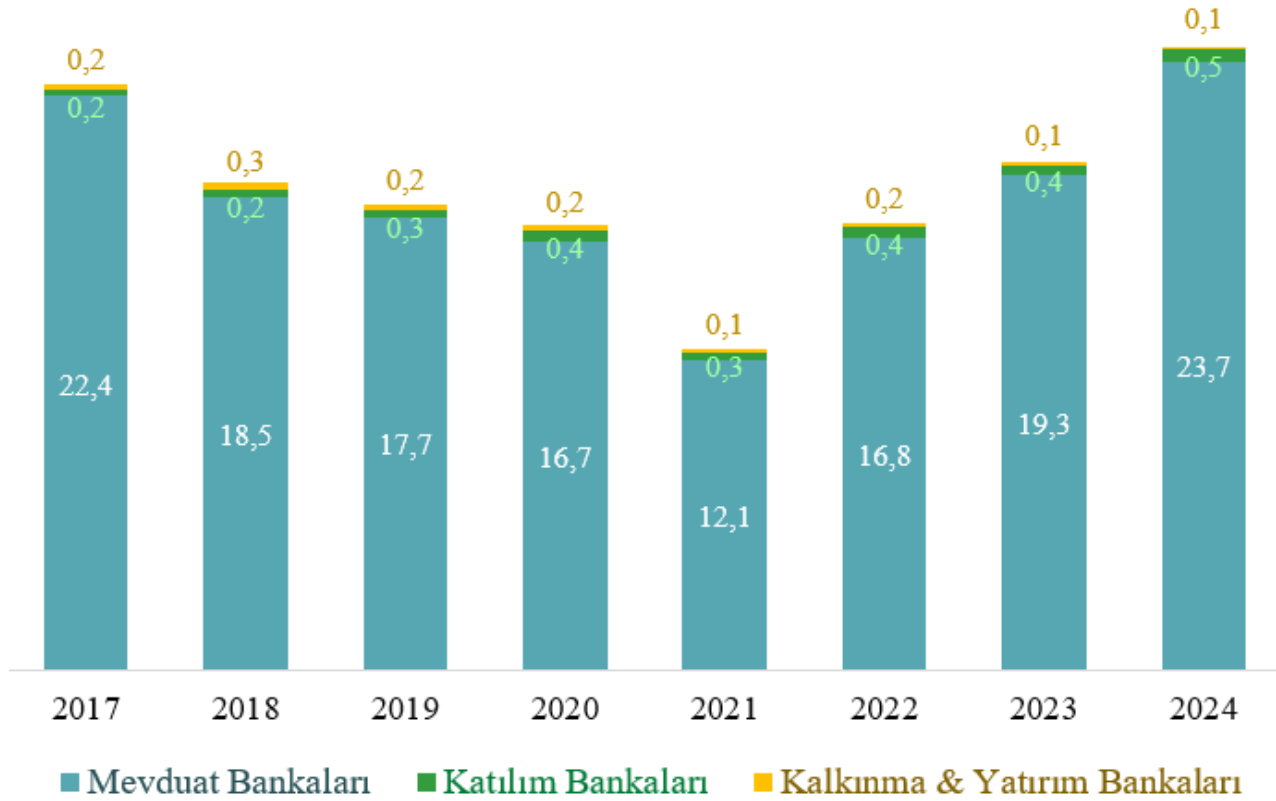

Literatürde “değer zinciri finansmanı” (DZF) olarak adlandırılan bu model bu bölümün ilerleyen kısmında ve Bölüm 5’te (İslami Tarımsal Finansman Modeli) detaylı olarak tekrar incelenecek ve somut öneriler sunulacaktır.

Daha önce yukarıda tarımsal hasıla ile karşılaştırılan formel tarımsal finansman (banka kredisi) pazarının ülkemizdeki toplam büyüklüğü ise 2024 yıl sonu itibarıyla 860 milyar Türk Lirasıdır (24,3 milyar USD). 2017 yılında yine TL bazında 86 milyar olan bu rakam yedi yılda on katına yükselmiştir. Aynı rakama aşağıda dolar bazında bakıldığında ise 2017 yılındaki seviyenin (22,9 milyar USD) yedi yıl aradan sonra 2024 yılsonunda yeniden aşıldığı anlaşılmaktadır. Bu finansmanın %97,5’inin (23,7 milyar USD) mevduat bankaları tarafından (faizli sistem) sağlandığı, katılım bankalarının (faizsiz sistem) payının ise son 10 yılda yükselmesine rağmen hala sınırlı kaldığı (%2,1, ya da 0,5 milyar USD) grafik üzerinde görülmektedir. Bu durum katılım bankalarımız için pazar paylarını artırmada tarımın hala önemli bir gelişim alanı olduğunu göstermektedir. Nitekim katılım bankalarının toplam kredi pazarından aldıkları pay ise %7,4’tür. Katılım bankacılığı dışında Türkiye’de İslami esaslara göre sektörel finansman verisi açıklanan başka bir finansal kuruluş türü veya resmi veri bulunmadığından toplam İslami tarım finansmanı miktarı olarak bu rakam, yani 0,5 milyar USD (ya da 17,8 milyar TL) dikkate alınacaktır.

Banka Türü Bazında Toplam Tarımsal Finansman (bakiye, milyar USD)

Kaynak: BDDK

Mevduat bankaları tarafından sağlanan tarımsal finansmanın büyük kısmı (yaklaşık %75'i) tek başına Ziraat Bankası tarafından gerçekleştirilmektedir. Ziraat Bankası'nın sektöre sağladığı finansmanın büyük kısmı Hazine tarafından sağlanan ve piyasa koşullarının çok altında olan "faiz indirimli" (sübvansiyonlu) kredilerdir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de tarımsal finansman piyasasının genel olarak adil ve "çiftçi lehine" olduğu söylenebilecektir. Diğer yandan Ziraat Bankası'nın katılım bankacılığı ilke ve esaslarına uygun herhangi bir tarımsal finansman ürünü bulunmamaktadır.

Ziraat Bankası, sektördeki tarım kredilerinin yaklaşık

%75'ini tek başına sağlıyor.

İslami finans sistemi İslami esaslara göre fon toplayan, bu fonları üretim ve yatırım için (kar payı ile) veya toplumun temel ve sosyal ihtiyaçları için (karşılıksız olarak) kullandıran, kişileri ve fiziksel yatırımları risklerden koruyan birbirinden farklı mekanizmalara sahip bir ekosistemdir. Katılım bankaları bu ekosistemin daha çok fon kullandıran tarafı iken, İslami esaslara uygun sermaye piyasaları sayesinde gerek bankalar gerekse gerçek ve tüzel kişilerin yatırım ihtiyaçları için fon toplanır. Ülkemizde İslami sermaye piyasalarının en bilinen ürünü bir menkul kıymet türü olan kira sertifikaları, yani sukuktur. Devletler, kamu benzeri kuruluşlar veya özel şirketler tarafından ihraç edilebilen sukuklar son dönemde tüm dünyada yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Farklı sözleşme türlerine (kira, satış, ortaklık, vekalet) dayalı sukuk ihraçları mümkündür. İslami sigorta modeli İslami finans ekosisteminde riskleri ortak dayanışma (tekafül) modeli ile karşılıklı olarak dengeleyen bir mekanizmadır. Potansiyel risklerin gerçekleşmesi halinde oluşacak zararları gidermek için katılımcıların ortak bir havuzda ya da fonda topladıkları para kullanılır. İslami sistemde kar amacı gütmeyen toplumun temel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için de son derece etkin mekanizmalar bulunmaktadır. Bunlardan en güçlüsü zekat iken, vakıf, karz-ı hasen (karşılıksız borç) gibi mekanizmalar da mevcuttur. İslami finans ekosisteminin Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi tarafından bir arada sunulduğu pratik bir şema aşağıda gösterilmektedir.

Katılım Finans Ekosistemi
(Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi Katılım Finans Strateji Belgesi'nden uyarlanmıştır)

* Katılım finans esaslarına göre çalışan

2025 Mart ayı itibariyle Türkiye’de dokuz katılım bankası bulunmaktadır. Bankaların isimlerindeki “katılım” sözcüğü, yapılan bankacılık faaliyetinin kâr ve zarara katılma prensibine dayalı olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Gerek fon toplamada gerekse fon kullandırımında katılım bankaları ile müşteriler amaç doğrultusunda bir ortaklık havuzu kurmakta, bankaların finansal uzmanlığı ile elde ettiği kar taraflar arasında paylaşılmaktadır.

Kaynak: TKBB, “Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı Sunumlar”, Bölüm 6

Katılım bankalarından beşi tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmelere özel finansman, ödeme ve/veya sigorta ürünleri sunmaktadır. Beş bankanın üçü kamu katılım, diğer ikisi ise özel sermayeli katılım bankasıdır. Kamu sermayeli bankalar arasında Ziraat Katılım Bankası'na 2023 Şubat ayında geçmişte sadece Ziraat Bankası tarafından kullanılan Hazine sübvansiyonlu (faiz indirimli) tarımsal kredileri kullandırma yetkisi tanınmıştır¹. Özellikle 2024 yılında katılım bankalarının toplam tarımsal finansman bakiyesinin artışında bu gelişme etkili olmuştur. Özel katılım bankaları arasında ise organize bir şekilde tarımsal finansmanı ilk kez başlatan (2014) ve bu sektörde en büyük finansman hacmine sahip olan banka Kuveyt Türk olmuştur. Banka'nın faaliyet raporunda 2024 yıl sonu itibarıyla 48 bin tarımsal müşteriye ve 25 milyar TL tarımsal finansman hacmine sahip olduğu beyan edilmektedir.

Tarımsal Finansman Ürünleri Duyuran Katılım Bankaları

Katılım bankalarının faaliyetleri içinde reel sektör finansmanı genel olarak hala potansiyelin altında seyretmektedir.

Sözgelimi 2024 yıl sonu itibarıyla mevduat bankalarında kredi/mevduat oranı %81 iken, aynı oran katılım bankaları için %68'dir. Katılım bankalarının sermaye piyasası ve kambiyo gibi faaliyetlerinin toplam faaliyetler içindeki payı son yıllarda yükselmiştir. Bu nedenle tarım sektörünün finansmanı katılım bankaları açısından ana gayeleri olan reel sektörün finansmanı açısından yeni bir fırsat alanı konumundadır. Bu potansiyelin açığa çıkarılması Türkiye Katılım Bankaları Birliği'nin (TKBB) ilk defa 2015 yılında 2025 yılı için belirlediği “%15 pazar payı” hedefine de katkı sağlayacaktır.

Tarımsal finansmanda başarı ise öncelikle beşeri (İK, know-how) ve teknik (veri, sistem, platform, ürün) altyapı gerektirmektedir. Tarımsal finansman kendine has dinamikleri olan ve gerek tüketici finansmanından gerekse KOBİ finansmanından ayrılan bir alandır. Tarıma özel sektörel veri, risk değerlendirmesi ve bunu uygulayacak personel olmadan geliştirilecek bir finansman portföyü risklere açıktır.

KGF'nin tarımsal kredi portföyündeki payı yalnızca

%2

¹ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230223-16.pdf>

Tarımsal finansmanda başarı için “fiziksel” ve/veya “dijital” olarak çiftçinin yanında olabilmek hem müşteri edinimi hem de risk yönetimi açısından elzemdir. Tarımsal işletmelere fiziken yakın olan finansman kuruluşları bu yakınlığı avantaja çevirebilmektedir. Diğer yandan, farklı saha araştırmalarında çiftçilerin %90 civarında akıllı cep telefonu sahibi olduğu, internet kullanan çiftçi oranının ise %80’lerin üzerinde olduğu ölçülmektedir². Bu bağlamda artık şehirli nüfus için olduğu kadar, kırsal kesim için de “fiziksel temas”ın önemi azalmaktadır. Dijital bankacılık, dijital ödeme sistemleri, mobil tarım ve tarımsal finansman uygulamaları çiftçiler için eskisi kadar korkutucu değil, aksine bir çekim merkezi haline gelmektedir. Dijital katılım bankacılığı alanında mevzuatın düzenlenmesiyle birlikte tamamen dijitalde hizmet veren iki katılım bankası da faaliyetlerine başlamıştır. Şimdilik tarımsal finansman hizmeti vermeyen bu bankalar en azından yöntem olarak tamamen “dijital katılımın” mümkün olduğunu göstermiştir.

Dijital ürün ve hizmet platformlarının yanı sıra katılım bankaları tarım sektörüne özel etkin bir pazarlama stratejisi de uygulamalıdır.

Türkiye’de katılım bankacılığına yönelik genel yanlış algılamalar ve bilgiler bu bankaların çıkardıkları veya çıkaracakları tarımsal ürün ve hizmetler için de geçerlidir. “Helal kazanç” kavramını özünde uygulayan bir toplum kesimi olarak çiftçilerin İslami finans hakkındaki bilgi ve farkındalık seviyeleri artırılabilirse katılım bankacılığına da pozitif yansımaları olacaktır.

Katılım bankalarının finansman portföyünü ve bu portföyün risk kalitesini artırmak için 2023 yılında Katılım Finans Kefalet Şirketi (KFK) kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Şirket Hazine ve Maliye Bakanlığı, TKBB ve sekiz katılım bankasının ortaklığında gelecek vaadedenen bir kamu-özel dayanışması ile kurulmuştur. KFK hem kendi öz kaynaklarından hem de Hazine tarafından sağlanacak kefalet desteklerini işletmelere sunacaktır. KFK’nın henüz “tarımsal işletmelere” yönelik açık bir stratejisi bulunmamaktadır. 1994’te kurulan ve mevcutta hem mevduat hem de katılım bankaları aracılığıyla kredi kefaleti sağlayan Kredi Garanti Fonu’nun (KGF) kefalet portföyünde dahi tarım sektörü payının sadece %2 olması her iki kurum açısından da tarımın hala bir potansiyel alan olduğunu ortaya koymaktadır.

2

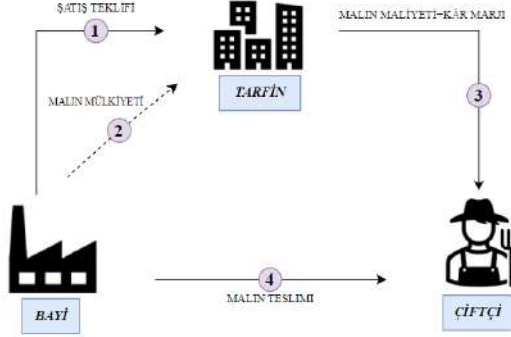
<https://www.kkb.com.tr/urunler/tarim-kredileri-degerlendirme-sistemi>

Türkiye’de katılım bankaları dışında ana olarak İslami finans modeline göre kurulmuş farklı bir finansman kuruluşu türü bulunmamaktadır. Diğer yandan ülkemizdeki kalkınma ve yatırım bankalarının bazı finansman ürünleri için “icazet belgeleri” mevcuttur³. Yurt içi ve dışı ticaret amaçlı “murabaha”, “proje finansmanı”, “alacak sigortası” gibi farklı alanlardaki ürünleri için özel ve kamu nitelikli İslami finans danışma ve sertifikasyon kuruluşlarından icazet belgeleri alan bu bankalar, uluslararası İslami fonlardan veya kendi ihraç ettikleri kira sertifikalarından (sukuk) sağladıkları fonlamayı kendi müşterilerine aktarmaktadır. Türkiye’de leasing ve faktoring şirketlerinin İslami esaslara uygun ürünleri bulunmamaktadır. Fakat özellikle leasing şirketlerinin kiralama ürünlerinin İslami bir finansman ürünü olan “icâre” ve “icâre müntehiye bittemlik” (mülkiyetin devri ile biten finansal kiralama) ile temelde benzer olması, katılım bankalarının gerçekleştirdiği benzer finansmanı tamamlayıcı niteliktedir.

Türkiye’de kurulu olan ve BDDK denetimine tabi olan “tasarruf finansman şirketleri” tüketicilerin araç, konut, ev eşyası gibi ihtiyaçlarını alım-satıma (murabaha) dayalı olarak ve faizsiz olarak gerçekleştirmektedir. Bu nedenle özellikle İslami kesim tarafından tercih edilen bu şirketlerde tarımsal finansman modeli bulunmamaktadır. Esasen tasarruf sandıklarının tarihte ilk çıkış nedeni çiftçilerin finansmanıdır. Ülkemizdeki Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifi modeli, Avrupa’daki Raiffeisenbank ve Credit Agricole modelleri buna örnek olarak verilebilecektir. Bu modellerde çiftçiler kendi aralarında ortaklık kurarak fon havuzu oluşturmuş, zamanla büyüyen bu fonlar kooperatiflere ve/veya bankalara dönüşmüştür. Diğer yandan son dönemde resmiyette bir finansman şirketi veya kooperatif olmamakla birlikte özünde ticarete dayalı (murabaha) tarımsal girdi finansmanı yapan şirket modeli Türkiye’de gelişmektedir. Bu modeldeki ilk örnek 2017’de kurulan “Tarfin A.Ş.” olmuştur. Başlangıçta İslami finans modeli ile öne çıkmayan Tarfin 2022’de özel bir İslami finans danışmanlık şirketinden aldığı icazet ile yapmış olduğu alım-satımın murabahaya uygunluğunu belgelemiştir. Aynı modelle çiftçilere girdi sağlayan diğer iki şirketin de benzer bir yol izleyebileceği değerlendirilmektedir. (Tam Birlik Tarım, Tarcom).

TARFİN Murabaha Finansman Modeli

Kaynak: Ülev, Salih. "Developed Agricultural Fintech (Agri-Fintech) Solutions For Financing Problems Of Farmers: A Critical Evaluation From The Perspective Of Islamic Finance." Uluslararası İslam Ekonomisi Ve Finansı Araştırmaları Dergisi, 2023.

İslami sistem toplumların farklı ekonomik ihtiyaçları için çok sayıda mekanizmaya ve ürüne sahip olmasına karşın, bu mekanizmaların aynı ülke veya lokasyonda dahi birbirinden kopuk bir şekilde gelişmeleri ve sürdürülebilir bir şekilde var olmaları mümkün değildir. Bu nedenle İslami ekonomik sistem “risk paylaşımı” ve “ortaklık” üzerine kuruludur. Paydaşların bir araya gelmesi ve ortaklıklar kurması arzulanan bir durumdur. Ölçek ekonomisi açısından da bu bir zorunluluktur. Elbette birbirinden farklı uzmanlıklar gerektiren konularda ve/veya “çıkar çatışması” yaşanabilecek alanlarda regülatörlerin belirlediği kısıtlamalara uyulmalıdır. Bu kısıtlamaların dışında kooperatifleşme, holdingleşme, kamu-özel ortaklıkları, yatırım ortaklıkları (gayrimenkul, menkul kıymet, girişim sermayesi) ve diğer ortak iktisadi işletmeler ve sermaye havuzlarının geliştirilmesi toplumun menfaatinedir. Esasen Avrupa ve bazı diğer gelişmiş ülkelerin ekonomik başarısının temelinde de bunun gibi birçok örnek mevcuttur⁴.

Ülkemizde bu işbirliğini sağlamak için Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi Katılım Finans Strateji Belgesi “katılım finans holding şirketi” modelini önermektedir⁵. Bilançosu sağlıklı ve güçlü şirketlerimizin, kooperatiflerimizin, hatta kamu iştiraklerimizin katılım finans holding şirketi kurma potansiyeli bulunduğu dile getirilmektedir.

⁴ Örneğin REWE (Almanya), Credit Agricole (Fransa), Raiffeisen (Avusturya), Zen-Noh (Japonya)
⁵ T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, “2022-2025 Katılım Finans Strateji Belgesi”, sayfa 98-109

Elbette böylesi bir modele katılım bankalarının da sermayedar veya finansör olarak dahil olması bu bankaların yeni pazarlar elde etmesine ve ölçek büyüklüğü elde etmesine katkı sağlayacaktır. Tarım sektörü açısından bu sektörde uzmanlaşmış İslami finans holdingleri sektörün hem finansman hem de diğer yapısal sorunları (küçük işletmeler, düşük verimlilik, düşük sermaye birikimi, düşük finansal okur yazarlık vb.) için bir çözüm kaynağı olabilecektir.

Tarımsal işletmelerin kısa (işletme) ve uzun vadeli (yatırım) sermaye ihtiyaçları için gerek kendi aralarında gerekse de diğer sermaye/fon sahipleri (tüccar, sanayici, banka, vb.) ile kurabilecekleri ortaklıklar açısından İslam ekonomisi geniş bir pencereye ve esnekliğe sahiptir. Taraflar İslami ekonomik sistemin temel esaslarına riayet ettiği sürece farklı ihtiyaçları karşılayacak şekilde ortaklıklar (müşareke) kurulabilmektedir. Müşareke sadece nakdi sermaye ile değil, arazi, meyve ağacı, mahsul deposu, traktör, makine-ekipman gibi fiziki sermaye ile kurulabilmektedir. Kazancın nasıl paylaştırılacağı, sermayenin nasıl yönetileceği sözleşme ile belirlenmelidir. Müşareke'nin tarımsal (zirai) amaçlı modeli İslami sistemde "Müzâra'a" olarak adlandırılmıştır. Benzer şekilde Müzâra'a şirketinin çıktısı ve karı hissedarların yazılı sözleşmesine göre pay edilmelidir. Müzâra'a çeşitli biçimler alabilir. Örneğin, müdarabe'nin zirai versiyonu şeklinde, yani arazi ve diğer fiziksel üretim faktörlerinin bir taraftan, emeğin ise diğer taraftan sağlanabileceği bir model mümkündür. Alternatif olarak, sadece arazi bir taraftan kaynaklanabilirken emek de dahil olmak üzere diğer faktörler sözleşmedeki diğer taraftan sunulabilir. Birinci tarafın arazi, ikinci tarafın gerekli fiziksel girdileri ve mekanizasyonu, başka bir üçüncü tarafın ise emeği sağladığı üç taraflı bir müzâra'a ortaklığı da çağdaş bir model olacaktır. Müzâra'a sözleşmelerinin yasal olarak uygulanabilir olması için aşağıdaki birkaç kritik koşulun açıkça belirtilmesi gerekir:

- Sözleşmedeki her bir tarafın görev ve yükümlülükleri açık ve net bir şekilde tanımlanmalıdır.
- Müzâra'a kapsamında üretim yapılacak arazinin yeri ve özellikleri açıkça belirlenmeli ve işlemi uygulayacak tarafa sunulmalıdır.
- İşletmenin üretim hedefi, nihai ürünler, yani yetiştirilecek ürünler veya hayvanlar açısından tanımlanmalıdır.

- Sözleşmenin yürürlüğe gireceği süre tanımlanmalıdır.
- Çıktının dağıtım yöntemi sözleşmede açıkça belirtilmelidir.

Müzâra'a'nın farklı bir versiyonu olarak tarımsal arazilerin, meyve sebze bahçelerinin yetiştirilmesi, sulanması ve bakımı için İslam ekonomisinde "Müşakat" sözleşmeleri de geliştirilmiştir. Bu modelde taraflardan biri bahçeleri veya ağaçları sahiplenirken, bir diğeri veya diğerleri sulama hizmetleri ve bakımı için emek ve uzmanlık sağlamaktadır. İşletme çıktısının belirli veya önceden belirlenmiş bir payı (örneğin, üçte biri veya yarısı, vb.) emek ve uzmanlık sağlayıcısına gidecektir. Bu modelde arazi/meyve bahçesinin mülkiyeti, kira düzenlemeleri, emek temelinde birden fazla seçenek ve kombinasyon oluşturulması mümkündür. Bir başka tarımsal ortaklık modeli bir tarafın çıplak bir araziye sunduğu, diğer tarafın ise çok yıllık ağaç veya çalıları diktiği "Muğarasa" ortaklığıdır. Taraflar hasılatı yine belirli bir yüzdeye göre paylaşacaktır. Muğarasa, müşakat'ta olduğu gibi meyve bahçelerinin/ağaçların geliştirilmesini finanse etmek için uygun bir sözleşmedir.

Kar-zarar ortaklığına dayalı "müşareke" ve benzeri finansmanlar, faizi yatırımlar açısından bir maliyet unsuru olmaktan çıkardığı için İslam ekonomisi açısından en çok öne çıkarılan ve özendirilen modeldir. Fakat Türkiye'deki toplam İslami finans pazarında müşarekenin payı çok düşüktür (ortalama %2). Daha çok borç finansmanına yönelik olan murabahanın payı ise %60'lar seviyesindedir. Teverrük ile beraber her ikisinin toplam payı ise %70'i aşmaktadır. Yine de sermaye-emek ilişkisine dayanan kar-zarar ortaklığı şekli olan mudarabe'nin start-up ve girişimcilere yönlendirildiği bazı örnekler sahada gözlemlenmektedir. Bu bağlamda tarımsal bilgi teknolojileri ve dijital tarımsal uygulama yatırımlarının da katılım bankaları açısından bir fırsat alanı olduğu hatırlatılmalıdır. Benzer şekilde helal ve inovatif tarımsal değer zinciri yatırımları da kar-zarar ortaklığı portföyünün artmasını sağlayabilmektedir.

Buna yönelik olarak Vakıf Katılım Bankası'nın 2018 yılında hayata geçirdiği örnek bir müşareke işleminde banka bir Tarım Kredi Kooperatifleri iştirakinin Adıyaman ilindeki yeni kurulan Antep fıstığı ve badem işleme fabrikası yatırımına fon sağlanmıştır⁶.

İslami ekonomik model günümüzdeki işletme (şirketleşme) yapılarından ve vergisel düzenlemelerden çok önce kurgulandığı için yukarıda sayılan ortaklık türleri için tarafların günümüzde hangi yasal statüde bir araya gelebileceği güncel ve farklı bir konudur. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 620. Maddesi ve devamında tanımlanan "adi ortaklıklar" küçük tarımsal işletmelerin bir araya gelmesi için yeterli olabileceği gibi, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 124. Maddesinde tanımlanan "kollektif", "komandit", "kooperatif", "limited", "anonim" şirketler de tarımsal ortaklıklar için söz konusu olabilecektir. Her bir farklı tarımsal ortaklık girişimi, hangi tür yasal statüye ihtiyaç duyacağına güncel mevzuat ve koşullar doğrultusunda karar vermelidir. Uygulamada tarımsal işletmelerin en çok bir araya geldiği ortaklık statüsü kooperatiflerdir. Fakat kooperatiflerde eşit oy hakkı olduğu ve sermayeye göre bir yönetim mümkün olmadığından tarımsal ortaklıkların ve genel olarak tarım sektörünün kooperatifler yoluyla büyüyebilmesi ve kalkınması zor görünmektedir. Nitekim Türkiye'de 12 bine yakın tarımsal kooperatif/birlik mevcuttur. Bu çıkmazı aşmak için bazı uzmanlar tarafından gündeme getirilen "anonim tarım şirketi" modeli, 2022 yılında Avukat İlkan Türküresin tarafından detaylı olarak araştırılmış ve tasarlanmıştır⁷. "Çiftçi Tipi Anonim Ortaklık" adı verilen bu modelde çiftçiler arazilerini sermaye şeklinde anonim şirkete sunarak arazi büyüklükleri nispetinde pay sahibi olmaktadır. Arazi mülkiyetinin şirkete tam devri kültürel ve ekonomik gerekçelerden dolayı gerçekçi görünmediğinden modelde arazilerin "intifa hakkının" şirkete tescil edilmesi öngörülmektedir. Şirketin diğer anonim şirketlere uygulanan vergilerden muaf tutulması devletin bu modele sunacağı katkı olacaktır. Bu çiftçi tipi anonim şirketlerde ise "sürdürülebilir tarım" (koruyucu tarım, ekolojik tarım) ilkeleri zorunlu tutulacak, devletin sunacağı vergi avantajı bu koşula bağlı olacaktır. Üstelik tarım sektörünün en büyük yapısal problemi olan küçük ve parçalı araziler bu sayede birleştirilerek en büyük toplumsal fayda ve ekonomik verimlilik sağlanacak, böylece muhtemel vergi gelirinden çok daha fazlası orta ve uzun vadede elde edilebilecektir.

⁶ Vakıf Katılım, 2018 Faaliyet Raporu, sayfa 24
⁷ İlkan TÜRKÜRESİN, Türk Tarım Hukukunda Yeni Örgütlenme Modeli Önerisi: Çiftçi Tipi Anonim Ortaklıklar, (2022) ISBN:9789750278143

İslami Tarımsal Finansman Modeli

Ömer F. Demirhan

İslami Tarımsal Finansman Modeli

“Varlıklarını Allah yolunda kullananların durumu tahıl tohumuna benzer; her tohumdan yedi başak ve her başakta yüz dâne. Allah, dilediğine kat kat fazlasını da verir. Çünkü Allah, lütfu pek geniş olan ve her şeyi hakkıyla bilendir.” (Bakara: 261)

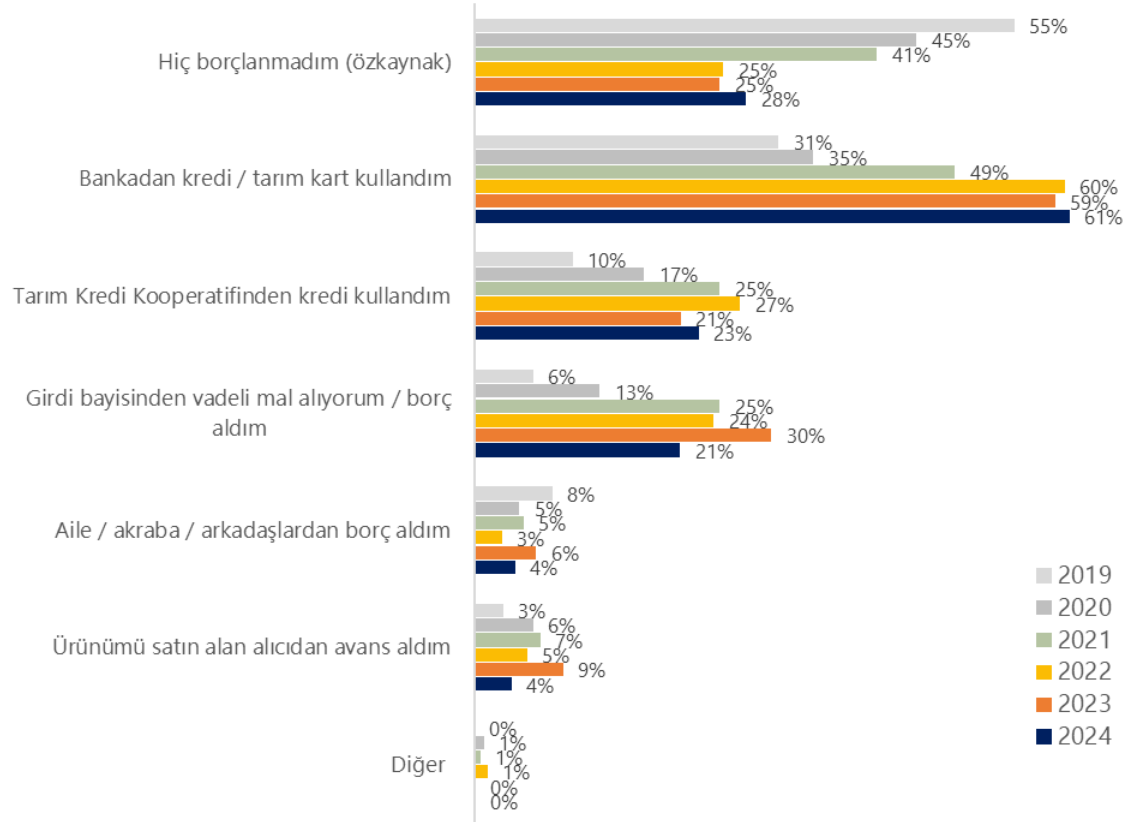
Tarım sektörünün finansman ihtiyacını ve kaynaklarını anlayabilmek için öncelikle ülkemizde düzenli olarak sahadan birincil veri (anket verisi) sağlayan Kredi Kayıt Bürosu’nun (KKB) Tarımsal Görünüm Saha Araştırmaları incelenmiştir¹. Araştırma sonuçları, ülkemizde kabaca her on çiftçiden üçünün herhangi bir finansmandan (borçlanma) yararlanmadığını, geri kalanların ise en çok “bankalar” olmak üzere (2024’te %61), “Tarım Kredi Kooperatifleri”, “girdi bayileri”, “tarımsal ürün alıcıları” ve “aile/akraba/arkadaşlar”-dan finansman sağladığını ortaya koymuştur. Aşağıdaki grafikte farklı borçlanma kaynaklarının farklı yıllarda aldığı oranların analizine girmeden, genel olarak ülkemizde hala formel (resmi) finansman kaynaklarına erişim sağla(ya)mayan çiftçi kesiminin kayda değer seviyelerde olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bu gözlem bu kitabın “İslami Finans Ekosistemi ve Tarımsal Ortaklıklar bölümündeki “formel finansman açığı tespiti ile örtüşmektedir. Ülkemizde kabaca 3 milyon civarında aktif tarımsal işletmesi bulunduğu, bunun ise yaklaşık 2,5 milyonunun kayıt altında olduğu bilinmektedir. Geçimlik veya yarı-geçimlik ölçekte üretim yapan veya tarımı ilave yan gelir veya hobi faaliyeti olarak gerçekleştiren çiftçilerin büyük kısmının kayıt yaptırmamış olabileceğini öngörmek yanlış olmayacaktır. Kayıtlı çiftçilerden tarımsal finansman için bankalardan faydalananların ise 1,2-1,4 milyon seviyelerinde olduğu bankaların faaliyet raporlarından anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, “tarımsal finansman” açısından potansiyel arz etmesine rağmen farklı nedenlerle finansman kullanmayan bir kitlenin olduğu açıktır.

¹ KKB saha araştırmaları geçimlik/yarı-geçimlik (kendi hane halkı ihtiyacı için) üretim yapan çiftçiler ile değil, pazar için ticari amaçla üretim yapanlar ile gerçekleştirilmektedir.

Çiftçilerin “Son 3 yılda hangi finansman kaynaklarını kullandınız?” sorusuna verdikleri cevap

(KKB, Tarımsal Görünüm Saha Araştırmaları)

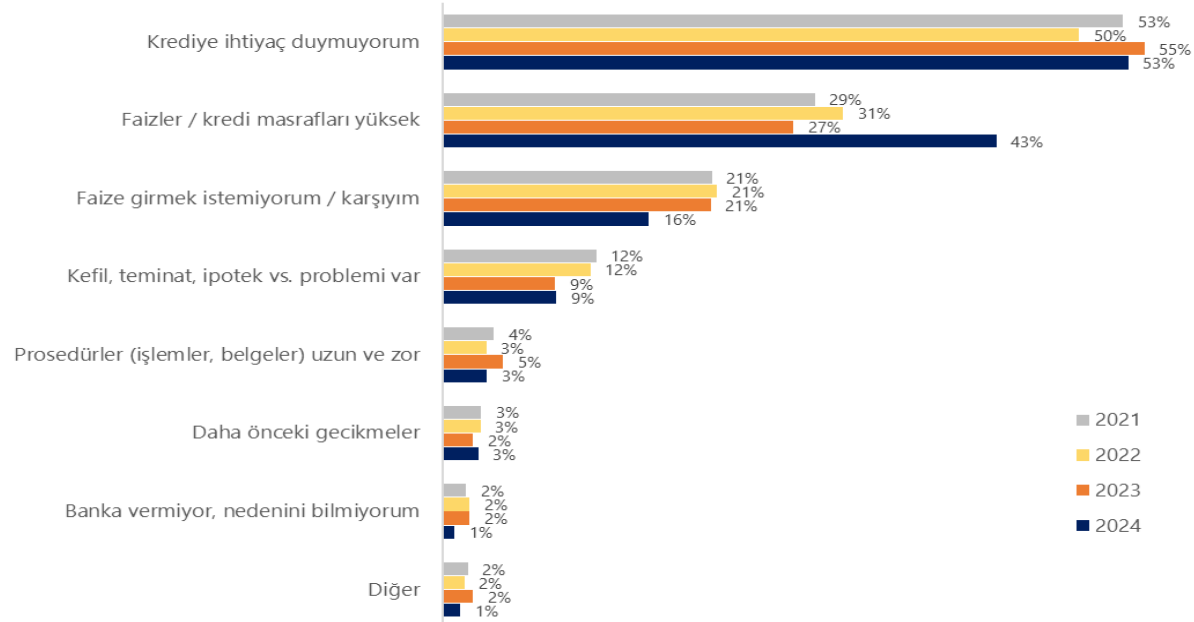

Saha araştırmaları “bankadan finansman kullanmayan” çiftçilerin nedenlerini de ortaya koymaktadır. Buna göre her on çiftçiden kabaca ikisi faizli sisteme göre kredi kullanmak istemediğini beyan etmektedir. Bu çiftçi kitlesi bir önceki grafik ile birlikte değerlendirildiğinde bankacılık ölçeğine uygun toplam kayıtlı çiftçilerin yaklaşık %8’ine tekabül etmektedir (%40 x %20). Başka bir deyişle, genelleme yapılacak olursa 2,5 milyon civarındaki toplam kayıtlı çiftçinin kabaca 200 bininin “faiz hassasiyetinden” dolayı mevduat bankalarına başvurmadığı varsayılabilecektir. Bu kitlenin halihazırda bankalardan, dolayısıyla katılım bankalarından da finansman kullanan “mevcut” banka müşterilerini içermediği hatırlatılmalıdır. Sonuç olarak, tarımsal finansmanda faizsiz finansal enstrümanlar açısından önemli bir potansiyel bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bankadan finansman kullanmayan çiftçilerin gerekçeleri (KKB, Tarımsal Görünüm Saha Araştırmaları)

Bankaya ihtiyaç duyulan ilk finansman konusu “işletme sermayesi ihtiyacı”, bir başka deyişle üretimin finansmanıdır. KKB Saha Araştırmalarının son dört yılında bankadan finansman kullanan çiftçilerin %75’i tarımsal işletme kredileri, %50’si tarımsal yatırım kredileri, %18’i ise tarımsal amacın dışında krediler kullandıklarını (konut, ev, tüketim, borç ödeme, vb.) beyan etmiştir. Dolayısıyla, talebin büyük kısmı sektörün reel ihtiyaçlarına yöneliktir. İşletme finansmanına talebin yatırımdan daha yüksek olması tabiidir, çünkü tarım daha önce de belirtildiği gibi nakit akışının ve sermaye birikiminin çok düşük olduğu bir sektördür. Keza, son birkaç yıldır yüksek enflasyon ve sonrasında yüksek faiz ortamında uzun vadeli yatırım finansmanına olan talep (çiftçiler) ve arz (bankalar) aynı anda azalmıştır.

Bu bulgular faizsiz tarım bankacılığı modeli için potansiyele işaret ettiğine göre, İslami finans modelinin çiftçilere hangi finansman ürününü hangi amaçla sunabileceğine yönelik bir matris oluşturması faydalı olacaktır. Öncelikle faizsiz sistemin sunabileceği ürünlerin amaç (fonksiyon) itibarıyla sınıflandırılması aşağıda yapılmaktadır. Görüldüğü üzere İslami finans sisteminin sözleşmeleri ve ürünleri, paranın itibari (nominal, fiktif) değeri üzerinden sunulan faizli sistem ürünleri dışında reel ekonominin ve sosyal finansmanın ihtiyaç duyduğu tüm alanları kapsayabilmektedir. Diğer yandan İslami finansın, temel prensiplerden taviz vermeden çağın gelişen ihtiyaçları doğrultusunda sürekli güncellendiği ve geliştiği de unutulmamalıdır. Modern anlamda İslami finans sisteminin sadece 60 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır.

İslami Finansman Ürünleri

Alım-Satım (İşletme)						Ortaklık (Yatırım)		Vekalet- Kefalet- Tekafül		Kiralama (İcare)		Diğer											
Murabaha	Tevliye	Müsaveme	Selem	İsticrar	Tevrük	İstisna	Mudarebe	Müşareke (normal, azalan)	Zirai ortaklıklar (müzâra'a, müsakat, vb.)	Girişim sermayesi, mülkiyet ortaklığı	Adi vekalet	Yatırım vekaleti	Kefalet	Tekafül (sigorta)	Adi kiralama	Finansal kiralama (azalan)	Faaliyet kiralama	Ürün kiralaması	Hizmet, işgücü kiralama	Zekat	Karz-ı Hasen	Vaat, Cuale (ödül)	Vakıf

Daha önce değinildiği üzere, tarım sektörünün ilk ihtiyacı üretimin devamlılığını sağlayacak şekilde işletme sermayesi ihtiyacının giderilmesidir. Bu kategorideki ihtiyaçlar tarımsal ürünlerin bir üretim döngüsü içerisinde ihtiyaç duyduğu tohum, gübre, işçilik, su, elektrik, hayvan yemi gibi girdilerdir. İslam ekonomisi bu ihtiyacı tarımsal girdilerin teminine yönelik alım-satım ürünleri (murabaha, müsaveme, selem, vb.) ile giderebildiği gibi, sermaye ve emek sahiplerinin bir araya geldiği ortaklık modelleri de özendirilmiş ve uygulanmıştır. Müzâra'a, müsakat, muhabere, muğarasa bu gibi zirai ortaklıklar bunlara örnek olarak verilebilecektir. İşletme sermayesinin geri ödemesi genellikle tarımsal ürünün üretim döngüsüyle bağlantılıdır ve ürün hasadını takiben ödeme vadeleri gelir.

Yatırım ihtiyaçları tarımsal işletmenin duran (uzun vadeli) varlıklarına yöneliktir. Kapasite artışı (arazi, depo, hayvan sayısı), yenileme veya modernizasyon (makine, teknoloji) amacıyla yapılan harcamalar yatırım kategorisine girmektedir.

İcâre hemen hemen tüm mezheplerde mülkiyeti bir başkasına ait olan bir varlığın kullanım haklarının devrine izin veren bir sözleşme olarak tanımlanır. İcare kapsamında fiziksel varlıklar ve emek kiralanabilir. Kiracı, varlıkların kullanımı için kararlaştırılmış bir kira öder ve böylece mülkiyeti değil kullanım haklarını edinir. Dünyada bazı İslami bankalar müşterilerine sundukları teknik destek ve yayım hizmetlerinin bir uzantısı olarak makine, ekipman veya uzmanlık (danışmanlık) havuzlarına sahiptir. Bu bankalar, saatlik/günlük/sezonzonluk kiralama temelinde su sondajları, traktörler, biçerdöverler kiralayabilmektedir. İcare İFK'lar tarafından tarımsal alanlardaki gerçek varlıkların satın alınmasını finanse etmek amacıyla da kullanılmaktadır. Bu modelde geleneksel leasing modelinde olduğu gibi kira ödemelerinin bitiminde malın mülkiyeti de sınırlı bir komisyon karşılığında veya ücretsiz olarak müşteriye devredilir ("İcâre müntehiye bittemlik").

Tarımsal alacak finansmanı ürünün hasadından sonra ticaret aşamasında gündeme gelen bir ihtiyaçtır. Tarımsal ürünler çiftçiden tüccara, tüccardan sanayiciye veya perakendeciye veya ihracatçıya doğru yol alırken her bir alıcı ve satıcı arasındaki alışverişin finansmanı gerekmektedir.

Alicıların nakit pozisyonu ve ödeme koşulları satıcılar ile her zaman uyuşmayacaktır. Bu durumlarda İslami finans kuruluşunun (İFK) “reel” alışveriş “esnasında” devreye girmesi ve kendi masrafı ve kar payını ilave ederek tarafların ihtiyacını gidermesi mümkündür. Burada “reel” ticarete ve alışveriş “esnasına” özellikle atıf yapılmasının nedeni, İslami finans sisteminde fiktif (gerçekte mal ticareti amaçlı olmayan) ve “îne”² olarak adlandırılan borç bulma yönteminin caiz olmamasıdır. Bundan dolayı İslam fıkhi alışveriş sonrasında İFK’ya sunulacak “faktoring” işlemlerini sakıncalı bulmuş, fakat mal ticaretinde alıcı ve satıcının değer zinciri boyunca değişmesi, yani aynı kişiler arasında vadeli borç “kıрма” olmaması koşuluyla, alacak finansmanı (teverrük) hakiki ve makul görülmüştür. Teverrük, nakit ihtiyacı olan kişi ya da kurumun nakit elde etmek için bir ticari malı katılım bankasına aldırması, sonrasında aynı ticari malın bir başka kişiye satılması ile nakit elde edilmesi, bir nevi gerçek emtia alım satımına dayalı faktoring işlemidir.

Son yıllarda iklim değişikliğine bağlı olarak kuraklığın ve ekstrem hava olaylarının (doğal afetlerin) artması ve bunun özellikle tarım sektörünü etkilemesi tarım sigortacılığının önemini artırmıştır. Ülkemizde katılım esaslı (tekaful) tarımsal sigorta ürünü sunan şirket mevcuttur. Fakat bu ürünler henüz yaygınlaştıramamıştır. Halbuki katılım bankalarının son dönemde tarımsal finansmana daha çok ilgi duyması ile birlikte devletin mevcut prim destekleri (TARSİM) tarımsal tekafulün büyümesi için iki önemli fırsat sunmaktadır. Ülkemizde tarımda henüz görülmeyen kooperatif sigortacılığı ise gerçek anlamda tekafulün (karşılıklı dayanışma ve kar-zarar ortaklığı) sağlanması açısından gerekli bir modeldir.

Ülkemizde “zekat” ve “karz-ı hasen”e (karşılıksız/güzel borç) özel yasal altyapılar bulunmadığından bu faaliyetleri gerçekleştirmek isteyen kuruluşlar dernek veya vakıf şeklinde organize olmaktadır. Mevcut yasal belirsizlik İslami sosyal finansın kurumsallaşması ve sektörel bazda (örn. tarım sektörü için) çeşitlenmesinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Aynı durum mikro finans için de söz konusudur. Dünyanın birçok ülkesinde yaygın olarak kullanılan mikro finans için ülkemizde de önemli bir potansiyel bulunmaktadır.

Nitekim, bu bölümün başında açıklandığı gibi ülkemizdeki çiftçilerin önemli bir kısmı mikro ölçekte üretim yapan, üretimlerinin önemli bir kısmını da kendi gıda ihtiyaçları için kullanan geçimlik/yarı-geçimlik işletmelerdir.

Bu işletmelerin mikro finansmana ve sosyo-ekonomik olarak zekat ve karz-ı hasen mekanizmalarına erişebilmesi kırsal refah ve toplumsal barış açısından çok kıymetlidir. Yerel bazda oluşturulabilecek çiftçi tasarruf fonu, genç/kadın çiftçi fonları, kurban fonu gibi uzun vadede yüksek potansiyeli bulunan mekanizmalar İslami finans sisteminin asıl faydasını da ispat edebilecek ve aynı zamanda devletin yükünü hafifletebilecektir.

İslami finansman ürünlerinin tarım sektörünün farklı ihtiyaçları için eşleştirildiği bir tablo aşağıda sunulmuştur:

Tarımsal Finansman Türü	Tarımsal Finansman Alanı, Amacı	Uygun İslami Finansman Ürünleri
İşletme finansmanı	Girdi finansmanı: Bitkisel Üretim: tohum, gübre, pestisit, su, enerji, vb. Büyükbaş ve küçükbaş süt hayvancılığı: yem, su, ilaç/vitamin, veteriner, tohumlama, enerji vb. Besicilik: besi hayvanı alımı, yem, su, ilaç/vitamin, veteriner, enerji Kanatlı hayvancılık: civciv/yarka alımı, yem, altlık, su, enerji, vb. Su ürünleri: yem, akaryakıt, vb.	Murabaha (kar beyanı ile girdi alım satımı), Müsaveme (pazarlık usulü ile girdi alım satım), İsticrar (aşamalı girdi satın alma), Tevliye (karsız, başa baş alım satım), Selem (peşin ödemeli ürün alımı), Müzara'a (zirai ortaklık, yarıcılık)
İşletme finansmanı	Belgelendirilemeyecek çiftlik bakım ve onarımı, sözleşmesiz işçilik ve hasat giderleri veya diğer faturalandırılmayacak, İFK tarafından tespit edilemeyecek giderler	Selem: Nihai tarımsal ürünün üretim sezonu içerisinde (hasattan önce) İFK tarafından peşin ödemeli alımı, böylece çiftçinin diğer giderlerini finanse etmesi mümkündür.
Tarımsal Alacak Finansmanı	Hasattan sonra ve tedarik (değer) zincirinin diğer aşamalarında ürünün vadeli alım-satımının peşin olarak finanse edilmesi	Teverrük: Ürününü bir başkasına satmak isteyen çiftçi veya tüccar, alıcının kendisine sunduğu vadeli uygun görmüyorsa, İFK'dan malı daha düşük bir bedelle satın almasını ve alıcıyı borçlandırmasını talep edebilir. İşlemin sahih olması açısından malın aynı çiftçiye/tüccara dönmemesi (İne veya organize teverrük olmaması) gerekmektedir.
Yatırım Finansmanı	Çiftlik mekanizasyonu / teknolojileri: Traktör, ticari araç, nakliye aracı, tarımsal makineler, toprak işleyiciler, römorklar, hasat-harman makineleri, ağır ve hafif ekipmanlar, pülverizatörler, süt tankları, paketleme ekipmanları, kasalar, vb.	Murabaha (kar beyanı ile alım ve çiftçiye satım) İcare (kiralama ve hizmet) İcâre Müntehiye Bittemlik (mülkiyetin devri ile biten finansal kiralama) Müşareke (sermaye ortaklığı), Azalan Müşareke, Mülkiyet ortaklığı (özellikle büyük makineler, hasat makineleri, biçerdöverler)

Yatırım Finansmanı	Arazi alımı, Meyve bahçe tesisi, sulama sistemi alımı, sera kurulumu	Murabaha (kar beyanı ile alım ve çiftçiye satım) İcare (kiralama, kira sertifikası) İcâre Müntehiye Bittemlik (mülkiyetin devri ile biten finansal kiralama) Müzara’a (zirai ortaklık, yarıcılık) Müşareke (sermaye ortaklığı), Azalan Müşareke , Mülkiyet ortaklığı Müdirebe (emek-sermaye ortaklığı), Müsakat (sulama ortaklığı) Muğarasa (arazi ve ağaç ortaklığı)
Yatırım Finansmanı	Çiftlik / depo / sulama tesisi inşaatı	İstisna (eser sözleşmesi) Müzara’a (zirai ortaklık, yarıcılık) Müşareke (sermaye ortaklığı), Azalan Müşareke , Mülkiyet ortaklığı Müdirebe (emek-sermaye ortaklığı), Müsakat (sulama ortaklığı)
Yatırım Finansmanı	Damızlık hayvan alımı	Murabaha (kar beyanı ile alım ve çiftçiye satım) İcare (kiralama, kira sertifikası) İcâre Müntehiye Bittemlik (mülkiyetin devri ile biten finansal kiralama) Müzara’a (zirai ortaklık, yarıcılık) Müşareke (sermaye ortaklığı), Azalan Müşareke , Mülkiyet ortaklığı Müdirebe (emek-sermaye ortaklığı)
Tarımsal Değer Zinciri Finansmanı (İşletme / Yatırım)	İFK’nın sadece çiftçiyi veya alıcıyı/ işleyiciyi değil, ürünün değer zinciri boyunca tüm finansal ihtiyaçlar (finansman, ödemeler, tahsilatlar, kefalet, vekalet, kiralama, vb.) için zincirdeki paydaşlara kapsayıcı bir DZF modeli sunmasıdır.	Tüm İslami finans ürünleri değer zincirinin ihtiyacına yönelik olarak kullanılabilir.

Helal tarımsal değer zincirlerinin önemine daha önce “İslami Finans Ekosistemi ve Tarımsal Ortaklıklar” bölümünde değinilmiştir. Bir tarımsal ürünün girdi temininden başlayarak üretim (çiftçi), toptan alım (tüccar), işleme (sanayici) ve dağıtım aşamalarını bir arada ele alan kapsamlı finansman modeli “değer zinciri finansmanı” (DZF) olarak adlandırılmıştır. Büyük ölçekli finans kuruluşları hem asimetrik bilgiyi ve operasyonel maliyetleri azaltmak, hem de katma değeri artırmak için bir ürün zincirinin birden fazla halkasına yönelik kapsayıcı finansman modelleri geliştirebilir ve uygulayabilir.

Bu durumda birden fazla İslami finans ürününün ve hatta finansal olmayan hizmetlerin aynı anda kullanılması gerekebilecektir. Bu modelde belirli bir tarımsal ürünün alıcısı (satış kooperatifi, tüccar, sanayici, ihracatçı, perakendeci vb.) ile çiftçilerin veya diğer paydaşların “sözleşmeli tarım” yaptığı modellere sık rastlanmaktadır. Özellikle depolama kabiliyeti düşük ve çabuk bozulabilir tarımsal ürünler gıda endüstrisi tarafından işlenerek farklı ürün formatlarına dönüştürüldüğü için (salça, turşu, süt ürünleri, piliç, vb.) bu ürünlerde sözleşmeli tarıma daha çok rastlanmaktadır. İslami finans kuruluşlarının (İFK) bu modelde bu üretim sözleşmelerini baz alarak, temel İslami finans kurallarının ışığında ilgili değer zincirine yönelik özel finansman sözleşmeleri hazırlaması gerekecektir. Ayrıca bu modelde özellikle ürün bedeli ödemelerinin, dolayısıyla nakit akışın İFK üzerinden yönetilmesi kritik unsurdur. Bu sayede riskler azaltılabilecek, İFK açısından katma değer artırılabilir.

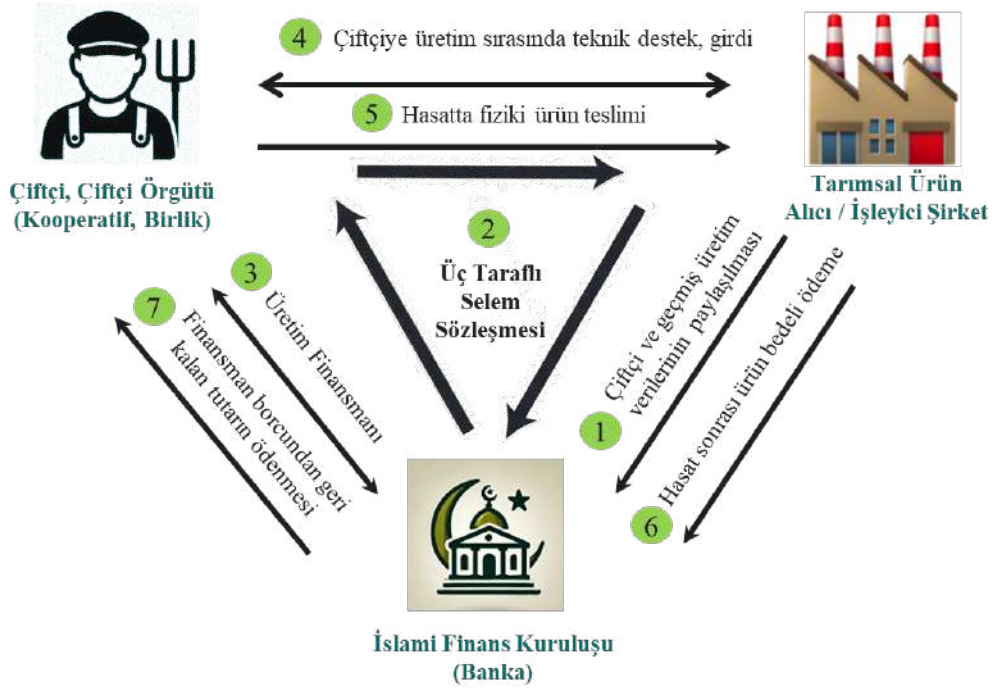
Tarımsal değer zincirlerinin finansmanında en uygun sözleşme tipi “selem”dir. Selem, genel olarak teslimi daha ileri bir tarihte yapılacak bir malın peşin bedelle satılması için kullanılan bir İslami finans ürünüdür. Sözleşmeye konu olan ürünler için finansman miktarı üretim sezonu içerisinde (hasattan önce) üreticiye ödenirken İFK’ya geri ödemeler hasattan sonra elde edilen ve alıcıya satılan ürün bedeli ile karşılanacaktır. Bu finansman türünde bir yandan üreticinin üretim sezonu boyunca ihtiyaç duyduğu işletme ve yatırım finansmanı karşılanırken diğer yandan ürünün pazarlanması için üretici veya tüccar açısından bir garanti elde edilmektedir. Aynı zamanda ürün alıcısı fiyat artışlarına karşı kendisini koruyabilmektedir. Selem sözleşmeleri için başlangıçta bir vade belirlenmesi ve anlaşmaya konu olan malların niteliği, çeşidi, miktarı gibi her türlü özelliğin açık ve net biçimde sözleşme ile sabitlenmesi gerekmektedir. Aşağıda selem sözleşmesi ile üç ayaklı (üretici, alıcı, İFK) bir tarımsal değer zinciri finansmanı modeli önerimiz şematize edilmiştir.

Toplam aktif tarımsal işletme sayısı:

3.000.000

Tarımsal Değer Zinciri Selem Finansman Modeli Önerisi

Farklı değer zincirleri için farklı paydaşlarla DZF modelleri geliştirilebilecektir. Aşağıda farklı örnekler liste halinde sunulmaktadır.

- Temel Üç Paydaşlı Model (Alıcı – Çiftçi – İFK)
- Çiftçi Örgütlü Model (Alıcı – Kooperatif/Birlik – İFK)
- Girdi Satıcılı Model (Girdici – Çiftçi – İFK)
- Dört Paydaşlı Model (Alıcı tüccar – İşleyici fabrika – Çiftçi – İFK), (Alıcı – Çiftçi – Girdi Satıcısı – İFK)
- Ürün Senedi Modeli (Alıcı – Çiftçi – Borsa/Lisanslı Depo – İFK)
- Merkez Üretici Modeli (Ana/Merkez çiftçi – Merkez çiftçi için üreten küçük çiftçiler – İFK)
- Dış Ticaret Modeli (İhracatçı – Çiftçi – İFK)
- Güvence/Proje Fonu Modeli (Güvence Fonu – Alıcı – Çiftçi – İFK)

Üretici örgütlerinin Selem DZF modeline dahil olması hem üreticileri hem de modelin kendisini güçlendirecektir. Bu kuruluşların üretici ve değer zinciri üzerindeki gücü ve imkanları modelin daha kolay ve başarılı uygulanmasını sağlayabilecektir.

Selem sözleşmeleri DZF'den farklı olarak, hasadı tamamlanmış fakat henüz satılmadığı için depoda bekleyen tarımsal ürünler için de kullanılabilir. Mevcutta Türkiye'de aktif olan "elektronik ürün senedi" (ELÜS) sistemi depolarda bekleyen fiziki ürünleri taşımadan bu elektronik senetler sayesinde tarımsal ticareti mümkün kılmaktadır. Sistem devletin gözetiminde işletilmektedir. Senetler Türkiye Ürün İhtisas Borsası'nda (TÜRİB) el değiştirdiği gibi, elektronik olarak tüm bankalarda da emanet ve teminat olarak kayıt altına alınabilmektedir.

ELÜS sistemi ve TÜRİB sayesinde yaygınlaştırılabilecek bir başka İslami finans ürünü teverruk'tür. Lisanslı depolarda bulunan temel ve işlenmiş tarım ürünlerini temsil eden dijital bir senet olan ELÜS'ler kullanılarak İslami finans modeline uygun bir teverruk piyasası oluşturulması için hazırlıklarda sona gelinmiştir. TKBB Danışma Kurulu'nun görüş ve önerileri doğrultusunda TÜRİB tarafından 2022 yılında "Teverruk Piyasası Üyelik, İşlem ve Takas Esasları Yönergesi" yayınlanmıştır. Teverruk piyasası katılım bankaları için İslami finansa uygun kısa vadeli fon teminini kolaylaştırabilecektir.

İslami finans modelinde fonların müşterilere kullandırılması alım-satım (ticaret), ortaklık ve finansal kiralama yöntemleriyle yapılmaktadır. Bu modeli bankacılık sisteminde sağlıklı bir şekilde uygulamanın gerektirdiği bazı hususlar vardır. Bu hususlar İslami bankacılık modelini klasik faizli modelden ayırtıran hususlar olduğundan önemlidir. Ne yazık ki İslami finans kuruluşlarının gerek operasyonel maliyetler gerekse yasal düzenlemelerden dolayı bu hususlara her zaman riayet etmediği gözlenmektedir. Halbuki iyi yönetim, adil kazanç, dayanışma ve katılım açısından bu hususlara riayet edilmesi İslami finans kuruluşlarının (İFK) üzerinden tarım sektörünün ve özel olarak çiftçi kesiminin güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır:

- Gerçek murabaha, gerçek bankacılık: İslami bankacılığın en önemli finansman ürünü olan murabaha işleminin gerçek alım-satım şeklinde yapılması, satıcının faturayı İslami banka adına düzenlemesi gerekmektedir. Bu sürecin devamı olarak bankanın da müşterisine murabaha yöntemi ile sattığı ürün için taraflara ek bir yük getirmeyecek şekilde fatura/sözleşme düzenlemesi gerekmektedir.
- Aracılık/Vekalet: İFK'lar ticaret deneyimi eksikliği, sınırlı bilgi, müşteriye özgü ihtiyaçlar ve düzenleyici sorunlar nedeniyle müşterilerinin talep ettiği malları piyasadan satın almada çoğunlukla müşterinin kendisini vekil tayin etmektedir.

**Bankalardan finansman
kullanan çiftçi sayısı:**

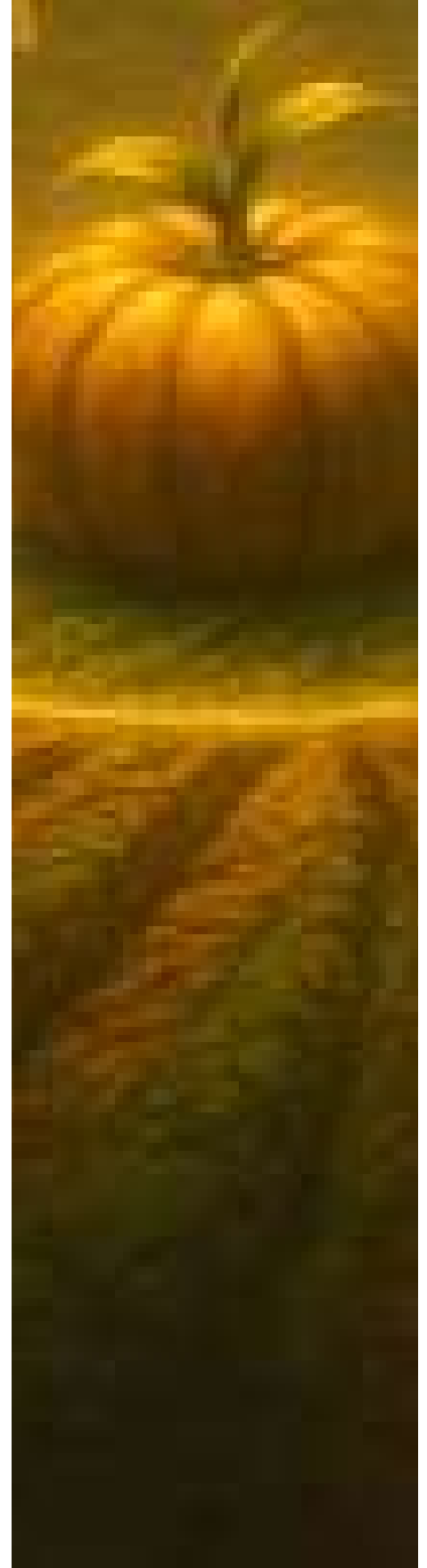
**1.200.000 –
1.400.000**

Esasen İslam fıkhnına göre tüm ortaklıklarda ortakların her biri birbirinin vekilidir ve karşılıklı olarak çıkarlarını gözetmek durumundadır. Fakat daha proaktif bir yaklaşım, İFK'ların sektörel alanlarda ilgili sektörde deneyimli acenteler veya aracılarla çalışmasıdır. Söz gelimi tarım bankacılığı hizmetleri veren bir İFK'nın tarımsal girdi, makine-ekipman, damızlık hayvan gibi alt başlıklarda işbirliği yaptığı belirli araçların olması veya en başından kendi müşterileri için belirli avantajlar içeren markalarla işbirliği modelleri kurgulamış olması beklenmelidir. İFK bu amaçla kendi bünyesindeki bazı çalışanların belirli sektörlerde uzmanlaşmasını da sağlayabilir. Bu çalışanlar sektörel uzmanlığa sahip olarak müşterilerinin taleplerini değerlendirmede ve onlar için en iyi ve adil ürünleri, opsiyonları tespit etmede görevlendirilebilir.

- Fiziksel Denetim ve Sahiplik: İFK müşterilerinin talep ettiği mal veya emtiaların gerek ticaret gerekse ortaklık veya kiralama yöntemleri ile finansmanında fiziksel olarak görülmesi ve müşteri ile sözleşilen şartları taşıyıp taşımadığının incelenmesi ulema tarafından önerilmiştir. Basiretli bir tacir olarak bir İFK'nın gerek kendi menfaatini gerekse alıcı ve satıcıların menfaatini korumak adına evrak üzerinde dahi olsa sahiplenilen malın fiziksel muayenesi gereklidir. Küçük ölçekli ve geniş coğrafyalara dağılmış işlemlerde fiziksel denetim İFK'lar açısından meşakkatli ve maliyetli olabilir. Bu gibi hallerde en azından örneklem yöntemiyle ara ara fiziksel kontrol yapılması tüm tarafların menfaatinedir.
- Satıcıya (Tedarikçiye) Ödeme: İFK'ların ana faaliyeti gerçek üretim ve sermaye mallarının finansmanı olduğundan müşterilerin talebi üzerine satın alınan malların/emtiaların tutarının doğrudan tedarikçiye ödenmesi gereklidir. Bu sayede İFK tedarikçiden gerçek satışı doğrulayacak kanıt veya delilleri de elde eder. Bu işlem aynı zamanda ticaretin ana gayesini de güçlendirir. İFK tarafından tedarikçiye doğrudan ödeme farklı nedenlerle mümkün değilse, bu nedenlerin İFK tarafından tedarikçiye acente/vekil veya doğrudan müşteri aracılığıyla ödeme yapılması için kaydedilmesi icap eder. Bu halde dahi belgesel kanıtların eksiksiz ve zamanında sunulması sağlanmalıdır.

- İcap (Teklif) ve Kabulün Zamanı: İFK'lar ticaret ve kiralama işlemlerinde malların mülkiyetini müşteri veya bir acente aracılığıyla edinirler. İşlemin örtülü bir faizli borçlanmadan farklı olduğu icap ve kabulün finansmandan önce gerçekleşmesi ile anlaşılır. Aksi takdirde mallar icap ve kabulün gerçekleştirilmesinden önce kullanılır veya tüketilirse murabaha ve benzeri ürünler şer'en geçersiz hale gelir. Diğer yandan tarımsal üretimde gerekli işletme (girdi) ve yatırım mallarının zamanında edinilmesi de kritiktir. İFK'nın bu mallar için icap ve kabulün ardından finansmanda (ödemede) gecikmesi tarımsal üretim faaliyetlerinin aksamasına ve müşterinin zarar etmesine neden olabilir.

Teknoloji tarımsal üretimi daha verimli ve kolay bir hale getirmeye devam etmektedir. Bu bağlamda teknoloji hem mevcut işletmeler hem de bu işletmeleri devralacak geleceğin çiftçileri açısından önemli bir kaldıraç etkisi olacaktır. Bu etki ülkemizin gıda güvenliği için olduğu kadar kırsal refah ve buna bağlı olarak kırsaldan kentlere göçün azaltılmasına da katkıda bulunabilecektir. Akıllı ve hassas tarım teknolojileri, uzaktan çiftlik ve iklim izleme sistemleri, tarımsal bilgi platformları, dijital tarımsal finansman uygulamaları gibi alanlar ülkemizde hem genç tarım girişimciliğini hem de finansal kapsayıcılığı destekleyecektir. Pandemi ile birlikte hız kazanan dijitalleşme, bu süreçte dijital teknolojileri daha yakından tanıyarak değişen müşteri beklentileri, buna paralel olarak gelişen makine öğrenmesi ve yapay zeka modelleri finans sektörünü bu alanlara ve finansal teknoloji (Fintek) şirketlerine daha fazla yatırım yapmaya zorlamaktadır. Aksi takdirde Finteklerin bankaların finans sektöründeki egemenliğini de zorlayan bir konuma doğru ilerledikleri görülebilecektir. Buna ilişkin bir örnek bu raporun daha önceki "İslami Finans Ekosistemi ve Ortaklıklar" bölümünde çiftçilere dijital kanallardan tarımsal girdi temin eden Fintek şirketleri şeklinde sunulmuştur.

Ziraat Katılım Bankası'nın
"Anında Görüntülü Çiftçi
Hesabı Aç" Reklam Görseli
(ziraatkatilim.com.tr)

Sonuç

Ülkemizde kabaca 2,5 milyon civarındaki kayıtlı tarımsal işletmenin yaklaşık yarısı bankalardan (mevduat veya katılım bankalarından) finansman sağlamaktadır. Bankalardan faydalanmayan çiftçilerin bir kısmı aile/akraba/arkadaş çevresi, girdi bayileri veya alıcılar gibi informal kaynaklardan finansman sağlarken bazı çiftçiler “faiz hassasiyetinden” dolayı kredi kullanmamaktadır. Bu durum, tarımsal finansmanda faizsiz finansal enstrümanlar açısından önemli bir potansiyel bulunduğu işaret etmektedir. İslami ekonomi sistemi gerek tarımsal işletme sermayesi gerekse yatırım sermayesi ihtiyaçları için uygun finansman ürünlerine sahiptir. Murabaha, selem, teverruk gibi ürünler kısa vadeli işletme finansmanı sağlarken, müzâra’a, müsakat, muğarasa, icâre gibi ortaklık (müşâreke) modelleri sermaye, toprak ve emek gibi unsurları bir araya getirerek uzun dönemli üretimin sürdürülebilirliğini sağlayabilmektedir. Helal tarımsal değer zincirleri oluşturabilmek için İslami finans kuruluşlarının ürün bazlı finansmanın da ötesine geçerek girdi sağlayıcı-çiftçi-tüccar-işleticiyi bir bütün olarak gören “değer zinciri finansmanı” (DZF) modelini geliştirmeleri önerilmektedir. DZF bir yandan değer zincirindeki paydaşların bir sözleşme çerçevesinde bir araya gelerek ekonomik “ortaklık” kültürünü geliştirmelerini sağlarken diğer yandan İslami finans kuruluşlarının finansman risklerini ve maliyetlerini faizli sisteme göre önemli derecede azaltabilecektir.

Teknoloji, İslami tarımsal finansman açısından bir fırsat olarak görülmektedir. Akıllı ve hassas tarım teknolojileri, uzaktan çiftlik ve iklim izleme sistemleri, tarımsal değer zinciri ve bilgi platformları giderek yaygınlaşmaktadır. İslami bankalar bu teknolojilere finansman ürünleri ve hizmetleri ile birlikte dahil olmalıdır. Bu teknolojilere doğrudan yatırım şeklinde veya finansal/tarımsal teknoloji şirketleri (fin-tech, agri-tech) ile işbirliği içerisinde erişmek mümkündür. Aksi takdirde fin-tech ve agri-tech şirketleri bankaların finans sektöründeki egemenliğini gün geçtikçe zorlayacaktır.

İslami finansın tarım sektörü için doğru ve sürdürülebilir bir şekilde uygulanması için İslami ekonominin temel kuralı olan gerçek ticari faaliyete riayet edilmesi önerilmektedir.

Finansman risklerinin azaltılması, adil ve helal bir finansman ekosisteminin kurulması açısından bu hususlar önemli görülmektedir. Gerçek anlamda tarımsal ticaretin (murabahanın) veya ortaklıkların (müşâreke) sözleşmeler ve/veya faturalar bağlamında sağlanması, tarımsal malın (girdi, mahsul, makine-ekipman) finansman kuruluşu tarafından da fiziki olarak teyit (kontrol) edilmesi, finansman miktarının çiftçilere değil doğrudan satıcılara ödenmesi bu kapsamda ele alınmalıdır. Bütün bunların ise tarımsal ürünlerin “üretim takvimine” uygun bir döngüde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İslami finans kuruluşlarının bu bağlamda doğrudan kendi müşterilerini vekil tayin etmek yerine, kendi bünyesindeki bazı personeli sektörel anlamda ihtisaslaştırması veya kurum dışından tarımsal acentelerle işbirliği yapması önerilmektedir.

Sözleşmeli Tarımda Adil Model Yaklaşımları

İbrahim Oğuz

Sözleşmeli Tarımda Adil Model Yaklaşımları

1. Giriş

Sözleşmeli tarım, çiftçiler ile alıcılar arasında belirli bir süre ve koşullar dahilinde yapılan tarımsal üretim anlaşması olarak tanımlanabilir. Bu model, tarımsal üretimi planlı hale getirmek, çiftçilere finansal ve teknik destek sağlamak, pazar garantisi sunmak ve gıda arzını dengelemek amacıyla uygulanan alıcı ve üretici arasında sözleşme ile yapılan bir üretim modelidir.

Sözleşmeli üretim modeli antik çağdan günümüze kadar çeşitli dönemlerde farklı ürün ve uygulama şekli ile karşımıza çıkmaktadır. Antik dönemlerde eski Mısır, Roma ve Mezopotamya'da hükümetler veya büyük toprak sahipleri, çiftçilerle belirli ürünleri üretmeleri için anlaşmalar yapmıştır. Özellikle tahıl, üzüm, zeytin gibi stratejik tarım ürünlerinde sözleşmeli üretim görülmüştür. Orta Çağ'da ise feodal sistemde toprak sahipleri (derebeyleri), köylülerle ürün paylaşımı veya belirli miktarda mahsul üretimi konusunda anlaşmalar yapmıştır. Manastırların ve ticaret loncalarının tarım ve hayvancılık üretiminde benzer sözleşmeli sistemler kullandığı bilinmektedir. Sanayi Devrimi ile sözleşmeli üretim bir miktar boyut değiştirmiş ve bugünkü sözleşmeli üretim şeklinin temelleri atılmıştır. Kolonilerde ve gelişmekte olan pazarlarda büyük tarımsal işletmeler, özellikle pamuk, kahve, çay, kauçuk gibi ürünlerde çiftçilerle sözleşmeli üretim yapmaya başlamıştır. ABD'de büyük şirketler, tütün ve pamuk tarımı gibi alanlarda sözleşmeli tarım sistemini uygulamıştır. 20. yüzyılda sözleşmeli üretimin daha geniş kapsamda uygulandığı görülmüştür. 1920'lerden itibaren ABD'de gıda şirketleri sözleşmeli üretimi yaygınlaştırmıştır. Özellikle tavukçuluk sektörü, 1950'lerde sözleşmeli üretimin en yaygın olduğu alanlardan biri olmuştur. 1980'lerden itibaren gelişen gıda sanayi ve perakende sektörleri, sözleşmeli üretimi küresel ölçekte yaygınlaştırmıştır. Bugün dünya genelinde tarım, hayvancılık ve sanayi üretiminde sözleşmeli üretim hem küçük çiftçiler hem de büyük tarım şirketleri için önemli bir iş modeli haline gelmiştir. Lakin bugüne kadar yapılan sözleşmeli üretim modeli birçok kez adil olmayan uygulamalar ile karşılaşmış; özellikle üreticinin aleyhine gelişen fiyat yaklaşımları birçok üreticinin sözleşmeli üretimden uzaklaşması ile sonuçlanmıştır.

Bu makalede sözleşmeli tarımın avantajları ve dezavantajları ele alınarak hem Türkiye'den hem de dünyadan başarılı ve adil uygulamalar incelenerek;

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın getirdiği sözleşmeli üretim kanun ve yönetmelikler incelenerek üreticiyi, sanayiciyi ve tüketiciyi koruyan adil, hakkaniyetli ve geniş çapta sözleşmeli üretim imkânı ortaya konmaya çalışacaktır.

2. Sözleşmeli Tarımın Avantajları

Sözleşmeli üretim adil ve hakkaniyetli uygulandığında üretici, sanayici ve tüketiciye karşılık olumlu etkileri bulunmaktadır

2.1. Sözleşmeli Üretimin Çiftçiler İçin Avantajları:

Sözleşmeli üretim adil uygulandığında üreticilere hatırı sayılı avantajlar sunabilir.

- a. Pazar ve gelir güvencesi sağlaması: Çiftçiler ürünlerini önceden belirlenen fiyatlarla satma garantisi elde eder. Böylece pazar dalgalanmalarından ve fiyat belirsizliklerinden korunurlar.
- b. Finansal destek ve girdi sağlanması: Tarım şirketleri veya devletler, tohum, gübre, ilaç gibi girdileri temin edebilir. Bunun dışında üretim için ön finansman veya kredi alınabilir.
- c. Teknoloji ve bilgiye erişimin elde edilmesi: Modern tarım teknikleri ve makineler konusunda eğitim alınabilir. Böylece daha verimli ve kaliteli üretim için teknik destek sağlanabilir.
- d. Üretim riskin bölüşülmesi: Ürün alıcıları, çiftçilere tarım sigortası veya danışmanlık hizmetleri sunabilir. Ayrıca gerçekleşebilecek risklerin bir kısmını alıcılar üzerine alabilirler.
- e. Ürün kalitesinin artması: Standartlara uygun üretim yaparak daha kaliteli ve rekabetçi ürünler yetiştirme fırsatı elde edilir. Yüksek kaliteli üretim, uzun vadede çiftçilerin kazancını artırabilir.
- f. Sürdürülebilir tarım uygulamaları: Ürün alıcıları çevre dostu ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik edebilir. Daha az kimyasal kullanımına ve su tasarrufuna yönelik uygulamalar benimsebilir.

2.2. Sözleşmeli Üretimin Alıcı/Sanayiciler İçin Avantajları:

Sözleşmeli tarımsal üretim, yalnızca çiftçilere değil, alıcılar (tarım sanayicileri, gıda şirketleri, ihracatçılar ve perakende sektörü) için de birçok avantaj sağlar. İşte bu sistemin alıcılar açısından en önemli faydaları:

- a. Sürekli ve güvenilir hammadde temini: Belirli bir kalite ve miktarda ürünün zamanında teslim alınmasını sağlar. Bu sayede üretim planlaması ve tedarik zinciri yönetimini kolaylaştırır.
- b. Ürün kalitesinin ve standartlarının kontrol altında olması: Üretim sürecini denetleyerek kalite standartlarını sağlayabilirler. Pestisit kullanımı, genetik özellikler ve işleme teknikleri gibi unsurlar kontrol edilebilir.
- c. Maliyetlerin azaltılması: Serbest piyasadan ürün almak yerine doğrudan üreticiyle çalışmak, maliyetleri düşürebilir. Ayrıca depolama, taşıma ve işleme maliyetlerinde tasarruf sağlanabilir.
- d. Tedarik zinciri verimliliği: Ürünlerin mevsimsel dalgalanmalardan etkilenmesini minimize eder. Böylece daha öngörülebilir ve sürdürülebilir bir tedarik süreci oluşturulabilir.
- e. Ar-Ge ve yenilikçi gıda tedarikine katkı: Yeni ürün çeşitleri geliştirme ve modern tarım tekniklerini yaygınlaştırma imkânı sunar. Alıcılar, daha verimli üretim teknikleri konusunda çiftçilere eğitim ve destek verebilir.
- f. Yasal ve ticari avantajlar sağlama: Sözleşmeli tarım, alıcıların devlet teşviklerinden ve sübvansiyonlardan yararlanmasını kolaylaştırabilir. İhracat için gerekli sertifikasyon ve izlenebilirlik süreçlerini daha iyi yönetmelerine yardımcı olur.
- g. Pazara erişim ve rekabet sürekliliği: Sözleşmeli üretim ile pazara erişimde süreklilik sağlanırken; pazarda rekabet direncini artırır.
- h. Fiyat istikrarı: Oluşabilecek makro ekonomik kırımlarda firmalara fiyat ve maliyet direnci sağlar.

Bu avantajlar sayesinde tarım sanayicileri ve büyük alıcı firmalar, daha verimli, sürdürülebilir ve kârlı bir üretim modeli oluşturabilirler.

2.3. Sözleşmeli Üretimin Tüketiciler İçin Başlıca Faydaları:

Sözleşmeli üretimin üretici ve sanayicilerin yanı sıra, tüketici ve politika yapıcılarına da faydaları vardır. Politika yapıcıları ülke içinde üretim planlaması yaparak makro ekonomik dengelerin kurulmasında kaldıraç rolü üsteleneceğini hesaplarlar.

Sözleşmeli üretim yapan çiftçilerin oranı:

%20

Tüketici açısından sözleşmeli üretim modelinin faydaları:

- Daha kaliteli ve güvenilir ürünlere erişim: Ürünler belirli kalite standartlarına uygun olarak yetiştirildiği için daha güvenilir olurlar. Kimyasal kalıntı, pestisit kullanımı ve gıda güvenliği açısından daha kontrollü üretim sağlanır.
- Gıda güvenliği ve izlenebilirlik: Ürünlerin hangi çiftlikte, hangi koşullarda üretildiği takip edilebilir. Organik, iyi tarım uygulamalarına uygun ve sürdürülebilir üretim teşvik edilir.
- Fiyat istikrarı: Üretimdeki dalgalanmaların önlenmesi sayesinde ani fiyat artışları minimize edilir. Piyasada daha öngörülebilir ve istikrarlı fiyatlar sağlanabilir.
- Gıda Güvencesi: Herkesin her zaman gıdaya erişiminde olumlu katkı sunar.
- Sürdürülebilirlik ve çevre dostu üretim: Tarımda daha az su ve kimyasal kullanımı teşvik ederek çevreye duyarlı üretim sağlar. Biyoçeşitliliği ve ekosistemi koruyarak uzun vadeli gıda güvenliğine katkıda bulunur.

Bu avantajlar sayesinde tüketiciler hem daha sağlıklı hem de daha ekonomik ürünlere erişebilir. Aynı zamanda çevreye duyarlı üretim süreçleri desteklenmiş olur.

3. Sözleşmeli Üretimin Dezavantajları

Sözleşmeli üretimin taraflar arasında hayli olumlu özellikleri olsa da zaman zaman dezavantajlı durumlar da yaşanabilmektedir. Bu bağlamda yaşanan dezavantajlar şu şekilde sıralanabilir:

- Şirketlerin ve alıcıların çiftçilere dayattığı ağır koşullar adil olmayan uygulamalara yol açabilir.
- Çiftçilerin sözleşmeler konusunda yeterli hukuki bilgiye sahip olmaması istismara açık bir ortam oluşturabilir.
- Sözleşmelere tek taraflı olarak değiştirilmesi veya çiftçilere ek maliyetler yüklenmesi gibi sorunlar gözlemlenebilir.

3.1. Türkiye’de Sözleşmeli Üretim ve Sözleşmelerin İhlali Durumunda Yaşanabilecek Zorluklar

Sözleşmeli tarım uygulamalarında taraflardan birinin taahhütlerini yerine getirmemesi ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Nitekim bu durumun, ülkemizde sözleşmeli tarım yapan işletmeler ve çiftçiler arasında sık sık yaşandığı görülmektedir. Sözleşmelere uyulmamasının nedenleri arasında yasal mevzuat boşluklarının olması, fırsatçılık ve sektör için etik olmayan yanlış uygulamaların varlığı dikkat çekmektedir. Nitekim üreticiler arasında yapılan araştırmalarda sözleşmeli üretime olan ilginin zaman içinde azaldığı ve ürün özelinde çeşitlenmediği görülmektedir. 2019 yılından günümüze tarımsal trendlerin takip edildiği Kredi Kayıt Bürosu (KKB) tarafından yapılan, yürütücülüğünü Frankfurt School of Finance Management Alman Üniversitesi’nin yaptığı Türkiye Tarımsal Saha Araştırmaları Anketi çarpıcı sonuçlar vermektedir. Söz konusu ankete göre, ülkemizde sözleşmeli üretim yapan çiftçi oranının (Tablo1) %20 oranında olduğu ve yıllar içinde hiç değişmediği görülmektedir. Aynı ankette sözleşmeli üretimden memnuniyet seviyesinin (Tablo2) her geçen yıl azaldığı görülmektedir. Memnuniyet seviyesinin %85’lerden %54’lere kadar gerilemesinin en önemli nedenleri arasında makro ekonomik dengelerin bozulması sonrası fırsatçı yaklaşımların olduğu tahmin edilmektedir. Sektör içinde bir firmanın fırsatçı hareketlere yönelmesi rekabet halinde olan diğer firmalara yansımakta ve sözleşmenin zorlayıcı hükümleri öne sürülerek sözleşme şartlarına uyulmamaktadır. Arzın azaldığı bazı yıllarda ise üreticiler sözleşmelerine uymayarak alıcıları zor duruma düşürebilmektedir.

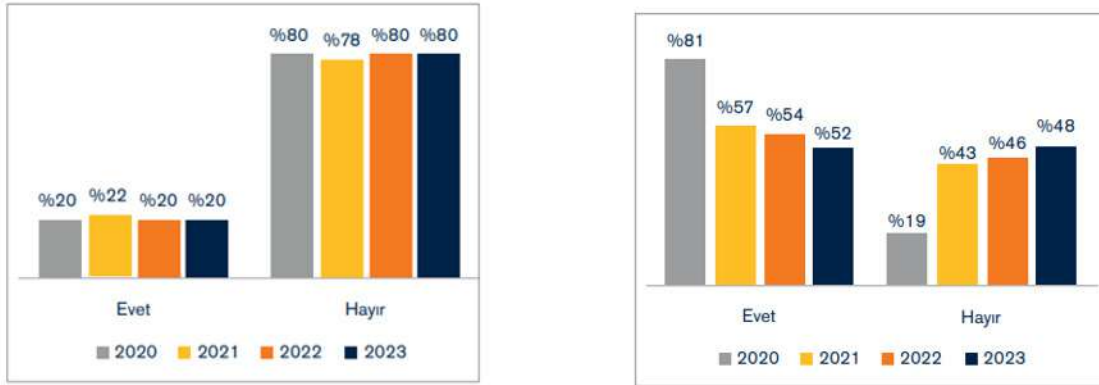
Söz konusu ankette “Hangi ürünlerde sözleşmeli üretim yapıyorsunuz?” diye sorulduğunda belli başlı ürünlerin (arpa, buğday, mısır, ayçiçeği ürünlerinin tohumluk üretimleri ile şekerpancarı, çay, tütün, haşhaş, sanayilik domates, biber ve bezelye) dışında sözleşmeli üretim yapılmadığı görülmektedir.

Sözleşmeli üretim yapılan çay, şekerpancarı ve haşhaş alıcıları kamu iktisadi teşekkülleri olduğundan söz konusu ürünler sadece yasal sözleşmeli üretilmektedir. Sözleşmeli üretimin diğer ürünlerde gelişmemesi, ülkemizde gıda enflasyonunun kontrol edilmesinde zorluklar oluşmasına ve fiyat dalgalanmalarına neden olmaktadır.

Tablo 1: Sözleşmeli Üretim Yapan Çiftçi Oranı Tablo 2: Sözleşmeli Üretimden Memnuniyet Oranı (%)

Kaynak: KKB Türkiye Tarımsal Görünüm saha araştırması raporu 2023

3.2. Sözleşmeli Üretimde Sözleşme İhlallerinin Yol Açabileceği Temel Zorluklar

- Çiftçiler için mali kayıplar: Alıcıların anlaşmalı ürünleri taahhüt edilen fiyattan almaktan vazgeçmesi veya ödemelerini geciktirmesi, çiftçilerin büyük ekonomik zarar görmesine sebep olabilmektedir. Nitekim 2024 yılında sanayilik domates üretiminde bu durumun yaşanmış olması, üreticilerin eylemler yapmasına neden olmuştur. Kamu bir miktar müdahale ederek sorunun büyümeden çözülmesine katkı sağlamıştır.
- Hukuki belirsizlikler: Sözleşmelerde hukuki korumanın zayıf olması, çiftçilerin haklarını aramada zorlanmasına neden olabilmektedir.
- Alıcılar için tedarik sorunları: Çiftçilerin sözleşme şartlarına uymaması durumunda alıcı firmaların gerekli hammaddeyi zamanında temin edememesine neden olmaktadır.
- Tarımsal üretimde dalgalanmalar: Sözleşmelerin ihlal edilmesi, tarımsal üretimde istikrarsızlıklara ve pazar dalgalanmalarına sebep olabilmektedir.
- Güven kaybı: Taraflar arasında meydana gelen güvensizlik, gelecekte yeni sözleşmelere olan ilgiyi azaltmakta ve tarımsal ticarete dengesizlik oluşturabilmektedir.

İşte bu nedenlerden dolayı Tarım ve Orman Bakanlığı sözleşmeli üretim ile ilgili kanun ve yönetmelikler çıkartarak sorunun kalıcı ve adil çözümü için arayışlara girmiştir.

4. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın Geliştirdiği Sözleşmeli Üretim Modelinde Hedefler

Tarım ve Orman Bakanlığı (Bakanlık), tarımsal üretimde sürdürülebilirliği artırmak, üreticilerin gelir güvencesini sağlamak ve arz-talep dengesini oluşturmak amacıyla 2023 yılında Sözleşmeli Üretim Modeli'ni teşvik eden düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Bu model, üreticiler ile alıcılar arasında yapılan sözleşmeler yoluyla üretim süreçlerinin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir hale getirilmesini hedeflemektedir.

Bu bağlamda bakanlık tarafından çıkarılan 2023 tarihli “Sözleşmeli Üretim Kanunu” kapsamında şu temel düzenlemeler yapılmıştır:

- Üretici ile alıcı arasında yazılı sözleşme zorunluluğu getirilmiştir,
- Üretim miktarı, fiyat, teslimat koşulları ve kalite standartları sözleşme kapsamında belirlenmiştir,
- Sözleşmeye uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar tanımlanmıştır,
- Devlet destekli kredi ve teşviklerde sözleşmeli üretim yapan üreticilere öncelik verilerek sözleşmeli üretimi artırmak ve çeşitlendirmek hedeflenmiştir,
- Tüm bu hedeflere ulaşmak için sektörel bazda (bitkisel, hayvansal ve su ürünleri) uyarlanabilecek tip sözleşmeler oluşturulmuş ve yayınlamıştır,
- Sözleşmelerde yaşanabilecek olumsuzluklarda arabulucu yapılar geliştirilmiş; bu bağlamda arabuluculuk rehberi yayınlamıştır.

Ayrıca bakanlık, sözleşmeli üretim modelinin yaygınlaşması için şu önerileri geliştirmiştir:

- Tarımsal sigorta kapsamının genişletilmesi ve risk paylaşım mekanizmalarının geliştirilmesi,
- Küçük üreticilerin sözleşmeli üretime katılımını teşvik eden kooperatif ve birliklerin desteklenmesi,
- Dijital altyapının geliştirilerek üreticiler ve alıcılar arasında şeffaf bir pazar ortamı sağlanması,
- Bölgesel üretim planlamalarının yapılarak arz fazlasının veya kıtlığın önüne geçilmesi.

Bu modelin yaygınlaşması, üreticilerin gelir istikrarını artıracak, tarımsal üretimde verimliliği yükseltecek ve gıda arz güvenliğine katkı sağlayacaktır. Bakanlık, ilgili paydaşlarla iş birliği içinde süreci desteklemeye devam ederek adil ve hakkaniyetli sözleşmeli üretimin yaygınlaşmasını hedeflemektedir.

5. Türkiye ve Dünyadan Adil Sözleşmeli Tarım Örnekleri

Sözleşmeli üretim dünyada ve ülkemizde yaygın olarak kullanılan bir üretim modelidir. Sözleşmeli üretimlerde zaman zaman sorunlar yaşansa da iyi sayılabilecek örnekler de bulunmaktadır:

5.1. Türkiye’de Adil Sözleşmeli Tarım Örnekleri

- a. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın Sözleşmeli Üretim Modeli: Türkiye’de sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması için bakanlık tarafından geliştirilen

2023’te sözleşmeden memnuniyet oranı:

%54

model, çiftçilere fiyat garantisi sunarken aynı zamanda tarımsal planlamayı desteklemektedir. Model, çiftçilerin korunmasını sağlamak adına hukuki düzenlemeler içermektedir. Uyuşmazlıklarda arabulucu yapı ile adil bir sözleşmeli üretim teşvik edilmektedir. Sözleşmeli üretimin yaygınlaşması için bütüncül bir bakış açısı geliştirerek daha adil sözleşmelerin ortaya çıkması hedeflenmiştir. Bu modelden vazgeçilmemesi ve doğabilecek aksaklıkların zamanla giderilmesi durumunda dünyada yapılmış örnek bir çalışmaya aday gözükmektedir.

- b. Konya Şeker Sözleşmeli Tarım Modeli: Konya Şeker, pancar, et, süt üreticileri ile uzun vadeli sözleşmeler yaparak hem çiftçiye güvence sağlamakta hem de tarımsal üretimde sürekliliği desteklemektedir.
- c. Çaykur'un Çay Üreticileri İle Yaptığı Sözleşmeler: Çaykur, çay üreticileri ile yaptığı sözleşmeler aracılığıyla üreticilere belirli bir alım garantisi sunarak piyasa dalgalanmalarına karşı güvence oluşturmaktadır. Ayrıca Çaykur, özel çay fabrikalarının alımlarını ve fiyat politikalarını belirleyebilmektedir. Bu model 1970'li yıllardan itibaren zaman zaman eleştirilere maruz kalsa da sürdürülebilirliği anlamında örnek modellerdendir.

5.2. Dünyada Adil Sözleşmeli Tarım Örnekleri

- a. Fairtrade Sertifikalı Kahve Üretimi (Latin Amerika ve Afrika): Adil ticaret organizasyonları, kahve üreticileri için sözleşmeli tarım çerçevesinde daha iyi fiyat garantileri ve sürdürülebilir üretim destekleri sunmaktadır.
- b. Hindistan'da Amul Kooperatif Modeli: Süt üreticileri ile yapılan sözleşmeli tarım uygulamaları, çiftçilere piyasa dalgalanmalarına karşı koruma sağlarken adil fiyatlandırma politikaları içermektedir.
- c. Nestlé'nin Sözleşmeli Kakao Üretimi (Fildişi Sahili ve Gana): Nestlé, kakao üreten çiftçiler ile sözleşmeli üretim yaparak sürdürülebilir tarım uygulamalarını desteklemekte ve üreticilere uzun vadeli fiyat garantisi sunmaktadır. Her ne kadar monopolist ve yarı sömürgeci bir üretim modeli diye eleştirel yaklaşılsa da sözleşmeler özelinde bakıldığında dünyada iyi örnekler olarak gösterilmektedir.

6. Sonuç ve Öneriler

Sözleşmeli tarım modelleri, doğru tasarlandığında hem çiftçiler hem de alıcılar için kazan-kazan durumu oluşturabilir ve bu durumun hem üreticilerin hem de tüketicilerin faydasına olduğu söylenebilir. Ancak sözleşme koşullarının her iki taraf için de adil olması sürdürülebilir sözleşmeli üretim için elzem durmaktadır.

Sözleşmeli üretimin adil olabilmesi mutlaka bir hukuki dayanağa sahip olması ile mümkündür. Özellikle üreticilerin okur-yazarlık oranının eksikliği ve sözleşmenin hükümlerinin anlaşılmasından kaynaklanabilecek sorunların engellenebilmesi önem arz etmektedir. Bunun için de üreticilerin, güçlü şirketlerin insafına bırakılmaması elzemdir. Diğer taraftan tarımsal üretimin bünyesinde birçok risk faktörünü barındırması bakımından sözleşmelerin adil olabilmesi için, söz konusu risk unsurları ve nihayetinde çıkacak ürünlerin kalite standartlarına göre alternatif fiyatlar ile açıklanması şarttır.

Adil bir sözleşmeli üretim için aşağıdaki unsurlar gözetilmelidir:

- Üretim maliyetleri ve ölçek ekonomisini dikkate alan şeffaf ve adil fiyat mekanizmalarının oluşturulması,
- Sözleşmelerin tek tek çiftçiler ile değil; kooperatifler aracılığıyla yapılarak çiftçi tarafının pazarlık gücünün artırılması,
- Yapılan sözleşmenin, hukuki açıdan tarafları bağlayıcı olduğunun ve devlet güvencesi altında olduğunun bilinmesi. Piyasa bozucu davranışlar geliştiren işletmeler için cezai şartlarının uygulanacağı bilincinin net bir şekilde bilinmesi,
- Alıcı ve üretici açısından finansal destek mekanizmalarının geliştirilmesi. Sübvansiyonlu kredilere erişimin kolaylaştırılması. Sözleşmelere uymayanların sübvansiyonlu kredi erişimine süre kısıtlamaları getirilmesi,
- Adil ticaret sertifikalarının yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi,
- Birim maliyet tespitlerinde bağımsız kuruluşların kamu tarafından desteklenmesi.

Sonuç olarak sözleşmeli tarım modellerinin daha adil ve hakkaniyetli hale getirilmesi hem küresel hem de yerel tarım sistemlerinin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır. Bunun gerçekleşmesi için üretici örgütlerinin daha proaktif hale getirilmesi ve ürün birim maliyetlerinin ve ürün bedellerinin doğru tespiti ve adil sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması için bağımsız birim maliyet komisyonu kurulması şarttır. Bağımsız birim maliyet komisyonunda maliyet ve öneri fiyatlarını oluşturan teknik komitenin yanında, tarafların temsilcilerinin oluşturduğu gözlem komitesinin geliştirilmesi adil sözleşmeli üretimi yaygınlaştıracaktır.

MUSIAD
GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK
SEKTÖR KURULU **2025**

Devlet Destekli Tarımsal İş Modelleri

Serkan Veziroğlu

Devlet Destekli Tarımsal İş Modelleri

Amaç: Kooperatifler, dijital platformlar ve yerel ortaklıklarla sistem dönüşümü sağlamak.

1. Giriş

Tarımsal üretim; iklim etkisi, piyasa dalgalanmaları, demografik değişimler gibi çok boyutlu farklı risklerin etkisi altındadır. Bu nedenle özellikle gıda güvencesinin sağlanabilmesi amacıyla stratejik olarak değerlendirilmiş ve tarih boyunca devletin doğrudan müdahalesine en çok ihtiyaç duyan sektörlerden biri olmuştur. Ancak doğrudan ödemeler, fiyat sübvansiyonları, satın alma garantileri gibi standart politika araçlarının günümüzde tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini ve dolayısı ile gıda güvencesini garanti altına almakta yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu durum, devlet destekleri tarımsal iş modelleri gibi yeni nesil kalkınma yaklaşımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

“Devlet destekli tarımsal iş modelleri” kavramı, yalnızca çiftçiye finansal destek vermek değil, çiftçilerin üretim kararlarından pazara erişimine, örgütlenme biçiminden dijital yetkinliğine kadar tüm üretim sistemini dönüştürmeyi hedefler. Bu yaklaşımda devlet, yalnızca finansal destek sağlayıcı olmamakla birlikte; üretici örgütlerini odağa alarak tarım sektörünü yönlendiren, ve riskleri paylaşan bir yapı özelliğine sahiptir. Örneğin Avrupa Birliği’nin Ortak Tarım Politikası kapsamında sadece bireysel destekler değil; üretici örgütleri, kooperatifler, dijital çiftlik ağları ve yerel eylem grupları gibi yapılar da desteklenmektedir. Benzer şekilde Dünya Bankası’nın ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu’nun (IFAD) son yıllarda uygulamaya aldığı projelerde kırsal kalkınma yalnızca altyapı yatırımları veya eğitimler ile değil; piyasa sistemi oluşturma, üretici örgütleri, iklim dostu üretim modelleri, kadın ve genç girişimciler için entegre destek paketleri gibi iş modeli bazlı farklı yaklaşımlar ile desteklenmektedir.

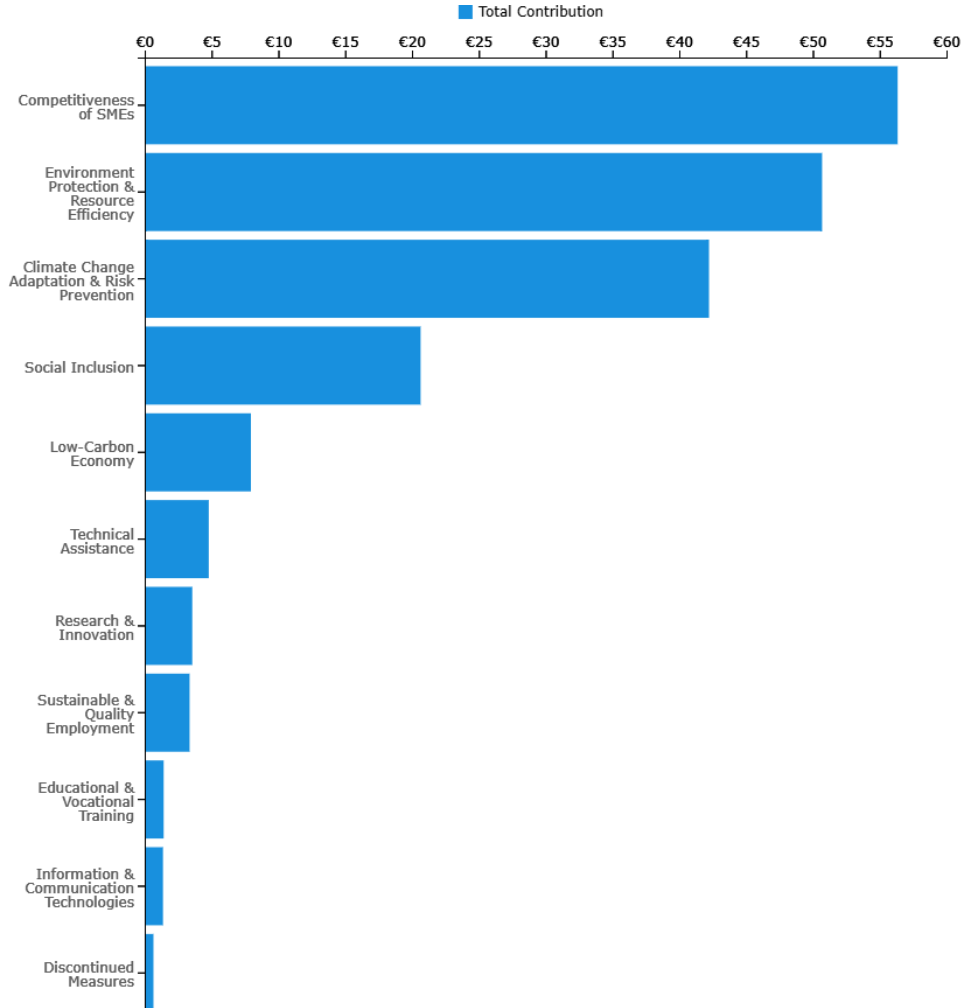
Tüm bu küresel eğilimler, devlet desteğinin artık tek yönlü değil; çok aktörlü, ortak yatırım ve bilgiye dayalı yeni iş modelleri üzerinden şekillenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Türkiye’de ise mevcut destekleme sistemi ağırlıklı olarak bireysel üreticiye dönük, kısa vadeli sübvansiyonlar üzerine kuruludur. Oysa Türkiye’nin kırsal dönüşümünü hızlandırabilmesi, tarımda verimlilik ve gelir adaletini sağlayabilmesi için, devlet destekli örgütlü üretimi, dijitalleşmeyi ve özel sektör iş birliklerini odağına alan yeni modeller geliştirmesi gerekmektedir.

Bu çalışma Avrupa Birliği, Dünya Bankası, FAO, IFAD ve Afrika ile Latin Amerika'daki başarılı kamu destekli modelleri analiz ederek Türkiye tarımı için uygulanabilir, vizyoner ve çok aktörlü tarımsal iş modellerinin önerilmesini amaçlamaktadır.

2. Dünyada Devlet Destekli İş Modeli Örnekleri

Dünyada tarımsal kalkınmaya ilişkin devlet destekleri, son yıllarda yalnızca üretim sürecine doğrudan finansman sağlamakla sınırlı standart politika araçlarının yanı sıra çok aktörlü, bilgiye dayalı ve ortak risk paylaşımına açık yeni iş modelleri etrafında şekillenmektedir. Bu dönüşüm, çiftçinin yalnızca destek alan değil; aynı zamanda üretim, yatırım ve karar süreçlerinde aktif bir aktör haline gelmesini sağlamayı hedeflemektedir.

Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası kapsamında geliştirilen Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu (EAFRD), devlet destekli tarımsal iş modellerinin en kurumsallaşmış örneklerinden biridir. EAFRD'nin temel amacı, üreticilere desteklerin yanı sıra üretici örgütlerine, kooperatiflere, yerel kalkınma gruplarına ve çevre dostu yatırımlara yönelik bir destek sistemi oluşturmaktır. 2023–2027 döneminde fon kaynaklarının büyük kısmı, tarım, gıda ve ormancılık işletmelerinin rekabet gücünü artırmak, doğal çevreyi korumak, kırsal ekonomileri desteklemek, ve kırsal alanlarda yaşam kalitesini artırmak gibi konulara tahsis edilmiştir. EAFRD kapsamında, 2014-2020 yılları arasında sağlanan kaynakların konu bazlı dağılımı Şekil 1.'de gösterilmiştir.

Şekil 1. 2014 – 2020 EAFRD kapsamında bütçe harcamalarının alt kırımları.

LEADER Yaklaşımı çerçevesinde de yerel aktörlerin oluşturduğu Yerel Eylem Grupları aracılığıyla bölgesel kalkınma projeleri hayata geçirmekte ve tarımsal üretimi bölgesel planlamanın merkezine yerleştirmektedir. Öte yandan AKIS (Agricultural Knowledge and Innovation Systems) yapısı, üreticilerin dijital danışmanlık, yenilik transferi ve teknik destek hizmetlerinden sistemli biçimde faydalanmasına imkân tanımaktadır. Türkiye'nin EAFRD'ye benzer biçimde AB uyum süreci çerçevesinde uyguladığı IPARD programı ve ülke kaynakları ile hayata geçirdiği KKYDP programı, bu yaklaşımın sınırlı bir örneğini sunmaktadır.

Dünya Bankası ve IFAD tarafından geliştirilen tarımsal kalkınma programları ise, doğrudan çiftçi örgütlerini ekonomik aktör haline getiren, girişimcilik kapasitesini artıran ve çok katmanlı destek paketlerine dayalı modeller olarak dikkat çekmektedir. Dünya Bankası'nın yaygınlaştırdığı Farmer Producer Organizations (FPO) modeli, üreticilerin sadece tarımsal girdilere değil; işleme, paketlenme, pazarlama ve finansmana da birlikte erişimini sağlayan bir yapı sunmaktadır. IFAD ise kırsalda genç girişimcilerin ve kadın üreticilerin desteklenmesini odağa alarak finansal hibe, teknik danışmanlık, iş modeli geliştirme ve dijital pazarlama kanallarını entegre eden çok bileşenli destek yapıları kurmaktadır.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO), gıda sisteminin tamamına müdahaleyi hedefleyen çok aktörlü yaklaşımları da bulunmaktadır. FAO, üretimden pazarlamaya, tedarikten tüketim biçimlerine kadar tüm aşamalarda kırsal toplulukların ve üretici gruplarının kolektif hareket edebileceği gıda sistemlerinin oluşturulmasına yönelik projeler de gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda bölgesel gıda sistemleri farklı ülkelerde başarıyla uygulanmakta; yerel yönetimler, çiftçi örgütleri ve sosyal girişimler birlikte çalışarak üretimin yanı sıra toplu alım, işleme ve dağıtım faaliyetlerini yönetmektedir. Kamu kurumları için küçük üreticilerden doğrudan alım yapan bu sistemler, gelir artırmakla kalmamakta, aynı zamanda sosyal kalkınmayı da destekleyerek kırsal refahı geliştirmeye çalışmaktadır.

Afrika Birliği'nin Kapsamlı Tarımsal Kalkınma Programı (CAADP) çerçevesinde geliştirilen iş modelleri ise, dijitalleşme temelli kamu desteklerinin özellikle küçük çiftçiler için erişim ve izlenebilirliğini sağlamak açısından ön plana çıkmaktadır. Nijerya ve Gana gibi ülkelerde çiftçilere sağlanan gübre, tohum ve ekipman destekleri, mobil tabanlı dijital kartlar üzerinden yürütülmekte ve destekler üreticilere-

re kolaylıkla ulaştırılarak takibi sağlanmaktadır. Aynı zamanda kamu, bu süreçlerde yalnızca doğrudan destek vermekle kalmamakta, özel sektör yatırımlarını üretici gruplarıyla eşleştiren ortaklık modellerine de destek sağlamaktadır.

Küresel düzeyde incelenen devlet destekli tarımsal iş modelleri, farklı sosyoekonomik ve kurumsal yapılarla sahip ülkelerde uygulanmalarına rağmen, yapısal düzlemde farklı ortak noktaları bulunmaktadır.

Bu modellerin etkili olmasını sağlayan başlıca başarı faktörleri desteklerin finansal boyutunu aşarak yönetim, bilgi paylaşımı, risk yönetimi ve sosyal kapsayıcılık gibi alanlara yayılmaktadır. Bu çerçevede beş temel tema öne çıkmaktadır. Bunlar; paydaş çeşitliliği ve paydaşlar arası iş birliği, ortak yatırım ve risk paylaşımı, bilgi sistemleri ve dijitalleşme, sosyal kapsayıcılık ve etkin izleme-değerlendirme olarak sıralanabilir.

Devlet destekli tarımsal iş modellerinin büyük çoğunluğu çok aktörlü yapılar etrafında kurgulanmıştır. Avrupa Birliği'nin LEADER aracılığıyla desteklediği Yerel Eylem Grupları, Dünya Bankası'nın üretici örgütleri temelli projeleri gibi farklı yaklaşımlar, tarımsal desteklerin başarısını yalnızca çiftçiye değil; kamu kurumları, özel sektör, üniversiteler, belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarıyla kurulan iş birliklerine bağlamaktadır. Bu iş birlikleri, desteklerin uygulanmasında yerel meşruiyet ve esneklik sağlamakta; merkezi planlamayla yerel dinamizmi bir araya getirerek desteklerin doğru ve bölgesel amaca yönelik belirlenmesini sağlamaktadır.

Ortak yatırım ve risk paylaşımı anlayışının destek sistemlerine entegre edilmesi bu modellerin bir diğer ortak özelliğidir. Tek başına üreticiye yapılan bireysel ödemelerin, verimlilik ya da sürdürülebilirlik açısından sınırlı etkisi vardır. Kooperatifler veya üretici birlikleri üzerinden yapılan ortak destekleme ve yatırımlar gerek üreticilere gerekse sektörün diğer paydaşlarına maliyet avantajı sağlamakta ve üreticiler arasında uzun vadeli iş birliği ilişkileri kurulmasına katkı sunmaktadır. Dünya Bankası'nın desteklediği belirli FPO'lar, yalnızca üretim sürecini değil, pazara ve finansmana erişim ve teknoloji kullanımı açısından da ortak kapasite üretmiştir.

Üçüncü ortak nokta ise, bilgi sistemleri ve dijital altyapının doğrudan destek politikalarına entegre edilmesidir. Avrupa Birliği'nin AKIS yapısı, yalnızca çiftçiye teknik bilgi sunmakla kalmayıp, karar destek sistemlerini ve danışmanlık hizmetlerini kurumsal hale getirmektedir. Benzer şekilde Afrika Birliği ülkelerinde tarımsal destekler, mobil uygulamalar ve dijital kartlar aracılığıyla doğrudan çiftçiye ulaştırılmakta ve bu sayede hem desteklerin izlenebilirliği sağlanmakta hem de kayıt dışılık azaltılmaktadır. Türkiye'nin güçlü dijital kamu altyapısı bu tür uygulamalara teknik olarak hazır olmakla birlikte uygulanabilirlik açısından önemli avantajlara sahiptir.

Dördüncü ortak unsur, bu modellerin büyük bölümünün sosyal kapsayıcılığı ön plana çıkarmasıdır. Kadınların ve gençlerin sadece fayda sağlamakla kalmadığı, aynı zamanda karar verici olarak üretim yapısına katıldığı modeller, başarının da ortak özelliğini ortaya koymaktadır. Bu sayede kırsal alanda dezavantajlı grupların da etkinliği arttırılmakta ve sektöre entegrasyonu kolaylaştırılmaktadır.

Tüm modellerde izleme, değerlendirme ve öğrenme mekanizmalarının destek sistemine entegre edildiği görülmektedir. AB'de hem stratejik planlama sürecinde hem de uygulama sırasında performans göstergeleri düzenli olarak izlenmekte, programlar gerektiğinde yeniden yapılandırılmaktadır. Bu sayede destekler yalnızca harcama kalemi değil, etki ve dönüşümü ölçen araçlar haline gelmektedir. Bu kapsamda Tarım ve Orman Bakanlığı'nın da önemli çalışmaları ve sağlıklı destek izleme ve değerlendirme için geniş bir veri çerçevesi mevcuttur.

1. Türkiye için Uygulanabilir İş Modeli Önerileri

Türkiye'de tarımsal destekleme sistemi uzun yıllar boyunca büyük ölçüde bireysel üreticiye yönelik doğrudan fark ödemesi destekleri, girdi sübvansiyonu ve kamu alımları etrafında şekillenmiştir. Bu yapı, kısa vadeli üretim maliyetlerini hafifletmekte kısmen etkili olsa da uzun vadeli verimlilik, örgütlenme, pazara erişim ve iklim uyumu gibi alanlarda kalıcı bir dönüşüm sağlayamamıştır. Türkiye'de müdahaleler, bu dönüşümü kolaylaştırmak adına belirli su kısıtı gibi belirli kriterlere bağlanmış olsa da uygulamada etkinliği sınırlı kalmaktadır.

Küresel örneklerde görülen çok aktörlü ve dijital tabanlı yapılar üzerinden geliştirilen iş modelleri, Türkiye’de tarım sektörü için önemli imkânlar sunmaktadır.

Türkiye’de “Tarım Girişim Ortaklıkları” modelinin bölgesel ölçekte yaygınlaştırılması büyük önem arz etmektedir. Nitekim Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından yürütülen IPARD Programı çerçevesinde, 2016 yılından bu yana pek çok ilde Yerel Eylem Grupları (YEG) kurulmuş ve yerel kalkınma stratejileri hazırlanarak uygulamaya alınmıştır. Ancak bu yapı, daha çok kırsal sosyal altyapı projeleriyle sınırlı kalmıştır. Bu nedenle Tarım Girişim Ortaklıkları, kooperatifler, üretici birlikleri, belediyeler ve özel sektör temsilcilerinin bir araya geldiği, ortak altyapı geliştiren ve kamu eş finansmanı ile desteklenen yeni nesil üretim platformları olarak tasarlanması önerilmektedir. Avrupa Tarım Fonu (EAFRD) benzeri ortak yatırımlara yönelik destek sistemlerinin Türkiye’ye uygun bir versiyonu bu yapılar üzerinden hayata geçirilebilir.

Ortak altyapı yatırımlarının kamu destekli yatırım havuzlarıyla finanse edilmesi bu alanda bir diğer öneri olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle soğuk zincir, işleme tesisleri, entegre sulama sistemleri ve bölgesel lojistik merkezleri gibi yatırım alanları, bireysel teşvikler yerine kolektif yatırım modelleri ile yürütülmelidir. Bu çerçevede, üretici örgütlerinin ve yerel kamu aktörlerinin eş finansman sağladığı, destek oranlarının kolektif yapıya göre arttığı yeni bir destek mekanizması kurgulanabilir. Avrupa’daki EAFRD uygulamaları, bu tür yatırımların hem maliyet-etkinliği hem de sürdürülebilirliği açısından olumlu sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Türkiye’de henüz yapılandırılmamış olan iklim dostu üreticiler ve üretici örgütleri için özel bir destek programı da bu anlamda geliştirilebilir. FAO ve IFAD’ın son yıllarda vurguladığı gibi, gıda sistemlerinin dönüşümünde sadece üretim artışı değil, çevresel sürdürülebilirlik kriterleri de önemlidir. Bu çerçevede organik üretim, agroekolojik uygulamalar, biyoçeşitlilik koruma ve su verimliliği gibi kriterleri karşılayan üretici ve üretici örgütlerine özel destek havuzları oluşturulabilir ve bu gruplar ayrıca kamu alımlarında ve tedarik zincirlerinde öncelikli statüye sahip olmalıdır.

Son olarak, bölgesel tarım kümeleri oluşturularak kamu, özel sektör ve üretici örgütleri arasında stratejik iş birlikleri kurulmalıdır. Farklı ülkelerde bu tür kümeler, belirli ürün grupları etrafında bilgi paylaşımı, ortak pazarlama ve yatırım planlaması sağlayan kurumsal yapılar haline

gelmiştir. Türkiye’de özellikle organize sera bölgeleri, hayvancılık bölgeleri gibi bu tür kümelenmeler oluşturulmaya başlanmış, bu kümeler üreticilerinin gelirini ve ihracat potansiyelini artırabileceği gibi, kırsal refah üzerinde de önemli ölçüde etkili olacaktır.

Devlet destekli tarımsal iş modellerinin başarısı yalnızca mali teşviklerin büyüklüğüyle değil; bu desteklerin nasıl tasarlandığı, uygulandığı ve ne tür mekanizmalarla denetlendiği ile de doğrudan ilişkilidir. Küresel deneyimler, başarılı modellerin arkasında çoğu zaman güçlü bir yönetim yapısı, çok aktörlü planlama süreçleri ve esnek uygulama yetkisi bulunan yerel yapılar mevcuttur. Türkiye’nin de tarımsal destekleme sisteminde dönüşüm sağlayabilmesi için bu yönetim unsurlarını kurumsallaştırması ve yeni nesil iş modellerine uygun, öğrenen bir kamu yapısı geliştirmesi önerilmektedir.

Bu çerçevede önerilen iş modellerinin uygulanabilmesi için ilk olarak yasal ve kurumsal çerçevenin düzenlenmesi gerekmektedir. Mevcut mevzuat, üretici örgütlerinin yatırımcı rolü üstlenmesine veya kamu-özel ortaklıklar kurmasına yeterince olanak tanımamaktadır. Örneğin kooperatiflerin kendi aralarında bir araya gelerek üst yapı yatırımları gerçekleştirmesi, özel sektörle ortak girişim kurması ya da proje bazlı fon yönetimi yapması hâlen sınırlı düzenlemelerle mümkündür. Avrupa Birliği’nde üretici örgütleri, tarımsal değer zincirlerinin her aşamasında yatırım ve karar alma yetkisine sahiptir. Türkiye’de de Tarım Kanunu, Kooperatifler Kanunu ve IPARD Mevzuatı bu doğrultuda yeniden değerlendirilebilir.

Ayrıca desteklerin etkinliğini artırmak ve kaynakların doğru hedeflenmesini sağlamak için izleme, değerlendirme ve etki ölçüm mekanizmaları kurulmalıdır. Avrupa Birliği’nde Ortak Tarım Politikası’nın 2023–2027 dönemine ilişkin en büyük reformlarından biri, desteklerin sonuç temelli olarak kurgulanması ve yıllık performans raporları üzerinden izlenmesidir. Türkiye’de ise hâlihazırda izleme ve değerlendirme süreçleri sınırlı düzeyde uygulanmakta, çoğunlukla bütçe harcamaları üzerinden denetim yapılmaktadır. Ancak desteklerin etkisinin sahada anlaşılması, yalnızca mali değil, sosyoekonomik, çevresel ve yönetsimsel çıktılar üzerinden ölçülmelidir. Bu kapsamda, Tarım ve Orman Bakanlığı’nın gerek veri gerekse kurumsal kapasitesi oldukça üst düzeydedir. Bu kapsamda bakanlık çerçevesinde etkili izleme ve değerlendirme kolaylıkla sağlanabilir.

Son olarak tüm bu dönüşüm sürecinin sürdürülebilir olabilmesi için öğrenen, esnek ve katılımcı bir kamu mekanizması kurulmalıdır. Tarım sektörünün doğası gereği değişken, bölgesel ve çok yönlü yapısı, sabit şablonlarla yönetilemeyecek bir alan olduğunu göstermektedir. Bu nedenle iş modelleri, merkezi tek tip uygulamalar yerine yerel ihtiyaçlara göre farklılaşabilen, katılımcı geri bildirimlerle sürekli güncellenebilen yapılarla desteklenmelidir. FAO ve OECD tarafından sıklıkla vurgulanan “uyarlamalı yönetim” (adaptive governance) ilkesi, Türkiye için bu süreçte stratejik bir referans noktası olabilir. Bu çerçevede Tarım ve Orman Bakanlığı özellikle düzenlemiş olduğu tarım şuraları ile, katılımcı geri bildirimleri ile etkin bir şekilde güncellenen bir yapıya sahiptir.

1. Sonuç

Tarım sektörü, yalnızca gıda üretimiyle sınırlı olmayan kırsal kalkınmanın temeli olarak ön plana çıkan bir sektördür. Bu nedenle tarımda uygulanacak her politika, sadece sektörel değil, aynı zamanda kalkınma vizyonunun bütüncül bir parçası olarak ele alınmalıdır. Bu raporda ele alınan devlet destekli tarımsal iş modelleri, üreticiyi merkeze alan, üretici örgütlenmelerini ve ortak yatırımı önceleyen, yeşil dönüşüm ve sürdürülebilirliğe entegre edilmiş yapılarla şekillenmektedir. Avrupa Birliği’nden Afrika’ya, Latin Amerika’dan Güney Asya’ya kadar pek çok ülkede uygulanan bu modellerin başarısı, yalnızca sağlanan destek miktarıyla değil; yönetim yapısının açıklığı, aktörler arası etkileşim ve yerel kapasitenin harekete geçirilme biçimiyle ön plana çıkmaktadır.

Türkiye, tarım sektörünü, uzun süredir bireysel üreticiye odaklanan, ölçekten bağımsız desteklemelere dayalı ve kırsal iş birliklerini zayıf biçimde yapılandıran bir modelle desteklenmektedir. Ancak iklim değişikliği, girdi maliyetlerinin artışı ve piyasa dalgalanmaları, kırdan kente göç ve küresel değer zincirlerindeki yeniden yapılanma gibi etkiler, bu modelin etkinliğini sınırlandırmaktadır. Artık yalnızca üretimin desteklenmesi değil; üretimin nasıl, kimlerle, hangi araçlarla ve hangi amaçla yapıldığının desteklenmesi, tarım politikalarının merkezine yerleştirilmelidir.

Bu bağlamda çok aktörlü tarım girişim ortaklıkları, dijital platformları, kolektif altyapı yatırımları ve iklim dostu üretimlerin teşviki gibi önerilen iş modelleri, Türkiye’nin sadece tarımsal verimliliğini değil; kırsal kalkınmadaki stratejik kapasitesini de artıracaktır. Üstelik bu modeller, sadece destek alan değil; karar veren, yatırım yapan ve teknoloji kullanan bir üretici profilinin gelişimine de katkı sağlayacaktır.

Bu süreçte devletin rolü, yalnızca kaynak sağlayan değil; strateji belirlemek, riski paylaşmak ve kurumsal etkileşimi sağlamak olmalıdır. Devlet destekli iş modellerinin başarısı, sahadaki tüm aktörlerin katkısıyla öğrenen, yenilenen ve etki odaklı biçimde tasarlanan uygulamalara bağlıdır.

Tarım Sektöründe Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları

Serkan Veziroğlu

Tarım Sektöründe Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları

1. Giriş

Tarım sektörü, yalnızca gıda güvencesi açısından değil, aynı zamanda kırsal refahın artırılması, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve ekonomik çeşitliliğin sağlanması bakımından da stratejik öneme sahip bir sektördür. Bu kapsamda çiftçilerin güçlendirilmesi sadece bir sosyal politika meselesi değil, aynı zamanda üretim kapasitesini artıracak ekonomik bir gerekliliktir. Son yıllarda bu güçlendirme hedefi doğrultusunda klasik teşvik sistemlerinden daha çok, sistemik ortaklıklara dayanan yapılar öne çıkmaktadır. Bu yapılar arasında özellikle kamu-özel sektör ortaklıkları, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye için de önemli bir araç haline gelmektedir.

Kamu-özel sektör ortaklıkları, üreticinin doğrudan dahil olduğu, katma değer zincirlerine erişimin güçlendiği ve kamu hizmetlerinin özel sektör iş birliğiyle üreticilere etkin bir şekilde ulaştırıldığı modelleri tarif eder. Dünya tarım sektöründe kamu-özel sektör ortaklıkları sözleşmeli üretim, girdi temini ve pazarlama zincirlerine erişimden, akıllı tarım teknolojilerinin yaygınlaştırılmasına kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bu ortaklıklar, sadece finansman modellerini değil; bilgiye erişim, teknoloji transferi ve kurumsal kapasite gelişimi gibi üretim dışı ancak üretimi doğrudan etkileyen alanları da kapsamaktadır.

Özellikle Avrupa Birliği ülkeleri, Kanada, Japonya ve ABD gibi ekonomilerde kamu-özel sektör ortaklıkları, tarım sektöründe küçük üreticiyi güçlendirme aracı olarak stratejik biçimde kullanılmaktadır. Örneğin Hollanda'da Greenport kümelenmeleriyle kamu, sanayi ve çiftçi kooperatifleri aynı masada üretim ve pazarlama planlaması yaparken; Kanada'da Agri-Innovate programıyla çiftçilerin yeni teknolojilere erken erişimi kamu-özel iş birlikleriyle mümkün kılınmaktadır. Fransa'da ise süt ve gıda sektöründe kamu destekli sözleşmeli üretim modelleri, kooperatiflerin pazarlık gücünü artırarak çiftçiyi fiyat dalgalanmalarına karşı korumaktadır.

Bu tür uygulamalar, Türkiye gibi tarımsal potansiyeli yüksek fakat üretici örgütlülüğü sınırlı ve teknolojiye erişim imkânı nispeten yüksek olan ülkeler için güçlü bir referans niteliğindedir. Nitekim Türkiye'de de Tarım Kredi Kooperatifleri, Toprak Mahsulleri Ofisi veya belediye destekli üretim altyapıları üzerinden şekillenen erken dönem kamu-özel sektör uygulamaları görülmektedir.

Ancak bu uygulamaların çoğu, dar kapsamlı ve sınırlı sayıda üreticiye hitap etmekte ve kamu etkisi yüksek oluşumlar olmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu şey, tarımda kamu-özel sektör ortaklığının kurumsallaşmış, çiftçi merkezli ve yenilikçi bir kalkınma modeli olarak ortaya konulması gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında belirli ülke örneklerinden hareketle Türkiye'de tarımda kamu-özel sektör ortaklıklarının çiftçiyi nasıl daha güçlü ve örgütlü hale getirebileceğine yönelik model önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Amaç, kamu-özel sektör ortaklıklarını sadece bir finansal iş birliğinden ziyade tarımsal üretimin tüm bileşenlerinin katıldığı yapısal bir ortaklık zemini olarak dizayn etmektir.

2. Kamu-Özel Sektör Ortaklıklarının Tarım Sektöründe Uygulamaları

Kamu-özel sektör ortaklıkları, genel anlamda kamu hizmetlerinin sağlanmasında kamu ve özel sektörün birlikte sorumluluk üstlendiği bir iş birliği modeli olarak tanımlanmaktadır. Bu modelde kamu kurumları hizmetin düzenleyicisi ve kolaylaştırıcısı konumunda yer alırken özel sektör yatırımcı, uygulayıcı ve hizmet sağlayıcı rolü üstlenmektedir. Tarım sektörü gibi doğrudan üretici tabanına farklı bir deyiş ile çiftçilere dayalı alanlarda kamu-özel sektör ortaklıkları, klasik yatırımlarının ötesinde üretim zincirinin tamamını etkileyebilen çok aktörlü yapılar hâlini almaktadır. Tarımsal kamu-özel sektör ortaklıkları, sadece fiziksel altyapının değil; bilgi, teknoloji ve pazarlama altyapısının da ortak finansmanla geliştirildiği stratejik iş birlikleri olarak tanımlanmaktadır.

Tarım özelinde kamu-özel sektör modellerini farklılaştıran en önemli unsurlardan biri, tarımın doğası gereği yüksek düzeyde dış etkenlere bağımlılık ve mevsimsellik içermesidir. Bu koşullar, diğer uygulanan kamu-özel sektör iş birliği yöntemlerinin tarımda doğrudan uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Tarımda üretim süreci uzun, dışsal faktörlere açık ve girdiler üzerindeki kontrol sınırlıdır. Ayrıca tarımda üreticiler çoğunlukla küçük, dağınık ve örgütsüzdür. Bu nedenle tarımsal kamu-özel sektör iş birlikleri yalnızca fiziki altyapı değil, aynı zamanda kurumsal ve sosyal altyapının da güçlendirilmesini gerektirir. OECD bu noktada kamu, özel sektör ve çiftçi örgütlerinin birlikte tasarladığı, yönettiği ve uyguladığı "üçlü ortaklıklar" modelini tarım sektörü için tanımlamaktadır.

Tarımda kamu-özel sektör ortaklığı uygulamaları çok çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Bunların başında altyapı odaklı kamu-özel sektör ortaklıkları gelir. Sulama sistemleri, tarımsal üretim merkezleri, soğuk hava depoları, paketleme tesisleri gibi fiziki yatırımlar kamu tarafından desteklenerek özel sektör işletmesine açılabilir. Örneğin ABD’de ABD Tarım Bakanlığı’nın (USDA) yerel sulama birlikleriyle özel firmaları bir araya getirdiği projeler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bir diğer yaygın model, sözleşmeli üretim temelli kamu-özel sektör ortaklıkları olup, bu yapıda kamu, özel sektör ve çiftçi arasında alım garantileri, fiyat istikrarı, teknik destek gibi unsurları içeren sözleşmeler kurar. Fransa’nın süt sektöründe uyguladığı model, bu tip ortaklıkların standart bir örneğidir.

Son dönemde gelişen bir diğer kamu-özel sektör ortaklık biçimi ise veri ve teknoloji paylaşımı temelli olarak ön plana çıkmaktadır. Bu yapılar, akıllı tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, karar destek sistemlerinin kurulması, sensör ve izleme sistemlerinin tarımda kullanımına yönelik yapılar olarak değerlendirilebilir. Japonya’da yürütülen “Smart Agriculture Demonstration” projelerinde kamu, teknoloji şirketleri ve üretici birlikleri birlikte çalışarak yüksek teknoloji destekli tarımsal üretim alanları kurmuşlardır. Benzer şekilde Kanada’daki AgriScience programı, özel Ar-Ge şirketlerini ve çiftçi gruplarını kamu fonlarıyla destekleyerek teknoloji transferini doğrudan kamu özel sektör ortaklıkları biçiminde kurgulamaktadır. Yine Türkiye’de Manisa Büyükşehir Belediyesi’nin Tarımsal Tahmin ve Erken Uyarı Sistemleri de bu kapsamda değerlendirilebilir.

Tarımda kamu-özel sektör ortaklıklarının bir diğer biçimi ise pazar erişimi ve lojistik ortaklıklarıdır. Bu modelde üreticinin ürününü doğrudan pazara ulaştırmasına imkân verecek nakliye, işleme ve satış altyapıları kamu-özel ortaklığıyla kurulur. Özellikle taze meyve-sebze zincirlerinde soğuk zincir lojistiği bu kapsamda ele alınabilir. Avrupa Birliği’nin desteklediği “Short Food Supply Chains” (kısa tedarik zincirleri) stratejisi, küçük üreticinin doğrudan pazara erişimini kolaylaştıran bu tür kamu – özel sektör ortaklıkları girişimlerinin kapsamında değerlendirilebilir.

Bütün bu biçimler değerlendirildiğinde tarımda kamu-özel sektör ortaklıkları yalnızca altyapı yatırımı olarak değil; daha bütünsel bir üretim, dağıtım ve örgütlenme vizyonu ile ele alınmaktadır. Tarımsal üreticiler bu ortaklıkların pasif yararlanıcısı değil, aktif ortağı ve karar vericisi hâline konumuna eriştiğinde, bu modeller sürdürülebilir kalkınma açısından daha da etkin bir rol oynamaktadır.

Özellikle Türkiye gibi üretici yapısı parçalı ve örgütsüz olan ülkelerde kamu-özel sektör ortaklıklarının kooperatifler veya üretici birlikleri üzerinden tasarlanarak örgütlülüğün teşviki de modelin başarısı açısından büyük önem arz edecektir.

3. Mevcut Uluslararası Uygulama Örnekleri

Hollanda-Greenport Modeli: Kümelenme Temelli Ortaklık Yapısı

Hollanda, tarımda kamu-özel sektör-üniversite iş birliklerini "Greenport" adı verilen kümelenmeler uluslararası kamu-özel sektör ortaklıkları için kümeleme temelli bir örnek olarak verilebilir. Greenport'lar; tarımsal üretim, işleme, lojistik ve araştırma kurumlarının mekânsal olarak bir araya geldiği, kamu fonlarıyla desteklenen, özel sektör ve çiftçi kooperatiflerinin aktif biçimde yönettiği tarımsal kalkınma merkezleridir. Bu model sayesinde üreticiler doğrudan ihracat pazarlarına erişim sağlayabilmekte, yüksek teknolojlili ve sürdürülebilirlik standartlarına uygun üretim gerçekleştirebilmektedir. Greenport'lar aynı zamanda bölgesel kalkınma kurumları ile koordineli biçimde çalışarak tarımsal AR-GE faaliyetlerine kamu fonları aktarılmasını sağlamaktadır.

Fransa-Sözleşmeli Üretim Sistemi: Dev Kooperatifler ve Gıda Devleri Arasında Kamu Destekli Ortaklıklar

Fransa'da gıda sanayi ile çiftçiler arasındaki ilişkiler, tarım bakanlığı tarafından desteklenen uzun vadeli sözleşmelere dayanmaktadır. Özellikle süt, şeker pancarı ve meyve-sebze sektörlerinde, Nestlé, Danone gibi büyük gıda şirketleri ile çiftçi kooperatifleri arasında yapılan sözleşmeli üretim anlaşmaları, kamu tarafından standardize edilmiştir. Bu sistem, çiftçiye alım garantisi, girdi desteği ve teknik danışmanlık sunmakla birlikte kamu fiyat dalgalanmalarına karşı koruma sağlayarak sistemin güvenilirliğini sağlamaktadır. Bu yaklaşım ile hem piyasa istikrarı sağlanmakta hem de küçük üreticinin pazarlık gücünü artmaktadır.

Kanada-Agri-Innovate ve AgriScience Programları: Teknoloji Transferinde KÖÖ

Kanada'da özel sektörle yapılan kamu destekli AR-GE ortaklıkları teknoloji transferinde kamu-özel sektör ortaklıkları açısından iyi bir örnek olarak sunulabilir.

Agri-Innovate ve AgriScience programları kapsamında üretici örgütleri ile özel teknoloji şirketleri arasında geliştirilen projeler, devlet tarafından belirli oranlarda hibe veya kredi destekleriyle finanse edilmektedir. Özellikle iklim dostu üretim teknikleri ve hassas tarım teknolojilerinin yaygınlaştırılması alanlarında bu ortaklıklar kritik rol oynamaktadır. Kanada modeli, çiftçiyi sadece uygulayıcı değil, inovasyonun eş ortağı olarak sisteme dahil etmekte ve üretim teknolojilerinin ticari olarak uygulamaya aktarılmasını kolaylaştırmaktadır.

ABD – USDA Ortak Altyapı Yatırımları: Bölgesel Kalkınma ve Lojistik Odaklı Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları

ABD Tarım Bakanlığı'nın (USDA), bölgesel kalkınma ajansları aracılığıyla tarımsal altyapı yatırımlarını kamu-özel sektör ortaklığı şeklinde desteklediği örnekler, bölgesel kalkınma ve lojistik odaklı kamu-özel sektör ortaklıklarına yönelik iyi bir örnek olarak verilebilir. Örneğin, WaterSMART programı kapsamında yerel su birlikleri ve özel mühendislik firmaları arasında sulama sistemlerinin modernizasyonuna yönelik ortak yatırımlar hayata geçirilmektedir. Benzer şekilde farklı projeler ile soğuk zincir lojistik merkezleri, tarım işleme tesisleri ve bölgesel gıda dağıtım merkezleri özel sektör işletmesine açılmakta ancak kamu tarafından kısmen fonlanmaktadır. Bu model, kırsal alanlarda istihdamı artırmakta ve çiftçinin ürününü doğrudan katma değerli pazarlara ulaştırmasına destek sağlamaktadır.

Japonya-Smart Agriculture Demonstration Projects: Yüksek Teknolojili Üretim Ortaklıkları

Japonya'da yaşanan çiftçi nüfusu ve azalan tarımsal iş gücü nedeniyle tarımda dijitalleşme ve insan gücünün azaltılması, kamu politikalarında önemli bir rol oynamaktadır. Japonya Tarım Bakanlığı (MAFF) öncülüğünde yürütülen Smart Agriculture Demonstration projelerinde ulusal teknoloji firmaları, kamu kurumları ve üretici birlikleri birlikte çalışarak dijital tarım sistemleri ve yapay zekâya dayalı karar destek uygulamalarını demonstrasyon çiftlikleri üzerinden yaygınlaştırmaktadır. Bu modelde özel sektör, teknolojiyi geliştirip sistem kurarken kamu altyapıyı desteklemekte, üretici birlikleri ise sistemin uygulamasını sağlamaktadır. Çiftçiler bu yapının doğrudan parçası olarak dijitalleşmeden verim ve maliyet açısından doğrudan fayda sağlarken üreticilerde önemli kapasite artışı da sağlanmaktadır.

4. Türkiye için Strateji ve Politika Önerileri

Kamu-özel sektör ortaklıklarının klasik tanımı, bugünün tarımsal gerçeklikleri karşısında önemli ölçüde değişmeli ve günümüz koşullarına göre güncellenmelidir. Artık salt altyapı yatırımlarından ziyade kamu-özel sektör ortaklıkları veri yönetimi, çevresel sürdürülebilirlik, dijitalleşme ve kırsal refah hedeflerini kapsayan çok katmanlı modeller şeklinde kurgulanmalıdır. Bu dönüşümün odağında ise çiftçiler yalnızca üretimin bir unsuru olarak değil, tarımsal değer zincirinin eşit ortağı olarak konumlandırılmalıdır. Bu nedenle gelecek dönemin tarımsal kamu-özel sektör ortaklıkları, çiftçiye pasif destek alıcısından çıkarıp pazarlık gücüne sahip ve dijitalleşmiş bir aktör hâline getiren stratejik iş birliklerine dönüşmelidir.

Bu dönüşümün ilk boyutu, veri temelli kamu-özel sektör ortaklıklarının kurulması olarak değerlendirilebilir. Tarımsal üretim süreçlerinin giderek veriyle yönetildiği bir dönemde, kamu kurumlarının veri destekli analizlerle topladığı bilgilerin özel sektörle birlikte çiftçiye aktarılması büyük önem arz etmektedir. Örneğin Avrupa Birliği Common European Agricultural Data Space (CEADS), özel teknoloji firmaları ve kamu araştırma merkezleri birlikte çalışarak çiftçilere gerçek zamanlı karar destek hizmetleri sunmaktadır. Türkiye’de de benzer şekilde Tarım ve Orman Bakanlığı’nın sahip olduğu geniş kayıt sistemleri, anlamlı ve uygulanabilir verilere dönüştürülerek üretici birlikleri ve özel yazılım firmalarıyla entegre veri tabanlı kamu-özel sektör ortaklıkları kurulabilir ve üreticilerin hizmetine sunulabilir. Bu tür ortaklıklar çiftçinin verimliliğini artırmakla kalmaz, iklim riski ve piyasa dalgalanmalarına karşı dayanıklılığı güçlendirerek üreticilerin dijital dönüşümü hususunda önemli faydalar sağlayacaktır.

İkinci ön plana çıkan husus, dijital kooperatif tabanlı ortaklık yapılarının geliştirilmesidir. Gelecekteki kooperatif modelleri, teknolojik kapasite ve pazara erişim sorunları nedeniyle çoğu belirli iyi örnekler haricinde etkileri sınırlı olacaktır. Oysa belirli ülkelerde “dijital kooperatif” modeliyle üretici birlikleri dijital pazaryerleri, izlenebilirlik platformları ve blok zincir destekli ticaret sistemleri kurarak doğrudan tüketiciyle bağlantıya geçebilmektedir.

Örneğin Fransa ve Almanya’da gıda zincirine entegre edilmiş dijital kooperatifler, çiftçinin ürününü katma değerli biçimde pazara ulaştırmasını sağlarken veri yönetimi ve standart uyumu konusunda özel sektör firmalarıyla kamu-özel sektör ortaklıkları kurulmaktadır.

Gelecekteki kamu-özel sektör ortaklıkları vizyonunun bir diğer unsuru ise, tarımsal girişimcilik ve start-up ortaklıkları olarak görünmektedir. Tarım teknolojileri alanında ortaya çıkan yenilikçi çözümler, çoğu zaman özellikle Türkiye’de ölçek sorunu yaşayan çiftçilere ulaşamamaktadır. Bu sorunu aşmak için start-up’lar ile üretici birlikleri arasında kamu destekli eş finansman modelleri geliştirilebilir. Kanada’nın AgriStartUp Challenge örneğindeki gibi modeller, kamu-özel girişim sermayesi ortaklığına dayanmaktadır. Türkiye’de bu yapı, Tarım ve Orman Bakanlığı ve TÜBİTAK destek programlarının özel sektörle eşleştirilmesi yoluyla yaygınlaştırılabilir.

Çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe duyarlı kamu-özel sektör ortaklıkları da önümüzdeki dönemin önemi artacak bir model olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle karbon emisyonlarının azaltılması, biyoçeşitlilik kaybının önlenmesi ve doğa dostu üretim yöntemlerinin benimsenmesi gibi sürdürülebilirlik alanları tarım ve gıda sektöründe faaliyet gösteren özel sektör kuruluşlarının sosyal sorumluluk politikalarıyla örtüştüğünde güçlü ortaklıklar kurulabilir. Örneğin Hollanda’da karbon ayak izi düşük üretim yapan çiftçilere özel firmalarca verilen yeşil prim uygulamaları sistematik bir hale getirilmiştir. Türkiye’de karbon piyasalarının gelişmesiyle birlikte, bu tür yeşil üretim temelli kamu-özel sektör uygulamaları Türkiye’deki organik üretim potansiyeli de dikkate alındığında önemli bir potansiyel barındırmaktadır.

Kamu-özel sektör uygulamalarının dönüşümünde çiftçilerin örgütlü ve temsil gücü yüksek yapılarla sürece entegre edilmesi büyük önem arz etmektedir. Belirli ülkelerde kamu-özel sektör ortaklık süreçlerinin neredeyse tamamı üretici birliklerinin yer aldığı modellerle inşa edilmektedir. Türkiye’de ise üretici örgütleri beklenen etkinlik seviyesinde değildir. Bu nedenle geleceğin kamu-özel sektör uygulamaları çiftçiye doğrudan temsil eden, profesyonelleşmiş örgüt yapılarıyla gerçekleştirildiği durumda önemli bir etkinlik kazanacaktır.

Tarım sektöründe kamu-özel sektör ortaklıklarının etkili ve sürdürülebilir hale gelmesi için Türkiye’de sadece bireysel proje düzeyinde değil, yapısal bir politika çerçevesiyle hareket edilmesi gerekmektedir. Bunun için politika yapım sürecinin kurumsallaşma, kapsayıcılık ve stratejik yönetim olmak üzere üç temel ilkeye dayanması önerilmektedir. Bu kapsamda tarım sektöründe uygulanacak kamu-özel sektör işbirliği modellerine ilişkin kapsamlı bir strateji belgesi hazırlanmalı, buna bağlı olarak da yasal bir çerçeve tanımlanmalıdır. Ayrıca kamu kurumları ile özel sektör arasındaki roller ve sorumluluklar netleştirilmelidir.

5. Sonuç

Tarımda kamu-özel sektör ortaklıkları, yalnızca teknik veya finansal bir enstrüman değil, aynı zamanda üretim ilişkilerini dönüştüren stratejik bir kalkınma modelidir. Bu modelin etkili şekilde hayata geçirilebilmesi için klasik altyapı projeleri yaklaşımının ötesine geçilmesi ve üretim, bilgi, pazarlama ve teknoloji paylaşımına dayanan çok katmanlı bir ortaklık anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir.

Farklı ülkelerde başarıyla uygulanan farklı modeller, Türkiye için yol gösterici örnekler sunmaktadır. Bu modellerin temel ortak noktası, üreticilerin süreçlerin merkezinde yer alması ve üretici örgütlerinin kurumsal yapılarla güçlendirilerek kamu politikalarının çok aktörlü ve esnek biçimde tasarlanmasıdır.

Türkiye’de tarımsal üretim yapısının parçalı, örgütsüz ve düşük ölçek büyüklüğüne sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda; kamu-özel sektör ortaklıkları, çiftçileri bir yandan pazara eriştirip bilgi ile buluştururken diğer yandan sürdürülebilir üretim yapısına geçişi hızlandırarak bir kaldıraç işlevi görecektir. Ancak bunun için kamu-özel sektör ortaklıklarının yalnızca bir yatırım aracı olarak değil, “ortak üretim kültürü” inşa eden bir mekanizma olarak ele alınması mutlak gereklidir.

Bu çerçevede Türkiye’nin, tarım politikalarında kamu-özel sektör ortaklıklarını önemli bir unsur hâline getirmesi, ekonomik kazanımların yanı sıra sürdürülebilir dönüşüme de katkı sunacaktır. Üreticilerin teknolojiye, pazara ve kamu desteğine eş zamanlı erişimini sağlayan, sosyal sermayeyi güçlendiren ve kırsal refahı artıran bu modellerin, tarım sektörü için önemli imkanlara kapı aralayacağına kuşku yoktur.

Tarımda Paylaşım Ekonomisi: Dijital Platformlarla Kaynakların Ortak

Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ

Tarımda Paylaşım Ekonomisi: Dijital Platformlarla Kaynakların Ortak Kullanımı

Özet

Paylaşım ekonomisi, sermaye kaynaklarının veya eğitim, ulaştırma, konaklama, sağlık, tarım vb. alanlarda hizmetlerin dijital platformlar yoluyla paylaşarak kullanılmasını amaçlayan bir çalışma şekli olarak ifade edilmektedir ve yaygınlaşmaktadır. Geleneksel olarak tarım sektöründe ortak kaynak kullanımı süreci devam ederken günümüzde dijital platformların sürece dahil olduğu, iş modeli ve stratejiler şeklinde ortak kaynak kullanımının yaygınlaştığı görülmektedir. Şüphesiz ki, küresel ve yerel ekonomideki değişim ve gelişmeler, tarımda paylaşım ekonomisini etkilemektedir, iş ve stratejileri şekillendirmektedir. Bu makalede tarımda paylaşım ekonomisi kavramı ele alınmakta; tarımsal ekipman, tarımsal girdiler (işgücü, tohum vb.) arazi paylaşımına dayalı uygulamalar ve yeni nesil sayılabilecek iş modelleri incelenmiştir. Tarımda paylaşım ekonomisini kullanan mevcut dijital platformlar (ör. traktör ve ekipman kiralama, tohum takası, iş gücü bulma uygulamaları) ve uygulama şekilleri örnek uygulamalarla verilmiştir. Mevcut uygulamaların yeni nesil iş modelleriyle tarımsal alanda istihdam sağlamasını hedefleyen girişimcilere ışık tutacağı da görülmektedir. Makalede son olarak tarımsal paylaşım ekonomisinin avantajları ve karşılaştığı zorluklar tartışılarak çözüm önerileri sunulmuştur.

Çalışma, mevcut akademik çalışmalar, literatür, vaka analizleri ve uygulamaların incelenmesi ve elde edilen sonuçların değerlendirilmesine dayanmaktadır. Yapılan değerlendirmelerden elde edilen sonuçlara göre, tarımda paylaşım ekonomisi yaklaşımının özellikle küçük üreticiler için kaynaklara erişimi artırabildiği ve üretim maliyetlerini düşürebildiğini göstermektedir. Bu modelin geliştirilmesinde; kırsal altyapının güçlendirilmesi, toplumsal güvenin artırılması, ilişkilerde açıklık ilkesinin benimsenmesi ve dijital okuryazarlığın yaygınlaştırılması gibi unsurların, uygun stratejiler ve

politika destekleriyle bütüncül bir şekilde ele alınması, paylaşım ekonomisinin tarımda sürdürülebilir bir değer yaratabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

1. Giriş

Günümüz küresel sorunları, artan üretim ve pazar maliyetleri, üretimin sürdürülebilirliğinde çözüm arayışlarını giderek yoğunlaştırmaktadır. Bu süreç, tüm sektörlerde dijitalleşme yoluyla üretim sistemlerini şekillendirmekte, özellikle kaynak kullanımında ortaklıkların gelişmesini sağlamaktadır. Paylaşım dayalı ekonomik model olarak ifade edilen bu sistemin uygulanabilirliği ve geliştirilebilmesine yönelik öneriler tartışılmakta ve uygulama alanları incelenmektedir.

Bir ekonomik model olarak özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde geliştirilmesi önerilen paylaşım ekonomisine dayalı kaynakların ortak kullanım modelinin hangi alanlarda uygulanacağı ve nasıl bir organizasyonla geliştirileceğine ilişkin araştırmalar ve ülke örnekleri farklı literatürlerde gösterilmektedir¹.

¹ Curtis & Mont, 2020.

Paylaşım ekonomisi kavramı ile ilgili akademik çalışmaların son dönemlerde hızla arttığı², bununla tarım/gıda sektörü yanında diğer alanlarda ortak üretim ve/veya tüketim için kaynaklara, mallara ve hizmetlere ortak erişim ve ortak sahiplik modellerinin geliştirilerek³ ve bireysel mülkiyetin azaltılarak⁴ kaynaklardan optimum şekilde yararlanılabileceği ifade edilmektedir.

Tarımsal üretim tedarik zinciri sürecinde işletmelerin ortak kullanımına uygun üretimden tüketime birçok alan bulunmaktadır. Geleneksel olarak yıllardır tarım işletmelerinin işgücü, alet ve makinaları, araziler, sabit varlıklar bunların başında gelmektedir. İşletmelerde hedef, artan üretim maliyetini özellikle kaynakların ortak kullanımı yoluyla sabit masrafları azaltarak karlılığı ve sürdürülebilirliği sağlamak olmaktadır.⁵

Günümüzde tarım-gıda sistemlerinde paylaşım ekonomisi girişimlerinde örnekler artmaktadır. Dijital uygulamalarla tarımda kaynakların ortak kullanım organizasyonu ve yaygınlaştırılmasını sağlamak, özellikle maliyet minimizasyonu ve kaynak verimliliğini sürekli kılmak hedeflenmektedir⁶. Tarih boyu var olan paylaşım ekonomisinin günümüzde topluluk tabanlı çevrimiçi platformların desteğiyle genişlediği görülmektedir.⁷

2. Tarım Sektöründe Paylaşım Ekonomisi ve Dijital Platformlar

“Ortak erişim” veya “ortak mülkiyet”⁸ şekliyle değerlendirilen ve kullanılmayan varlıkların veya hizmetlerin dijital platformlar aracılığıyla paylaşarak değer yaratmasını amaçlayan bir iş modeli olarak tanımlanan⁹ paylaşım ekonomisi, kaynaklarda kapasite kullanım oranının artırılması ve verimli kaynak kullanımını sağlaması hedefiyle tarımda da küçük ölçekli bilgi teknolojilerinin sınırlı ölçüde kullanılmasına kırsal alanlarda başlanmıştır ve bu girişimler son dönemde dünya çapında önemli ölçüde büyümüştür.

Tarım sektörü, üretim ve pazarlama sürecinde sermaye gerektiren alet ve ekipmanları, küçük ölçekli yapıya dayalı, birlikte iş yapma sürecinin tarihsel bağlantısı ve kırsalda akraba, komşuluk ilişkileri gibi unsurlarıyla paylaşım ekonomisi uygulamaları için önemli bir potansiyeli barındırmaktadır. Sektörde çiftçiler, geçmiş dönemlerden bu yana imece usulü ile makine ve iş gücü değişimi, ortak girdi

Türkiye’deki Ziraat Odalarının

%53’ü

ortak makine kullanım sistemini uygulamaktadır.

2 Belk 2007; Bardhi ve Eckhardt 2012; Martin et al. 2015.

3 Belk 2013.

4 Botsman ve Rogers 2010; Gansky 2011.

5 Yıldız & Erkmen, 2003.

6 Adebola, Arora & Zhang, 2022.

7 Scott 2024.

8 Miralles et al. 2017.

9 Öztürk ve Ankan, 2022.

kullanımı veya kooperatifler aracılığıyla kaynaklarını geleneksel yollarla paylaşmaktadır. Dijital teknolojilerin tarıma entegre edilmesiyle birlikte, geleneksel dayanışma pratikleri daha geniş ölçekli, organize ve profesyonel yapılar şeklinde yeniden şekillenmektedir. Bu bağlamda paylaşım ekonomisi kavramı yalnızca geleneksel uygulamaların ötesine geçmekle kalmamış, aynı zamanda tarım ve gıda alanında da etkili olmuştur. Gıda takas ağları, ortak üretim girişimleri vb. yenilikçi modeller bu dönüşümün somut örnekleri arasında yer almaktadır.¹⁰

Tarımda paylaşım ekonomisinin gelişmesinin tarımsal üretimde sürdürülebilirlik ve verimlilik hedeflerini destekleme ve çiftçilerin ekonomik durumlarını iyileştirme potansiyeli taşıması yönüyle oldukça önemlidir. Paylaşım ekonomisinin temelinde, kullanılmayan ya da yetersiz kullanılan kaynakların değerlendirilmesi ve erişimin mülkiyete tercih edilmesi prensibi yatmaktadır.

Üretim araçlarının (makineler, ekipmanlar) ortak kullanımı, üretim girdilerinin (tohum, gübre vb.) paylaşılması veya takası, tarım arazilerinin ortak değerlendirilmesi, kiralanması, tarımsal iş gücünün kiraya dayalı paylaşılması bu kapsamda ele alınmaktadır. Biçerdöver, güçlü traktörler, çok fonksiyonlu ekim, dikim ve hasat makinaları gibi ekipmanların kullanım oranı ürün ve mevsimsel koşullara göre düşüktür ve bu gibi makinelerin yılın önemli bir bölümünde atıl kaldığı düşünüldüğünde işletme üzerine önemli sabit masraf yükü getirmektedir. Paylaşım ekonomisi aracılığıyla bu makinelerin ortak kullanıma açılması, hem ekipman sahiplerine ek gelir sağlamak hem de küçük ölçekli çiftçilerin bu teknolojilere erişimini mümkün kılmaktadır¹¹. Buna ilişkin olarak “Hello Tractor” örnek olay incelemesi vaka incelemesi bölümünde verilmiştir. Benzer şekilde, tohum paylaşım ağları geleneksel ve nadir tohum çeşitlerinin korunup yayılmasına (tohum takas uygulamaları, projeler, yerel şenlikler, whats up ve facebook grup uygulamaları vb.) katkı sunarken, dijital platformlar mevsimlik tarım işçisi ihtiyacını karşılamak için işletmelere iş gücü arzını eş zamanlı buluşturabilmektedir.

Son dönemlerde tarım arazilerinin etkin kullanımını artırmak için atıl ve amaç dışı kullanılan arazilerin tarıma kazandırılması üzerine çalışmalar yapılmaktadır.

Bu süreçte gıda güvenliği ve güvenliği, toplumun sağlıklı ve dengeli beslenmesinde arazi kaynaklarının doğru strateji ve uygulamalarla değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Tarım arazilerinin etkin kullanımı konusunda da paylaşım

¹⁰ Alloh et al. 2024.
¹¹ Dion, 2019.

**Afrika’da traktör erişimi,
dünya ortalamasının çok
altında olup 100.000 km²
alana yalnızca
13 traktör
düşmektedir.**

ekonomisi çözümleri yaygınlaşmaktadır. Tarıma elverişli olan ancak kırsalda kullanılmayan boş araziler, geleneksel kiralama yöntemleri dışında dijital platformlar aracılığıyla ekim yapmak isteyen kişilerle buluşturulmaktadır¹². Bu konuda ABD’de “Shared earth” platformu örneği aşağıda açıklanmıştır. Kısaca bu ve benzeri dijital platform üzerinden toprak sahipleri, kullanılmayan ekilebilir alanlarında başkalarının tarım ve bahçecilik yapmasına izin verirken karşılığında üretilen ürünlerden pay alabilmektedirler. Bu yolla verimli tarım alanlarının atıl kalması engellenmekte ve her iki taraf için de taşıdığı avantajlar bakımından katma değer sağlamaktadır.

Tarımsal üretimin yanında gıda ürünleri tedarik sürecinde de paylaşım ekonomisi yaklaşımları giderek artmaktadır. Sözleşmeli tarım, topluluk destekli tarım gibi modeller, üreticiler ile tüketiciler arasında risk ve ürün paylaşımına dayalı alternatif pazarlar oluştururken; gıda paylaşım platformları artan ürünlerin veya gıda atıklarının değerlendirilmesini sağlamaktadır.¹³ Gıda bankacılığı ve gıda paylaşım ağları, çiftçilerin, gıda işletmelerinin, gıda perakende ve toptancı ağına yer alan paydaşların son kullanım tarihi yaklaşan ürünleri israf olmaktan kurtarıp, ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadır. Bu yönüyle tarımsal üretim süreci dışında da tarıma hammadde sağlayan gıda sektörünün tüketici yönüyle paylaşım ekonomisine katkısı bulunmaktadır. Gıda bankacılığı sistemi, kullanılmayan gıda kaynaklarının yeniden dağıtımı yoluyla paylaşım ekonomisinin sürdürülebilirlik, erişim ve sosyal adalet ilkeleriyle örtüşmektedir. Platform tabanlı dijital ağlar sayesinde (örneğin gıda bağış platformları), bağışçı ile ihtiyaç sahibi arasında hızlı ve güvenilir bir eşleşme sağlanmaktadır. Bu bağlamda, gıda bankacılığı, paylaşım ekonomisinin sosyal değer yaratma boyutunu temsil etmekte hem çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlamakta hem de yoksulluğun azaltılmasına hizmet etmektedir.

Görüldüğü gibi tarımsal paylaşım ekonomisi yoluyla ortak kaynak kullanımının ekonomik etkilerinin yanı sıra çevresel ve sosyal boyutları da dikkat çekmektedir. Ortak makine kullanımı, işgücü, birden fazla tarım işletmesinin hizmetinde çalışarak atıl kapasiteyi/işgücünü azaltır, kaynak verimliliği, üretim masrafı minimizasyonu ve düşük karbon ayak izi gibi hususlara olumlu yansır.

Yine yerel düzeyde bu ve benzeri iş birliği modelleri bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik etmekte, kırsal toplulukların sosyal sermayesini güçlendirmektedir. Şüphesiz tarım ve gıda alanında paylaşım ekonomisinin başarılı olması da belirli koşullara bağlıdır ve özellikle yaygınlık kazanmasında dijital platformlara erişim için gerekli altyapının varlığı, kullanıcıların bu yeni modellere güven duyması ve yasal/düzenleyici çerçevenin uygunluğu gibi faktörler kritik rol oynamaktadır.

3. Tarımda Ortak Kaynak Kullanımının Dijital Platformlar Aracılığıyla Geliştirilmesi: Örnek Uygulamalar

Paylaşım ekonomisinin tarım sektöründe ve tarım-gıda tedarik zincirinde somut yansımaları, önceki bölümde özellikle tarım makineleri, arazi, tarımsal girdiler ve iş gücünün paylaşımına dayalı yeni nesil iş modellerinde görüldüğü belirtilmiştir. Burada bir kiralama şekli yani “Airbnb benzeri” yaklaşımların tarımsal kaynaklara uygulanış biçimleri ve yenilikçi iş modelleri açıklanmaktadır.

Bu alanda örneklerden biri Nijerya merkezli Hello Tractor platformudur. Hello Tractor, hem tarımda dijitalleşmenin yükselişini hem de paylaşım ekonomisi hizmetlerinin yaygınlaşmasını simgelemektedir¹⁴. Hello Tractor, çiftçilerin teknolojik sorunlarını çözmek için paylaşım ekonomisine dayalı bir iş modelinin örneği olarak belirtilmektedir. Afrika’da traktöre erişim, tarımsal büyümenin önündeki en büyük engellerden biri olarak değerlendirilmekte, dünyada ortalama 100 bin kilometrekareye 200 traktör düşerken Afrika’da bu sayı sadece 13 traktör olarak ifade edilmektedir. Hello Tractor, “Traktörlerin Uber’i” olarak anılmakta ve küçük çiftçilerle traktör sahiplerini mobil bir uygulama üzerinden buluşturmaktadır.¹⁵ Bununla şirketi, dijital traktör paylaşım uygulaması aracılığıyla traktör talep edenlerle traktör sahiplerini bir platformda buluşturmaktadır. Traktörü olan girişimciler veya kurumlar, cihazlarını platforma kaydetmekte ve uygun zamanlarda kiralama hizmeti sunmaktadır. Traktöre ihtiyacı olan çiftçiler ise uygulama veya SMS yoluyla talepte bulunup belirli bir ücret karşılığında traktör hizmeti almaktadır.

¹² <https://sharedearth.com/>
¹³ Alloh 2024.

¹⁴ Dion, 2019.
¹⁵ Dion 2019.

Hello Tractor, traktörlere takılan IoT (nesnelerin interneti) cihazları sayesinde makinelerin konumunu, çalışma süresini ve yakıt tüketimini gerçek zamanlı izleyebilmektedir. Bu yolla gerçekleşen ortak kullanımın, çiftçilik maliyetini önemli ölçüde azalttığı ve traktör sahiplerine ek gelir sağladığı ifade edilmektedir. Afrika’da ise traktör bulunmamasına rağmen traktör sahipleri yedek parçalara zamanında ulaşamamaktadır. Hello Tractor ise, traktör sahiplerinin yedek parça satın alabilecekleri kısa mesaj hizmeti ile bu sorunu kolaylıkla çözmektedir.

Hindistan’da benzer bir girişim olan Trringo, 2016 yılında büyük traktör üreticisi Mahindra&Mahindra tarafından başlatılmış, franchise modeliyle çalışan ve köy seviyesinde “hub”lar kurarak traktör kiralama hizmeti sunan bir platform şeklinde gelişmiştir. Mahindra şirketi, “Traktörlerin Uber’i” olarak lanse ettiği bu girişimde kendi traktörlerini veya iş ortaklarının traktörlerini saatlik bazda kiralamak isteyen çiftçilerle buluşturmaktadır¹⁶.

Diğer ülkelerde de örneğin Kenya ve Nijerya gibi ülkelerde de benzer platformlar gelişmektedir. Hello Tractor’ın başarısı, Gana’da TroTro Tractor gibi yerel girişimlerin ortaya çıkmasını tetiklemiştir. Bazı Latin Amerika ve Güney Asya ülkelerinde de pirinç hasadı gibi özel alanlara odaklanan makine paylaşım ağıları kurulmaktadır.¹⁷

Gelişmiş ülkelerden ABD’nin California eyaletinde çiftçiler HarvestPort gibi girişimlerle kullanmadıkları ekipmanlarını kiraya vermesine aracılık eden çevrimiçi pazar yerleri oluşturmuştur. HarvestPort, çiftçilerin ellerindeki fazla veya sezon dışı ekipmanları yazılım platformu üzerinden listelerek kiralamak isteyenlere bu araçları sunmakta; böylece üreticiler arasında ekipman takası ve kiralama mümkün hale gelmektedir¹⁸.

Tarımsal üretimde çeşitlilik ve yoğun girdi kullanımı sürecinde gereksinim duyulan makine talebinin karşılanmasında ortak makine kullanımı¹⁹, makine ringleri gibi iş modelleri de uygulanmaktadır. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin üretim faaliyetlerini kendi makineleri ile gerçekleştirmeleri her zaman ekonomik olmamaktadır²⁰. Yapılan bir araştırmada²¹, Türkiye ve Avrupa Birliği’nde ortak makina kullanım sistemleri karşılaştırılmış, Almanya’da makina ringleri, Fransa’da ortak makina kullanım kooperatifleri, Türkiye’de ise Ziraat Odaları uygulamaları incelenmiştir.

16 Business standart 2016.
17 Vota 2017.
18 Gilbert,2014.
19 Yıldırım, A. E. 2023.
20 Çanakçı, M vd. 2023.
21 Başarık, A. 2015.

Türkiye’de Ziraat Odalarının %53’ünde ortak makina kullanım sisteminin uygulandığı belirlenmiştir.

Paylaşım ekonomisinin bir diğer uygulama alanı, tarımsal üretimin temelini oluşturan tohumların paylaşımı ve takasıdır ve bu uygulama ile genetik çeşitliliğin korunması ve uyumlu türlerin yaygınlaşması mümkün olmuştur. Tohum takas uygulamaları^{22, 23, 24} yaklaşımda yerel tohumların gelecek kuşaklara aktarılması ve tarımsal üretimin yerel tohumlar ile yapılmasını teşvik etmenin yanı sıra bu konuda farkındalık oluşturmak amaçlı bir uygulamadır. Burada kaynakların unutulmamasına yönelik farkındalık önemli görülmektedir. Tüketici bakış açısı ve talebi de bu sürecin gelişmesine yol açmaktadır. Bu konuya bir örnek olarak ABD merkezli Global Seed Network (Küresel Tohum Ağı) girişimi kâr amacı gütmeyen bir platformdur ve dünyanın farklı yerlerindeki tohum koruyucularını, çiftçileri ve bahçıvanları internet üzerinden buluşturarak eşgüdüm sağlayan (peer-to-peer) bir tohum paylaşım ağıdır.²⁵ Kullanıcılar platformda sahip oldukları nadir veya miraslık tohumları listelemekte ve ihtiyaç duydukları tohumları arayabilmektedir. Tohum talepleri ücretsiz olarak bu platform üzerinden iletişim yoluyla paylaşılmaktadır ve bu yolla tohum çeşitliliği ve yaygın kullanımını sağlamak hedeflenmektedir. Platform tüm dünyadaki tohumların takas sürecine açık olarak işlemektedir. Türkiye’de de benzer yaklaşımlar yerel ölçekte dikkati çektiği, bazı belediyeler ve sivil toplum örgütleri, yerel tohum takas şenlikleri ve çevrimiçi tohum bankaları kurarak çiftçilerin ve bahçıvanların ata tohumlarını birbirleriyle paylaşmalarına aracılık ettikleri görülmektedir.

Tarım sektöründe ekim, bakım, hasat, çiftlik yönetimi, hayvan bakımı vb. üretim süreçlerinde geçici ve mevsimlik işgücü talebi ürün desenine bağlı olarak değişmektedir ve aile işgücü dışında işletme büyüklüğü arttıkça makineleşmeye bağlı olarak yabancı işgücü talebi artmaktadır.

Paylaşım ekonomisi yaklaşımında tarımsal iş gücünün ortaklaşa kullanımında dijital platformlar özellikle de tarla işleri için “uber benzeri” işçi çağırma veya kiralama hizmetleri mümkün olabilmektedir. Pandemi gibi olağan dışı süreçlerde ve tarımsal alanların cazibesini yitirmesi durumlarında yaşanan nüfusun yerine ikame olabilecek işgücünü bulmada sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Kırsaldaki kullanıcıların yaklaşık

%90’ı

akıllı telefona sahip, bu da dijitalleşme için büyük bir altyapı potansiyelidir.

22 <https://www.nilufer.bel.tr/etkinlik/9-nilufer-tohum-takas-senligi>
23 https://www.facebook.com/groups/tohumtakas/?locale=tr_TR
24 https://yasantohumlar.bugday.org/?page_id=28
25 Spiegelman 2017.

Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilen AgButler uygulaması 2020 yılında hayata geçirilmiş, çiftlik sahipleri ile tarımsal işgücü arayan geçici işçileri buluşturan bir mobil platform olarak iş modeli şeklinde dikkati çekmektedir. Sistem, konum ve ihtiyaç eşleşmesine göre çiftçi ile işçiyi buluşturup tarafların belirli bir ücret karşılığında anlaşmasına dayalıdır. Bu model, özellikle ABD'deki kronik tarım işçisi sıkıntısına çözüm olarak ortaya çıkmıştır ve "bir tıkla tarım işçisi bulma" sloganıyla tanıtılmıştır²⁶.

ABD'de 2010'lu yıllarda kurulan "Shared earth" platformu²⁷, kullanılmayan bahçe ve tarlaları değerlendirmek üzere toprak sahipleri ile yetiştiricileri bir araya getirmektedir. Bu platform üzerinden toprak sahipleri, kullanılmayan ekilebilir alanlarda başkalarının tarım ve bahçecilik yapmasına izin verirken karşılığında üretilen ürünlerin bir kısmını alırlar. Özellikle şehirlerde kullanılmayan bahçelerin tarıma kazandırılması ve kentsel tarımın yaygınlaşmasında platformun başarılı örnekleri bulunmaktadır. Bu yolla şehre yakın yerlerde yapılan tarımın özellikle de sebze tarımının tüketiciler tarafından tercih edildiği ve gençlerin tarımsal alanlarda çalışmaya yönelik sürecin kolaylaştırılmasında önemli olduğu görülmektedir.

Paylaşım ekonomisinin tarım ve gıda zinciri içerisindeki yansımalarından biri olarak belirtilen gıda bankacılığı sistemi; market, üretici ve tedarikçilerden toplanan kullanılabilir durumdaki fazla gıdaların, ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını sağlayarak sosyal dayanışma ve israfın önlenmesini amaçlamaktadır.²⁸ Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde faaliyet gösteren Feeding America, ülke çapında 200'den fazla gıda bankasını kapsayan, dijital sistemlerle entegre çalışan bir ağıdır. Walmart, Costco gibi büyük perakendeciler son tüketim tarihi yaklaşan tüketilebilir ürünleri bu ağa bağışlayarak hem israfı azaltmakta hem de sosyal sorumluluk hizmetini üstlenmektedir²⁹.

Türkiye'de ise benzer uygulamalar yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütülmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Deniz Feneri Derneği ve Kızılay gibi kurumlar, gıda bankacılığı sistemleri ile düzenli olarak ihtiyaç sahibi vatandaşlara ürün ulaştırmakta ve üreticilerle toptancılarla iş birliği içinde gıda bağışları sisteminde dijital envanter takibi ve mobil uygulamalar sayesinde organize edilerek kaynakların dağıtımı şeffaf ve planlı biçimde yapılabilmektedir³⁰.

26 AgWeb, 2020.
27 <https://sharedearth.com/>
28 Göçer & Yıldırım, 2021.
29 Feeding America, 2023.
30 Öztürk & Arıkan, 2022.

Tarımda ortak kullanıma aracılık eden platformlar, kaynak sahibi ile ihtiyaç duyan kullanıcıyı bir araya getiren araçtır ve genellikle teknolojik alt yapı (mobil uygulamalar, web sitesi, GPS takibi, sanal ortamlar, vb.) yardımıyla geliştirilmektedir. Platform örneklerinde başarıyı etkileyen faktörler arasında kullanıcı tabanının büyüklüğü (kritik kütle), hizmetin güvenilirliği, yerel ihtiyaçlara uyum ve destekleyici ortaklıklar sayılmaktadır.

4. Gelecek Perspektifler: Sonuç ve Öneriler

Geleneksel olarak tarımsal taşınmazların (tarım arazileri, teknolojik araç ve makineler gibi) ortak kullanımı, geçmişte kırsal topluluklar içinde aile içi üretim birliği, imece usulü ve köy tüzel kişilikleri aracılığıyla yürütülen ortak üretim ve kullanım modellerine dayanıyordu. Bu yapılar, sınırlı kaynakların verimli kullanımı, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından önemli bir rol oynamıştır. Günümüzde ise bu geleneksel yapı, kooperatifler, makine ring sistemleri, arazi bankacılığı, kırsal turizm kapsamında Airbnb benzeri uygulamalar, topluluk destekli tarım modelleri, kent tarımı girişimleri ile kırsal alandaki yatırım ortaklıkları ve paydaş temelli iş birlikleri gibi modern uygulamalarla daha da çeşitlenmiş ve kurumsallaşmıştır. Bu süreçte, tarımsal taşınmazların ortak kullanımı zamanla dönüşüme uğrayarak, kimi zaman tek bir işletme ya da birden fazla işletme tarafından yararlanıcılara yönelik kiralama temelli işletmecilik modellerine evrilmiştir. Bu sürecin gelişiminde ve yayılımında dijital platform ve uygulamalar büyük ölçüde etkili olmaktadır.

Tarımda paylaşım ekonomisi girişimlerinin sürdürülebilir başarıya ulaşabilmesi için dijital platformlardan çok daha fazlası gerekmektedir. Bu sistemlerin etkili olabilmesi temelinde güven, erişim, ortaklık, yerelleşme ve sürdürülebilirlik ilkelerini esas alan çok boyutlu stratejiler yer almalıdır. Dijital altyapının yetersiz olduğu kırsal alanlarda ise erişim sorunun giderilmesi şarttır. Uygulamanın yerel dile uyarlanması, sade arayüzler, SMS/arama destekli kullanım ve yerel temsilcilerin devreye alınması, dijital eşitsizlikleri

azaltma sürecinde etkili çözümler sunacaktır.

Ekonomik sürdürülebilirlik açısından dijital platformların belirli bir bölgeye yoğunlaşmış ölçek ekonomisini yakalayarak yayılması hem hizmet kalitesini hem de kârlılığın artmasını sağlayabilir. Ayrıca makro hedeflere ulaşmada çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik değerlerini önceliklendirmek; tarımsal üretimin devamlılığını sağlamak, biyolojik çeşitliliği korumak, sıfır atık yaklaşımını benimsemek, gıda tedarik zincirindeki kayıpları en aza indirmek ve düşük karbon ayak izi gibi çevresel hedeflere katkı sunmak açısından büyük önem taşır. Bu değerleri sahiplenilen platformlar, hem kullanıcılar hem de paydaşlar nezdinde daha yüksek bir güven ve etki düzeyine ulaşma şansına sahip olacaklardır.

Paylaşım ekonomisi girişimlerinin tarım sektöründe uzun vadede sürdürülebilir olabilmesi için ekosistem oluşturmak ve ortaklıklar kurmak gereklidir. Büyük tarım makinesi üreticileri, kamu kurumları, sivil toplum girişimleri veya kooperatiflerle yapılan iş birlikleri, hem hizmet ağının genişlemesini sağlayacak ve hem de kurumsal güvenin ve güvenliğin artmasını mümkün kılacaktır.

Sonuç olarak tarımsal paylaşım ekonomisinin başarısı, yalnızca teknolojik bir altyapıya değil, bu altyapıyı destekleyen bütüncül stratejik planlamalara bağlıdır.

Güven, yerel uyum, şeffaflık ve sürdürülebilirlik odaklı stratejiler bir arada uygulandığında tarımsal paylaşım platformları sadece kaynak paylaşımını değil, aynı zamanda sosyal dayanışmayı ve kırsal kalkınmayı da teşvik eden bir yapıya dönüşebilir.

Tarımda paylaşım ekonomisi sistemi, dijital platformların sağladığı yeni olanaklarla geleneksel tarımsal üretim uygulamalarının değişimine önemli bir alternatif olarak görülmektedir. Kaynakların ortak kullanımı, tarım sektörünün kronik sorunlarından olan artan sermaye ihtiyacı, teknolojik nedenlerle düşük kapasite kullanımı ve kaynak kullanım verimsizliği gibi konulara yenilikçi çözümler ortaya koyma potansiyeline sahiptir.

Sistemin sadece maliyet avantajı oluşturan bir model olmakla kalmayacağı, aynı zamanda tarımsal üretimde sürdürülebilirliği ve inovasyonu teşvik eden, kırsal toplulukları dayanışma içinde geliştiren bir dönüşümün parçası haline getirebileceği düşünülmektedir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de görülen başarılı örnekler, bu sisteme ait iş modellerinin uygulanabilirliğini ve çiftçilere somut faydalarını araştırmalar da ortaya koymaktadır. Küçük ölçekli üreticilerin güçlendirilmesi, tarım topraklarının etkin kullanımı, tarımsal mekanizasyona erişimin artması ve kırsal kalkınmanın desteklenmesi gibi hedefler doğrultusunda paylaşım ekonomisi temelli yaklaşımlar tarım sektörü için önemli bir araç olabilir.

Kaynakça

- Adebola, O., Arora, P., & Zhang, C. (2022). Farm Equipment Sharing in Emerging Economies. SSRN Working Paper (No. 4190725).
- AgWeb (2020). <https://sbj.net/stories/agbutler-aims-to-solve-labor-shortage,72490>
- Alloh, K., Abrham, J., Sanova, P., Cermak, M., Petzilka, S., Schilla, F. (2024). Sustainability of shared economy in the agri-food, tourism, and hospitality industries, *Front. Sustain. Food Syst.*, Sec. Agricultural and Food Economics, Volume 8. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2024.1369089>
- Bardhi, F., and Eckhardt, G. M. (2012). Access-based consumption: The case of car sharing. *Journal of Consumer Research* 39(4):881-898.
- Başarık, A. (2015). Türkiye ve Avrupa Birliğinde Ortak Makina Kullanımı Sistemlerinin Karşılaştırmalı Analizi. Adnan Menderes Ü. Fen Bil. Enst. Tarım Makinaları A.B.D. (ZTM-YL-2015-010) Aydın.
- Belk, R. (2007). Why not share rather than own? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 611(1):126-140.
- Belk, R. (2013). You are what you can access: Sharing and collaborative consumption online. *Journal of Business Research* 67(8):1595-1600.
- Botsman, R., and Rogers, R. (2010). Beyond zipcar: collaborative consumption. *Harvard Business Review* 88(10):30.
- Business Standard (2016). Mahindra group’s Uber for tractors’ at farm gate. *Business Standard*, https://www.business-standard.com/article/companies/mahindra-group-s-uber-for-tractors-at-farm-gate-116082500959_1.html.
- Çanakcı, M., Soylu, S., Üner, D., Altundal, Y., (2023). “Multi-Farm Use Models of Machinery: Applications of Konya Province Karapınar Chamber of Agriculture”, *Journal of Agricultural Machinery Science*, 19(2): 133-147.
- Curtis, S. K., & Mont, O. (2020). Sharing economy business models for sustainability. *Journal of Cleaner Production*, 266, 121519.
- Dion, M. (2019). Hello Tractor Is Bringing the Sharing Economy to Agriculture, Foodtank-Innovation and Tech <https://foodtank.com/news/2019/07/hello-tractor-is-bringing-the-sharing-economy-to-agriculture/#:~:text=Hello%20Tractor%E2%80%99s%20platform%20connects%20farmers,the%20cost%20of%20manual%20labor>
- Feeding America. (2023). 2022 Annual Report: Our Impact. <https://www.feedingamerica.org/about-us/annual-report>

- Gansky, L. (2011). Online source available at: "Why the future of the business is the mesh". https://www.ted.com/talks/lisa_gansky_the_future_of_business_is_the_mesh.
- Gilbert, F. (2014). A Guide to Sharing Farm Equipment, Sustainable Agriculture Research and Education.
- Göçer, H., & Yıldırım, E. (2021). Gıda bankacılığı sisteminin gıda israfını önlemedeki rolü. Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 145-162. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.29257.16486>
- <https://sharedearth.com/>
- https://www.facebook.com/groups/tohumtakas/?locale=tr_TR
- <https://www.nilufer.bel.tr/etkinlik/9-nilufer-tohum-takas-senligi>
- https://yasantohumlar.bugday.org/?page_id=28
- Martin, C.J., P. Upham, and L. Budd. (2015). Commercial orientation in grassroots social innovation: insights from the sharing economy. Ecological Economics 118:240-251.
- Miralles, I., Dentoni, D. & Pascucci, S. (2017). Understanding the organization of sharing economy in agri-food systems: evidence from alternative food networks in Valencia. Agric Hum Values 34, 833-854.. <https://doi.org/10.1007/s10460-017-9778-8>
- Öztürk, E ve Arıkan, OU. (2022). Dijital Paylaşım Ekonomisi Platformlarının Sürdürülebilirlik Bağlamında İncelenmesi, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi 2022, 14(26), 241-258 <https://doi.org/10.20990/kilisiibfakademik.1063928>
- Scott, G. (2024). Sharing Economy: Model Defined, Criticisms, and How It's Evolving, <https://www.investopedia.com/terms/s/sharing-economy.asp#:~:text=The%20sharing%20economy%20is%20a,based%20online%20platforms>
- Spiegelman, A. (2017). Finding Seed Love via the Global Seed Network, PacificSun, https://pacificsun.com/home-garden-garden-nerds/?__cf_chl_tk=LC6kqzUhyRsOOzcwqBLp.mcfQtDrq5YTkW-887bOJul-1742586236-1.0.1.1-kN6LJiqTG3M8olqLwOZuObP_HbmSwdMqECImkJE_9pk
- Vota, Wayan. (2017). Uber for Tractors is Really a Thing in Developing Countries, ICT Works, <https://www.ictworks.org/uber-for-tractors-is-really-a-thing-in-developing-countries/#:~:text=Farm%20machinery%20is%20never%20cheap%2C,access%20to%20needed%20farm%20machinery>
- Yıldırım, A. E. (2023). Tarımda ortak makine parkı ve markalaşma örneği. Tarım Dünyası Haber Portalı, <https://www.tarimdunyasi.net/2023/05/24/tarimda-ortak-makine-parki-ve-markalasma-ornegi/>.
- Yıldız, C., & Erkmén, Y. (2003). Tarımda Ortak Makina Kullanımı ve Türkiye'deki Uygulamalar. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 34(4), 395-401.

**Gelecek Tarımsız, Tarım Sigortasız
Olmaz!**

Bekir Engürülü

Gelecek Tarımsız, Tarım Sigortasız Olmaz!

Ülkemizde Tarımın Güvencesi: TARSİM

Son yıllarda, küresel ölçekte bir çevre sorununun da ötesine geçen iklim değişikliğinin gelecek birkaç on yıl içinde gezegenimizde sıcaklık artışı ve yağış biçimlerinde değişikliklere neden olacağı bilimsel çalışmalarla kanıtlanmıştır. İnsanlığın bu gerçeği kabullenmesi, söz konusu duruma vakit kaybetmeden uyum sağlaması ve gerekli tedbirleri alarak karşılaşılabileceği kayıpların önüne geçmesi zaruri hale gelmiştir.

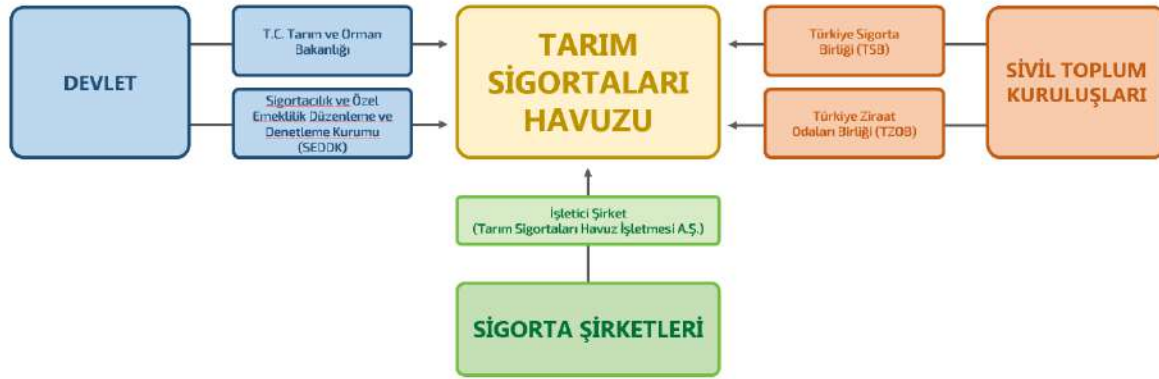
Türkiye’de 86 milyonluk nüfusu besleyen bir sektör olan tarım, sosyoekonomik açıdan öncelikli sektör olup nüfusun ihtiyaç duyduğu gıda temininde başat konumdadır. Ülkemiz aynı zamanda içinde bulunduğu coğrafya nedeniyle, iklim değişikliğinin tarım ve bağlantılı gıda sektörleri üzerindeki etkileri açısından dünyanın en hassas ve kırılgan bölgelerinden birinde, Akdeniz Havzası’nda yer almaktadır. Bu nedenle, iklim değişikliğinin beraberinde getirdiği risklere ve bunun sonucunda oluşabilecek zararlara karşı önlem alınması son derece önemlidir.

TARSİM, küresel düzeyde yaşanan iklim değişiklikleri sebebiyle, şiddeti ve frekansı giderek artan çeşitli risklere, doğal afetlere karşı ülkemizde tarımsal üretimde devamlılık, üreticinin gelirinde istikrar ve tarım ekonomisinde dengenin sağlanması amacıyla 2005 yılında 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu ile kurulmuş olup, 2006 yılında faaliyetlerine başlamıştır.

TARSİM, Tarım ve Orman Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı adına Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) koordinesinde çiftçi odaklı çalışan, ülkemizdeki tarımın sürdürülebilir olmasına katkıda bulunan, kar amacı taşımayan bir sigorta sistemi olup devletin güvencesi altındadır. Sisteme katılım gönüllük esasına dayanmaktadır.

Sistemin Kurumsal Yapısı

Dinamik bir sistem olan ve günün değişen şartları karşısında kendini sürekli olarak yenileyen TARSİM, tarımsal üretimi yapılan her ürün için mümkün olan en geniş kapsamlı sigorta güvencesini sağlamak amacıyla çalışmalarını, üretici memnuniyetini de en üst seviyede tutmak suretiyle aralıksız bir şekilde sürdürmektedir. İhtiyaç ve beklentiler sürekli olarak takip edilmekte, yeni teminatlar, uygulamalar, yapılan araştırma ve geliştirmeler ile sigorta prensipleri çerçevesinde aktör çalışmalarının ardından kapsama alınmaktadır.

Üretici ve yetiştiricilere hizmet sunulan tarım sigortası branşları şu şekildedir:

- Bitkisel Ürün Sigortası
- Sera Sigortası
- Köy Bazlı Verim Sigortası
- Büyükbaş Hayvan Hayat Sigortası
- Küçükbaş Hayvan Hayat Sigortası
- Kümes Hayvanları Hayat Sigortası
- Arıcılık Sigortası
- Su Ürünleri Hayat Sigortası
- Gelir Koruma Sigortası
- İpek Böceği Sigortası

2025 yılı itibarıyla “İpek Böceği Sigortası” kapsama alınarak sistemdeki branş sayısı 10’a yükselmiştir.

Üreticilere %70’e varan Devlet Prim Desteği ile Tarım Sigortası İmkânı

Sistemin sunduğu imkânlardan daha fazla üreticinin faydalanması için, üreticilere %50-%70 arasında değişen oranlarda prim desteğinin yanı sıra çeşitli indirim olanakları ve ödeme kolaylıkları da sunulmaktadır. Bitkisel ürünlerini, seralarını, büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarını, kümes hayvanlarını, su ürünlerini ve kovanlarını sigortalatan üretici ve yetiştiricilerin ödemesi gereken sigorta priminin %50’si, meyvelerde don priminin %67’si, 2025 yılından itibaren Köy Bazlı Verim Sigortası priminin %70’i ve Gelir Koruma Sigortası priminin %60’ı Devlet tarafından karşılanmaktadır. Bu şekilde üreticiler çok daha uygun tutarlarla emeklerini sigorta ile güvence altına alabilmektedir.

Bitkisel ürün sigortasında dolu, fırtına, hortum, yangın, deprem, heyelan, sel ve su baskını, taşıt çarpması, dolu riskinin neden olduğu kalite kaybı, ile tarla ürünleri sebzeler ve çilekte yabancı hayvan zararı (yaban domuzu ve geyik), ayçiçeğinde kuş zararı, pamukta yağmur (yağmur miktar kaybı) zararına karşı güvence altına alınır. İsteğe bağlı olarak; don (meyveler, yağ gülü, enginar), fidelerde don (şeker pancarı, çerezlik kabak, domates, biber, patlıcan, kavun ve karpuz, patates) sıcak hava zararı (altıntop, portakal, limon, mandalina ve üzüm), yağmur (kiraz, üzüm ve incir), ürünün sap kısmı (buğday, arpa, yulaf, çavdar, tritikale, kaplıca buğdayı), asma yaprağı, dolu ağı ve örtü ile destek (telli terbiye) sistemleri güvence altına alınabilmektedir.

Ayrıca, meyve ağaçları, çay ve asmaların kendileri ile fidanlarında dolu, fırtına, hortum, yangın, deprem, heyelan, sel ve su baskını, taşıt çarpması ve kar ağırlığı riskleri ile fidanlarda yabancı hayvan (yaban domuzu ve geyik) ile meyve ve bağ fidanlarında don riskinin neden olduğu hasarlar teminat kapsamında olup ağacın kendisi üründen bağımsız olarak da sigorta ettirilebilmektedir.

Köy bazlı verim sigortasında kuru tarım alanlarında üretimi yapılan ve sigortalananmış buğday, arpa, çavdar, yulaf, tritikale, nohut, kırmızı mercimek, yeşil mercimek ve yağlık ayçiçeği ürününde köy genelinde kuraklık, don, sıcak rüzgâr ve sıcak hava dalgası, aşırı nem, aşırı yağış risklerinin neden olduğu verim kaybı teminat kapsamına alınmaktadır. Buğday, arpa, çavdar, yulaf, tritikale, ürünlerin sap kısmı isteğe bağlı olarak ek prim karşılığında teminat kapsamına alınabilmektedir.

Gelir koruma sigortasında Tarım ve Orman Bakanlığı'nca belirlenen kayıt sistemlerine kayıtlı tarım alanlarında üretimi yapılan sigortalananmış buğday ve arpa ürünlerinde; kuraklık, don, sıcak rüzgâr, sıcak hava dalgası, aşırı nem, aşırı yağış, dolu, rüzgâr, fırtına, hortum, yangın, heyelan, deprem, sel ve su baskını, yabancı hayvan ve buna benzer nedenlerden kaynaklı verim değişimi ve hasat sonrası oluşan ürün fiyatının beklenen fiyattan farklı olması gibi nedenlere bağlı gelir kaybı riski teminat kapsamındadır. Buğday ve arpa ürünlerinin sap kısmı isteğe bağlı olarak ek prim karşılığında teminat kapsamına alınabilmektedir.

Sera sigortasında; iskelet, örtü malzemesi, teknik donanım ve ürün için; dolu, deprem, taşıt çarpması, fırtına, hortum, yangın, heyelan, sel ve su baskını, kar ve dolu ağırlığı riskleri teminat kapsamındadır.

Bu risklere bağılı olarak, cam ve konstrüksiyonda oluşan hasarlar için enkaz kaldırma masrafı da karşılanmaktadır.

Büyükbaş hayvan hayat sigortasında devlet tarafından ödenen tazminatlı hastalıklar dışında tüm hastalık, her türlü kaza, vahşi hayvan saldırısı, yılan ve böcek sokması, zehirlenmeler, doğal afetler, güneş çarpması ve yanma, isteğe bağılı olarak ise şap, hırsızlık ve terör sebebiyle meydana gelen ölümler, mecburi kesimler, yavru atma-yavru ölümü riskleri teminat kapsamındadır. Dar kapsamlı-1 ve Dar Kapsamlı-2 tarifesinde “hastalık” teminat kapsamı dışında olup büyükbaş Dar kapsamlı -2 tarifede yavru atma riski de teminat kapsamındadır.

Küçükbaş hayvan hayat sigortasında devlet tarafından ödenen tazminatlı hastalıklar dışında tüm hastalık, her türlü kaza, vahşi hayvan saldırısı, yılan ve böcek sokması, zehirlenmeler, doğal afetler, güneş çarpması ve yanma, isteğe bağılı olarak ise hırsızlık ve terör sebebiyle meydana gelen ölümler, mecburi kesimler, yavru atma-yavru ölümü risklerine karşı güvence altına alınmaktadır. Dar kapsamlı-1 ve Dar Kapsamlı-2 tarifesinde hastalık teminat kapsamı dışındadır.

Kümes hayvanları hayat sigortasında ihbarı mecburi kanatlı hayvan hastalıkları hariç her türlü hastalık, kaza ve zehirlenmeler, jeneratör, fan ve benzeri ekipmanlarda meydana gelen arızalar, ve isteğe bağılı olarak, salmonella test sonuçları menfi olan işletmelerde ek hastalıklar teminat kapsamındadır.

Su ürünleri hayat sigortasında her türlü hastalık, yetiştiricinin kontrolü dışındaki kirlenme ve zehirlenmeler, fırtına, hortum, deprem, sel ve su baskını riskleri, kazalar, predatörler, alg patlaması, kafesler/havuzlar balık aktarımları ve isteğe bağılı olarak ise hırsızlık, terör ile kafes ve ağlar güvence altına alınabilmektedir.

Arıcılık sigortasında fırtına, hortum, yangın, heyelan, deprem, taşıt çarpması, sel-su baskını, vahşi hayvan saldırısı, kovanların nakliyesi esnasında çarpma, çarpışma, devrilme, yanma ve benzeri riskler teminat kapsamında bulunmaktadır.

İpek Böceği sigortasında kayıtlı tabla, kerevet ve yer beslemesi şeklinde beslenen “tohum, larva (tırtıl), ipek böcekleri ve kozalarında” fırtına, hortum, yangın, heyelan, deprem, taşıt çarpması, sel ve su baskını nedeniyle doğrudan meydana gelen zararlar teminat kapsamındadır.

Ülkemizin Yurtdışındaki Gururu: TARSİM

19 yıllık süreçte başarıyla uygulanan ve bugün gelinen noktada uluslararası arenada örnek alınan ve takdir edilen TARSİM, derin tecrübesini ve bilgi birikimini diğer ülkelerle ve sistemlerle paylaşır hale gelmiştir.

Azerbaycan ile tarım sigortaları alanında imzalanan iş birliği niyet beyanı sonrası TARSİM, kardeş ülkeye rol model olmuş ve tarım sigortaları alanında rehberlik etmiştir. Bunun sonucunda Ayrar Sigorta Fonu, ilk poliçesini 2020 yılında düzenleyerek faaliyetlerine başlamıştır. Bu kapsamda iki ülke arasındaki iş birliği ve ortak çalışmalar ile karşılıklı zararlar halen devam etmektedir.

Benzer rehberliklerin Özbekistan, Kazakistan ve Arnavutluk ile de yapılması için ülkeler arasında niyet beyanları imzalanmış olup TARSİM benzeri sistemin kurulması ve bu süreçteki deneyimlerin paylaşılması için çalışmalarına hız vermiştir. Bu çalışmaların devamındaki ana hedef, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) altında Türk Devletleri Tarım Sigortaları Birliği’nin oluşturulmasıdır. Özbekistan Tarım Sigortaları Sistemi’nin kurulması ile Azerbaycan-Özbekistan ve Türkiye arasındaki bu birliğin temeli de atılmış olacaktır.

Ülkemizde Devlet Destekli Tarım Sigortaları Sistemi ve Gelecek Projeksiyonu

Sistem, kuruluşundan itibaren istikrarlı büyümesini ve gelişimini sürdürmektedir. Bu başarının artarak devam edebilmesi için geleceğe yönelik kısa, orta ve uzun vadeli projeksiyonlar geliştirmiştir.

- TARSİM'in Hükümet politikaları ile uyumlu olarak gelişmesi ve büyümesi,
- TARSİM'in Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) başta olmak üzere tüm paydaşları ile koordinasyonunun ve iş birliğinin arttırılması,
- Türkiye genelinde ürünlerde Gelir Koruma Sigortası'nın yaygınlaştırılması,
- Yurtdışı ilişkilerinin daha da geliştirilerek Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan ve Arnavutluk örneklerinde olduğu gibi yeni sistemlere rehberlik edilmesi,
- Tarım sigortası primlerinin düşürülmesine yönelik yeni uygulamaların devreye alınması, (Bir köyde, bir mahallede aynı üründe çiftçiye ait tüm parsellerin sigorta ettirilmesi)
- İklim değişikliğinin etkilerine bağlı olarak çiftçilerimizin tarımdaki yeni risklere karşı korunması amacıyla AR-GE çalışmalarının yapılarak teminat kapsamının genişletilmesi,
- Sistemin yaygınlaştırılması amacına yönelik olarak dağıtım kanallarının etkinliğinin arttırılması,
- Hayvan hayat sigortalarında mevcut durumda büyük işletmelerde uygulanan uzaktan (online) hasar tespit çalışmalarının yaygınlaştırılarak tazminat ödeme sürecinin kısaltılması,
- Dünyada tarım sigortaları alanındaki teknolojik gelişmelerin çok yakından takip edilerek iş süreçlerine en hızlı şekilde entegre edilmesi.

Verim Sigortası

Köy Bazlı Kuraklık Verim Sigortası ve Dolu Paket Sigortası yerine başta hububat ürünlerinde geçerli olmak üzere, tüm üretim risklerini teminat altına alan parsel bazlı verim sigortasına geçilmesi ve bu şekilde üretici memnuniyetinin artması hedeflenmektedir. İkinci aşamada verim sigortasının, diğer ürün gruplarında uygulanması planlanmaktadır.

Sonuç

Türkiye'nin stratejik sektörü olan tarım, bugün olduğu gibi gelecekte de ekonominin gelişmesi ve Türkiye'nin kalkınmasındaki etkin rolünü sürdürecektir. İklim değişikliğine bağlı olarak tarım alanında artan risklerin etkin bir şekilde yönetilmesi, çiftçilerimizin emeğinin korunarak faaliyetlerinde sürdürülebilirliğin sağlanması önem taşımaktadır. Günümüzde üreticilerin tarımdaki riskleri minimize edebileceği en etkili yöntem sigorta mekanizmasıdır.

Ülkemizde devlet destekli bir sistem olarak tarım sigortaları alanında faaliyetlerini sürdüren TARSİM, tüm paydaşlarının katkılarıyla bugün olduğu gibi yarın da ülkemizin tarımsal üretim yapılan her yöresine, tarımı yapılan her ürüne, mümkün olan en geniş kapsamlı sigorta güvencesini sağlayan, çiftçimizin güvenini kazanmış, örnek gösterilen bir kurum olma vizyonu ile yoluna devam edecektir.

Tarımda Yeni Bir Ufuk: Yeşil Devrim'in Mirası,

Emrullah Gökhan

Tarımda Yeni Bir Ufuk: Yeşil Devrim'in Mirası, Büyük Şirket Modelleri ve Birlikte Üretim Vizyonu

Giriş: Yeni Bir Çağın Eşiğinde

İnsanlığın en kadim uğraşıdır tarım: Toprağı, suyu ve tohumu işleyip berekete dönüştürme sanatı. Yüzyıllar boyunca kırsalda filizlenen bu emek, 20. yüzyılın ortalarında “Yeşil Devrim” adıyla anılan devrimsel bir hamleyle bambaşka bir boyuta taşındı. Açlık ve kıtlık senaryolarının üzerine, yüksek verimli tohumlar, kimyasal gübreler ve sulama projeleriyle adeta bir kalkan örüldü. Hindistan’ın tahıl depoları ağzına kadar doldu, Meksika tarlaları verim rekorları kırdı ve milyonlarca insan gıdaya erişimde umut ışığı buldu.

Ne var ki yıllar içinde, tarımın sadece ‘daha çok üretim’ meselesi olmadığı açıkça anlaşıldı. Tek tip ürüne dayalı monokültür, toprağın doğal dengelerini yordu; yoğun kimyasal kullanımı, kırsal bölgelerde ekolojik yıkıma ve sağlık sorunlarına davetiye çıkardı. Çiftçiler, büyük finansman ve teknoloji yatırımları gerektiren bu yeni düzende, sıklıkla kırılgan bir konuma itildi. Tam bu noktada, “Üretimi büyütmek” ile “Üretimi sağlıklı, adil ve sürdürülebilir kılmak” arasındaki uçurum belirginleşmeye başladı.

İşte bugün, insanlık yeni bir arayışın eşiğinde. Artık, topraktan beklentimiz yalnızca yüksek rekolteler değil; aynı zamanda kırsal toplulukların güçlendiği, biyoçeşitliliği koruyan, iklim krizine dayanıklı ve yenilikçi bir tarım modeli. Bu nedenle, Yeşil Devrim’in getirdiği hızlı büyüme ivmesini Birlikte Üretim ve Akıllı Ortaklıklar vizyonu ile bütünleyerek, büyük şirketlerin teknoloji ve sermaye birikimini, küçük üreticilerin yerel bilgisi ve emeğiyle harmanlamak zorundayız. Yeni çağa açılan kapı, sadece devasa üretim bantları değil, aynı zamanda paydaşların el ele verdiği, ortak aklın ve adil paylaşımın hüküm sürdüğü bir sistemden geçiyor. Toprağı tarımsal bir fabrika gibi görmekten vazgeçip, onu yaşamın ve bereketin tükenmez kaynağı olarak yeniden tanımladığımızda, gerçek bir dönüşüme de imza atmış olacağız.

Bu makale, büyük şirket modelleri ve sözleşmeli tarım uygulamalarıyla şekillenen modern tarımın fırsat ve risklerini gözler önüne sererken, “sürdürülebilir gelecek” hedefiyle tarımda akıllı ortaklıkların nasıl inşa edilebileceğini ortaya koymayı amaçlıyor. Yeşil Devrim’in gölgesinde, küresel gıda üretimini nasıl yeniden düşünebiliriz? Sanayi ölçeğindeki işletmelerle çiftçilerin çıkarlarını dengeleyecek mekanizmalar neler olabilir? Ve en önemlisi, toprağı, suyu ve emek gücünü korurken hızla büyüyen dünya nüfusunu nasıl besleyebiliriz? Cevaplar, birlikte üretmenin o sonsuz olanaklarında saklı.

2. Yeşil Devrim’in Gölgesi: Başarı, Eleştiri ve Yeni Ufuk

1950’lerden itibaren yükselen Yeşil Devrim, kısa sürede tahıl üretimini katlayan rekorlarıyla yüzbinlerce insanı açlıktan kurtardı. Meksika’da buğday, Hindistan’da pirinç verimleri kısa sürede iki-üç kat arttı, böylece pek çok ülke gıda kıtlığı kabusundan sıyrıldı. Fakat bu başarının beraberinde monokültür eğilimi, kimyasala dayalı bir üretim sistemi ve küçük üreticileri küresel piyasa dalgalanmalarına daha da kırılgan hale getiren bir yapı belirdi.

Zaman içerisinde, toprağın dengesini bozan, su kaynaklarını kirleten ve kırsal emeği hiçe sayan bu verimlilik odaklı yaklaşımın eksikleri fark edildi. Çiftçiler, şirketlerin dayattığı yüksek maliyetli tohum ve gübrelere karşılayamaz hale gelirken; kimyasal girdilerin çevreye ve insan sağlığına verdiği zarar, geri dönüşmesi zor sonuçlar doğurdu. Toprağı “sonsuz bir kaynak” gibi kullanmak, biyoçeşitlilik kaybını hızlandırdı. Öyle ki, bazı bölgelerde artık “petrol biterse ne yaparız?” sorusundan önce, “temiz su ve verimli toprağı kaybedersek tarımı nasıl sürdüreceğiz?” endişesi öne çıkmaya başladı.

Ancak tüm bu sorunlara rağmen, Yeşil Devrim’in dünyaya sunduğu önemli bir ders var: İnsanlık, kolektif bir irade ve bilimsel merakla büyük ölçekli gıda üretimi başarabilir.

Yeter ki bu çaba, toplumsal katılımı güçlendirilsin ve doğayla derin bir uyum içinde yürütülsün. İşte bu noktada, “Birlikte Üretim ve Akıllı Ortaklıklar” arayışı, Yeşil Devrim’in niceliksel sıçramasına niteliksel bir boyut ekleme şansını sunuyor.

3. Büyük Şirket Modelleri ve Sözleşmeli Tarım: İki Ucu Keskin Bir Kılıç

Yeşil Devrim’in ivmesinden faydalanan çokuluslu ve ulusal çapta büyük tarım-gıda şirketleri, tohum, kimyasal girdi ve lojistik ağlarını birleştirerek değer zincirleri kurmayı başardı. Aynı süreçte, sözleşmeli tarım adı verilen model hızla yaygınlaştı. Bu model, çiftçinin pazarlama riskini azaltıyor ve şirketlerin hammadde istikrarını garantiliyor olsa da, büyük ölçüde sistem içinde kimin kuralları koyduğu sorusunu gündeme getiriyor.

- Fayda Odaklı Yorum: Çiftçi, piyasa fiyat dalgalanmalarından korunur, avans ve teknik destek alır, modern üretim yöntemleriyle verimliliğini artırır. Şirket de standart kalitede ve miktarda ürünü, planladığı lojistik zincir üzerinden tüketiciye sunar.

- Eleştirel Bakış: Tek alıcıya mahkûm olmak, çiftçiye bağımsız karar alma özgürlüğünden uzaklaştırabilir. Bazı örneklerde yüksek faizli avans krediler ve büyük sermayeye bağımlılık, küçük üreticiyi “borç sarmalına” sürükleyerek toprağını kaybetme riskiyle baş başa bırakabilir.

Özetle, sözleşmeli modelin “kazanana da kaybedeni de” tasarımına ve uygulama biçimine bağlıdır. Çiftçiye eğitim, fiyat güvencesi ve ekolojik üretim koşullarını sunan bir sözleşme, kırsal refahı artırırken toprağı koruyabilir. Oysa tek taraflı dayatmalarla oluşturulan düzenlemeler, çiftçinin manevra alanını daraltabilir.

4. Türkiye’den ve Dünyadan İlham Veren Deneyimler

4.1 FritoLay: Patates Tarlalarında Teknoloji ve Tekel İkilemi

FritoLay (PepsiCo) örneği, patates üretiminde sözleşmeli tarımın Türkiye’de ne denli büyük bir dönüşüme yol açabileceğini gösteriyor. Niğde ve Konya’daki üreticilere tohum, mühendislik desteği, hasat garantisi sunan şirket, üretim kalitesini küresel standartlara taşıyor. Damla sulama, sensörlü nem ölçümü, zararlılara karşı dijital erken uyarı sistemleri gibi yenilikler, çiftçiye ciddi fayda sağlıyor. Buna karşın, tek bir alıcının sözleşmeli patates üretiminde baskın olması, pazarda fiyat rekabetinin kısıtlandığı ve ürün çeşitliliğinin azaldığı eleştirilerini de gündeme getiriyor.

4.2 Ülker (Yıldız Holding): Bisküviden Dondurulmuş Gıdaya Kadar Uzanan Ağlar

Yerli sermaye grubu Yıldız Holding, büyük ölçekli üretimini (bisküvi, çikolata, dondurulmuş gıda, süt ürünleri) sözleşmeli tarımla koordine ediyor. Yerel tohum geliştirme projeleri, çiftçilere avans ödemeleri ve teknik danışmanlık sunulması, kazanç potansiyelini genişletiyor. Örneğin bisküvi üretiminde bisküvilik buğday sözleşmeleri, çiftçiye pazar istikrarı sağlarken, fabrikanın hammadde tedariğini kolaylaştırıyor. Ancak burada da “fiyatın belirlenmesi” ve “üretim çeşitliliğinin kısıtlanması” gibi meseleler, özerk çiftçilik pratiğine gölge düşürebiliyor.

4.3 Torku (Konya Şeker): Kooperatifin Yükselişi

Torku, klasik “şirket-çiftçi” ilişkisini bir adım ileriye taşıyan bir model sunuyor. Binlerce çiftçi, Pankobirlik çatısı altında hem üretici hem de şirketin ortağı konumunda. Bu yapıda, sözleşmeli tarımın kazançları kooperatif mantığıyla paylaşıldığından, çiftçinin geliri ve toprağa bağlılığı artıyor. Şekerde, çikolatada, süt ürünlerinde, toprağı işleyen çiftçi ile final ürünü piyasaya süren “marka” arasındaki uçurum daralıyor. Kurumsal yönetim ve şeffaflık sağlanırsa, kırsal kalkınmanın güçlü bir itici gücüne dönüşebiliyor.

4.4 Nestlé ve Danone: Küresel Aktörlerin Sürdürülebilirlik Adımları

Kahve ve kakao tedarikinde uzun yıllar çocuk işçiliği, düşük ücret gibi tartışmalarla anılan Nestlé, bu kez “çiftçi ortaklıkları ve eğitim programları” üzerinden itibarını dönüştürme çabasında. Benzer biçimde Danone da süt tedarik zincirinde sabit marj kontratları ve iklim dostu projeler geliştirerek, çiftçinin gelir ve üretim güvenliğini pekiştirmeyi amaçlıyor. Kuşkusuz bu projelerin sahadaki etkisi, şirketin ticari kaygılarının ötesinde düzenli denetim ve yerel inisiyatiflerle desteklenirse artıyor.

5. Birlikte Üretim ve Akıllı Ortaklıklar: Yeni Bir Denge Arayışı

Yeşil Devrim, toplumu kıtlık dehşetinden uzaklaştırdı ama doğanın sınırsız kullanılabileceği yanılgısına da kapı araladı. Bugün ise kıtlaşan su kaynakları, toprak erozyonu, iklim değişikliği ve nüfus artışı gibi devasa zorluklar, tarımda “çok boyutlu” bir dönüşüm ihtiyacını dayatıyor. “Büyük şirket modelleri” ve “sözleşmeli tarım” bu ihtiyaca kısmen cevap sunabilirken, yola “akıllı ortaklık” vizyonu ile çıkılmazsa çiftçinin ve doğanın aleyhine işleyebiliyor.

Akıllı ortaklıklar, devletin düzenleyici rolü, kooperatiflerin ve çiftçi sendikalarının güçlenmesi ve şirketlerin yenilikçi teknolojileri çiftçilere hakça bir biçimde sunmasıyla mümkün hale gelir. Ekonomik verimliliğin yanında, yerli tohum çeşitliliği, minimize edilmiş kimyasal kullanımı, insan onuruna yakışır gelir ve çevre dostu üretim gibi ilkeleri de sahiplendiğimizde, Yeşil Devrim’in eksikleri tamamlanabilir.

6. Sonuç: Geleceği Birlikte İnşa Etmek

Tarım, tarihi boyunca “toprağı işleme” işi olarak tanımlandı; ancak 21. yüzyılın eşiğinde, “toprağa, suya ve emek gücüne geleceği işlemek” yükümlülüğüyle karşı karşıyayız. Yeşil Devrim, bize rekor üretimlerin mümkün olduğunu öğretti. Şimdi, doğayı ve kırsal toplumları gözetken, her paydaşın söz hakkını teslim eden, yüksek teknolojiyi üreticilerin de çıkarına kullanan kapsamlı bir dönüşümün arifesindeyiz.

Bu dönüşüm, tarımda birlikte üretim ilkesine dayandığı ölçüde başarılı olabilir. Büyük şirketlerin piyasa gücünü, çiftçilerin kadim deneyimini ve devletin toplumsal sorumluluğunu aynı potada eritmek zorundayız. Sözleşmeli tarım modelleri, doğru tasarlandığında kırsal refaha ve ekolojik dengeye katkı sunarken; tek taraflı dayatmalarla kurgulandığında çiftçiyi bağımlı kılan bir sisteme dönüşebilir.

El ele verip, “Üretim biçimi sadece verimi değil, yaşamın bütünü belirler” şiarıyla tarımı yeniden tasarlama cesaretini gösterebilirsek, hem bugünkü kuşakların hem de gelecek nesillerin refahını koruyan bir gıda düzeni inşa edebiliriz. İşte o zaman, Yeşil Devrim’in “büyük hacimli üretim” başarısını, doğayla uyumlu ve adil bir yörüngeye oturtan gerçek bir “akıllı ortaklık”

Yeşil Devrim ve Tarımda Büyük Şirket Modellerinin Yükselişi

Emrullah Gökhan

Yeşil Devrim ve Tarımda Büyük Şirket Modellerinin Yükselişi

Giriş

Dünya, 20. yüzyılın ortalarından itibaren tarımda devrim niteliğindeki dönüşümlere tanık oldu. “Yeşil Devrim” olarak bilinen bu atılım, kimya endüstrisinin gücüyle harmanlanan ileri tohum ıslah tekniklerinin, tarımsal üretimi görülmemiş bir ivmeyle artırmasını sağladı. Bu süreçte, çokuluslu şirketler ve ulusal ölçekli dev firmalar, küresel gıda arzının anahtarı konumuna yükseldi. Ancak, tam da bu noktada, verimlilik ve kâr odaklı bir sistemin ötesinde, biyoçeşitlilikten toprak sağlığına, küçük üreticinin varlık mücadelesinden küresel gıda egemenliğine uzanan bir dizi tartışma filizlenmeye başladı.

Günümüzde, şirket birleşmeleriyle yüksek pazar paylarına erişen devler –Bayer-Monsanto, Syngenta-ChemChina, DowDuPont (Corteva) gibi– tarımın başat aktörleri olmayı sürdürüyor. Sözleşmeli tarım uygulamaları, küresel ölçekte yaygınlaştıkça, küçük ve orta ölçekli çiftçilerle şirketler arasındaki dinamikler de yeniden tanımlanıyor. Öyle ki tarımda Birlikte Üretim ve Akıllı Ortaklıklar vizyonu, tam bu güç asimetrisinin ortasında, daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yol arayışının umut ışığını yakıyor.

Bu makalede, Yeşil Devrim’in tarihsel kökenlerinden başlayarak, tarım endüstrisinin endüstriyel boyuta evrilişini, büyük şirket modellerinin yükselişini ve bunların hem küresel hem de Türkiye ölçeğinde yarattığı fırsatlar ile meydan okumaları ele alacağız.

1. Yeşil Devrim’in Tarihsel Bağlamı ve Temel Dinamikleri

1.1 Verimlilik Odaklılık ve Gezegen Sınırları

1950’lerle birlikte dünya nüfusu, tarihte benzeri görülmemiş bir ivmeyle artmaya başladı. Bu patlama, gıda ihtiyacını küresel bir kaygıya dönüştürdü. Yeşil Devrim, yetersiz gıda arzı sorununa tepki olarak kurgulandı; normatif hedefi “açlıkla mücadele” olsa da pratiğe yansıyan, monokültürün yayılması ve kimyasal bağımlılığın artması oldu.

- Nüfus Baskısı: 1950’de dünya nüfusu 2,5 milyar civarındayken, 2000’lerde 6 milyarı ve 2020’lerde 7,8 milyarı aştı.
- Kimyasal Girdiler: Yüksek verimli tohumların gübre ve pestisitlerle desteklenmesi, kısa vadeli rekor verimler getirdi. FAO verilerine göre, 1961’de hektar başına 31 kg olan gübre tüketimi, 2000’lerde 90 kg’ı aştı.

Kimilerine göre bu süreç, “yeryüzünün sınırlarını zorlayan” bir hızda gerçekleşti. Doğanın hassas dengesi, tarım endüstrisinin devasa kimyasal kullanımına karşı tepki vermeye başladı: toprak erozyonu, su kirliliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, ve nihayetinde iklim krizinin etkileri...

1.2 Endüstriyel Modelin Kökleri

Yeşil Devrim, üretim miktarını artırdı; ancak bunu büyük oranda ölçek ekonomisi ve kimyasal girdi bağımlılığı üzerinden kurguladı. Tarım, giderek endüstriyel bir sektöre evrildi ve dev şirketler, Ar-Ge'nin ve küresel pazarın başat aktörleri hâline geldi. Bu dönemde, yüksek sermaye gücü ve patent korumaları sayesinde gıda zincirinin en kârlı halkalarını kontrol eden bir yapı doğdu.

2. Tarımda Büyük Şirket Modellerinin Yükselişi

2.1 Şirket Birleşmelerinin Ekonomik Zeminleri

Bayer-Monsanto, Syngenta-ChemChina ve Dow-DuPont birleşmeleri, 2015-2018 arasında gerçekleşerek dünya tarım girdisi piyasasında yepyeni bir güç dengesi kurdu. Eskiden “Büyük Altılı” olarak anılan dev firmalar, rekabet otoritelerinin göz hapsinde, birleşme dalgasının ardından “Büyük Dörtlü” hâline dönüştü.

- Küresel Pazar Yoğunlaşması: 2011’de beş-altı dev şirket, dünya tohum pazarının %75’ini elinde tutarken, bu son birleşmelerle birlikte üç-dört aktörün payı %60-70’lere ulaştı.
- Ar-Ge Gücü: Bayer ve Monsanto birleştiğinde, tarım Ar-Ge bütçesinin 2,5 milyar Euro seviyesine çıktığı bildirildi. Böylesine büyük bütçeler, daha az sayıda şirketin küresel tarım teknolojilerinin rotasını belirlemesi demektir.

2.2 Sözleşmeli Tarım ve Çiftçi-Merkezli Eleştiriler

Şirket birleşmeleriyle ortaya çıkan devasa kurumlar, sözleşmeli tarım yoluyla çiftçileri bünyelerine dahil etmeye başladı. Dikey entegrasyonun bir boyutu olarak sözleşmeli tarım, şirketlerin ürün kalitesi, miktarı ve teslim süresi üzerinde tam kontrol kurmasına olanak sağlıyor.

- Avantajlar: Çiftçiler, girdi maliyetlerinde düşüş, pazarlama güvencesi, teknik danışmanlık gibi destekler alıyor.

- Dezavantajlar: Özellikle küçük ölçekli üreticilerin pazarlık gücü azalıyor; tek bir büyük şirketin üretim planına bağımlı hâle gelebiliyorlar.

Bu durum, merkezi kurumsal yapılar ile yerel üretici ağları arasında varoluşsal bir gerilimi işaret eder. Tarımda bütünleşik ağlar, küresel ölçekte verimliliği artırırken, kırsal toplulukların özerkliğini ve rekabet şansını zayıflatabilir.

2.3 Birleşmelerin Faydaları ve Zararları

• Faydalar

1. Ar-Ge ve İnovasyon: Büyük şirketlerin birleşmesi, daha büyük Ar-Ge bütçeleri ve teknoloji transferi anlamına gelir. İklim dirençli tohumlar, hassas tarım uygulamaları ve sürdürülebilir gübre teknolojilerinde hız kazanılabilir.
2. Küresel Rekabet: Özellikle kendi ölçeğinde birleşmeler yapacak Türkiye gibi ülkelerin tarım şirketleri, dünya devleriyle daha denk koşullarda rekabet edebilir. Büyük firmalar, dış pazarlarda etkin olup ülkeye döviz girdisi sağlayabilir.
3. Ölçek Ekonomisi: Üretim maliyetlerinin düşmesi, çiftçiye daha uygun fiyatlı ve entegre çözümler sunma potansiyelini barındırır.

• Zararlar

1. Pazar Yoğunlaşması ve Tekelleşme: Birkaç şirketin piyasa fiyatlarını belirleme gücüne erişmesi, küçük ölçekli firmalar ve çiftçiler için girdi maliyetlerini artırabilir.
2. Biyoçeşitlilik Kaybı: Patentli tohumların egemenliği, geleneksel ve yerel çeşitlerin yok olma riskini güçlendirir. Tek tip üretim, doğanın direncini kırabilir.
3. Bağımlılık ve Gıda Egemenliği: Yüksek teknoloji tohum ve kimyasal girdilerdeki patentler, çiftçilerin her yıl bu şirketlere ödeme yapması demektir. Gelişmekte olan ülkelerin gıda egemenliği zedelenabilir.

3. Yeşil Devrim'den Sözleşmeli Tarıma: Tarihsel Bir Süreklilik

Yeşil Devrim'le aşılana verimlilik ve monokültür kültürü, günümüzde şirket merkezli modellerle yoluna devam ediyor. Sözleşmeli tarım, tarım arazisini şirketin teknoloji ve sermaye olanaklarıyla bütünleştiren, ancak bu sürecin nihai kontrolünü şirkette toplayan bir model. Elbette bu düzen, dünya piyasalarına kolayca entegre olan, ulusal ve uluslararası piyasalarda hızlı satış yapabilen yapılar kuruyor.

Çiftçi; kendi toprağı, emeğı ve geleneksel bilgisini sunarken, şirket teknoloji, kimyasal girdiler, pazar garantisi ve finansal desteğı organize ediyor. Bu bağlamda, kısa vadede gelir güvenliğı sağlayan çiftçiler için model cazip görünebilir. Ancak uzun vadede, fiyat ve üretim kararlarının çiftçinin elinden kayıp gitmesi ve doğal kaynakların uzun soluklu bozulma riski sorun yaratabilir.

4. Türkiye'de Tarım ve Büyük Şirket Modelleri

4.1 Birleşmelerin Ulusal Yansımaları

Türkiye'de, küresel devlerin uzantısı olarak faaliyet gösteren Bayer, DowDuPont (Corteva), Syngenta vb. şirketler hâlihazırda geniş bir pazar payına sahip. Yerel ve bölgesel ölçekli birçok tarım firması ise küresel rekabete dahil olmak ve Ar-Ge kapasitesini artırmak için ortaklık ya da birleşme seçeneklerini gündemde tutuyor.

- Rekabet Avantajı: Türk tarım firmaları, doğru kurgulanmış birleşmeler sayesinde küresel ölçekteki devlerin liderliğinden pay kapabilir, kendi Ar-Ge olanaklarını büyütebilir.
- Dış Pazar Potansiyeli: Türkiye, coğrafi konumu gereğı Avrupa, Asya ve Orta Doğu pazarlarına açılan stratejik bir merkez. Büyük ölçekli firmalar, birleşme sinerjisiyle dış pazarlarda söz sahibi olabilir.

4.2 Yerel Ekonomiler ve Küçük Çiftçi

Öte yandan, Türkiye'deki tarım arazilerinin önemli bir bölümü hâlâ küçük aile işletmeleri tarafından işletiliyor. Birleşen büyük firmalar, sözleşmeli tarımı genişlettikçe, küçük çiftçilerin üretim kararları sözleşme maddeleriyle şekilleniyor. Bu durum, geleneksel tohum kullanımının azalması, çiftçilerin gübre ve ilaç tedarikinde tek kaynağı mahkûm olması gibi sonuçlar doğurabiliyor.

4.3 Sürdürülebilir Tarım ve Akıllı Ortaklıklar

Tam da bu noktada "Akıllı Ortaklıklar" konsepti devreye giriyor. Kamu, şirket ve çiftçi örgütleri arasında yapılan uzun vadeli anlaşmalarla, ölçek ekonomisinin yararları korunurken, küçük üreticilerin sosyoekonomik hakları ve biyoçeşitlilik garanti altına alınabilir.

- Kamunun Düzenleyici Rolü: Rekabet otoritelerinin, pazar yoğunlaşması ve fiyat baskısını denetleyen mekanizmalar geliştirmesi kritik. Avrupa Komisyonu'nun Bayer-Monsanto birleşmesinde dayattığı kapsamlı varlık devirleri, Türkiye gibi ülkeler için de ilham kaynağı olabilir.
- Toplumsal Katkı ve Sorumluluk: Çokuluslu şirketler, sürdürülebilirlik projelerine yatırım yapmak, karbon emisyonlarını azaltmak ve yerel tohum ıslah programlarını desteklemek gibi uygulamalara yönelerek pozitif bir kurumsal kimlik oluşturabilir.

5. Geleceğı Dönük Perspektif

Jeremy Rifkin'in "üçüncü sanayi devrimi" söylemini tarıma uyarlarsak, enerjiden bilgiye dek birçok ağın yerelden küresele doğru bütünleştiğı bir yeni paradigma kapımızda. Tarımın da bu paradigmanın dışında kalması düşünülemez. Bir yanda şirket birleşmeleriyle devasa bir kurumsal ağ inşa ediliyor; öte yanda dijitalleşme, blockchain tabanlı takip sis-

temleri, otonom tarım makineleri, hassas tarım ve iklim dirençli tohumlar gibi yenilikler ufukta yükseliyor.

Yeni dönemde, şirketlerin büyümesini sadece kâr maksimizasyonu ile ölçmekten öte, toplumsal refah ve ekolojik onarım gibi metriklerle de değerlendiren bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç var. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu gelişmekte olan ülkeler, büyük konsolidasyonların tarafı hâline gelerek küresel rekabette söz sahibi olabilir; ancak bu süreçte çiftçilerinin sürdürülebilir refahını ve ekosistem bütünlüğünü koruyacak önlemleri ihmal etmemelidir.

Sonuç

Yeşil Devrim, tarihsel olarak bakıldığında dünya tarımının çehresini değiştiren bir sıçramaydı. Ancak kendisiyle gelen monokültür ve şirket hakimiyeti, şimdi yeni birleşme dalgalarıyla katlanarak sürüyor. Ar-Ge ve inovasyon kapasitesi artarken, çiftçi bağımlılığı ve ekolojik kırılganlık derinleşiyor. Jeremy Rifkin'in de sıklıkla vurguladığı üzere, ekonomik büyümenin rotasını değiştirmeden sadece mevcut yapıları birleştirip büyütmek, gezegenimizin geleceği ve toplumsal huzur adına çok da hayırlı olmayabilir.

Öte yandan doğru kurgulanmış “Akıllı Ortaklıklar” ve birlikte üretim modelleri, ölçek ekonomisinin getirilerini sağlarken, çiftçi refahını, biyoçeşitliliği ve tarımsal ekosistemleri korumaya yönelik devrimci adımlara da kapı aralayabilir. Türkiye'deki tarım firmalarının küresel ölçekte birleşme veya stratejik ittifaklar yapması, ülke tarımının yenilikçi ve rekabetçi bir kimlik kazanmasına yardımcı olurken, ulusal tarım politikalarının da adil ve sürdürülebilir ilkeler etrafında şekillenmesi gerekir.

Kritik nokta, rekabet kurumlarından toplumsal tabanlı kooperatiflere, kamu Ar-Ge merkezlerinden sivil toplum örgütlerine dek geniş bir paydaş yelpazesinin söz ve karar süreçlerine dahil olmasıdır. Çünkü, küçük ya da büyük her şirket, her çiftçi ve her tüketici, aslında aynı ekosistemin bir parçasıdır. Tarım, insanlığın geleceğini şekillendiren en kritik sektör olarak, kâr ile sorumluluğun dengesini gözetken, iş birliği tabanlı bir dönüşüme ihtiyaç duyuyor.

Yeşil Devrim'in bize gösterdiği üzere, insan aklı ve emeği kısa sürede üretimi katlayabilir. Ama unutmayalım ki doğanın sınırlarını aşmak mümkün değildir. Şirket birleşmeleriyle büyüyen tarım endüstrisinin, bu gerçeği esas alarak yeni bir birlikte üretme pratiği geliştirmesi, geleceğin tarımını hem ekonomik hem de ekolojik açıdan daha sürdürülebilir kılacaktır.

Marka Birliği: Tarımsal İşbirliği Modeli

Doç. Dr. Haluk Gedikoğlu

Marka Birliği: Tarımsal İşbirliği Modeli

Özet

Marka birliği genel anlamıyla birden fazla markanın ekonomik bir amaçla gerçekleştirdikleri birliktelik anlamına gelmektedir. Bu çalışmanın amacı; Karaman'da özellikle elma üreticileri arasında bir marka birliğinin kurulmasına ihtiyaç olup olmadığına ve olası bir marka birliğinin temel yapısının nasıl oluşturulması gerektiğine ilişkin bir ön araştırma yapmaktır. Bu suretle öncelikle Karaman'daki elma üreticileri kapsamında yüz yüze görüşmeler yoluyla bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Elma üreticileri anketinin sonuçları Karaman'daki elma üreticilerinin pazarlama konusunda sorunlar yaşadıklarını ve bir marka birliğinin kurulmasının faydalı olacağını göstermektedir. Elma üreticilerinin elma ile ilgili bir üretici birliği veya tarım kooperatifine üye olmalarına etki eden başlıca faktörlerin sırasıyla (i)ürünü daha yüksek bir fiyattan satmak, (ii)üretilen ürünün tamamının bozulmadan satımının gerçekleşmesi ve (iii)ucuza girdi alımı sağlanması olduğu da ayrıca tespit edilmiştir.

Giriş

Marka birliği genel anlamıyla birden fazla markanın ekonomik bir amaçla gerçekleştirdikleri birliktelik anlamına gelmektedir. Firmaların birlikte hareket etmeleri ortak üretimden benzer kalitede/standartlarda ürünün aynı marka altında pazarlanmasına kadar pek çok farklı şekilde gerçekleşebileceği gibi, bu birliktelik ölçek ekonomileri yoluyla firmalara çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Marka birliğinin amacı genel olarak; bir yandan tüketicilere belirli bir kalite güvencesi verirken diğer yandan üreticilerin kârlılıklarını artırmak ve pazarı garanti altına almaktır. Bu kapsamda oluşturulabilecek bir marka birliği ayrıca, tüketici

taleplerine ilişkin bilginin üreticiler arasında yayılımını hızlandırmakta ve bu taleplerin daha etkin bir şekilde karşılanmasına imkân vermektedir. Dolayısıyla marka birliği bir bakıma tüketiciler ile üreticiler arasında köprü vazifesi görmektedir.

Firmalar üretim maliyetlerini düşürebildikleri takdirde kârlarını artırabilmektedirler. Ölçek ekonomisi genel olarak üretim miktarındaki artışın ortalama ürün maliyeti üzerindeki azaltıcı etkisini ifade etmektedir. Söz konusu bu ölçek etkisi firmaların birim ürün başına maliyetlerini azaltarak kârlılıklarını artıracaktır. Firmalar üretim maliyetleri kapsamında ölçek ekonomisinin sağladığı avantajlardan faydalanabildikleri gibi, bu avantajlar pazarlama maliyetleri kapsamında da ortaya çıkabilmektedir. Örneğin tek bir firmanın ulusal düzeydeki reklam faaliyetlerinde karşılaştığı yüksek maliyetler, birden çok firmanın ortak reklam faaliyetleri ve bunlara ilişkin maliyetlerin paylaşılması yoluyla indirgenebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı; Karaman'da özellikle elma üreticileri arasında bir marka birliğinin kurulmasına ihtiyaç olup olmadığına ve olası bir marka birliğinin temel yapısının nasıl oluşturulması gerektiğine ilişkin bir ön araştırma yapmaktır. Araştırma bulguları kapsamında bir marka birliğinin kurulmasının faydalı olacağı sonucuna ulaşıldığı takdirde, daha kapsamlı bir araştırma projesinin yapılması planlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda öncelikle Karaman'daki elma üreticilerine yönelik yüz yüze görüşmeler yoluyla bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Elma üreticileri anketinin sonuçları Karaman'da elma üreticilerinin pazarlama konusunda sorunlar yaşadıklarını ve bir marka birliğinin kurulmasının faydalı olacağını göstermektedir.

Uluslararası Marka Birliği Örnekleri ve Karaman'a Uygunlukları

Bu bölümde uluslararası marka birliği örnekleri ve Karaman'a uygunlukları incelenmektedir. Geçtiğimiz süreçte, uluslararası alanda ortaya çıkmış birçok marka birliğinin olduğu görülmektedir. Bunlardan biri, 1988 yılında İtalya'da kurulmuş olan "IL-Biologico" marka birliğidir (Gedikoğlu, 2017). Söz konusu marka birliğinin amacı; üye olan firmaların organik ürün ürettiklerine dair sertifikasyon hizmetleri vererek tüketicilerin organik gıda ürünlerine erişimlerini sağlamaktır. Ayrıca birlik, tüketicileri organik ürünler hakkında bilgilendirerek sağlıklı ürünler tüketmeleri konusunda faaliyette bulunmaktadır. "IL-Biologico" aynı zamanda kurduğu fuarlarla ve yayınladığı bültenlerle üreticiler ile tüketiciler arasında güvenilir bir bağ kurmaya çalışmaktadır (Gedikoğlu, 2017). Bununla birlikte, birliğin ürün tedariki veya pazarlanmasıyla ilgili herhangi bir hizmeti bulunmamaktadır. Dolayısıyla birliğin üye firmalara sağladığı en büyük avantaj, tüketicilere firmaların organik üretimleriyle ilgili garanti sağlamasıdır.

Genel olarak bakıldığında, söz konusu marka birliğinin zaman içerisinde organik ürün haricinde gelecek tüketici taleplerine cevap vermekte zorlanacağı görülmektedir. Ayrıca bu birlik çok geniş yelpazedeki bir ürün grubuna hitap ettiği için, bölgesel bazda üretime veya kalkınmaya katkısı sınırlı olabilir. Zira birliğe üye olacak üretici sayısı bir bölgeyle sınırlandırılmayacağından, zaman içinde ürünün üretimindeki artış üreticilerin elde ettikleri rantı azaltacaktır.

Uluslararası marka birliklerine verilebilecek bir diğer örnek, 1996'da Avrupa Birliği'nin verdiği ilk coğrafi

işaret tescillerinden biri olan “Prosciutto di Parma”, yani Parma Salamı’dır. Bu marka birliği, “Prosciutto di Parma” logosu taşıyan salamların Parma kentinin güneyindeki bir bölgede üretildiklerini tescil etmektedir. Bu bölgenin sahip olduğu iklim şartları ve geleneksel üretim yöntemlerinin salama farklı bir lezzet kattığı belirlenmiştir. Bir diğer uluslararası marka birliği örneği de, 1989 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nin Georgia Eyaleti’nin Vidalia kentinde coğrafi işaret olarak tescillenen “Vidalia Onions / Vidalia soğanlarıdır”. Vidalia soğanının özelliği tatlı bir soğan olmasıdır (Gedikoğlu, 2017).

Bölgesel bazda üreticilerin faydalanabileceği marka birlikleri özellikle coğrafi işaretleme ile alınacak ulusal ve uluslararası tescil ile kurulabilir. Örneğin, ülkemizde Malatya kayısı hem ulusal hem de Avrupa Birliği tarafından coğrafi işaretleme ile tescillenmiştir. Başarılı bir marka birliğinin kurulabilmesi için öncelikle tüketici tercihlerinin iyi belirlenmesi ve bu tercihlere hitap eden farklılaştırılmış bir ürün üretilmesi gerekmektedir. Bu ürünün Karaman dışındaki başka üreticiler tarafından üretilmemesi ve bu suretle tüketicilerin ödedikleri ilave fiyatın Karaman’a gelmesi için ürünün sadece Karaman’da üretilebileceği tescillenmelidir. Örneğin, Karaman’da yetiştirilen bir elma çeşidi tüketiciler tarafından daha fazla talep ediliyorsa elma üreticileri tarafından kurulacak olan marka birliği bu elma üretimine odaklanabilir.

Marka birliğine üye firmalarca üretilen ürünün taklit edilmemesi için marka birliğine ait bir sertifikasyon sistemine de ihtiyaç vardır. Son olarak marka birliğinin sürdürülebilirliği kapsamında tüketiciler tarafından ödenen ilave fiyatın önemli bir kısmının üreticilere ulaşması gerekmektedir. Bu nedenle marka birliğinin üreticiler ile tüketicileri buluşturması gerekmektedir. Aksi takdirde tüketicilerin farklılaştırılmış ürüne ödedikleri ilave fiyatın büyük bir kısmı pa-

zarlama kanalında yer alan araçlara gidecektir. Bu suretle hem marka birliği hem de üreticiler ürünün pazarlama sürecinde aktif rol alarak tüketiciye doğrudan ulaşmaya çalışmalıdırlar.

Bu kapsamda örneğin, marka birliği tarafından oluşturulacak bir internet sayfası üzerinden elma üreticileri doğrudan satış kanallarıyla tüketicilere ulaşabilirler.

Üretici Birliğine veya Tarım Kooperatifine Üye Olmak

Elma üreticilerinin elma ile ilgili bir üretici birliği veya tarım kooperatifine üye olmalarına etki eden faktörler tablo 1’de özetlenmiştir. Buna göre üyeliğe etki eden en önemli faktör daha yüksek bir fiyattan elma satmak olarak belirtilmiştir. Sonrasında ise üretilen elmanın tamamen bozulmadan satılmasını sağlaması faktörü gelmektedir.

Tablo 1: Elma Üreticilerinin Üretici Birliğine veya Tarım Kooperatifine Üye Olmalarına Etki Eden Faktörler

	Ortalama ^a	Std. Sapma	Minimum Değer	Maksimum Değer
Ucuza Girdi Almamı Sağlaması	4,3	1,1	1	5
Daha Yüksek Fiyattan Elmayı Satmamı Sağlaması	4,6	0,9	1	5
Ucuza Kredi Almamı Sağlaması	3,9	1,4	1	5
Ürettiğim Elmanın Tamamını Bozulmadan Satmamı Sağlaması	4,4	1,2	1	5
Piyasada En Çok Talep Edilen Elma Çeşitleri Hakkında Beni Bilgilendirmesi	3,6	1,4	1	5
Elma Üretiminde Karşılaştığım Sorunları Çözmemeye Yardımcı Olacak Bilgileri Vermesi	3,9	1,2	1	5

^a Etkili Değer=1,...,Çok Etkili=5

Tablo 1’e genel olarak bakıldığında, üyelik kararlarında pazarlama ile ilgili konuların üretimle ilgili konulardan daha etkili oldukları görülmektedir. Bu suretle marka birliği gibi üreticilerin pazarlama sorunlarına yönelik kurulacak birliklere üreticilerin üye olma olasılıkları daha yüksek görünmektedir.

Daha yüksek fiyattan elma satma faktörünü diğer faktörlerle istatistiksel olarak mukayese etmek amacıyla t-testi kullanılmıştır (StataCorp, 2015). Tablo 2’da daha yüksek fiyattan elmayı satmayı sağlama ile ucuza kredi alınmasını sağlama faktörlerinin etki derecelerinin birbirine eşit olup olmadığına dair uygulanan t-testinin sonuçları yer almaktadır. Test sonuçlarında iki faktörün etki derecelerinin bir birine eşit olduğunu ileri süren sıfır hipotezi (H_0) %95 güven seviyesinde reddedilmiştir (p-değeri 0,017). Buna göre istatistiksel olarak daha yüksek fiyattan elmayı satmayı sağlama faktörünün etki derecesinin ucuza kredi alınmasını sağlama faktörünün etki derecesinden fazla olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2: Üretici Birliği/Kooperatifine Üye Olmaya Etki Eden Faktörlere İlişkin T-Testi

Değişken	Gözlem	Ortalama	Std. Hata	Std. Sapma	%95 Güven Aralığı	
Yüksek Fiyattan Satmak	35	4,5714	0,1603	0,9482	4,2457	4,8972
Ucuza Kredi Almak	34	3,9412	0,2423	1,4130	3,4482	4,4342
Birleşik	69	4,2609	0,1484	1,2326	3,9648	4,5570
Fark		0,6303	0,2905		0,0486	1,2119
Fark = ort. (yüksek fiyat) – ort.(ucuza kredi)					t = 2,1693	
Ho: Fark=0						
Ha: Fark<0		Ha: Fark≠0		Ha: Fark>0		
Pr(T<t)=0,9829		Pr(T > t)=0,0342		Pr(T>t)=0,0171		

Tablo 3’de daha yüksek fiyattan elma satmayı sağlama ile piyasada en çok talep edilen elma çeşitleri hakkında üreticiyi bilgilendirme faktörlerinin etki derecelerinin birbirine eşit olup olmadığına dair uygulanan t-testinin sonuçları yer almaktadır (StataCorp, 2015). Test sonuçlarında iki faktörün etki derecelerinin birbirine eşit olduğunu ileri süren sıfır hipotezi (H_0) %99 güven seviyesinde reddedilmiştir (p-değeri 0,001). Buna göre istatistiki olarak daha yüksek fiyattan elmayı satmayı sağlama faktörünün etki derecesinin piyasada en çok talep edilen elma çeşitleri hakkında üreticiyi bilgilendirmesi faktörünün etki derecesinden fazla olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3: Üretici Birliği/Kooperatifine Üye Olmaya Etki Eden Faktörlere İlişkin T-Testi

Değişken	Gözlem	Ortalama	Std. Hata	Std. Sapma	%95 Güven Aralığı	
Yüksek Fi- yattan Sat- mak	35	4,5714	0,1603	0,9482	4,2457	4,8972
Talep Bilgisi Sağlamak	34	3,6176	0,2462	1,4358	3,1167	4,1186
Birleşik	69	4,1014	0,1561	1,2964	3,7900	4,4129
Fark		0,9538	0,2981		0,3654	1,5421
Fark = ort. (yüksek fiyat) – ort.(talep bilgisi)					t = 3,2463	
Ho: Fark=0						
Ha: Fark<0		Ha: Fark≠0		Ha: Fark>0		
Pr(T<t)=0,9990		Pr(T > t)=0,0020		Pr(T>t)=0,0010		

Tablo 4’de daha yüksek fiyattan elma satmayı sağlama ile elma üretiminde karşılaşılan sorunları çözmeye yardımcı olacak bilgileri verme faktörlerinin etki derecelerinin birbirine eşit olup olmadığına dair uygulanan t-testinin sonuçları yer almaktadır (StataCorp, 2015). Sıfır (null) hipotezi iki faktörün etki derecelerinin birbirine eşit olduğu hipotezdir. Test sonuçlarında iki faktörün etki derecelerinin birbirine eşit olduğunu ileri süren sıfır hipotezi (H_0) %99 güven seviyesinde reddedilmiştir (p-değeri 0,001). Bu suretle istatistiksel olarak daha yüksek fiyattan elma satmayı sağlama faktörünün etki derecesinin elma üretiminde karşılaşılan sorunları çözmeye yardımcı olacak bilgileri vermesi faktörünün etki derecesinden fazla olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle pazarlamaya ilişkin faktörlerin üreticiler üzerinde üretimle ilgili faktörlerden istatistiksel olarak daha etkili olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Üretici Birliği/Kooperatifine Üye Olmaya Etki Eden Faktörlere İlişkin T-Testi-

Değişken	Gözlem	Ortalama	Std. Hata	Std. Sapma	%95 Güven Aralığı	
Yüksek Fi-yattan Sat-mak	35	4,5714	0,1603	0,9482	4,2457	4,8972
Karşılaşılan Sorunları Çözmek	35	3,8571	0,2096	1,2400	3,4311	4,2831
Birleşik Fark	69	4,2142	0,1378	1,1533	3,9392	4,4892
		0,7142	0,2638		0,1877	1,2408
Fark = ort. (yüksek fiyat) – ort.(sorun çözmek)					t = 2,7070	
Ho: Fark=0			Ho: Fark=0			
Ha: Fark<0		Ha: Fark≠0		Ha: Fark>0		
Pr(T<t)=0,9957		Pr(T > t)=0,0086		Pr(T>t)=0,0043		

Sonuç

Marka birliği genel anlamıyla birden fazla markanın ekonomik bir amaçla gerçekleştirdikleri birliktelik anlamına gelmektedir. Firmaların birlikte hareket etmeleri ortak üretimden benzer kalitede/standartlarda ürünün aynı marka altında pazarlanmasına kadar pek çok farklı şekilde gerçekleşebileceği gibi, bu birliktelik ölçek ekonomileri yoluyla firmalara çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Marka Birliği'nin amacı genel olarak; bir yandan tüketicilere belirli bir kalite güvenesi verirken diğer yandan üreticilerin kârlılıklarını artırmak ve pazarı garanti altına almaktır. Bu kapsamda oluşturulabilecek bir marka birliği ayrıca tüketici taleplerine ilişkin bilginin üreticiler arasında yayılımını hızlandırmakta ve bu taleplerin daha etkin bir şekilde karşılanmasına imkân vermektedir. Dolayısıyla marka birliği bir bakıma tüketiciler ile üreticiler arasında köprü vazifesi görmektedir.

Bu çalışmanın amacı; Karaman'da özellikle elma üreticileri arasında bir marka birliğinin kurulmasına ihtiyaç olup olmadığına ve olası bir marka birliğinin temel yapısının nasıl oluşturulması gerektiğine ilişkin bir ön araştırma yapmaktır. Bu amaçla öncelikli olarak Karaman'daki elma üreticileri ile yüz yüze görüşmeler yoluyla bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Elma üreticileri anketinin sonuçları Karaman'daki elma üreticilerinin özellikle pazarlama konusunda sorunlar yaşadıklarını ve bir marka birliğinin kurulmasının faydalı olacağını ortaya koymaktadır.

Üreticiler tarımsal üretimde karşılaştıkları en önemli sorunun elma fiyatına ilişkin fiyat belirsizliği olduğunu dile getirmişlerdir. Fiyat belirsizliği önemli bir sorun olmakla birlikte, bu sorun üreticilerden bazılarının elma ağaçlarını sökerek görece daha az risk taşıyan tarla bitkileri tarımına başlamalarına neden olmaktadır. Bu sorunu hasat zamanı işçi bulamama sorunu takip etmekte olup, özellikle kalifiye işçi yetersizliğinden dolayı bazı çiftçiler ‘kabala’ yoluyla elmalarını daha düşük fiyattan satmayı tercih etmektedirler. Anket sonuçları kapsamında üreticiler ayrıca elma yetiştiriciliğinde verim belirsizliği olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle son dönemde yaşanan don ve dolu olayları bu sorunun temel kaynaklarıdır. Son iki yılda yaşanan don olaylarında üreticiler ürettikleri elmanın %90’ına yakını kaybetmişlerdir. Üreticiler tarafından belirtilen bir diğer sorun da elmaya daha yüksek bir fiyattan alıcı bulunamamasıdır. Özellikle piyasada az sayıda alıcının olduğu durumda tüccarlar alış fiyatını kontrol ederek düşük seviyede tutabilmektedir. Bu sorunu çözmek için elma üreticilerini daha fazla sayıda tüccar/alıcı ile buluşturmak gerekmektedir.

Elma üreticileri ile gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerde pazarlama aşamasında güvenilir tüccar bulma konusunda sorunların yaşandığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda üreticilerin elmalarını vadeli olarak sattıkları, paralarının tahsilatı aşamasında ise oldukça zorlandıkları görülmüştür. Üreticiler ayrıca elmalarını satacak farklı tüccarlar bulamadıklarını da dile getirmişlerdir. Üreticilerin karşılaştıkları don sorununa ilaveten dolu sorununun da üretimle ilgili bir diğer engel olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle kurulması hedeflenen marka birliğinin özellikle üreticilerin güvenilir ve çok sayıda alıcıya ulaşmasını ve don/dolu olaylarına karşı tedbir alınmasını sağlayarak elma üretiminin sürdürülebilirliğini garanti altına alması gerekmektedir.

Kaynakça

Gedikoğlu, H. 2017. Karaman’da Marka Birliği Nasıl Sağlanır? Mevlana Kalkınma Ajansı, Konya.

StataCorp. 2015. Stata Base Reference Manual: Release 14, Stata Press: College Station, TX, USA.

Meyveden Sebzeye
Tarladan
Sofraya